Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi

Metropolis and Security: Human Rights and Civil Society Perspectives

Editörler / Editors:
Adem ESEN, Mustafa YAYLA , Ufuk AYHAN , Alp Cenk ARSLAN, Bilge ERBAŞ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi

Metropolis and Security: Human Rights and Civil Society Perspectives

Editörler | Editors

Prof. Dr. Adem ESEN
İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa YAYLA
Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Doç. Dr. Ufuk AYHAN
Polis Akademisi, Kırıkkale PMYO, Kırıkkale, Türkiye

Dr. Alp Cenk ARSLAN
Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Araş. Gör. Bilge ERBAŞ
Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Polis Akademisi'nin iş birliğiyle hazırlanmıştır. / This study has been prepared in collaboration with the Faculty of Political Sciences of Istanbul University and the Police Academy.

Yayıncı
Published by

Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
https://iupress.istanbul.edu.tr

Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi

Metropolis and Security: Human Rights and Civil Society Perspectives

Editörler
Editors

Prof. Dr. Adem ESEN
Prof. Dr. Mustafa YAYLA
Doç. Dr. Ufuk AYHAN
Dr. Alp Cenk ARSLAN
Araş. Gör. Bilge ERBAŞ

E-ISBN 978-605-07-1789-1

DOI 10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007

İstanbul Üniversitesi Yayın No
Istanbul University
Publication No
5385

Çevrimiçi Yayımlanma
Published Online
Haziran 2025
June 2025

Bu çalışmaya atıfta bulunurken, referansa DOI numarasının dahil edilmesi önerilir.
It is recommended that a reference to the DOI is included when citing this work.

Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/
This work is published online under the terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Kitabın telif hakkı bulunmaktadır. Online olarak yayınlanan Creative Commons versiyonu haricinde, yasal istisnalar ve geçerli lisans sözleşmelerinin koşulları dikkate alınmalıdır.
This work is copyrighted. Except for the Creative Commons version published online, the legal exceptions and the terms of the applicable license agreements shall be taken into account.

İÇİNDEKİLER

Table of Contents

Ön Söz
Preface
v

Bölüm 1
Metropoliten Alanların Ortaya Çıkışı ve İstanbul
The Emergence of Metropolitan Areas and Istanbul
Adem Esen
01

Bölüm 2
Metropoller, Kamu Düzeni ve Polislik Teorisi
Metropolises, Public Order, and Policing Theory
Ufuk Ayhan, Alp Cenk Arslan
13

Bölüm 3
Kent Güvenliği ve Göç
Urban Security and Migration
Sıtkı Yıldız, Merve Reyhan Baygeldi
31

Bölüm 4
İstanbul'un Emniyet ve Güvenliği Ulaştırma Altyapı ve Uygulamaları ile Yakından
İlişkilidir
Istanbul's Security and Safety Are Closely Linked to Transportation Infrastructure and Practices
Adil Ünal, Murat Erdal
52

Bölüm 5
Çocuk Dostu Kentler ve Çocuk Hakları
Child Friendly Cities and Child Rights
Seda İrem Çakırca
63

Bölüm 6
Sivil Toplum Kuruluşları ve Metropollerdeki Fonksiyonları
Non-Governmental Organizations and Their Functions in the Metropolises
Mehmet Duman
72

Bölüm 7
Barınma Hakkı ve Metropol Güvenliği
Right to Adequate Housing and Metropolitan Security
Mustafa Yayla, Bilge Erbaş
85

Bölüm 8
Kentsel Dönüşümün Suça Etkisi
The Impact of Urban Transformation on Crime
Halide Nur Özüdoğru Erdoğan
93

Bölüm 9
Gelişen Ülkelerde Metropoller ve Şiddet: Karaçi Örneği
Metropolises and Violence in Developing Countries: The Case of Karachi
Saadet Gülden Ayman
108

Bölüm 10
Metropolitan Safety in Canada: Challenges and Strategies
Kanada'da Metropol Güvenliği: Zorluklar ve Stratejiler
Ahmet Demirden
121

Bölüm 11
Metropoliten Kent Yönetim Sistematiği: İstanbul ve Londra Kentleri İncelemesi
Metropolitan Urban Governance Systematic: A Comparative Study of Istanbul and London Cities
Hande Bilgin
127

Bölüm 12
Darbecilerin Unuttuğu Türk Milletinin ve Türk Devletinin Sigortası Türk Emniyet Teşkilatı: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sırasında İstanbul Emniyetinin Krizle Mücadeledeki Rolü
Turkish National Poice The Guardian of the Turkish Nation and State Forgotten by the Coup Plotters: The Role of Istanbul Police in Crisis Management During the July 15 Coup Attempt
Mustafa Çalışkan
143

Bölüm 13

13

Akıllı Video Gözetiminin Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Değerlendirilmesi: KGYS'den Vücut Kameralarına 152

Evaluation of Smart Video Surveillance in the Context of Fundamental Rights and Freedoms: From CCTV to Body Cameras

Buket Abanoz Öztürk

Bölüm 14

14

Metropol Güvenliğinde Yapay Zeka Destekli Polislik Uygulamaları 176

Artificial Intelligence Assisted Policing Applications in Metropolitan Security

İhsan Erdoğan

Ön Söz

Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi

Metropoller, modern dünyanın karmaşık sosyal, ekonomik ve politik yapılarının yoğunlaştığı dinamik yaşam merkezleridir. Bu şehirler, nüfus yoğunluğu, kültürel çeşitlilik ve hızlı kentleşme gibi unsurların birleşimiyle benzersiz fırsatlar ve aynı zamanda ciddi zorluklar sunmaktadır. Güvenlik, metropollerin sürdürülebilirliği ve sosyal bütünlüğü açısından temel bir unsurdur. Ancak, güvenlik politikalarının ve uygulamalarının insan hakları ve sivil toplum perspektifiyle değerlendirilmesi, çağdaş şehirlerin kapsayıcı ve adil bir şekilde yönetilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

İstanbul Üniversitesi ve Polis Akademisi'nin iş birliğiyle, Mayıs 2024'te düzenlenen "İstanbul Metropolünde Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi" başlıklı akademik toplantı, bu kritik konuları disiplinler arası bir çerçevede ele almayı amaçlamıştır. İlk defa iki prestijli yükseköğretim kurumunun ortaklaşa gerçekleştirdiği bu etkinlik, metropol güvenliğini; birey hakları, toplumsal ilişkiler ve uluslararası deneyimlerle karşılaştırmalı olarak irdelemiştir. Bu kapsamda akademisyenler, Türk Polis Teşkilatı mensupları ve sivil toplum temsilcilerini bir araya gelerek, hem yerel hem de küresel bakış açılarını tartışmaya açmış ve sonrasında elinizdeki kitabı hazırlamıştır.

Bu kitap, metropol güvenliğini geniş bir yelpazede ele alan özgün başlıklarıyla dikkat çekmektedir. **"Metropoller, Kamu Düzeni ve Polislik Teorisi", "Akıllı Video Gözetiminin Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Değerlendirilmesi"** gibi teknoloji ve insan hakları arasındaki gerilimi inceleyen konular, çağdaş güvenlik yaklaşımlarının etik boyutlarını sorgulamaktadır. Öte yandan, **"Metropoliten Alanların Ortaya Çıkışı ve İstanbul"** gibi tarihsel ve teorik perspektiflere odaklanan çalışmalar, metropol kavramının sosyal ve mekânsal gelişimini tartışmaktadır. Bu bağlamda hem yerel hem de küresel örneklerin yer aldığı **"Metropolitan Safety in Canada"** ve **"Gelişen Ülkelerde Metropoller ve Şiddet: Karaçi Örneği"** gibi bölümler, farklı coğrafyalardaki deneyimlerin karşılaştırmalı analizini sunmaktadır.

Sempozyum, güvenlik politikalarının sosyal yapılar üzerindeki etkisini inceleyen başlıklarla da öne çıkmaktadır. Örneğin, **"Çocuk Dostu Kentler ve Çocuk Hakları"**, şehir planlaması ve sosyal politikaların geleceğimizin teminatı olan çocuklar üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Aynı şekilde, **"Kentsel Dönüşümün Suça Etkisi"** ve **"Barınma Hakkı ve Metropol Güvenliği"** gibi çalışmalar, şehirlerin fiziksel ve sosyal dönüşümlerinin bireylerin güvenlik algısı ve toplumsal düzen üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Güvenlik ve yönetim arasındaki ilişki ise, **"Metropoliten Kent Yönetim Sistematiği: İstanbul ve Londra Kentleri İncelemesi"** ve **"Sivil Toplum Kuruluşları ve Metropollerdeki Fonksiyonları"** gibi başlıklar üzerinden değerlendirilmektedir. İstanbul ve Londra gibi iki önemli metropolün karşılaştırmalı analizi, farklı yönetim stratejilerinin etkinliğini sorgularken; sivil toplumun metropol güvenliğindeki kritik rolü, sosyal dayanışmanın ve kolektif bilincin önemini vurgulamaktadır.

Sempozyumda ayrıca, teknoloji odaklı güvenlik çözümlerine de dikkat çekilmektedir. **"Metropol Güvenliğinde Yapay Zekâ Destekli Polislik Uygulamaları"** başlığı altında, yapay zeka teknolojilerinin suç önleme, analiz ve kaynak yönetiminde sunduğu yenilikler detaylı bir şekilde incelenmektedir. Bunun yanı sıra, **"15 Temmuz Darbe Girişimi Sırasında İstanbul Emniyetinin Krizle Mücadeledeki Rolü"** bölümünde İstanbul Emniyeti'nin kriz yönetimi kabiliyeti aktarılırken, **"İstanbul'un Emniyet ve Güvenliği Ulaştırma Altyapı ve Uygulamaları ile Yakından İlişkilidir"** gibi başlıklar, şehir altyapısının güvenlik stratejilerindeki rolünü ortaya koymaktadır.

Bu kitabın bir diğer önemli yönü ise, uluslararası deneyimlerin tartışılmasına olanak tanımasıdır. Dünya genelindeki metropollerin karşılaştığı ortak sorunların yanı sıra, yerel koşullardan kaynaklanan özgün zorluklar da ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Kanada metropolleri, Karaçi ve İstanbul gibi

şehirlerin karşılaştırmalı analizi, güvenlik politikalarının farklı kültürel ve yönetsel bağlamlarda nasıl şekillendiğini gözler önüne sermektedir.

Son olarak, bu bağlamdaki tüm fikirlerin "Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi" başlıklı bu kitapta bir araya getirilmesi hem akademik hem de uygulamalı bilgiye katkı sağlayacaktır. Kitap, metropol güvenliği üzerine yapılan disiplinler arası tartışmaları bir araya getirerek, bu alanda çalışan araştırmacılar, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için önemli bir kaynak olacaktır.

İstanbul Üniversitesi ve Polis Akademisi'nin iş birliğiyle hazırlanan bu çalışma, metropollerde güvenliğin sağlanmasında insan hakları ve sivil toplum perspektifinin önemini vurgulamaktadır. Kitap, metropollerin karşılaştığı zorluklara yönelik kapsamlı bir anlayış geliştirmek ve bu zorlukları aşmak için kolektif çözümler sunmak adına değerli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Prof. Dr. Âdem ESEN
Prof. Dr. Mustafa YAYLA
Doç. Dr. Ufuk AYHAN
Dr. Alp Cenk ARSLAN
Araş. Gör. Bilge ERBAŞ

Preface

Metropolis and Security: Human Rights and Civil Society Perspectives

Metropolises are dynamic urban centers where the complex social, economic, and political structures of the modern world converge. These cities, shaped by high population density, cultural diversity, and rapid urbanization, offer unique opportunities while also presenting significant challenges. Security is a fundamental component in ensuring the sustainability and social cohesion of metropolitan areas. However, assessing security policies and practices from the perspective of human rights and civil society is crucial for the inclusive and just governance of contemporary cities.

The academic activity titled **"Security in the Istanbul Metropolis: Human Rights and Civil Society Perspectives"**, jointly organized by Istanbul University and the Turkish National Police Academy in May 2024, aimed to address these critical issues within an interdisciplinary framework. As the first collaboration between these two prestigious higher education institutions, this event examined metropolitan security in relation to individual rights, social dynamics, and international experiences through comparative analysis. The conference brought together academics, members of the Turkish National Police, and civil society representatives, fostering discussions from both local and global perspectives, which ultimately contributed to the creation of this book. This book stands out with its comprehensive coverage of metropolitan security through a diverse range of original topics. Chapters such as **"Metropolises, Public Order, and Policing Theory"** and "Evaluation of Cameras Used in Crime Prevention in the Context of Fundamental Rights and Freedoms: From KGYS to Body Cams" explore the ethical dimensions of contemporary security approaches by analyzing the tension between technology and human rights. Meanwhile, studies focusing on historical and theoretical perspectives, such as **"The Emergence of Metropolitan Areas and Istanbul"**, discuss the social and spatial development of the metropolitan concept. In this context, chapters like **"Metropolitan Safety in Canada"** and **"Metropolises and Violence in Developing Countries: The Case of Karachi"** present comparative analyses of different geographical experiences.

The symposium also highlighted the impact of security policies on social structures. For example, **"Child-Friendly Cities and Children's Rights"** examines the influence of urban planning and social policies on children, who represent the future of our societies. Similarly, studies like **"The Impact of Urban Transformation on Crime"** and **"The Right to Housing and Metropolitan Security"** investigate how the physical and social transformations of cities affect individuals' perceptions of security and overall social order.

The relationship between security and governance is further explored through chapters such as **"Metropolitan Urban Governance Systematic: A Comparative Study of Istanbul and London Cities"** and **"Non-Governmental Organizations and Their Functions in the Metropolises"**. The comparative analysis of Istanbul and London assesses the effectiveness of different urban governance strategies, while the role of civil society in metropolitan security is highlighted as a key factor in fostering social solidarity and collective consciousness.

Additionally, the symposium emphasized technology-driven security solutions. The chapter **"Artificial Intelligence-Assisted Policing Applications in Metropolitan Security"** provides an in-depth analysis of how artificial intelligence technologies contribute to crime prevention, analysis, and resource management. Moreover, the chapter **"The Role of Istanbul Police in Crisis Management During the July 15 Coup Attempt"** examines the crisis management capabilities of Istanbul's security forces, while chapters such as **"Istanbul's Public Safety and Its Close Relationship with Transport Infrastructure and Practices"** explore the role of urban infrastructure in shaping security strategies.

A significant aspect of this book is its emphasis on international experiences. In addition to addressing common challenges faced by metropolises worldwide, the book also discusses unique difficulties arising from local conditions. The comparative analyses of cities such as Canada's metropolises, Karachi, and Istanbul illustrate how security policies are shaped by different cultural and administrative contexts. Bringing together all these perspectives under the title **"Metropolis and Security: Human Rights and Civil Society Perspectives"** provides a valuable contribution to both academic discourse and practical knowledge. By consolidating interdisciplinary discussions on metropolitan security, this book serves as an essential resource for researchers, policymakers, and practitioners working in this field. Prepared in collaboration with Istanbul University and the Turkish National Police Academy, this work underscores the importance of incorporating human rights and civil society perspectives into metropolitan security. The book aims to offer a comprehensive understanding of the challenges faced by metropolises and contribute to the development of collective solutions to overcome these challenges.

Prof. Dr. Âdem ESEN
Prof. Dr. Mustafa YAYLA
Assoc. Prof. Dr. Ufuk AYHAN
Asst. Prof. Dr. Alp Cenk ARSLAN
Res. Asst. Bilge ERBAŞ

Bölüm 1
Chapter 1

Metropoliten Alanların Ortaya Çıkışı ve İstanbul

The Emergence of Metropolitan Areas and Istanbul

Adem Esen [1]

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Öz

Günümüzde nüfusu bir milyondan fazla olan metropollerin sayısı ve nüfusları artmaktadır. Dünyada bu tür metropol sayısı 550'ye yaklaşmıştır. Ayrıca metropoller 1-5 milyon, 5-10 milyon, 1-20 milyon ve 20 milyon üstü olarak ayırt edilirse, gelişmeler daha farklı görülebilecektir. Dünya nüfusunun yarısına yakını metropollerde yaşamaktadır. Metropoller üretim üsleri haline gelmiştir. Bu nedenle aralarında rekabet yaşanmaktadır. Metropollerin gelişmesinin sağladığı avantajlarda sermaye akımlarını, temel hizmetlerin sunulmasını görmek mümkündür. Ancak bu avantajlarına karşılık yönetim başta olmak üzere temel hizmetlere erişimdeki eksiklikler ve ortaya çıkan eşitsizliklerin doğurduğu iktisadi ve kültürel sorunlar görülmektedir. Bu çalışmada, metropollerin dünyadaki durumlarına kısa değinildikten sonra ülkemizdeki durum İstanbul örneğinde ele alınmaya çalışılacaktır. Nitekim ülkemizde kentlere göçle birlikte en fazla artış İstanbul'da olmuştur. İstanbul yüzyıllarca Doğu Roma ve Osmanlı imparatorluklarına başkent olmuş, 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent oluşuyla normal statülü bir şehir haline gelmiştir. Ancak İstanbul konumu itibariyle hem iç göçler hem de dış göçlerle nüfus almaya başlamış buna bağlı olarak da sanayi ve ticari alanlarıyla büyümüştür. Osmanlı döneminin başkenti olan İstanbul dünyada nüfusu yoğun kentler arasında olmakla beraber günümüzde16 milyonu aşan yerleşik nüfusun yanı sıra batısında Tekirdağ, doğusunda Kocaeli ve Sakarya gibi büyükşehirlerle, genel olarak da tüm Marmara Bölgesiyle birlikte en büyük metropoliten alana sahiptir. Bu bağlamda ilgili coğrafyanın İstanbul merkezli bir megapolleşme sürecine ev sahipliği yaptığı da söylenebilir. Nüfusuna oranla ülke milli gelirinin çok büyük bir kısmı bu metropoliten alanda üretmektedir. İstanbul'un nüfusun üçte ikisi Avrupa (Rumeli) yakasına, üçte biri ise Anadolu yakasına yerleşmiştir. Çevre Düzeni Planında şehrin gelişimi ile ilgili kararlar alınmakla birlikte çeşitli sebeplerle bunları gerçekleştirmekte sorunlar yaşanmaktadır. İdari bakımdan bakıldığında; 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu, belediyeler arasında nüfus ayrımı yapmamış, 1984'te kabul edilen 3030 sayılı yasa ile büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Daha sonra bu yasalar 5393 ve 5216 sayılı yasalarla değiştirilmiştir. İdari birim olarak ülkemizde metropol yönetim yerine büyükşehir belediyesi olarak tanımlanmakta ve nüfus kriteri 750 bin il nüfusu olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan İstanbul ilk kurulan büyükşehir belediye yönetimine sahiptir. Ancak metropoliten alan yönetimi bakımından idari yapıyı ele almakta yarar vardır. Bu çalışmada, İstanbul metropoliten alanında sürdürülebilir ve dirençli bir metropol oluşturulmasında kent hakkını göz önünde bulundurarak, dinamik bir yerel demokrasi, sivil toplum katılımı ve etkin yönetişim mekanizmalarının kurulmasının avantajları ve dezavantajları nitel bir yöntem ile incelenmiştir.

Abstract

The number and population of metropolitan areas with a population of more than one million are both on the rise. The number of such metropolises in the world is approaching 550. Furthermore, if metropolises are classified according to population size, as 1-5 million, 5-10 million, 1-20 million, and over 20 million, the observed developments may be interpreted differently. Approximately half of the world's population resides in metropolitan areas. Metropolises have become the primary centers for industrial production. Consequently, a competitive environment exists between them. The advantages of metropolitan development include the inflow of capital and the provision of basic services. Nevertheless, despite these advantages, economic and cultural issues stemming from disparities in access

Esen, A. (2025). The emergence of metropolitan areas and istanbul. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 1-12). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.01

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Esen, A.

Adem Esen adem.esen@istanbul.edu.tr

to fundamental services, particularly governance, have emerged. This study begins with a brief overview of the global situation of metropolises, after which the specific case of Istanbul in our country will be analyzed. Indeed, the greatest increase in migration to urban areas in our country has occurred in Istanbul. Istanbul was the capital of the Eastern Roman and Ottoman empires for centuries and attained city status after Ankara became the capital on October 13, 1923. However, due to its location, Istanbul began to receive migrants from both within and outside the country, and accordingly grew with the expansion of its industrial and commercial areas. Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, is among the most densely populated cities in the world. It is currently home to the largest metropolitan area in the world, with a resident population of over 16 million. Other major metropolitan areas in the region include Tekirdağ in the west, Kocaeli and Sakarya in the east, and the entire Marmara Region. In this context, it can be stated that the relevant geography is undergoing a megapolization process centered on Istanbul. In proportion to its population, a significant portion of the country's national income is generated in this metropolitan area. Two-thirds of Istanbul's population is settled on the European (Rumeli) side, while one-third is situated on the Anatolian side. While the Environmental Plan is the primary instrument for guiding the development of the city, numerous challenges impede the realization of its objectives. From an administrative standpoint, the Municipal Law No. 1580 of 1930 did not differentiate between municipalities based on population, and metropolitan municipalities were established with the Law No. 3030 adopted in 1984. Subsequently, these laws were amended by Laws No. 5393 and 5216. As an administrative unit, metropolitan municipalities are defined as metropolitan municipalities instead of metropolitan governments, and the population criterion is defined as 750 thousand provincial population. In this respect, Istanbul was the first metropolitan municipality to be established. However, it is useful to address the administrative structure in terms of metropolitan area management. This study examines the advantages and disadvantages of establishing a dynamic local democracy, civil society participation, and effective governance mechanisms by taking into account the right to the city in order to create a sustainable and resilient metropolis in the Istanbul metropolitan area. A qualitative method is employed to investigate these issues.

Anahtar Kelimeler Metropoliten Alan · İstanbul · Yönetişim · Kent Hakkı

Keywords Metropolitan Area · Istanbul · Governance · Right to The City

Extended Summary

The rapid increase in the number and population of metropolitan areas around the world has brought with it a number of challenges and opportunities. The main objective of this study is to focus on the emergence of the metropolitan area with a special emphasis on Istanbul, which has experienced significant growth due to internal and external migration. The study addresses governance, access to basic services, cultural and economic inequalities and the overall impact of these factors on the resilient and sustainable development of the metropolis. Today, metropolitan areas are increasingly becoming centers of economic attraction. This situation brings with it the inevitable competition between metropolitan areas. The existing literature in the related field emphasizes a number of advantages of metropolitan area development such as quality service delivery and capital inflows. However, along with these advantages, there are also a number of challenges in terms of governance and equitable distribution of resources, leading to economic and cultural problems. A review of the literature shows that previous studies have explored different governance models for metropolitan areas, emphasizing the need for effective local democracy and civil society participation. The aim of this study is to examine the dynamics of a number of mechanisms such as local democracy, civil society participation and governance in Istanbul as a metropolitan area. In this context, a qualitative research method was used in the study. In the data collection process, existing literature, policy documents and statistical data on metropolitan governance and urban development were analyzed. The study also aims to identify the advantages and disadvantages of existing governance structures and provide recommendations for creating a sustainable and resilient metropolis. The findings of the study show that the governance of Istanbul as a metropolitan area faces a number of challenges, including administrative fragmentation, inadequate service delivery and socioeconomic inequalities. The importance of a dynamic local democracy and civil society participation in addressing such problems is emphasized in this study. In addition, the need for integrated planning and coordination among various administrative units to ensure effective service delivery and governance is also emphasized in this study. The discussion also points to the need to overhaul fiscal systems and establish mechanisms for public participation in decision-making processes. The study concludes that although significant gains have been made in metropolitan development in Istanbul, there are still a number of critical issues that need to be addressed to ensure sustainability and resilience. The

main recommendations of the study include improving local democracy, strengthening governance structures, increasing civil society participation and ensuring equal access to services. By addressing these issues, Istanbul can better manage its growth and further enhance its position as a vital economic and cultural hub.

1. GİRİŞ

Günümüzde metropoller sayıları ve fonksiyonları itibariyle tüm dünyada artmaktadır. Her metropolün taşıdığı özellikler farklı olduğundan sorunları ve çözümleri de farklı olmaktadır. Metropol çalışmalarında disiplinler arası bilgi üretimi gerekmektedir. Zira disiplinler arası araştırmalar birçok kompleks meseleye çözüm üretebilmek açısından daha yaratıcıdır; farklı bilim ve disiplinlere sahip olanları bir araya getirerek uygulanabilir sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır.

Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına yüzyıllarca başkentlik yapmış olan İstanbul, Suriçi yerleşim olmaktan 1950'li yıllardan sonra çıkarak Türkiye'nin en fazla nüfusuna sahip metropolü konumuna gelmiştir. Üretim ve istihdam bakımından da ülkenin en güçlü şehridir.

Şehirlerin, özellikle de metropollerin çevresel, toplumsal, iktisadi ve sosyal konularda ortaya çıkabilecek krizlerle daha fazla mücadele etmek zorunda kaldığından bunlara karşı bütüncül ve ayrı ayrı olarak hazırlıklı olmak, hızlı ve etkin, yerinde, esnek çözümler üretmek zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda kamu ve özel kesim imkanları yanında mahalle gönüllüleri gibi sivil toplum örgütleri veya bireysel katkılardan destek almak gerekmektedir.

"Uygulanabilir" çözümlerin gecikmeden uygun yoğunlukta ilgili kurumlar tarafından takip edilmesinin yanı sıra birçok kurumun yönetimde olduğu metropollerde koordinasyonun lüzumu da açıktır. Şehirle ilgili konularda vatandaşların seçimlerde etkinliği kadar karar alma süreçlerinde de katılım mekanizmaları gerekmektedir.

Çalışmanın ilk kısmında genel olarak dünyadaki metropoller ve yönetim biçimleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci kısımda ise disiplinler arası bir bakışla İstanbul'un bazı sorunları ve çözüm önerilerine yer verilecektir

2. DÜNYADA METROPOLLER

2.1. METROPOL ve MEGAPOL TANIMLARI

Şehir (veya kent), metropol, metropoliten alan, megapol tanımları ilgili ülke ve bölgelerdeki yasal, idari, siyasi, ekonomik veya kültürel kriterlere bağlı olarak değişmektedir. Genel olarak metropol nüfusu bir milyondan fazla yerleşim alanları olarak tanımlanmaktadır. Kentsel alanları tek bir işgücü piyasası içinde ("işe gidip gelme akışlarıyla birbirine bağlanmış entegre bir ekonomik birim" olarak) tanımlamaktadır. Bu çerçevede birlikte büyüyen ancak birden fazla işgücü piyasasında yer alan kentsel alanlar "bitişik kentsel alanlar" olarak kabul edilmektedir.

Nüfusu 10 milyondan fazla olan yerleşim yerleri megapol veya mega şehir (megacity) olarak bilinir. Aracı şehir nüfusu 50 bin ile 1 milyon arasındaki yerleşim yerlerdir. Kırsal kesim ise 50 binden aşağı yerleşim yerlerine denilmektedir.

Dünyada nüfusu 10 milyonu aşmış olan mega şehir (megacity) sayısı 2023 yılında 44 tanedir. Aşağıdaki tabloda bunlardan ilk sıradakilerin isimleri ve bağlı oldukları ülkeler yer almaktadır. Bunların her biri dünyadaki pek çok devletten daha fazla nüfusa sahiptir. Bu denli büyük ölçekte nüfusa hizmet edecek olan kurumsal ve kuruluşların idari teşkilatlanmaları kamusal hizmetlerinin sunumları açısından oldukça önemlidir.

Tablo 1
Dünyadaki belli başlı mega kentler ve nüfusları

Şehir	Ülke	Nüfus	Nüfusa göre sıralamadaki yeri
Tokyo-Yokohama	Japonya	37.8 M	1
Jakarta	Endonezya	35.3 M	2
Delhi	Hindistan	31.2 M	3
Guangzhou-Foshan	Çin	27.1 M	4
Shanghai	Çin	24.0 M	5
Mumbai	Hindistan	25.1 M	6
İstanbul	Türkiye	14.4 M	28
Ankara	Türkiye	5.4 M	92

Kaynak: Demographia World Urban Areas. 19th Annual:202308 http://www.demographia.com/db-worldua.pdf

Metropol alanları ve nüfusları farklı olduğundan kilometrekare ile kilometreye düşen kişi sayıları çok farklıdır. Bu durum özellikle altyapısal hizmetlerin sunumunda kendini fazlasıyla hissettirmektedir.

2020 yılında nüfusu 300.000'den fazla olan 1934 metropol, dünya kentsel nüfusunun yaklaşık %60'ını temsil etmekteydi. 2020 yılında en az 2,59 milyar insan metropollerde yaşamaktaydı ki bu da küresel nüfusun yaklaşık olarak üçte birine denk gelmektedir. 44 metropolün nüfusu 10 milyonu aşarken, 51'inin nüfusu 5 ila 10 milyon arasında, 494'ünün nüfusu 1 ila 5 milyon arasında ve son olarak da 1355'inin nüfusu ise 300.000 ila 1 milyon arasındadır.

İlgili alanda gerçekleştirilen öngörü ve beklentilere göre, 2035'te metropollerde yaşayan insan sayısının 3,47 milyara çıkarak küresel nüfusun %39'unu ve dünya kentsel nüfusunun %62,5'ini temsil edeceği öngörülmektedir. Önümüzdeki on beş yıl içinde yaklaşık 1 milyar insan metropol sakini haline gelecektir (UN-Habitat, 2020).

Metropoller son yıllarda ciddi olarak artmıştır. Önümüzdeki elli sene içinde, yeni bir küresel kentsel sistem devreye girecektir. Bu sistem, insanlık tarihinin en büyük değişimlerinden birisi olacaktır. (UCLG-MEWA, 2016, s.19) Dünya kentleşmeye devam ettikçe, sürdürülebilir kalkınma giderek daha fazla kentsel büyümenin başarılı bir şekilde yönetilmesine bağlı hale gelmektedir. Bu nedenle metropol yönetişimi yeniden revize etmek, kentsel kamu mallarını ve emlak piyasasını finansallaştırmakta metropol yönetimlerine yetki vermek, finansal sistemleri düzenlemek, yönetime katılma mekanizmalarını geliştirmek ve rekabet gücünü geliştirmek için zihniyet oluşturmak üzerinde durulmaktadır. Metropollerin yönetimi meselesine dair müstakil çözümler üretmek megapolleşmiş metropolitan alanların yönetimine hazırlanmak adına son derece önemlidir.

2.2. METROPOLLERİN YÖNETİM TÜRLERİ

Dünyadaki örnekleri incelendiğinde metropollerde genel olarak dört yönetim türü olduğu görülmektedir. Bunlar bölünmüş yönetim, birleşik yönetim, birleşik iki kademeli yönetim ve gönüllü iş birlikleridir. Hatta bazı metropoller karma türleri de gösterir. (UCLG-MEWA, 2016, s.83; Demirkol, 2021, s.42)

1. Bölünmüş Metropoliten Yapı

Bu türde metropol alan kendi sınırları veya çevreleriyle sınırları çizilmiş olup, her biri belirli hizmetler veren önemli sayıda özerk yerel yönetim veya kurumlara sahiptir. Burada ülkelerin siyasi teşkilatlanma şekillerini unutmamak gerekir. Bölünmüşlük farklı yönetim birimleri arasında zayıf koor-

dinasyona sebep olabilir. Küçük ve bölünmüş yerel yönetimlerin olumlu yönü, vatandaşlara yakınlığı ve taleplere kısa sürede cevap verebilmeleridir. Tek kademeli bölünmüş yönetimler eyaletlerden oluşan ABD'de yaygındır. Mesela Chicago metropoliten alanı iller, kasabalardan oluşan 464 yerel yönetim biriminden oluşur. Metropol yetki alanı sanayi ile çakışır. Hindistan'da Mumbai bölünmüş yönetim biçimine bir örnektir.

2. Birleşik Yönetişim

Birleşik geniş metropol yönetimler genel olarak mevcut bir alanda iki veya daha fazla belediyenin bir araya gelmesi veya katılımı ile oluşur. Başkentler bazen özel statülü olarak görülebilir. Pekin, Viyana buna örnektir. Kanada'da Büyük Toronto Alanı 1999 yılında oluşturulmuştur. Bu tür yönetim hizmet koordinasyonunda güçlü olma imkanı verir. Ancak vatandaşların yönetime katılımı ve hizmet sunumlarında olumsuzluklar görülebilir.

3. İki Kademeli Bütünleşmiş Model

Bu tür yönetim genellikle bir bölge, ilçe veya metropoliten alan üst düzeyde bir idare birimi içine alan geniş bir coğrafi alan ile alt düzeyde kurulmuş ilçe, kasaba, nahiyeleri içeren belediyelerden oluşur. Üst idare ölçek ekonomilerinden, dışsallıkların yararlanarak bazı görevleri üstlenir; alt idare ise daha dar düzeydeki yerel ihtiyaçları görür. Hizmetlerin koordinasyonu ve vergi ile diğer kamu gelirlerinin paylaştırılmasında bazı sıkıntılar görülebilir. Madrid, Toronto, Londra, Marsilya ve Türkiye'deki büyükşehirlerde görülen tür böyledir. İki kademeli yönetim modelinin başarısı, alt ve üst kademeler arasındaki koordinasyonun sağlanması, yetki ve kaynakların adil bir şekilde dağıtılması ile mümkündür. Özellikle büyükşehirlerin yönetiminde, alt kademelerin yerel ihtiyaçları karşılarken, üst kademelerin ise genel stratejik hedefler doğrultusunda bölgesel hizmetleri üstlenmesi gerekmektedir. Bu tür bir yapının başarısı, yöneticilerin yetki paylaşımı ve sorumluluklar konusunda sağladığı denge ile doğru orantılıdır.

4. Gönüllü İş birlikleri

Bu tür yönetim tarzı kamu iş birlikleri şeklinde olmakta olup Fransa, İspanya ve İtalya'da yaygındır. Bu tür oluşumlara katılım ve ayrılma kolay olduğundan genellikle rağbet görmektedir. Gönüllü iş birlikleri modeli, yerel yönetimlerin bir araya gelerek kendi kaynaklarını ve kapasitelerini birleştirip ortak fayda yaratmalarına olanak tanır. Bu model, hem mali kaynakların etkin kullanımını sağlar hem de yerel yönetimlerin daha esnek ve hızlı bir şekilde karar alıp hizmet sunmalarına olanak tanır. Ayrıca, bu tür iş birlikleri, belediyeler arası dayanışmayı güçlendirir ve yerel yönetimlerin hizmet sunumunda daha etkin bir rol oynamalarına imkân verir. Bu gönüllülük esasına dayalı modelin başarısı, katılan belediyelerin iş birliği ve koordinasyon yeteneklerine bağlıdır. Belediyeler arasındaki iletişim ve koordinasyonun güçlü olması, hizmet kalitesini artırırken, kaynakların daha verimli kullanılmasına olanak tanır.

5. Özel Amaçlı Bölgeler

Bu tür yönetim tarzında metropol alanın dışında hizmetler sunulmasına imkan sağlar. Bu tür yönetim tarzı daha çok iş birliği ve özerk yönetim kültürü olan ülkelerde tercih edilir. Eğitim, ulaşım, su ve atık su, ekonomik yatırımlar gibi konularda görülmektedir.

Metropol yönetimlerin görevleri itibariyle bazı örnekler karşılaştırılırsa; Los Angeseles'te 1 eyalet, 5 il, 180 belediye, 11 bölgesel yönetim meclisi; Büyük Paris Metropolü (Métropole du Grand Paris), Paris kenti (Ville de Paris) başta olmak üzere, Hauts-de-Seine, Seine-Saint-Denis ve Val-de-Marne şehirlerine ait 123 belediyeyi (commune) ve ayrıca Val d'Oise ve Essonne şehirlerinden 7 belediyeyi (commune) kapsayan, toplamda 131 belediyeyi içeren yoğun ve kentsel bir belediyelerarası bölgedir; Seoul'de 1

vilayet, 2 metropoliten yerel yönetim ve 20 belediye; Sao Paulo'da 1 eyalet, 3 metropoliten bölge ve 139 belediye bulunmaktadır. Bunların kapladıkları alanlarla nüfus yoğunlukları ile hizmet sunumları olarak ulaşım, yol bakım ve yapımı, atık toplama, su ve kanalizasyon, havaalanı yapımı, işletmesi, imar planlaması, hava ve su kirliliği, eğitim görevleri çok farklıdır. (UCLG_MEWA, 2016, s.31; Eken vd., 2019, s. 28; Demirkol, 2021, s.89)

Güney ve Kuzey yarıküredeki metropoller farklı yönetim şekilleri olduğu gibi sorunları da değişiktir. Özellikle Asya ve Afrika'daki metropol alanlar Kuzey yarıkürenin kentleşmesinden daha fazla hızlı artmakta, iş fırsatlarının yetersizliği, kırsal çevrenin küçülmesi ve fakirlik nedeniyle sorunlar ağırlaşmaktadır. Metropollerde nüfusun yerleşim yerleri itibariyle dağılımları da farklıdır. Kuzeyin çoğunda orta sınıf ve varlıklı kesimler merkezden çevreye doğru göç etmekte, Güney'deki metropollerde ise çevrede daha çok yoksul kesimler yer almaktadır.

Metropol yönetimlerle ilgili şu hususları da belirtmekte yarar vardır:

- Metropol yönetimlerde herkese uyan tek bir çözüm bulunmamaktır.
- Metropol sistemleri güçlendiren temel ilkeler: hesap verebilirlik, şeffaflık, yerinden yönetim, yeterli kaynaklar ve bunlarla uyumlu metropol alanları kurmak, dengeli kalkınma sağlamak, yerel demokrasi, merkezi yönetimle koordineli çalışmaktır.
- Metropol finansal sistemlerin yeniden ele alınması gerekmektedir.
- Kent hakkı kavramı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca kentsel ve bölgesel gelişmenin metropoliten ölçekte anılması/bölgesel kentleşme), kent-bölgeler, bütünleşen kentler gibi kavramlar da literatürde yer almaktadır.

Şehirlerde nüfus artışı ile bilgi ve teknolojideki yeni gelişmeler akıllı şehirler konusunda çalışmaları artırmıştır. Ancak sınırlı kamu kaynakları ile kalabalıklaşan şehirler akıllı teknolojilerin ve yapay zekanın sunduğu fırsatları daha fazla ve etkin değerlendirme ile aşılabilecektir. Pandemi tecrübesi bu yönelmeyi artırmıştır (Konak, 2023, s.19).

COVID-19 pandemisi ile büyük şehirlerin demografik ve ekonomik canlılığının azalmaya devam edeceği ve buradan "kentsel çöküş döngüsü" teorisi öne sürülmüştür. Ancak yeni yayınlanan ABD Nüfus Sayım Bürosu'nun 2022-2023 yılları arasındaki istatistikleri, kentsel kıyamet döngüsü teorisinin aksine, birçok şehrin pandeminin zirve yaptığı dönemde yaşadığı demografik düşüşü durdurduğunu ve tersine dönmeye başladığını ortaya koyuyor. ABD şehirlerinde 2020-2021 ana pandemi yılına kıyasla 2022-2023'te daha büyük nüfus artışları, daha küçük düşüşler veya düşüşten kazanca geçişler kaydedilmiştir (Frey, 2024).

2.3. TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Türkiye'nin büyükşehir yönetimi sürecini kısaca özetlemek gerekirse, 1982 Anayasası'nın 127. maddesi, mahalli idarelerin düzenlenmesini öngörmüştür. Bu maddeye göre, kanun büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri oluşturabilir hükmünü içermektedir. Bu hüküm doğrultusunda, 1984 yılında 3030 sayılı yasa ile büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. 2004 yılında ise, 5216 sayılı yasa ile büyükşehir belediyeleri yeniden düzenlenmiş ve bu belediyelerin kurulabilmesi için ilin nüfusunun en az 750 bin olması şartı getirilmiştir.

Buna ek olarak, büyükşehirlerde ilçelerde de belediyeler bulunmaktadır, bu da büyükşehirlerde ikili bir belediye yapısının var olduğunu göstermektedir. Türkiye genelinde, 30 ilde büyükşehir belediyesi bulunurken, diğer 51 ilde il, ilçe ve belde belediyeleri yer almaktadır. Mahalli müşterek hizmetler, bu yapıya göre dağıtılmaktadır. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin yerel yönetim yapısının belirlenmesinde ve büyükşehir belediyelerinin etkin bir şekilde çalışmasında önemli rol oynamaktadır.

2.4. İNDEKSLER

Dünya genelinde, şehirlerin rekabet güçlerini ve erişebilirliklerini inceleyen yaklaşık 200 indeks, sıralama, derecelendirme ve karşılaştırma çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar, kamu kurumları, uluslararası örgütler ve araştırma enstitüleri gibi çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.

İlgili indekslerde, şehirlerin belirli konularda zaman içindeki kronolojik ölçümleri yapılmaktadır. Karşılaştırmalı değerlendirmeler (benchmarking) şehirlerin performanslarını kıyaslamakta, sıralamalar (ranking) şehirleri belirli kriterlere göre sıralamaktadır ve derecelendirme (rating) çalışmaları şehirlerin performanslarını değerlendirmektedir.

Bu kapsamlı çalışmalarda Türkiye'den yedi- sekiz şehir yer almakta, İstanbul ise tüm indekslerde kendine yer bulmaktadır (Bozdoğan, 2019, s.173-304). Ayrıca hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından su ve atıksu hizmetleri gibi hizmetler temelinde de karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, şehirlerin sundukları hizmetlerin kalitesini ve etkinliğini değerlendirmekte ve kıyaslamaktadır.

3. İSTANBUL'UN METROPOLÜ

İstanbul'u Türkiye ve dünyada diğer şehirlerden ayıran birçok özelliği arasında iki kıta üzerinde konumlanmış coğrafi bir özelliğe sahip olması bulunmaktadır. Genel hatlarıyla ifade etmek gerekirse, İstanbul Metropol Yönetimi, toplamda 39 ilçe belediyesi (alt kademe) ve 1 büyükşehir belediyesi (üst kademe) olmak üzere iki kademeli bir yapıya sahiptir. Yaklaşık 16 milyonluk nüfusuyla İstanbul, Türkiye nüfusunun neredeyse %19'una ev sahipliği yapmaktadır. Şehrin yüzölçümü 5460 kilometre kare olup, kilometrekare başına düşen kişi sayısı 2841'dir. İstanbul, TÜİK verilerine göre Türkiye'nin toplam GSYİH'sının %31'ini tek başına oluşturarak, ekonomik anlamda ülkenin "atan kalbi" konumundadır. Ayrıca, uluslararası alanda da en hızlı büyüyen OECD metropol bölgeleri arasında yer almaktadır. Bu dinamik yapısıyla İstanbul hem yerel hem de uluslararası düzeyde önemli bir metropol olarak öne çıkmaktadır (Demirkol, 2021, s.110).

1. İSTANBUL'UN ALAN OLARAK GENİŞLEMESİ

Üç imparatorluğa başkentlik etmiş olan İstanbul şehri uzun süre surlar içinde kalmıştır. Tarihi yarımada 1.740 hektardır (başka bir ölçümde 1.440 hektar). İstanbul sur dışında Eyüp, Galata ve Üsküdar (bilâd-ı selâse) tarihi yerleşim alanları olarak bulunmakla beraber mekân olarak gelişmesi 1950 yılından sonra sanayileşme ve buna bağlı yoğun göçlerle ortaya çıkmıştır. Şehir Batı bölgesinde ve sonra Doğu ile birleşmiş, Boğaz'da üç köprü iki alt geçit ile iki kıta birleştirilmiştir. İstanbul'un genişlemesine giden süreçte İstanbul Rumeli demiryolu 1873 İstanbul-Edirne hattı ve 1874 yılında Haydarpaşa-İzmit (Sonra Bağdat'a ulaşacak) hat açılmıştır.

1917 yılına kadar İstanbul suriçi olup, tamamen yerleşim alanıdır. Sur dışında Eyüp ve Galata seyrek yerleşimler vardı. 1920'li yıllarda şehrin batısında Bakırköy ve Yeşilköy demiryolu ile sahil arasındaki küçük yerleşmelerdi. Bugün yoğun nüfusu olan esenler, Güngören, Mahmutbey, Yenibosna ve civarlarında çiftlikler vardı.

Şehrin fiziki özellikleri gelişmesinde etkili olmuştur. Doğusunda Boğaz, kuzeyinde Haliç ve güneyinde Marmara Denizi olan bir yarımada üzerinde şehir Osmanlı döneminde başkent olarak uzun süre kalmıştır. Cumhuriyetle birlikte başkent Ankara'ya taşınmakla (13 Ekim 1923) beraber şehir, tarihi ve kültürel özellikleri yanında iktisadi önemini korumuştur. Boğaziçi'ndeki yerleşimler de şehirle bütünlük içinde değillerdi. Anadolu yakasında yerleşim yeri olan Üsküdar ile çevresi de bütünleşmiş değildi. Kadıköy ve çevresi oldukça seyrek alanlardı. Bu bölgeler de köy veya çiftlik durumundaydı. 1918-22

yıllarında işgali yaşamış şehirde 1930' a kadar sadece sokak iyileştirilmesi ve birkaç park yapımı le tramvay hattının uzatılması mümkün olabilmiştir.

1935 yılında nüfus 741.148 iken, 1955'de 1.268.771'e yükselmiştir. 1950 yılında siyasi değişikliklerin ülke yönetimine sirayetiyle sanayi ve ticaret alanları artmıştır. Buna bağlı olarak göçlerle konut ihtiyacı çoğu zaman sanayi tesislerine yakın bölgelerde artmıştır. Zeytinburnu, Haliç, Eyüp, Alibeyköy ve Kağıthane bölgelerinde gecekondular ortaya çıkmıştır. Burada göçlere dönemin idari ve hukuki yetersizliklerini belirtmekte yarar vardır. Zira arazi düzenlemesindeki yetersiz düzenlemeler ve denetimlerde zafiyet kamu ve vakıf arazilerinin işgallerini yani gecekondulaşmayı teşvik etmiştir. Burada dikkat çeken bir husus, gerek iç göçler gerekse dış göçlerin belirli mahallelere yönelmesidir. Böylece hemşehrilik İstanbul'a nakledilmiştir.

Haliç ve Boğaziçi'ndeki birkaç sanayi tesisine ek olarak Kağıthane vadisi Levent, Ayazağa, İstinye, Paşabahçe, Beykoz ve Büyükdere'de yeni sanayi alanları açılmış ve bunların civarındaki alanlara işçi konutları artmıştır. Taşlıtarla, Kuştepe, Gültepe ve Çeliktepe diğer örneklerdir. 1973 yılında gecekondu sayısı 120 bin haneye ulaşmıştır.

1950-70 arasında artan göçler ve sanayileşme İstanbul'u batı da Küçükçekmece, doğuda Küçükyalı'ya kadar uzatmıştır. 1970'te nüfus 2132.407 ye çıkmıştır. aynı zamanda şehrin idari taksimatı da değişmiştir. 1970 verilerine göre şehrin nüfusunun üçte ikisi başka şehirlerde doğanlardan oluşuyordu.

1985-1995 yılları arasında da büyük miktarda göç alınmış ve bu da yeni yerleşim alanlarını ortaya çıkarmıştır. 2002-20010 yılları arasında doğuda Çekmeköy, Alemdağ gibi bölgeler yanında batı kısmında Beylikdüzü, Esenyurt, Başakşehir gibi ilçeleri ortaya çıkarmıştır. 17 Ağustos 1999 Marmara depremi şehrin depremselliği bakımından kuzeydeki sağlam zemin ve faylardan uzak bölgelere cazibeyi artırmıştır. Ancak bu bölgelerdeki su havzalarını (Istrancalar, Belgrat ormanları ve Ömerli havzasını) tehdit etmeye başlamıştır.

İstanbul-Ankara, İstanbul-Edirne arasında yeni karayollarının açılması ile şehirdeki büyüme etkisini göstermiştir. Gebze, İstanbul'un birleştirilmiş kentsel alanı (combined urban areas) içinde yer almaktadır (Demographia, 2023).

2. İSTANBUL'UN BAZI DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ

1927 yılında İstanbul Türkiye nüfusunun % 6'sını oluştururken, (2022 verilerine göre İstanbul Türkiye nüfusunun % 18.6'sını oluşturmaktadır. İstanbul'u çevre illerle birlikte değerlendirmek gerekir. Bu nedenle aşağıda çevre illerle birlikte İstanbul'un nüfusu yer almaktadır.

Tablo 2

İstanbul, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Yalova, Tekirdağ Nüfusları-2023 (TÜİK)

	Türkiye	İstanbul	Bursa	Kocaeli	Tekirdağ	Sakarya	Düzce	Yalova	7 il toplam
Toplam	85 372 377	15 655 924	3 214 571	2 102 907	1 167 059	1 098 115	409 865	304 780	23 953 220
Artış (% 2022-23)	1.1	-16.0	6.2	11.4	21.3	16.6	11.6	28.1	

İstanbul, geçmişten günümüze Türkiye ekonomisinin geçirdiği tüm dönüşümlerde merkezi rol oynamıştır. Bunda, İstanbul'un yurtdışından gelen akımların ülkemize giriş kapısı olması kadar, yurt içinde yaratıcılık ve yeniliğin odaklandığı, girişimciliğin yoğunlaştığı bir merkez olmasının etkisi büyüktür. İstanbul'un Türkiye iş gücündeki payı %20,3, ihracattaki payı %50,6, ithalattaki payı ise %54,6'dır. (http://www.istanbul.gov.tr/turkiyenin-ticaret-is-yatirim-finans-ve-turizm-baskenti-istanbul).

Ayrıca Bursa ili ticaret ve sanayi, Kocaeli ve Tekirdağ illeri coğrafi, Sakarya, Düzce illeri ise su kaynakları ve Yalova ili eski ilçe olma bakımından İstanbul ile ilgili sayılmıştır. Yedi ilin toplam nüfusu 24 milyona ulaşmaktadır. Buna göre İstanbul ve çevresi Türkiye nüfusunun yaklaşık % 30'una ulaşmaktadır. Son yılda İstanbul'un nüfusunda düşme görünse bile genel olarak bölgenin ekonomik ve istihdam imkanlarını sebebiyle Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Bunlardan Düzce ve Yalova dışındakiler büyükşehir statüsündedir. İstanbul'un sorunlarını ele alırken çevre illeri muhakkak dikkate almak gerekir.

Kişi başına GSMH (2022) rakamları ($ olarak, TÜİK 2018-2022): TR ortalama 10.659, İstanbul 17.349, Kocaeli 18.269, Tekirdağ 15.296, Sakarya 9.535, Ankara 13.919, İzmir 13.201. Geleneksel ekonomi modelinde ortaya çıkan pek çok sorun içinde üretim ve tüketimde sorumluluk konusu da önemli yer tutmaktadır (İçke, 2024. s.222).

3. İSTANBUL BÖLGE PLANI

Bölge planları ile bölgesel kalkınmanın ve sürdürülebilirliğinin, kaynakların etkin ve yerinde kullanımının sağlanmasını hedeflemektedir. 3194 sayılı imar kanununa göre Ulusal Kalkınma Planı ve Bölgesel Uyum Gelişim Stratejisi ile öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olacak şekilde hazırlanan İstanbul Bölge Planı başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kurumlarının hazırlayacakları stratejik planları da yönlendiren üst ölçekli bir plan niteliğindedir.

Ulusal plan ve stratejiler ile yerel öncelikler arasındaki ilişkiyi kurar. Bundan sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı-Büyükşehir belediyesince hazırlanan Çevre Düzeni Planı, Büyükşehir belediyesince hazırlanan Nazım imar planı ve belediyelerce hazırlanan uygulama ima planları yer alır.

İstanbul Kalkınma Ajansı 2014-2023 İstanbul Bölge Planı "Yaratıcı ve Özgür İnsanlarıyla Yenilik ve Kültür Kenti: Özgün İstanbul" ifadeleriyle yayınlanmıştır. 2024-2028 İstanbul Bölge Planı teknoloji dönüşümü, yeşil ekonomi, girişimcilik ve yaratıcı endüstriler temalarıyla hazırlanmaktadır.

İstanbul 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı; Marmara Bölgesi'nin sorunlarına ve potansiyellerine göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren çok merkezli ve dengeli bölgesel gelişme yaklaşımı göz önünde bulundurularak, Trakya ve Kocaeli Çevre Düzeni Planları ile bütünlük arz edecek şekilde hazırlanmıştır. Zira Marmara bölgesindeki illerin çevre düzenleri planlarının fonksiyonel birliğinin sağlanması gerekir. Planların çeşitli sebeplerle mahkemelerce bozulmasının ciddi olumsuz sonuçları yaşanmaktadır. Yargı denetimi olmadan bir idare düşünülemediğinden plan hazırlanma süreçlerine özen gösterilmelidir.

İstanbul'un üst düzey hizmetler için yoğunlaşmış bir merkez olarak planlanmış, mevcut sanayilerden yapısal dönüşüm geçirecek olanların Anadolu'ya yönlendirilmesi, İstanbul'un yükünün hafifletilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda "Küresel Ölçekte Güçlenmiş Bir Kent Statüsü Kazandırmak" için belirlenen amaçlar şunlardır;

1. İstanbul'a; sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal kimlik değerleri ile özdeşleşen
2. Kentin öncelikle kültür ve turizm alanlarındaki üstünlüklerini ön plana çıkartan
3. Çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerini mekâna yansıtarak yaşam kalitesini yükselten
4. Ekonomik yapısını bilim ve teknolojiye dayalı ticaret ve hizmet ağırlıklı bir ekonomiye dönüştüren
5. Etkin ve katılımcı bir kent yönetimi/yönetişimi yapılandırmasında, kurumsal ve mekânsal planlarını verimli bir araç olarak kullanan.

Bu amaçlar için hedefler ve hedefler altında da ana stratejiler belirlenmiştir.

Su havzaları şehri koruyucu bir niteliğe sahiptir. Bu çerçevede İstanbul ve çevresindeki illerin ekolojik ve ekonomik değerler taşıyan varlıklarının korunması ve geliştirilmesi önem taşır. Bu kapsamda İSKİ havza planları vardır. Metropolün sağladığı zenginlikle buralarda oturanlar çevre illerde yazlık veya kısa süreli kullanım imkânı sağlayan alanları, tarla ve bahçeleri küçük ölçekli de olsa satın alarak buralarda kaçak yapılaşma artmıştır. Hatta bazı alanlarda hayvancılık çalışmaları da artmıştır. Mesela Çatalca'nın bazı bölgelerinde küçük ölçekli hayvan çiftlikleri artmıştır.

Konutların yenilenmesi, kentsel dönüşü kadar sanayi alanlarının rehabilitasyonu, farklı işlevlere dönüştürülecek sanayi alanları, sağlamlaştırılacak alanlar Çevre Düzeni Planında yer almıştır. Su havzalarında kalan Organize Sanayi Bölgelerinin düzenlenmesi de önemli bir konudur. Teknoloji geliştirme alanları, eğitim-bilim ve teknoloji geliştirme alanları, tarımsal üretim teknoloji sektörü ve parkı ile ileri teknoloji alanları planlanmıştır. Bunların yanında konut ve yaşam kalitesi için sağlık, habitat, yeşil alan ve fuar-festival alanları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda toplu ulaşım için raylı sistemler, limanlar, havaalanları ile lojistik bölgeler hakkında bilgi verilmiştir.

Metropol yönetimlerin görevleri itibariyle karşılaştırmasında (UCLG_MEWA, 2016, s.31) Dünyadaki metropolleri değerlendirmede indeks, rating, karşılaştırma gibi çalışmalarda İstanbul'un hak ettiği yere gelmesi için şehrin güçlü yönlerinin korunması ve desteklenmesi, zayıf yönlerinin ise dikkate alınması, şehrin önündeki fırsatların geliştirilmesi ve risklerin de dikkatlice ele alınması gerekir (Bozdoğan, 2019, s.273).

Bölge planlarının paydaşlar ve tüm halk tarafından paylaşılması, takibi, izlenmesi ve değerlendirilmesi başarısı bakımından önemlidir. Ayrıca bir sonraki planda, bir önceki planın değerlendirilmesi konusu eksik kalmaktadır.

4. DEPREMSELLİK

İstanbul'un en önemli sorunu yapılaşmanın doğurduğu depreme dirençliliğinin çok zayıf olmasıdır. Nitekim İstanbul Büyükşehir Belediyesinin son yayınlarında bu husus çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır (İBB, 2021). Hazine ve vakıf arazilerinin bir dönemde kanunsuz işgalleri, arkasından hiçbir teknik ve fenni kural tanımadan kaçak yapılaşma sorunun kaynağıdır (Esen, 2023, s.1-76).

Kat Mülkiyeti Kanunun yetersiz oluşundan dolayı binaların taşıyıcı sistemlerindeki teknik şartlar gözetilmeden yapılan tadilatlar (kolon veya kiriş kesmeler) gibi konular maalesef mahkemeler dışında çözülememektedir. Mahkemelerdeki çözümler hem uzun süreli hem de çözümden uzaktır. Mahalle yönetiminden site yönetimine geçilmesiyle bu alanlarda kamunun etkinliği yok denecek hale gelmiştir.

1. Site ve apartman yönetimlerinde kamu yönetiminin etkisinin olmaması sorunu,
2. Binalarda kolon kesilmesi, duvar yıkılması gibi tahribatı önleyici bir mekanizmanın olmayışı,
3. Deprem zararlarını azaltmada kentsel dönüşüm ve diğer politikalar üretmedeki zafiyet de buna eklenebilir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanlığı Şehircilik Atölyesinden aldığımız verilere göre, 6 Şubat 2023 depremlerinden sonra 161.195 başvuru yapılmış, bunların 113.450'si ziyaret edilmiş ve 35.027'si incelenmiştir.78.423 bina ise bina sakinlerinin izin vermemesinden dolayı incelememiştir. Yani incelenmeye izin verilmeyen bina oranı %40'tır. İlgili belediye yetkililerine bina malikleri inceleme yaptırmadığına göre yasalarda ciddi boşluk vardır.

5. FİNANSAL KAYNAKLAR: TARİFELER VE MALİ YÜKÜMLÜLÜKLER

Metropollerde temel hizmetlerin karşılanması ve sürdürülmesinde mali kaynaklar büyük önem taşır. Biz buruda sadece kamusal mal ve hizmetlerin tarifelerine yer vereceğiz. Temel kamu hizmetleri ve kamu mallarının üretiminde İstanbul'un avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu kapsamda

yetersiz su kaynaklarına sahip İstanbul, günlük 3.5 milyon metreküp su ihtiyacının yarıdan fazlasını Melen suyundan karşılamaktadır. Atıksu tesisleri yeterli değil olmadığından Marmara denizinde müsilaj görülmektedir. Bunun için "Marmara Bölgesi Su ve Atıksu Birliği" kurumasında büyük yarar vardır.

Enerji ihtiyacını karşılamada yenilenebilir enerji kaynakları geliştirilebilir.

Çevre sorunlarına yönelik olarak sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal bütünlük içinde çözüm arayan, bu sorunları kuşaklararası aktarım mekanizmasını da gözeterek planlı şekilde düzenleyen sybocity yaklaşımı ile piyasa dostu müdahaleleri öngören ve kirleten öder prensibinden daha geniş ele alarak yoksulluğu kalıcı şekilde azaltma yaklaşımını benimser.

Bu çerçevede yerel nitelikli kamu malları/hizmetleri tarifelerinin popülizm karşısında yerel gelirlerin azalmaması için denge mekanizması kurulmalıdır. Örneğin müsilajın ciddi sorun oluşturduğu bir dönemde % 95'e varan tahsilata rağmen İSKİ su tarifelerinin azaltılmasının işletmecilik ilkeleriyle izah etmek mümkün olmadığı gibi, kamu yararına hiç de uygun değildir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde evrensel düzeyde metropoller nüfusun %40'tan fazlasını kapsamaktadır. Bu alanlar ulusların zenginlik seviyelerine ciddi katkı sağlamaktadır. Küresel GSYİH 'nin yaklaşık %60'ı bu alanlarda oluşmaktadır. Metropoller önemli avantajlara sahip oldukları gibi temel hizmetlerin sunulması ve eşitsizlikler başta olmak üzere fert ve toplum bakımından ciddi sorunlarla da karşı karşıyadır. Zayıf metropol yönetimlerin sebep olacağı birçok sorun vardır. Sürdürülebilir ve dirençli metropollerin oluşturulması bu sorunlara zamanında ve etkili çözümlerle mümkün olabilecektir.

İmparatorluklara başkentlik yapmış olan İstanbul 1950'li yıllardan sonra ticaret ve sanayinin etkisiyle büyümüş, hareketli nüfusuyla beraber 20 milyona yaklaşmıştır. Ayrıca İstanbul metropolünün Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ hatta Bursa büyükşehir alanları ile birlikte ele alınması gerekir. Bu açıdan da bölgenin nüfusu ülke nüfusunun dörtte birine ulaşmıştır. Gelir bakımından da bölge Türkiye ortalamasının epeyce üzerindedir. Bu nedenle çekim merkezi olmaya devam etmektedir.

Bölge planlarında İstanbul'un tarihi ve kültürel değerleri ile metropol olarak üretim gücü öne çıkmaktadır. Bölge planlarının paydaşlar ve tüm halk tarafından paylaşılması, takibi, izlenmesi ve değerlendirilmesi başarısı bakımından önemlidir. Ayrıca bir sonraki planda, bir önceki planın değerlendirilmesi konusu eksik kalmaktadır.

İstanbul'da gecekondulaşma süreci ve depremlere karşı hazırlıktaki zafiyetler en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu sahadaki kamu yönetimindeki eksiklikler de bir an önce telafi edilmelidir. Bu çerçevede apartman ve site yönetimlerinin kamu yönetimi düzleminde yeniden ele alınması gerekir.

Metropol rekabeti güçlendirmede finansal sistemin düzenlenmesi bağlamında yerel nitelikli kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması, tarifeler düzenlenmesinde rasyonaliteden ayrılmamak için yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.

Merkezi hükümet ile mahalli yönetimler arası ilişkilerin geliştirilmesi siyasi kültürü yakından ilgilendirir. Bunun yanında idari vesayet mekanizmasının da gerçekçi ve etkin biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu kapsamda meslek örgütü niteliğindeki kamu örgütlenmeleri (meslek odaları, ticaret ve sanayi odaları) ile sivil toplum kuruluşları olarak derneklerin ve vakıfların kent yönetiminde ve sorumluluğundaki yerlerinin gerçekçi düzenlemelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Dinamik yerel demokrasi açısından sivil toplum katılımı güçlendirilmelidir.

Yazar Bilgileri Adem Esen (Prof. Dr.)
[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
0000-0001-9720-6096 adem.esen@istanbul.edu.tr

Kaynakça | References

Bozdoğan, R. (2019). *Küresel kentler ve Türk kentlerinin uluslararası konumu*, İstanbul Ayvansaray Üniversitesi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2017, Ekim). *Şehircilik Şûrası Komisyon Raporları*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/sehirciliksurasi/editordosya/Sura2017komisyon%20raporu.pdf

Demirkol, M. (2021). *Metropol yönetimlerinde Türkiye modeli arayışı: İstanbul, Londra, Paris metropolitan yönetimlerinin karşılaştırmalı analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demographia. (2023). *Demographia World Urban Areas (19th Annual ed.).* http://www.demographia.com/db-worldua.pdf

Eken, M., Köseoğlu, Ö., & Tuzcuoğlu, F. (2019). *Dünyada metropolitan kent yönetimi: Modeller, yaklaşımlar ve uygulamalar*, *20*, s. 56. Marmara Belediyeler Birliği.

Esen, A. (2023). Dirençli şehirler oluşturma ve afet zararlarını azaltmada kamu yönetiminin yeri. *Avrasya Dosyası*, *14*(1), 1–76.

Esen, A. (2020). Türkiye'de su ve atıksu idareleri. İçinde A. Esen & O. V. Alıcı (Eds), *Şehirlerde su ve atıksu hizmetlerinin yönetimi.* Türkiye Belediyeler Birliği Yayını.

Frey, W. H. (2024). Census shows big city population improvements, countering predictions of the 'urban doom loop'. *Brookings Institution.* https://www.brookings.edu/articles/census-shows-big-city-population-improvements-countering-predictions-of-the-urban-doom-loop/

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (n.d.). İstanbul ili 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı değişikliği. https://sehirplanlama.ibb.istanbul/ust-olcekli-planlar/ ; https://mpgm.csb.gov.tr/istanbul-ili-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-degisikligi-i-99492

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2021). *İstanbul'un deprem gerçeği.* İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

İçke, B. T. (2024). *Döngüsel ekonomi ve moda endüstrisi.* Yeni İnsan Yayınevi.

İstanbul Valiliği. (n.d.). Türkiye'nin ticaret, iş, yatırım, finans ve turizm başkenti İstanbul. http://www.istanbul.gov.tr/turkiyenin-ticaret-is-yatirim-finans-ve-turizm-baskenti-istanbul

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. (2022, Mart 24–27). Dirençli şehirler ve şehrin dönüşümü. *Kartepe Zirvesi 2022: Bildiri Özetleri.*

Konak, S. (2023). Post-pandemic urban planning and use of information technologies in smart cities. İçinde *Smart cities for sustainability (32).* Emerald Publishing Limited.

Ağıralioğlu, N., Öztürk, İ., Esen, A., & Koyuncu, A. (n.d.). *Melen suyunun hikayesi* [Yayımlanmamış çalışma].

SUEN (Türkiye Su Enstitüsü). (2019, Mart). *Büyükşehir su ve kanalizasyon idareleri arasında mukayeseli değerlendirme çalışması.* Türkiye Su Enstitüsü.

UCLG-MEWA. (2016a). *Gold IV 2016: Dördüncü küresel desantralizasyon ve yerel demokrasi raporu: Kentsel geleceğin ortak inşası – Metropoller, kentler ve bölgelerin gündemi* (Yönetici Özeti).

UCLG-MEWA. (2016b). *Metropoliten yönetişim* (A. Esen, Çev.). İstanbul.

UN-Habitat. (2020). *Global state of metropolis 2020 – Population data booklet.* https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/gsm-population-data-booklet-2020.pdf

Bölüm 2
Chapter 2

Metropoller, Kamu Düzeni ve Polislik Teorisi

Metropolises, Public Order, and Policing Theory

Ufuk Ayhan [1] & Alp Cenk Arslan [2]

[1] Polis Akademisi, Kırıkkale PMYO, Kırıkkale, Türkiye
[2] Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Tüm dünyada hızlı kentleşme ve metropollerin genişlemesi, kamu düzeni ve polislik stratejilerini derinden etkilemiştir. Küresel boyuttaki göç hareketleri ve teknolojinin ilerlemesi bu durumun önde gelen sebepleri arasındadır. Bu çalışma, alışılagelmiş mekân güvenliğini sağlamanın çok yönlü boyutlarını, gelişen polislik teorisini ve modern kentsel ortamlarda güvenliğin referans nesnesini analiz etmektedir. Alışılmış mekân güvenliği, kent sakinleri arasında bir normallik ve güven duygusu yaratan tutarlı ve öngörülebilir güvenlik önlemlerini ifade eder. Kentler büyüdükçe, bu güvenliği sağlamanın karmaşıklığı artmakta, bu durum gelişmiş ve uyarlanabilir polislik stratejileri gerektirmektedir. Metropollerde güvenlik, toplumu, altyapıyı ve kentsel dokunun kendisini kapsayacak şekilde gelişirken, güvenliğin referans nesnesi birey olarak öne çıkmaktadır. Metropol unsurlarının ve bireyin korunması, güvenliğin fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutlarını dikkate alan bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu durum güvenlik teorilerinde insani güvenliği kentsel bağlamda daha uygun bir yaklaşım olarak öne çıkarmaktadır. Polislik teorisi de kentsel ortamların dinamik doğasına hitap edecek şekilde gelişen bir diğer alandır. Geleneksel reaktif modeller yerini suçun önlenmesini ve toplumun katılımını vurgulayan proaktif, toplum odaklı yaklaşımlara bırakmaktadır. Teknoloji, veri analitiği ve toplum odaklı polisliğin entegrasyonu, potansiyel tehditleri öngörme ve azaltma kapasitesini daha da artırmaktadır. Ancak bu gelişmeler sürecinde yaşam alanı güvenliğinin merkezinde bireyin olduğu, bu nedenle bireyin hak ve özgürlüklerinin korunması hayati önem arz etmektedir (Beers, 2007). Bu çalışma, alışılmış mekân güvenliğinin, gelişen polislik teorilerinin ve güvenliğin genişleyen referans nesnesinin metropoller bağlamında nasıl etkileşime girdiğinin incelikli bir şekilde anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır. Bunu yaparken insani güvenlik, birey güvenliği ve yaşam alanı güvenliği kavramlarını merkeze almaktadır. Çalışma, aynı zamanda kentleşmenin kendine özgü zorluklarını etkili bir şekilde ele alabilecek uyarlanabilir, kapsayıcı ve etik temelli polislik uygulamalarına duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Çalışma, kentsel güvenlik bağlamında daha güvenli ve dayanıklı kentler yaratmaya odaklanan politika süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Abstract

Rapid urbanization and the expansion of metropolises worldwide have profoundly impacted public order and policing strategies. Global migration movements and technological advancements are among the leading drivers of this phenomenon. This study analyzes the multifaceted dimensions of maintaining conventional spatial security, the evolving theory of policing, and the referent object of security in modern urban environments. Conventional spatial security refers to consistent and predictable measures that create a sense of normalcy and trust among urban residents. As cities grow, the complexity of ensuring this security increases, necessitating advanced and adaptable policing strategies. In metropolises, the scope of security has evolved to encompass society, infrastructure, and the urban fabric itself, with the individual emerging as the primary referent object. Safeguarding metropolitan elements and individuals requires a holistic approach that considers the physical, social, and economic dimensions of security. This perspective highlights human security as a more fitting framework within urban contexts. Policing theory is another area that has evolved to address the dynamic nature of urban environments. Traditional reactive

Ayhan, U. & Arslan, A. C. (2025). Metropolises, public order, and policing theory. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 13-30). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.02

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Ayhan, U. & Arslan, A. C.

Alp Cenk Arslan alpcenkarslan@gmail.com

models are giving way to proactive, community-focused approaches that emphasize crime prevention and community engagement. The integration of technology, data analytics, and community-oriented policing further enhances the capacity to predict and mitigate potential threats. However, amidst these advancements, placing the individual at the center of spatial security—ensuring the protection of rights and freedoms—remains crucial (Beers, 2007). This study underscores the importance of a nuanced understanding of how conventional spatial security, evolving policing theories, and the expanding referent object of security interact within the context of metropolises. It prioritizes the concepts of human security, individual security, and spatial security, emphasizing the need for adaptive, inclusive, and ethically grounded policing practices capable of addressing the unique challenges of urbanization. By doing so, the study aims to contribute to policy processes that focus on creating safer and more resilient cities within the framework of urban security.

Anahtar Kelimeler Polislik Çalışmaları · Kamu Güvenliği · Metropol Güvenliği · İç Güvenlik · Güvenlik Stratejileri

Keywords Policing Studies · Public Security · Metropolitan Security · Homeland Security · Security Strategies

Extended Summary

The rapid urbanization and expansion of metropolises worldwide have profoundly influenced public order and policing strategies. This dynamic transformation is driven by global migration flows and technological advancements, reshaping the traditional notions of spatial security and urban governance. This study analyzes the multifaceted dimensions of maintaining spatial security, the evolving policing theories, and the central role of the individual as the primary referent object of security in modern urban environments. Conventional spatial security refers to consistent and predictable measures that create a sense of normalcy and trust among urban residents. As cities grow, maintaining this security becomes increasingly complex, necessitating advanced and adaptable policing strategies.

In metropolises, security has expanded to encompass the protection of society, infrastructure, and the urban fabric itself, with the individual emerging as the focal point. This requires a holistic approach to security that integrates physical, social, and economic dimensions. Such a perspective aligns with human security frameworks, which have gained traction in urban contexts, shifting the focus from state-centric to people-centric approaches.

Policing theories have also evolved to address the dynamic nature of urban environments. Traditional reactive models have gradually been replaced by proactive, community-oriented approaches that emphasize crime prevention and community engagement. The integration of technology, data analytics, and community-oriented policing has further enhanced the ability to predict and mitigate potential threats. However, amidst these technological advancements, it remains essential to ensure that the protection of individual rights and freedoms remains at the core of security strategies.

Historical developments in urban security and policing underscore the interplay between urbanization, governance, and safety. Cities, historically microcosms of their societies, reflect the cultural, social, and political dynamics of their respective nations. The Industrial Revolution and subsequent rapid urbanization in the 19th century highlighted the need for systematic approaches to urban security, leading to the development of modern policing models such as the one pioneered by Sir Robert Peel in 1829. Peel's principles emphasized community engagement and public trust as foundational elements of effective policing. These principles have influenced modern security strategies globally, fostering a shift from enforcement-centric to community-focused models.

In Türkiye, the evolution of policing mirrored global trends. The establishment of the Turkish police force during the Tanzimat era and its subsequent modernization in the Republic era aligned with efforts to integrate Western governance and legal standards. Key legislative developments, such as the enactment of the Police Duties and Powers Law (PVSK) in 1934 and the establishment of the Ankara Police Academy in 1937, institutionalized modern policing principles. These reforms emphasized the dual goals of maintaining public order and safeguarding individual rights, reflecting a broader trend toward democratic policing.

The latter half of the 20th century witnessed significant paradigm shifts in public administration and security theories. The 1970s marked a crisis in traditional governance models, paving the way for participatory, transparent, and accountable approaches. These changes were mirrored in policing, with a growing emphasis on human security frameworks that prioritized individual and community safety alongside state security. The end of the Cold War further expanded the referent objects of security to include economic stability, environmental sustain-

ability, and social equity. The Copenhagen School of security studies notably advanced this multidimensional perspective, advocating for a broadened scope of security that transcends traditional military concerns.

Technological advancements have profoundly shaped contemporary policing and security strategies. The digital revolution of the 1980s introduced transformative tools such as facial recognition, automated license plate recognition, and data analytics. These technologies have enhanced predictive policing capabilities, enabling law enforcement agencies to anticipate and address threats proactively. However, these innovations also raise ethical concerns regarding data privacy and individual rights, underscoring the need for governance frameworks that balance technological efficiency with human-centered values.

Smart city initiatives further exemplify the integration of technology in urban security. Leveraging tools like IoT devices, geospatial analytics, and artificial intelligence, smart cities aim to optimize urban safety and sustainability. However, these advancements necessitate robust safeguards to mitigate risks such as cyber threats and data misuse. The human element remains central to these efforts, ensuring that technology serves as an enabler rather than a substitute for ethical, community-oriented security practices.

Theoretical advancements in policing, such as Intelligence-Led Policing (ILP) and Community Policing (CP), highlight the shift toward proactive and participatory approaches. ILP emphasizes the use of intelligence and analytics to prevent crime, while CP fosters collaboration between law enforcement and communities to address underlying social issues. These frameworks, alongside theories like the Broken Windows Theory, underscore the interconnectedness of urban safety and social cohesion. By addressing minor offenses and fostering trust within communities, these approaches aim to prevent larger crimes and enhance public confidence in policing.

In conclusion, this study underscores the importance of adaptive, inclusive, and ethically grounded policing practices in addressing the complexities of modern urbanization. It highlights the interplay between spatial security, evolving policing theories, and the expanded scope of security referents. By prioritizing human security and individual rights, this research advocates for policy frameworks that balance technological advancements with democratic values, fostering resilient and equitable urban environments. These insights aim to contribute to the development of sustainable security strategies that uphold public order while respecting the dignity and freedoms of all individuals.

GİRİŞ

Kentler bağlı oldukları toplumsal yapıların birer minyatürüdür. Kentler içinde yer aldıkları ülkelerin toplumsal yapısını yansıtmakta ve bir mikrokozmos işlevi görmektedir. Bu bakış açısıyla, kentler sadece coğrafi mekânlar değil, aynı zamanda ülkelerin kültürel, sosyal ve politik dinamiklerinin aynası olarak kabul edilmektedir. Bu perspektiften hareketle, yaşam güvenliği ve yaşam alanı güvenliği kavramları, Türkiye'nin güvenlik politikalarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Güvenlik teorisi ve pratiğinde, bu kavramların hem bireysel güvenliği hem de toplumsal güvenliği kapsayan boyutları giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, güvenlik teorisinde farklı görüşler ortaya atılmış ve zamanla bu görüşler evrilerek yeni yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Bu kavramlar, sadece ulusal güvenlik stratejilerinde değil, aynı zamanda küresel güvenlik yaklaşımlarında da karşılık bulmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar, birey ve topluluk güvenliğini, devlet güvenliği kadar öncelikli hale getiren yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu çerçevede, insani güvenlik kavramı ön plana çıkmış ve güvenlik politikaları sadece askeri tehditlere değil, çevresel felaketler, ekonomik krizler ve sosyal eşitsizlikler gibi çok boyutlu tehditlere de yanıt verebilecek şekilde evrilmiştir. Türkiye'nin güvenlik politikaları da bu küresel güvenlik anlayışına paralel olarak şekillenmekte ve bireyin, yaşam alanının ve toplulukların güvenliği, ulusal güvenlik stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Güvenlik teorisinde bu genişleme, modern toplumların karşı karşıya olduğu çok katmanlı risklerle başa çıkmak için zorunlu bir dönüşümü ifade etmektedir.

KENTLER, DEMOKRASİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

17. ve 18. yüzyıllar, güvenlik ve yönetim teorilerinde önemli kırılma noktalarıdır. Özellikle Sanayi Devrimi'nin hız kazanmasıyla birlikte, 19. yüzyılın başlarından itibaren hızla artan kentleşme, güvenlik

ihtiyaçlarını ve kent yönetimi pratiklerini dönüştürmüştür (Davis, 1955). Kentlerde nüfusun artışı ve sanayi devriminin etkisiyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlar, yönetim anlayışlarında ve güvenlik teorilerinde köklü değişikliklere yol açmıştır.

Bu dönüşüm süreci, kentlerin hem fiziki yapısında hem de yönetim biçimlerinde derin değişimlere yol açmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşmenin hız kazanması, altyapı, ulaşım ve konut sorunlarını gündeme getirirken, aynı zamanda işçi sınıfının hak taleplerinin artmasına ve sosyal adalet kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Heifetz ve Jaffe, 2023). Kentsel güvenlik, yalnızca bireylerin fiziksel güvenliği değil, aynı zamanda ekonomik güvenlik, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal huzurun korunması gibi çok boyutlu bir hale gelmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, kentlerdeki güvenlik stratejileri daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alınmaya başlanmış, sosyal refah politikaları güvenlik yönetimiyle iç içe geçmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, bu yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek yönetim ve güvenlik modellerinin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Richardson, 1976).

1970'lere gelindiğinde, kamu yönetimi disiplininde bir kimlik bunalımı yaşanmış ve bu süreçte yeni yönetim anlayışları gelişmeye başlamıştır. Geleneksel yönetim yaklaşımları, modern toplumların ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelirken, yeni yönetim anlayışları daha katılımcı, hesap verebilir ve şeffaf yönetim modelleri üzerine şekillenmiştir. 1970'lerde kamu yönetiminde başlayan bu kimlik bunalımı, sadece devletin işleyişine değil, aynı zamanda güvenlik politikalarına da yansımıştır (Milkis, 1998). Toplumsal yapının karmaşık hale gelmesi, bireysel hakların korunmasına yönelik taleplerin artması ve siyasi katılımın güçlenmesi, yönetim süreçlerinde daha esnek ve toplum odaklı yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Yliaska, 2015). Güvenlik anlayışı da bu dönüşümden etkilenmiş, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasına dayalı bir güvenlik paradigması gelişmeye başlamıştır. Devlet güvenliği odaklı anlayış, yerini giderek insan güvenliği odaklı bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu yeni güvenlik anlayışı, kamu güvenliğini sağlarken bireylerin haklarına saygı gösteren ve toplumla işbirliği içinde çalışan bir yapının geliştirilmesine ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, polislik ve güvenlik hizmetleri de yeniden şekillendirilmiş, daha katılımcı ve şeffaf bir güvenlik modeli benimsenmiştir (Adams vd., 2002).

1990'lar ve 2000'ler, güvenlik teorisi ve polislik açısından önemli bir dönemeçtir. Bu dönemde, güvenliğin referans çerçevesi değişmiş, polislik teorisi daha geniş kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Zhao vd., 2006; Krahmann, 2003). Polislik, tarih boyunca uygulamalı bir meslek olarak görülmüş olmasına rağmen, modern dönemde polislik pratiğinin arkasında bir teorik çerçevenin olması gerektiği anlaşılmıştır. Ancak polislik teorisinin, diğer mesleklerde olduğu gibi geniş bir akademik ve teorik temele oturması konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Polislik, toplumun düzenini koruma işlevini yerine getirirken, bir meslek olarak da kendi içindeki kuralları, etik normları ve teoriye dayalı bir çerçeveyle ele alınmalıdır (Monaghan, 2021).

1990'lar ve 2000'lerde yaşanan bu dönüşüm, sadece polislik ve güvenlik stratejileriyle sınırlı kalmamış, güvenliğin referans çerçevesinin de genişlemesine neden olmuştur. Geleneksel güvenlik anlayışında devlet ve ulusal sınırların korunması temel alınırken, bu dönemde bireyin güvenliği, toplumsal düzenin korunması ve çevresel tehditlerin de güvenlik politikalarının bir parçası haline getirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özellikle küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve çevresel değişimler, güvenliğin yeni boyutlarını şekillendiren unsurlar olmuştur. Polislik artık sadece suçla mücadele eden bir yapıdan çıkarak, toplumu koruyan, bireylerin haklarını güvence altına alan ve çevresel tehditlerle mücadele eden daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu gelişmeler, güvenlik teorilerinde Soğuk Savaş döneminin katı sınırlamalarını aşarak çok boyutlu bir güvenlik kavramının gelişmesine olanak sağlamıştır (Baldwin, 1995).

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik teorileri üzerinde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Güvenliğin kapsamının ve referans nesnelerinin genişlemesi üzerine çeşitli tezler öne sürülmüştür (Buzan, 1997). Bu bağlamda, Kopenhag Ekolü'nün katkıları dikkate değerdir. Kopenhag Ekolü, güvenliği beş ana başlık

altında incelemektedir: askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik. Bu ekol, geleneksel devlet güvenliği kavramının ötesine geçerek, güvenliğin sadece devletlerin değil, bireylerin, çevrenin ve ekonominin güvenliğini de içermesi gerektiğini savunur (Buzan vd., 1998). Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, devlet güvenliği kavramının yanına çevresel ve ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik gibi unsurların da eklenmesi, güvenlik anlayışının çok boyutlu bir hale geldiğini göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen bu yeni güvenlik anlayışları, sadece devletler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları risklerin değerlendirilmesinde de etkili olmuştur. Kopenhag Ekolü'nün güvenlik kavramını genişletmesi, devlet merkezli güvenlik anlayışından uzaklaşarak, bireylerin sosyal ve ekonomik güvenliğine daha fazla odaklanma gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu genişleyen güvenlik perspektifi, özellikle küresel çapta artan çevresel tehditler ve ekonomik krizlerle daha da önem kazanmıştır. İklim değişikliği, gıda güvenliği ve enerji kaynaklarının tükenmesi gibi sorunlar, bireylerin yaşam koşullarını tehdit eden unsurlar olarak güvenlik politikalarının merkezine yerleşmiştir. Dolayısıyla, güvenlik artık yalnızca askeri bir mesele değil, bireyin yaşam kalitesini ve sürdürülebilirliğini tehdit eden çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmıştır (Giegerich, 2023).

Güvenlik teorilerinde farklı yaklaşımlar ve ekoller gelişmiştir. Bunlar arasında İnşacılık, güvenliğin sosyal ve kültürel bağlamda nasıl inşa edildiğine odaklanırken, Frankfurt Ekolü güvenlik ve özgürleştirme arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Frankfurt Ekolü, güvenliği salt bir koruma aracı olarak görmek yerine, bireylerin özgürlüklerini güvence altına alma aracı olarak ele almıştır. Bu bağlamda yaşam güvenliği, askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda bireylerin yaşamlarının korunmasını ifade eder. Yaşam alanı güvenliği, bireylerin yaşadıkları kentlerde güvenli bir ortamda bulunmalarını sağlama amacı taşır ve bu kavram, kentleşme süreciyle birlikte daha fazla önem kazanmıştır (Ayhan, 2008).

Bu teorik çerçeveler, bireyin güvenliğini merkeze alan bir yaklaşımla şekillenmiş olup, toplumun daha geniş anlamda nasıl güvence altına alınabileceği üzerine derinlemesine düşünmeyi gerektirmiştir. Özellikle kentleşme sürecinin hız kazanması ve büyük şehirlerdeki nüfus yoğunluğunun artması, güvenlik politikalarının kapsamını genişletmiş, bireysel güvenlik kadar toplumsal güvenliğin de önem kazandığı bir dönemi başlatmıştır. Bireylerin güvenliği artık sadece askeri tehditlerden korunma ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda sosyal eşitsizliklerin, çevresel risklerin ve toplumsal çatışmaların da bireylerin yaşamını tehdit eden unsurlar olarak kabul edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, güvenlik kavramının daha karmaşık hale gelmesine ve polislik teorilerinin de bu yeni koşullara uyum sağlamasına zemin hazırlamıştır (Brauch vd., 2008).

Kentleşme ile birlikte ortaya çıkan güvenlik ihtiyaçları, polislik teorilerinin de gelişmesini zorunlu kılmıştır. Polislik, sadece bir kolluk kuvveti olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzeni sağlama, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma işleviyle de ilişkilidir (Cordner vd., 2009). Modern kentlerde güvenlik, sadece suçla mücadele değil, aynı zamanda bireylerin yaşam alanlarında güvenlik ve huzur duygusunu sağlamaya yönelik çok boyutlu bir yaklaşım gerektirir.

Kentleşmenin getirdiği bu güvenlik ihtiyaçları, sadece modern dönemle sınırlı kalmayıp, tarih boyunca kentlerin bireyler üzerindeki etkisini de gözler önüne sermiştir. Şehirler, geçmişten günümüze kadar, bireylerin sadece fiziksel güvenliklerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onların ekonomik ve sosyal anlamda kendilerini geliştirebilecekleri alanlar yaratmıştır. Orta Çağ'dan bugüne şehirler, bireylere özgürlük sunan ve onları merkezi yönetimlerin baskılarından uzaklaştıran bir alan olarak görülmüştür. Kentlerin, bireylerin hem haklarını hem de güvenliklerini koruma rolü, tarihsel olarak toplumsal gelişimin ve bireysel özgürlüğün temel dinamiklerinden biri olmuştur (Lantschner, 2000). Dolayısıyla, güvenlik ve özgürlük arasında bir denge sağlama gereksinimi, kentlerin tarih boyunca oynadığı önemli rollerden biridir.

Orta Çağ'da kentler, sadece bireylerin özgürleşme süreçlerine katkı sağlamamış, aynı zamanda sosyal tabakalar arasındaki ilişkileri de dönüştürmüştür. Özellikle burjuva sınıfının yükselişi, kentlerin

ekonomik ve toplumsal yapısını yeniden şekillendirmiştir. Şehirler, sadece ticaretin ve zanaatkârlığın merkezi haline gelmekle kalmamış, aynı zamanda yeni bir sosyal dinamizmin doğmasına da olanak tanımıştır. Kentlerde yaşayan bireyler, kırsal alanlardaki hiyerarşik yapıların ve feodal baskıların aksine, ekonomik faaliyetler aracılığıyla statü kazanabilmişlerdir. Bu özgürleştirici ortam, bireylerin hem sosyal hem de ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerine olanak sağlamış ve şehirler, toplumsal değişimin merkezi haline gelmiştir. Orta Çağ boyunca kentlerde gelişen bu sosyal yapı, aynı zamanda modern şehirlerin temellerini atmıştır (Favier ve Higgith, 1998).

Orta Çağ şehirlerinin doğuşu, kentlerin ekonomik ve politik olarak güçlenmesiyle paralel bir süreçtir. Bu dönemde, kent ve burjuva sınıfı arasında güçlü bir ilişki kurulmuştur. Zanaatkârlar ve tüccarlar, kentlerin ekonomik yapısını oluşturan önemli unsurlar haline gelmiştir. Gezgin tüccarlar olarak görülen bu sınıf, ticaret yollarını kullanarak kentlerde ekonomik aktivitenin artmasına katkı sağlamış, kentlerin ekonomik anlamda merkezileşmesine yol açmıştır. Orta Çağ'da şehirlerde pazarların ortaya çıkışı, kent beylerinin kontrolünde gerçekleşen ekonomik faaliyetlerle ilişkilidir (Cesaretti vd., 2016). Bu süreçte, kentlerde sosyal ve hukuki bir düzenin kurulması, bireylerin hak ve sorumluluklarının tanımlanmasıyla mümkün olmuştur.

Kentlerin ekonomik ve sosyal olarak güçlenmesi, politik yapılarında da önemli değişimlere yol açmıştır. Burjuva sınıfının yükselmesiyle birlikte, kentler sadece ticaretin merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda siyasal gücün yeniden tanımlandığı yerler haline gelmiştir. Feodal düzenin katı yapısına alternatif olarak, kentlerde gelişen yeni yönetim sistemleri, yerel düzeyde karar alma süreçlerinde daha fazla katılımı mümkün kılmıştır. Bu dönemde, kent meclisleri ve yerel yönetim organları, burjuva sınıfının yanı sıra zanaatkârlar ve tüccarlar gibi kesimlerin de politik süreçlere dahil olmasına olanak tanımıştır. Siyasal katılım ve temsil, kentlerde bir dizi sosyal ve ekonomik reformun gerçekleşmesine zemin hazırlamış ve bu süreçte kentler, devlet yönetiminden bağımsız bir sosyal yapı geliştirmiştir (Colson, 2020). Bu durum, aynı zamanda bireylerin siyasal alanda daha fazla hak talep etmelerinin önünü açmış, kentlerin siyasal işlevi güçlenmiştir.

Kentleşme süreci, aynı zamanda bireylerin siyasal yönetimde pay sahibi olma arayışını da beraberinde getirmiştir. Kent toplulukları, yerel yönetimlerde söz sahibi olabilmek için çeşitli uzlaşı arayışlarına girmiş, bu süreçte kentlerde yaşayan herkesin belirli hak ve sorumluluklara sahip olduğu bir sosyal düzen gelişmiştir. Kent sakinlerinin belirli haklar kazanmasının yanı sıra, bu haklar beraberinde görev ve yükümlülükler de getirmiştir. Bu hukuki yapı, Orta Çağ'da kentlerin kendine özgü sosyal ve siyasal düzenlerinin temellerini oluşturmuştur (Lyon, 1967).

Bu süreçte, kentlerin gelişen sosyal yapısı, bireylerin toplum içinde daha aktif ve etkili roller üstlenmelerine olanak tanımıştır. Siyasal katılım, sadece bir hak olarak görülmemiş, aynı zamanda bireylerin kente olan aidiyet duygusunu da güçlendirmiştir. Kentlerde yaşayan bireyler, kendilerine tanınan haklar ve sorumluluklar çerçevesinde, yerel yönetimlerde söz sahibi olabilmenin yollarını aramışlardır. Özellikle zanaatkârlar ve tüccarlar, ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek için yerel yönetimlerle daha sıkı ilişkiler kurmuş, bu da kentlerin sosyal ve siyasal yapısında dinamik bir dönüşüme yol açmıştır. Kentlerin sosyal düzeni, bireylerin hak ve sorumluluklarını dengeleyen bir yapı olarak şekillenirken, kent yaşamı aynı zamanda bir güvenlik ve düzen çerçevesinde gelişmiştir. Bu yeni sosyal yapı, kentlerin özgürleştirici gücünün ve bireylerin toplumsal hayatı şekillendirme potansiyelinin temelini oluşturmuştur (Angelucci vd., 2017).

Orta Çağ şehirlerinin karakteristik özelliklerini inceleyen literatür, insanı özgür kılan kent havası kavramının dört temel unsura dayandığını belirtir: kentsel barış, kentsel özgürlük, kent hukuku ve kentin örgütsel düzeni. Bu unsurlar, şehirlerin sosyal, hukuki ve siyasi yapısının temel taşlarını oluşturmaktadır. Kentsel barış, şehirlerde güvenli ve düzenli bir yaşam ortamı yaratma amacını taşırken, kentsel özgürlük, bireylerin ekonomik ve sosyal faaliyetlerde özgürce hareket edebilmelerini ifade eder. Kent

hukuku, belirli kurallara uyma zorunluluğu, mülkiyet hakları ve toprak kullanımı gibi unsurlarla kent yaşamını düzenleyen bir yapı sunmaktadır. Kentin örgütsel düzeni ise, kentin idari yapısını ve bu yapı içindeki sosyal ve ekonomik rolleri tanımlar (Munoz-Gielen, 2014.

Bu dört temel unsurun bir araya gelmesi, sadece bireylerin güvenlik ve özgürlüklerini garanti altına almakla kalmamış, aynı zamanda kentlerin yönetim ve idari yapılarının sağlam bir temele oturmasını da sağlamıştır. Kentsel barış ve hukuk düzeni, toplumsal huzurun korunmasında ve kentlerin ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynamıştır. Bu unsurlar, aynı zamanda kentte yaşayan bireylerin haklarını güvence altına alırken, onların ekonomik fırsatlara erişimini de sağlamıştır. Kentsel özgürlük, bireylerin ekonomik faaliyetlere katılımını ve mülkiyet haklarını korurken, kentlerin örgütsel düzeni bu yapının sürekliliğini sağlamak için önemli bir unsur olmuştur (Wagenaar, 2007). Bu çerçevede, kentlerin sosyal ve hukuki yapıları, sadece güvenlik ve düzen sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kentlerin daha demokratik ve katılımcı bir yönetim yapısına evrilmesine de katkıda bulunmuştur (Landorf, 2011).

Bu bağlamda, tarihsel olarak şehirlerin hukuki ve sosyal yapısını şekillendiren önemli olaylara da değinmek gerekmektedir. 1648'deki Westphalia Anlaşması, devlet egemenliği ve uluslararası hukuk ilkelerinin temellerini atmış, 1689'da İngiltere'de kabul edilen Bill of Rights ise bireysel hakların korunmasına yönelik ilk adımlardan biri olmuştur. Bu gelişmeleri takip eden 1787'deki ABD Anayasası ve 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali, 17. ve 18. yüzyıllarda meydana gelirken, toplumsal dönüşümleri hızlandırmıştır (Hershey, 1912). Bu dönüşüm süreci, Sanayi Devrimi'yle birlikte kentlerin ekonomik ve sosyal yapısında köklü değişimlere yol açmış, modern kentlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kentlerin bu dönüşümü, güvenlik anlayışında da yeni arayışları beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin hızla büyümesi, sadece ekonomik ve sosyal yapılar üzerinde değil, aynı zamanda kentlerin güvenlik ihtiyaçları üzerinde de derin etkiler yaratmıştır. Nüfusun hızla artması, kentlerdeki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi ve işçi sınıfının kent merkezlerinde yoğunlaşması, kentsel suçların ve güvenlik tehditlerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, kentlerin güvenlik politikalarında daha proaktif ve organize çözümler arayışını hızlandırmış, polislik hizmetlerinin yalnızca güvenliği sağlamak değil, toplumsal düzeni ve bireylerin haklarını korumaya yönelik daha geniş kapsamlı bir yapıya evrilmesini gerektirmiştir. Kentlerde yaşayan bireylerin güvenlik talepleri, aynı zamanda yerel yönetimlerin bu hizmetleri daha sistematik ve profesyonel bir hale getirmesi gerektiğini ortaya koymuş, bu da modern polis teşkilatlarının temelini oluşturan yeni güvenlik modellerine duyulan ihtiyacı artırmıştır.

Kentlerin modernleşme sürecine paralel olarak, güvenlik hizmetlerinde de yeni modeller geliştirilmiştir. Bu arayışlar, 1829 yılında Sir Robert Peel tarafından Londra'da kurulan Londra Polis Teşkilatı ile somutlaşmıştır. Peel'ın polislik anlayışı, "to serve and protect the people of London" (Londra halkına hizmet etmek ve onları korumak) prensibi üzerine inşa edilmiştir (Workman-Stark, 2017; Campio, 2005). Bu model, güvenlik hizmetlerinin yalnızca suçla mücadele etmek değil, aynı zamanda toplumsal düzeni sağlamak ve bireyleri korumak gibi daha geniş bir misyon taşıması gerektiğini savunur.

Sir Robert Peel'in 1829'da geliştirdiği bu yeni polislik modeli, sadece suçla mücadele eden bir kuvvet değil, toplumla bütünleşen bir yapıyı hedeflemiştir. Peel, polis teşkilatının toplumun güvenini kazanmasının ve bireylerle polis arasında güçlü bir bağ kurulmasının önemini vurgulamıştır. Bu anlayış, polislik hizmetlerinin halkın yararına olacak şekilde şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk çerçevesinde yapılandırılmasını sağlamıştır. Ayrıca, Peel'in prensipleri, polis güçlerinin yalnızca baskıcı bir mekanizma olarak değil, toplumu düzen içinde tutan bir sosyal hizmet sağlayıcı olarak işlev görmesi gerektiğini savunur. Bu dönemde geliştirilen "toplum destekli polislik" yaklaşımı, halkın katılımını teşvik eden ve toplumsal sorunları önleyici politikaları içeren daha geniş bir güvenlik perspektifini berabe-

rinde getirmiştir. Bu model, modern polislik anlayışının temelini oluşturmuş ve zamanla birçok ülkenin güvenlik politikalarına ilham kaynağı olmuştur (Campion, 2005).

İÇ GÜVENLİKTE PARADİGMA DÖNÜŞÜMÜ

Modern polislik teorisi, ulus devletlerin ortaya çıkışı, modernite ve Sanayi Devrimi ile şekillenmiş, toplumsal düzenin korunmasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu bağlamda, polislik kavramı, devletin güvenlik sağlayıcı bir organı olarak yapılandırılırken, aynı zamanda hizmet etme ve koruma gibi temel bileşenlerle donatılmıştır. 1829'da Londra'da kurulan polis teşkilatı, bu modern güvenlik anlayışının ilk somut örneği olarak kabul edilir (Gaunt, 2014). Londra'da kurulan polis teşkilatının başarısı, modern polislik teorilerinin farklı coğrafyalarda benimsenmesini hızlandırmıştır. Bu modelin özündeki "hizmet etmek ve korumak" ilkesi, özellikle hızla büyüyen ve karmaşıklaşan kentlerin güvenlik ihtiyaçlarına uygun bir çözüm sunmuştur (Edwards ve Prins, 2014). Sanayi Devrimi'nin getirdiği sosyo-ekonomik değişimler ve yoğun kentleşme, polis teşkilatlarının sadece suçları önlemekle kalmayıp, toplumsal düzeni sürdürmek ve kamu güvenliğini sağlamak gibi çok daha geniş kapsamlı bir görevi üstlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu anlayış, sadece Batı Avrupa'da değil, dünyanın dört bir yanında polis teşkilatlarının yapısal ve işlevsel dönüşümünde temel bir rol oynamıştır. Londra modelinin başarılı bir şekilde uygulanması, modern polislik anlayışının küresel ölçekte yayılmasına öncülük etmiş, böylece polis teşkilatlarının devletin güvenlik sağlayıcı bir organı olarak daha profesyonel ve örgütlü hale gelmesi sağlanmıştır (Bindler ve Hjalmarsson, 2019).

Türkiye'de ise benzer bir model, Tanzimat dönemindeki batıya uyum çalışmaları sırasında benimsenmiş ve 1845 yılında polis teşkilatı kurulmuştur. Türk Polis Teşkilatı da, Batı'daki modern polislik teorisine benzer şekilde, hizmet etmek ve korumak anlayışına dayanmaktadır (Birinci, 1999). Bu teorinin ana bileşenleri arasında, dost-düşman ayrımı yapmaksızın, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma amacı güdülür. Korumaya çalışılan, insan hakları, sivil toplum ve yerleşik demokrasi anlayışının oluşturduğu kentsel düzenin güvenliğidir. Bu bağlamda, modern polislik, kentlerde kurumsallaşan demokrasinin sürdürülebilmesi için gerekli güvenlik hizmetini sağlamayı hedeflemektedir.

Tanzimat döneminden başlayarak polis teşkilatının modernizasyonu, Türkiye'nin batılılaşma süreci ve hukuk devleti anlayışı çerçevesinde önemli bir adım olmuştur. Bu süreçte, devletin güvenlik organları sadece kamu düzenini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin haklarını ve özgürlüklerini güvence altına almak için yapılandırılmıştır. Türk Polis Teşkilatı, Avrupa'daki polis teşkilatları model alınarak kurulmuş ve bu doğrultuda toplumsal düzeni sağlamakla yükümlü bir kurum haline gelmiştir. Özellikle insan hakları ve demokratik düzenin korunması gibi modern değerler, polis teşkilatının görev ve sorumlulukları arasına girmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'deki polislik anlayışının temelini oluşturmuş ve Cumhuriyet dönemine kadar bu anlayışın daha da pekiştirilmesine olanak sağlamıştır. Tanzimat döneminde atılan bu adımlar, Cumhuriyet döneminde daha sistematik ve modern bir çerçeveye oturtularak Türkiye'nin güvenlik stratejilerinin temel taşlarından biri haline gelmiştir (Haklı, 2022).

Cumhuriyetin ilanı, Türkiye'nin batıya yönelik modernleşme vizyonunu benimsemesi ve çok partili hayata geçiş süreçlerini başlatması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Cumhuriyetin erken dönem bürokratları, dönemlerinin ötesinde bir öngörü ile, ülkenin güvenlik sistemini modernleştirmek için çeşitli yasal düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemeler kıta Avrupası'ndaki güvenlik teşkilatları örnek alınarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda, 1934 yılında çıkarılan Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK), Türkiye'de modern polisliğin temellerini atmıştır.

Bu modernleşme hamleleri, sadece polis teşkilatının yapısal dönüşümünü değil, aynı zamanda Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve kamu güvenliği anlayışının kök salmasına da katkı sağlamıştır. Cumhuriyetin erken döneminde yapılan reformlar, güvenlik hizmetlerini daha profesyonel, sistematik ve hesap verebilir bir hale getirmiştir. Bu süreçte, Avrupa'daki örnekler incelenmiş ve Türkiye'nin kendine

özgü toplumsal dinamikleri göz önünde bulundurularak bir güvenlik modeli geliştirilmiştir. Bu dönemde atılan adımlar, güvenlik birimlerinin sadece asayişi sağlamaktan öte, toplumu koruyan ve demokratik değerlere uygun bir işleyiş geliştirmesini hedeflemiştir. Toplumsal güvenlik ile birlikte bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması, modern polis teşkilatının temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, polis teşkilatının sadece devletin bir kolluk gücü olarak değil, toplumsal barış ve demokratik işleyişin bir garantörü olarak yeniden yapılandırılması, Cumhuriyet'in güvenlik politikalarının ana bileşenlerinden biri olmuştur.

Bu süreci takip eden en önemli adımlardan biri, 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu'nun (ETK) Haziran 1937'de yürürlüğe girmesi olmuştur. Aynı yıl, 6 Kasım 1937'de, kentlerde ve sivil toplumun kontrolünde yaşanan zaafiyetlerin giderilmesi amacıyla Ankara Polis Enstitüsü kurulmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'de güvenlik hizmetlerinin daha kurumsal bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. PVSK ile ETK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'de Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) kurulmuş, bu yapı geleneksel polis teşkilatından farklı olarak "Polis Genel Müdürlüğü" adı yerine "Emniyet" terimini kullanmıştır. Bu da, polislik mesleğinin sadece güvenliği sağlama işlevi değil, toplumsal düzenin korunması ve demokratik toplum yapısının devamlılığını sağlama amacına hizmet ettiğini göstermektedir (Baygeldi vd., 2024).

ETK'nın yürürlüğe girmesi ve Ankara Polis Enstitüsü'nün kurulması, polislik mesleğinin daha profesyonel bir zemine oturtulmasının yanında, eğitimli ve uzman personel yetiştirilmesi adına önemli bir adım olmuştur. Bu dönemde, güvenlik güçlerinin sadece operasyonel değil, aynı zamanda akademik temelli bir yaklaşımla eğitilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ankara Polis Enstitüsü, modern polislik anlayışına uygun olarak teşkilatın eğitim ve disiplinine katkı sağlamış, polislerin sadece suçla mücadele eden birimler değil, aynı zamanda toplumsal barışın korunmasında etkili aktörler olarak yetiştirilmesine olanak tanımıştır (Baygeldi vd., 2024). Bu gelişmeler, polislik mesleğinin bir kolluk kuvveti olmanın ötesinde, bireylerin haklarını koruyan, demokratik toplumun ve sivil toplum yapısının devamlılığına katkıda bulunan bir meslek olarak konumlandırılmasını pekiştirmiştir. Emniyet teşkilatının bu misyonu, güvenlik hizmetlerinin modernleşmesi ve toplumla uyumlu hale gelmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur.

Polislik, belirli kurallar ve standartlara sahip bir meslek olarak tanımlanmalıdır. Diğer kanun uygulayıcı birimlerden (örneğin Jandarma, Orman Muhafaza ve Gümrük düzenlemeleri) farklı olarak, polislik, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma görevini üstlenir ve demokrasi ile sivil toplumun yerleşmesine hizmet eder. Tıpkı akademisyenlik, hukukçuluk, tıp veya askerlik gibi, polislik de profesyonel bir meslek olarak değerlendirilmelidir ve bu eksenden kopmadan ele alınmalıdır (Ponsares vd., 2014).

Polislik mesleğinin profesyonel bir çerçeveye oturması, toplumun güvenliğini sağlama ve bireylerin haklarını koruma görevini sürdürebilmesi için hayati önem taşır. Bu bağlamda, polis teşkilatları sadece iç güvenlikten sorumlu olmakla kalmaz, aynı zamanda demokratik toplumların işleyişine katkı sağlayan önemli bir mekanizma haline gelir. Toplum destekli polislik gibi yaklaşımlar, polislik mesleğinin yalnızca yasaları uygulayan bir kuvvetten, aynı zamanda toplumla işbirliği içinde çalışan bir sosyal hizmet sağlayıcısı haline dönüşmesini sağlamıştır. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması, demokratik bir toplumun temelidir ve polis teşkilatları bu temelin korunmasında kilit bir rol oynar. Bu dönüşüm, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenliğin daha geniş bir perspektifle ele alınması ve birey merkezli bir güvenlik anlayışının benimsenmesiyle daha da önemli hale gelmiştir.

Soğuk Savaş döneminde güvenliğin ana nesnesi devletti. Bu dönemde, güvenlik stratejileri büyük ölçüde devletlerin egemenliklerini ve sınırlarını koruma üzerine odaklanmıştı. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik anlayışında köklü değişimler yaşandı ve güvenliğin referans nesnesi devletin ötesine geçerek daha geniş bir kapsam kazandı. 1990 sonrası dönemde, güvenlik sadece

devletin korunmasına değil, aynı zamanda bireylerin, sistemlerin ve küresel güvenliğin korunmasına yönelik olarak yeniden tanımlandı (Buzan vd., 1998).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenliğin yalnızca devlet merkezli bir olgu olarak ele alınmasının yetersiz kaldığı görülmüştür. Küreselleşmenin hız kazanması, teknolojik gelişmeler ve uluslararası ilişkilerdeki yeni dinamikler, güvenlik stratejilerinin yeniden şekillendirilmesine neden olmuştur. Bireylerin güvenliği, ulusal güvenliğin ötesinde küresel tehditler ve siber güvenlik gibi yeni alanlara yayılmıştır. Aynı zamanda, çevresel tehditler, ekonomik istikrarsızlıklar ve toplumsal çatışmalar da güvenlik politikalarının merkezine yerleşmiştir. Bu dönemde devletler, yalnızca kendi sınırlarını ve egemenliklerini değil, aynı zamanda küresel güvenlik ağları içerisinde bireyleri, kurumları ve toplumsal düzeni korumak için daha kapsamlı bir yaklaşım benimsemek zorunda kalmıştır. Bu dönüşüm, güvenlik kavramının çok boyutlu hale gelmesine yol açmıştır (Pierce vd., 2017).

Bu değişim bağlamında, John Nash'in Oyun Teorisi önemli bir referans noktası haline geldi. Nash, bir oyuncu için seçilmiş eylemin, diğer oyuncuların eylemleri göz önüne alındığında getiri anlamında en iyi sonucu verdiği durumda Nash Dengesi'nin oluştuğunu belirtmiştir (Holt ve Roth, 2004). Nash'in bu teorisi, güvenlik stratejilerinde karşılıklı bağımlılık ve işbirliğini teşvik eden bir anlayışın benimsenmesine katkı sağlamıştır. Güvenliğin referans nesnesi 1990'lardan itibaren sadece devletle sınırlı kalmamış, bireyler ve sistemler de güvenlik stratejilerinin önemli unsurları haline gelmiştir (Korzhyk vd., 2011).

Nash'in Oyun Teorisi, güvenlik stratejilerinde karşılıklı bağımlılık ilkesini merkeze alarak, devletler ve kurumlar arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Bu teori, güvenliğin sadece bir aktörün değil, birden fazla aktörün çıkarları doğrultusunda sağlanabileceğini öngörmüştür. Bu anlayış, küresel güvenlik sistemlerinde daha kolektif bir yaklaşımı teşvik etmiştir. Devletler, bireyler ve uluslararası kurumlar arasındaki işbirliği, yalnızca askeri tehditlere karşı değil, aynı zamanda küresel sağlık, iklim değişikliği ve ekonomik istikrar gibi çok boyutlu tehditlere karşı da güçlü bir güvenlik ağı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu dönemde güvenlik, daha çok oyunculu ve karşılıklı bağımlılık ilkelerine dayalı olarak şekillenmiş, uluslararası işbirliği güvenliğin sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir (Chepelenko, 2020).

Birleşmiş Milletler (BM), 1994 yılında aldığı kararla İnsani Güvenlik Konsepti'ni ortaya koymuştur. Bu konsept, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin sadece devletleri değil, aynı zamanda bireyleri de kapsayan bir anlayışla ele alınması gerektiğini savunur. İnsani güvenlik kavramı, bireylerin sadece fiziksel güvenliklerini değil, ekonomik, sosyal ve politik güvenliklerini de içerir (Venu Menon, 2007). Böylece, güvenliğin referans nesnesi devlet merkezli bir yapıdan çıkarak birey merkezli bir yapıya dönüşmüştür. Bu kavram, Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının temel bir unsuru haline gelmiş ve modern güvenlik teorileri üzerinde derin etkiler yaratmıştır.

İnsani güvenlik kavramının gelişimi, geleneksel devlet güvenliği anlayışının dar sınırlarının ötesine geçerek, bireyin güvenliği ile doğrudan ilişkilendirilen yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Bu yeni paradigma, güvenliği sadece savaş ve askeri tehditlerle sınırlandırmaktan ziyade, bireylerin günlük yaşamlarına dair tehditleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ekonomik krizler, çevresel felaketler, sosyal adaletsizlikler ve politik baskılar, insani güvenlik çerçevesinde ele alınarak, küresel güvenlik stratejilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bireyin refahı ve yaşam kalitesi, modern güvenlik anlayışında merkezi bir konuma yerleşmiş ve bu durum devletlerin güvenlik stratejilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu genişleyen güvenlik perspektifi, kamu düzeni ve kamu güvenliği kavramlarına da doğrudan etki ederek, 1970'lerden itibaren güvenliğin sadece fiziksel değil, çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmasını zorunlu kılmıştır (Wählisch, 2014).

Kamu düzeni ve kamu güvenliği kavramları tarih boyunca önemli değişimler geçirmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda gelişmeye başlayan güvenlik anlayışı, 1800'lerde Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Ancak, bu dönüşüm sürecindeki asıl kırılma noktaları 1970'ler ve 1980'ler olmuştur.

1970'lerde kamu yönetimi ve güvenlik alanında yaşanan kimlik bunalımı ve yeni yönetim anlayışlarının ortaya çıkması, güvenlik paradigmasında önemli değişiklikler yaratmıştır. 1980'ler ise güvenlik sektöründe teknolojiyle bağlantılı büyük devrimlerin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Bu dönemde, güvenlik algısında ve uygulamalarında derin bir paradigma değişikliği yaşanmıştır (Hood, 1995).

1980'lerdeki teknoloji odaklı güvenlik devrimi, bilgi ve veri yönetimi gibi yeni güvenlik unsurlarını ön plana çıkarmış, geleneksel güvenlik uygulamaları ise daha karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya bürünmüştür. Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, güvenlik sektöründe dijitalleşmeyi hızlandırmış ve siber güvenlik kavramını gündeme getirmiştir. Bu dönemde, devletlerin yanı sıra bireylerin ve kurumların güvenliği de teknolojinin sunduğu tehditlere karşı korunmak zorunda kalmıştır. Siber tehditler ve dijital casusluk, güvenliğin artık sadece fiziksel tehditlere değil, dijital platformlarda da var olan risklere karşı şekillenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yeni güvenlik paradigmaları, 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte daha da genişlemiş, güvenliğin referans çerçevesi devletten bireye, siber alanlara ve küresel ağlara doğru kaymıştır (Hansen ve Nissenbaum, 2009).

1990'lar, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik politikalarının yeni bir boyuta taşındığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde kamu düzeni ve güvenlik kavramları küresel düzeyde yeniden şekillenmiştir. 2000'ler ve sonrasında, güvenlik gerçekliği, dijitalleşmenin etkisiyle artırılmış gerçeklik (augmented reality) ve sanal gerçeklik (virtual reality) gibi teknolojik gelişmeler doğrultusunda dönüşmüştür (Calabrese vd., 2022). Güvenlik anlayışında, artık hakikat (truth) kavramı post-truth boyutuna evrilmiş ve klasik anlamdaki savaşlar yerini enformasyon savaşlarına, hibrit ve vekalet savaşlarına (proxy wars) bırakmıştır. Bilgi çağında, ekonomik ve toprak odaklı savaşların yerini enformasyon kontrolü ve dijital güvenlik savaşları almıştır (Vasyshchev ve Denysenko, 2023).

1990'lar ve 2000'ler, güvenliğin tanımının yalnızca fiziksel sınırları korumakla sınırlı olmadığı, çok daha karmaşık ve geniş kapsamlı bir anlayışa evrildiği bir dönem olmuştur. Küreselleşme ve dijital devrim, tehdit algılarını dönüştürmüş, devletlerin yanı sıra bireylerin ve kurumların da korunması gereken yeni güvenlik unsurları haline gelmiştir. Bu süreçte, siber saldırılar, finansal sistemlerin manipülasyonu ve enformasyon savaşları, güvenliğin yeni tehdit başlıkları olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık arttıkça, güvenlik tehditlerinin de sınır tanımadığı görülmüştür. Bu dönemde, küresel güçler hem ulusal hem de uluslararası güvenlik politikalarını dijital dünyanın getirdiği yeni risklere göre yeniden şekillendirmiştir. Bilgi çağında, verinin korunması ve dijital alanlarda güvenlik sağlama, kamu düzeninin devamlılığı açısından büyük önem kazanmıştır (Eriksson ve Giacomello, 2007).

Bu süreçte, ABD ve AB gibi küresel güçler, kendi güvenlik konseptlerini yenilemiş ve yeni tehdit algılarına göre stratejik önceliklerini belirlemişlerdir. Soğuk Savaş dönemi, daha uzaktaki düşman tehditlerine karşı kışla düzenine dayalı bir koruma sistemine sahipken, sınırların geçirgenliği arttıkça tehdit algısı içe doğru kaymıştır. Özellikle Afganistan, Suriye, Libya ve Irak gibi ülkelerde devlet yapıları zayıflamış, hatta bazıları failed states (başarısız devletler) haline gelmiştir. Bu bağlamda, Suriye'de Yabancı Terörist Savaşçılar gibi unsurlar ortaya çıkmış ve kamu düzeni sorunları ulusal sınırları aşan bir yapıya bürünmüştür. Kamu düzeni, artık uzaktaki düşman algısından ziyade, daha çok iç tehditlere odaklanmıştır (Sullivan, 2016).

Bu iç tehdit algısının artması, sadece devletler arası çatışmalardan ziyade, ülkelerin kendi sınırları içinde toplumsal güvenliği sağlama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Terörizm, organize suçlar ve siber saldırılar, devletlerin iç tehditlerle mücadelede karşı karşıya kaldığı başlıca sorunlar haline gelmiştir. Özellikle Yabancı Terörist Savaşçılar gibi uluslararası aktörlerin yerel güvenlik üzerinde doğrudan etkileri, ulusal sınırların ötesinde küresel bir güvenlik sorunu yaratmıştır. Bu durum, güvenlik politikalarının ulusal düzeyde daha içe dönük bir yaklaşımla yeniden tanımlanmasını gerektirirken, aynı zamanda uluslararası işbirliklerini ve ortak güvenlik stratejilerini zorunlu hale getirmiştir. ABD ve AB

gibi küresel güçler, bu yeni tehditlerle başa çıkmak için hem kendi sınırlarında hem de uluslararası arenada daha etkin güvenlik modelleri geliştirme yoluna gitmiştir.

MODERN POLİSLİK STRATEJİLERİ, TEORİLERİ VE TEKNOLOJİLERİ

Kamu düzeniyle ilgili temel sorunlar, tarihsel bir perspektifte yine 1829'da Sir Robert Peel'in Londra'da kurduğu polis teşkilatının prensipleriyle ilişkilendirilebilir. Modern anlamda polislik, kamu düzeninin sağlanmasında önemli bir rol oynayan bir meslek olarak şekillenmiştir. Profesyonel polislik, 20. yüzyıldan itibaren demokratik polislik anlayışına evrilmiştir (Jackson ve Bradford, 2009). Bu bağlamda, akıllı kentler kavramı da değerlendirilmelidir. Akıllı kentler, teknolojik dönüşümün ve dijitalleşmenin kamu güvenliği üzerindeki etkilerini göz önüne alarak kent güvenliğini daha sürdürülebilir ve verimli bir hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Akıllı kentler, sadece fiziksel güvenlik değil, aynı zamanda kentsel yaşamın bütünlüğünü ve sürdürülebilirliğini sağlamada da önemli bir rol oynamaktadır. Sensörler, kameralar, akıllı ulaşım sistemleri ve veri tabanlı suç analizi gibi teknolojiler, şehirlerin güvenlik altyapısını güçlendirmiştir. Ancak, bu teknolojik ilerlemeler, kentsel güvenliği yönetmenin yeni yollarını sunarken, aynı zamanda yeni riskleri ve tehditleri de beraberinde getirmiştir (Lv vd., 2021). Özellikle veri güvenliği ve kişisel mahremiyet gibi konular, akıllı kentlerde güvenliğin yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Siber tehditler ve veri ihlalleri, güvenliğin sadece fiziksel ortamlarla sınırlı kalmadığını, dijital ortamların da güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini göstermiştir. Bu nedenle, akıllı kentlerin güvenlik stratejileri geliştirilirken, hem teknolojinin getirdiği imkanları hem de bu yeni tehditleri göz önünde bulunduran, çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmelidir (Azhar, 2020).

1980'lerde yaşanan teknolojik devrim, güvenlik sektöründe yapay zeka, veri analitiği ve elektronik güvenlik sistemlerinin kullanılmasıyla birlikte kamu güvenliği alanında büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Bu teknolojik gelişmeler, sadece trafik mühendisliği ve güvenlik mühendisliği gibi alanları etkilemekle kalmamış, aynı zamanda kent merkezli güvenlik disiplinlerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Ancak bu dönüşüm sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir nokta, insan unsurunun güvenlik süreçlerinden dışlanmaması gerektiğidir. Akıllı kentler, teknolojinin sunduğu imkanları kullanarak suçla mücadele ederken, insan unsurunu merkezi bir noktada tutmaya devam etmelidir. Veri terörizmi (data terrorism) gibi olguların ortaya çıkmasını önlemek için, insan unsuru güvenlik süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır (Laurenço vd., 2018).

Bu teknolojik dönüşüm, aynı zamanda suçların önceden tahmin edilmesi ve önlenmesi noktasında yeni imkanlar sunmuştur. Yapay zeka ve makine öğrenimi algoritmaları, suç eğilimlerini analiz ederek, potansiyel tehditleri önceden tespit etme kapasitesine sahiptir. Ancak, bu tür ileri teknolojilerin kullanımı, veri mahremiyeti ve etik sorunları da beraberinde getirmiştir. Veri analitiği ve yüz tanıma sistemleri gibi teknolojilerin, bireylerin kişisel bilgilerini toplayarak izleme ve takip faaliyetlerinde kullanılması, toplumsal güven ile güvenlik arasında bir denge kurulmasını zorunlu kılmıştır. Akıllı kentlerin başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için, bu teknolojilerin insan hakları ve etik değerler çerçevesinde kullanılması kritik öneme sahiptir. Teknoloji ve insan arasındaki bu dengeyi kurmak, hem güvenli hem de bireylerin özgürlüklerinin korunmasını sağlayan sürdürülebilir bir kent yaşamı yaratmanın anahtarıdır (Carreño vd., 2013).

Elektronik güvenlik sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri, veri toplama ve analiz araçları, olumsuz durumların tespiti ve yönetimi gibi unsurlar, modern kamu düzeninin sağlanmasında kritik rol oynamaktadır. Bu araçlar, şehirlerin güvenlik ihtiyaçlarına yanıt verirken, bireylerin yaşam alanı güvenliğini artırmaya yönelik çözümler sunmaktadır (Ceccato, 2013). Akıllı kentler, insan unsuru ile teknoloji arasındaki dengeyi koruyarak, gelecekte daha güvenli ve sürdürülebilir kentler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, insan unsuru akıllı kentler içerisinde daha kilit ve stratejik bir role evrilmiştir.

Bu tür teknolojilerin kamu güvenliği alanında kullanımı, güvenlik hizmetlerinin daha proaktif ve hızlı bir şekilde sunulmasına olanak tanımıştır. Plaka tanıma sistemleri ve kent güvenliği kameraları, sadece suç sonrası delil toplama değil, aynı zamanda suçların önceden tespit edilmesi ve önlenmesinde önemli araçlar haline gelmiştir. Bu teknolojiler, trafik yönetimi, asayiş ve sınır güvenliği gibi birçok farklı alanda entegre edilerek, güvenlik süreçlerini daha verimli ve etkili kılmıştır. Ancak, bu gelişmeler aynı zamanda toplumun güvenlikle ilgili etik ve mahremiyet konularında daha fazla bilinçlenmesini sağlamıştır. Veri gizliliği ve izleme teknolojilerinin yanlış kullanımı gibi endişeler, güvenlik ile bireysel haklar arasındaki dengenin korunmasını her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Bu noktada, güvenlik teknolojilerinin kullanımı kadar, bu teknolojilerin etik standartlara uygun olarak denetlenmesi ve uygulanması da kritik bir rol oynamaktadır (Almeida vd., 2021).

Güvenlik ve polislik hizmetlerinde teknolojinin kullanımı, 1970'ler itibariyle ivme kazanmıştır. Özellikle 1976 yılında İngiltere'de icat edilen plaka tanıma sistemi, güvenlik teknolojilerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu teknolojinin üretimi, 1979 yılında bir teknoloji firmasına devredilmiş ve 1980'lerin başında çalıntı araçların yakalanmasında başarıyla kullanılmıştır. Bu gelişmeler, 1980'ler boyunca güvenlik sistemlerinde teknolojinin daha fazla entegre edilmesine zemin hazırlamıştır (Roberts ve Casanova, 2012).

Bu teknolojilerin gelişimi, polislik hizmetlerinin dijitalleşmesine ve daha verimli hale gelmesine büyük katkı sağlamıştır. Komuta kontrol sistemleri ve araç takip teknolojileri, olaylara daha hızlı müdahale edilmesine olanak tanırken, mobil sorgulama ve otomasyon sistemleri, polis memurlarının sahada daha etkili çalışmalarını mümkün kılmıştır. Özellikle veri tabanlarına anlık erişim ve suçluların kimliklerini tespit etme süreçlerinin hızlanması, polis teşkilatlarının operasyonel kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır. Bununla birlikte, bu teknolojilerin kullanımının güvenlik operasyonlarını güçlendirmesinin yanı sıra, bireylerin gizliliği ve mahremiyeti ile ilgili endişeleri de beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Yüz tanıma gibi ileri teknolojilerin yaygınlaşması, güvenlik ile bireysel haklar arasındaki sınırın daha dikkatli bir şekilde çizilmesini gerektiren yeni sorumluluklar yaratmıştır. Bu nedenle, güvenlik teknolojilerinin etik standartlar çerçevesinde kullanılması, hem bireylerin haklarını korumak hem de kamu güvenliğini sağlamak açısından kritik hale gelmiştir (Almeida vd., 2021).

1980'lerden itibaren komuta kontrol sistemleri, araç takibi, mobil sorgulama ve asayiş otomasyon sistemleri gibi yenilikler polislik hizmetlerine dahil olmuştur. Özellikle İsrail merkezli olarak geliştirilen "facial DNA" teknolojisi, yüzün DNA'sını tespit ederek suçluların kimliklerini belirlemede yeni bir yöntem sunmuştur. Bu bağlamda, yüz tanıma sistemleri modern güvenlik uygulamalarında önemli bir yer edinmiş ve suçla mücadelede kullanılan temel araçlardan biri haline gelmiştir (Kumar vd., 2020).

Yüz tanıma teknolojisi gibi gelişmiş sistemlerin suçla mücadelede etkinliği, suçluların kimliklerini hızlı ve doğru bir şekilde belirleme kapasitesi sayesinde güvenlik güçlerine önemli avantajlar sağlamıştır. Bununla birlikte, bu sistemlerin toplumsal etkileri göz önünde bulundurulmalı ve veri mahremiyeti ile birey hakları gibi hassas konulara dikkat edilmelidir. Teknolojinin suçla mücadelede kullanımı, özellikle kitlesel gözetim sistemleri ile birlikte bireylerin sürekli izlenmesi gibi etik soruları gündeme getirmiştir. Veri terörizmi veya kötü niyetli kişilerin bu sistemleri manipüle etmesi durumunda, güvenlik teknolojileri kamu düzenini sağlamaktan çok bireylerin özgürlüklerini tehdit edebilecek bir unsur haline gelebilir. Bu nedenle, güvenlik teknolojilerinin geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde, güçlü veri koruma politikalarının ve şeffaf yönetim prosedürlerinin de sağlanması kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

Teknolojinin güvenlik alanında sağladığı kolaylıklar göz ardı edilemez. Ancak, bu teknolojilerin kullanımıyla birlikte data terörizmi (verilerin kötüye kullanımı) gibi yeni tehditler de ortaya çıkmıştır. Bu noktada, güvenlik uygulamalarında insan unsuru merkezde kalmaya devam etmeli ve teknolojinin bu

unsuru dışlamaması sağlanmalıdır. Veri güvenliği sağlanmadığı takdirde, suçla mücadelede kullanılan teknolojiler tersine bir tehdit unsuru haline gelebilir.

Bu bağlamda, teknolojinin suçla mücadelede kullanımı, polis teşkilatlarına sadece operasyonel hız kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda güvenlik stratejilerini daha akıllı ve etkili hale getirmiştir. İstihbarata dayalı polislik ve veri analitiği, polislerin suçluları daha etkin bir şekilde tespit etmelerine ve potansiyel tehditleri önceden belirlemelerine olanak sağlamıştır. Ancak bu teknolojik entegrasyonun başarısı, yalnızca gelişmiş cihazlara ve yazılımlara dayanmamakta, aynı zamanda bu sistemleri kullanan polis memurlarının eğitimine ve profesyonelliğine de bağlıdır. Teknolojinin getirdiği avantajlardan tam anlamıyla yararlanabilmek için, polislik mesleğinin profesyonel standartlarının güçlendirilmesi, insan unsurunun eğitimli ve bilinçli bir şekilde teknolojiyle uyumlu hale getirilmesi büyük önem taşır. İstihbarat temelli kararlar, teknolojiye bağımlı olmaktan çok, insani muhakeme ve etik kurallar çerçevesinde alınmalı, güvenlik ve mahremiyet arasında sağlıklı bir denge kurulmalıdır (Burcher ve Whelan, 2018).

Teknolojik gelişmelerin polislik hizmetlerine entegre edilmesiyle birlikte, polisliğin profesyonelleşmesi önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda, 1980'lerde polislikte yeni teoriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Intelligence-Led Policing (İstihbarata Dayalı Polislik), 1980'lerle birlikte kamu yönetiminde daha etkili bir yönetilebilirlik anlayışı üzerine geliştirilmiştir. Bu teori, güvenlik ve suçla mücadelede önleyici polislik (preventive policing) yaklaşımlarına dayanmaktadır ve suçları önceden tespit etmek için istihbarat ve veri analizinin önemini vurgular (Carter ve Philips, 2015). Toplum Destekli Polislik (community policing) de bu sürecin bir parçasıdır ve polis ile toplum arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini hedefler. Bu teoriler, yaklaşık 40 yıl önce ortaya atılmış ve modern güvenlik yaklaşımlarının temelini oluşturan teorik çerçeveler olarak gelişmiştir (Oliver ve Bartgis, 1998).

Bu teoriler, polislik anlayışının sadece suç sonrası müdahaleye dayanan bir modelden uzaklaşarak, suçların önlenmesine yönelik daha proaktif yaklaşımlar benimsenmesini sağlamıştır. İstihbarata dayalı polislik, suçları ve tehditleri tespit etmede veriye ve analitiğe olan bağımlılığı artırırken, Toplum Destekli Polislik ise güvenlik hizmetlerinin toplumla işbirliği içinde yürütülmesini ve toplumsal sorunlara daha duyarlı bir polislik anlayışını geliştirmiştir. Bu yaklaşım, polislerin sadece bir kolluk kuvveti olarak değil, aynı zamanda toplumu koruyan ve toplumla birlikte çalışan bir yapıya evrilmesini sağlamıştır. Özellikle Kırık Camlar Teorisi gibi teoriler, suçun sosyal yapıyla bağlantılı olduğunu ve küçük ihlallerin bile toplumun genel güvenlik hissiyatını olumsuz etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu teorilerin uygulanması, hem yerel düzeyde suç oranlarını düşürme hem de toplum içinde güven ve işbirliği oluşturmada önemli roller oynamıştır. Bu nedenle, modern polislik stratejileri, yalnızca güvenlik teknolojilerini değil, aynı zamanda sosyal ve toplumsal bağlamları da dikkate alan bir yapı haline gelmiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer önemli teori ise, New York Belediye Başkanı Rudolph Giuliani'nin uygulamalarıyla meşhur olan Kırık Camlar Teorisi'dir. Bu teori, suç istatistiklerine dayalı olarak suçla mücadelede öncelik verilmesi gereken bölgelerin belirlenmesini ve küçük suçların engellenmesi yoluyla daha büyük suçların önlenebileceğini savunur. Kırık Camlar Teorisi, suç oranlarını düşürmek amacıyla polislik stratejilerinde büyük bir değişiklik getirmiştir ve bu yaklaşımın ilk temelleri de 1980'lerde atılmıştır (Maskály ve Bogges, 2014).

Bu dönemde geliştirilen teoriler, sadece suçla mücadelede yeni bir yaklaşım sunmakla kalmamış, aynı zamanda polislik anlayışını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Özellikle suç öncesi müdahale ve toplumsal işbirliği gibi unsurlar, güvenlik hizmetlerinin etkinliğini artırmada kritik bir rol oynamıştır. Toplum Destekli Polislik gibi yaklaşımlar, polis ile toplum arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine ve güvenlik hizmetlerinin halkla daha entegre bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır. Bu, polis memurlarının sadece yasaları uygulayan bir kuvvet olmaktan çıkıp, aynı zamanda toplumsal sorunları çözmede ve önleyici tedbirler almada etkin bir aktör olarak görev yapmasını sağlamıştır. Bu teorilerin uygulamaya konulması, toplum içindeki güven duygusunu artırmış ve polislik mesleğinin bilimsel

temellere dayanan, profesyonel bir alan olarak gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu teorik yaklaşımlar, günümüzde modern polislik uygulamalarının temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Hem teknolojinin hem de toplumsal işbirliğinin suçla mücadeledeki önemi giderek artmış ve polislik, profesyonellik ve bilimsel temellere dayanan bir meslek olarak şekillenmiştir.

SONUÇ

Nihayetinde, kurumsal taassup yerine, yerleşik demokrasi kurumlarıyla kentlerin önceliklendirilmesi hayati öneme sahiptir. "Kent havası insanı özgür kılar" ifadesi, şehirlerin bireyler üzerindeki özgürleştirici etkisini vurgulayan güçlü bir metafordur. Mesele kurumsal dogmatizm değil, kavramların doğru ve yerinde kullanılmasıdır. Polislik teorisi ve güvenlik stratejileri bağlamında, geçmişte geliştirilen teorilerin (örneğin, 40 yıllık teoriler) ele alınışında dikkatli olunmalı ve modern güvenlik ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmelidir. Yerleşmiş demokrasi, bir toplumun temel hedefi olmalıdır; bu hedefin gerçekleşmesi için belirli unsurların varlığı zorunludur: bağımsız ve özerk bir siyasal toplum, örgütlenmiş siyasi partiler, devlet alanından bağımsız bir sivil toplum, işleyen bir hukuk devleti, sağlam bir serbest piyasa sistemi ve liyakate dayalı, profesyonel bir bürokratik yapı bu unsurlar arasındadır. Bürokratlar, halkın hizmetkarı olan kamu görevlileridir ve bu yapı, yasama ve yürütmeye teknik anlamda destek sağlamalıdır.

Demokratik toplumlarda güvenlik ve polislik hizmetlerinin temel amacı, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini koruyarak toplumsal düzeni sağlamaktır. Bu yaklaşım, sadece bireyler arasında güvenli bir ortam yaratmayı değil, aynı zamanda devletin ve kurumlarının işleyişine olan güveni de pekiştirmeyi hedefler. Bu nedenle, güvenlik stratejilerinde hizmet odaklı bir anlayışın benimsenmesi, demokratik değerlerin korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Polislik hizmetlerinin demokratik süreçlerle uyumlu bir şekilde yürütülmesi, sadece suçun önlenmesi değil, aynı zamanda toplumsal barışın ve adaletin tesis edilmesini sağlar. Güçlü bir sivil toplum, bağımsız bir yargı ve profesyonel bir bürokratik yapı ile desteklenen güvenlik mekanizmaları, yerleşik demokrasilerin temel yapı taşlarıdır. Güvenlik politikaları, bu unsurların korunmasını ve geliştirilmesini hedeflemelidir; bu nedenle, güvenlik ve demokrasi arasındaki dengeyi sağlamak, modern toplumların karşılaştığı en önemli zorluklardan biridir.

Yerleşmiş demokrasiyi sağlamak için en temel unsurların başında kamu düzeni ve kamu güvenliği gelmektedir. Güvenliğin referans nesneleri olarak devlet, sistem ve birey ön plandadır. Polislik teorisi, düşman belirlemek üzerine değil, hizmet odaklı güvenliği sağlamak ve bireyleri yaşam alanı ve yaşam güvenliği açısından korumak üzerine kuruludur. Yerleşmiş bir demokrasinin işlemesi için, kamu düzeni ve kamu güvenliği dost-düşman algısına göre hareket etmemeli, bunun yerine bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşımalıdır.

Demokratik bir toplumda polislik, yalnızca suçla mücadele eden bir yapı olmaktan çok, toplumsal barışın tesis edilmesinde ve sürdürülebilirliğinde önemli bir rol oynar. Bu nedenle, güvenlik uygulamalarında dost-düşman ayrımına dayanan bir yaklaşım yerine, bireyin haklarının korunması ve toplumsal adaletin sağlanması ön planda olmalıdır. Hizmet odaklı polislik modeli, yalnızca suçluyu cezalandırmaya değil, toplumsal sorunları çözmeye ve suçun ortaya çıkmasını engellemeye yönelik proaktif bir rol oynar. Bu anlayış, polis ile toplum arasındaki güven ilişkisini güçlendirirken, güvenlik hizmetlerinin daha kapsayıcı ve demokratik bir yapıya evrilmesine katkı sağlar. Bu bağlamda, polislik mesleğinin insan haklarına dayalı ve etik normlarla donatılmış bir şekilde yeniden ele alınması, güvenlik politikalarının temel taşlarından biri olarak kabul edilmelidir.

Demokratik polislik anlayışında, düşman kavramı yoktur; bunun yerine, mağdurun hakları kadar sanığın hakları da dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde, kamu yararı gözetilerek toplumun genel hakları da korunmalıdır. Bu bağlamda, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK)'nın gözden geçirilmesi gerekmektedir, çünkü kolluk kuvvetleri kavramı güncel paradigmada yetersiz kalmaktadır. Kolluk kuvvetleri,

sadece gümrük muhafaza, cezaevi personeli ya da doğa koruma personellerini değil, aynı zamanda tüm kamusal güvenlik sağlayıcıları kapsayan daha geniş bir terimle ifade edilmelidir. Cemil Meriç'in ifadesiyle, "İzm'ler aydınlara giydirilmiş deli gömlekleridir", benzer şekilde kolluk kavramı da modern polislik teorisi açısından yetersiz ve sınırlandırıcıdır; demokratik polislik anlayışını kapsamaktan uzaktır.

Yazar Bilgileri

Ufuk Ayhan (Doç. Dr.)

[1] Polis Akademisi, Kırıkkale PMYO, Kırıkkale, Türkiye

0000-0002-2673-8308 ufukayhan2000@gmail.com

Alp Cenk Arslan (Dr. Öğr. Üy.)

[2] Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0000-0002-5526-2089 alpcenkarslan@gmail.com

Kaynakça | References

Adams, R., Rohe, W., & Arcury, T. (2002). Implementing community-oriented policing: Organizational change and street officer attitudes. *Crime & Delinquency, 48*(3), 399–430. https://doi.org/10.1177/0011128702048003003

Almeida, D., Shmarko, K., & Lomas, E. (2021). The ethics of facial recognition technologies, surveillance and accountability in an age of artificial intelligence: A comparative analysis of USA, EU and UK regulatory frameworks. *SSRN Electronic Journal.* https://doi.org/10.2139/ssrn.3878867

Angelucci, C., Meraglia, S., & Voigtländer, N. (2017). How merchant towns shaped parliaments: From the Norman conquest of England to the Great Reform Act. *New Institutional Economics eJournal.* https://doi.org/10.3386/W23606

Ayhan, U. (2008). Metropol alanlarda kamu güvenliği. *Kripto Kitaplar.*

Azhar, I. (2020). Security, privacy and risks within smart cities: Literature review and development of a smart city interaction framework. *Political Economy - Development: Domestic Development Strategies eJournal.*

Baldwin, D. (1995). Security studies and the end of the Cold War. *World Politics, 48*(1), 117–141. https://doi.org/10.1353/wp.1995.0001

Baygeldi, M., Arslan, A., & Şahin, Y. (2024). The changing nature of policing studies in Türkiye. *İçtimaiyat.* https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1405077

Beers, J. H. (2007). Community-oriented policing and counterinsurgency: A conceptual model. *US Army Command and General Staff College.*

Bindler, A., & Hjalmarsson, R. (2019). The impact of the first professional police forces on crime. *CEPR Discussion Paper Series.* https://doi.org/10.1093/JEEA/JVAB011

Brauch, H., Spring, Ú., Mesjasz, C., Grin, J., Dunay, P., Behera, N., Chourou, B., Kameri-Mbote, P., & Liotta, P. (2008). Globalization and environmental challenges: Reconceptualizing security in the 21st century. https://doi.org/10.1007/978-3-540-75977-5

Burcher, M., & Whelan, C. (2018). Intelligence-led policing in practice: Reflections from intelligence analysts. *Police Quarterly, 22,* 139–160. https://doi.org/10.1177/1098611118796890

Buzan, B. (1997). Rethinking security after the Cold War. *Cooperation and Conflict, 32*(1), 28–5. https://doi.org/10.1177/0010836797032001001

Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis.* Lynne Rienner Publishers.

Calabrese, A., Franchina, L., Ruocco, T., & Inzerilli, G. (2022). Addressing new cyber risks in immersive reality. *Human Interaction and Emerging Technologies (IHIET 2022): Artificial Intelligence and Future Applications.* https://doi.org/10.54941/ahfe1002745

Campion, D. (2005). 'Policing the Peelers': Parliament, the public, and the Metropolitan Police, 1829–33. https://doi.org/10.1057/9780230522794_3

Carreño, P., Gutierrez, F., Ochoa, S., & Fortino, G. (2013). Using human-centric wireless sensor networks to support personal security. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Urban Design and Planning, 166*(1), 51–64. https://doi.org/10.1007/978-3-642-41428-2_5

Carter, J., & Phillips, S. (2015). Intelligence-led policing and forces of organisational change in the USA. *Policing and Society, 25,* 333–357. "https://doi.org/10.1080/10439463.2013.865738

Ceccato, V. (2013). Integrating geographical information into urban safety research and planning. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Urban Design and Planning, 166*(1), 15–23.

Cesaretti, R., Lobo, J., Bettencourt, L., Ortman, S., & Smith, M. (2016). Population-area relationship for medieval European cities. *PLoS ONE, 11.* https://doi.org/10.1371/journal.pone.0162678

Chepelenko, A. (2020). Economic security in the context of globalizing challenges and threats. *Market Infrastructure.* https://doi.org/10.32843/infrastruct40-3

Colson, J. (2020). Reassessing power and governance in late medieval cities. https://doi.org/10.4324/9781003028390-3

Cordner, G., Cordner, A., & Das, D. K. (2009). Introduction: Policing and urbanization. In *Urbanization, Policing, and Security* (pp. 15–32). Routledge.

Davis, K. (1955). The origin and growth of urbanization in the world. *American Journal of Sociology, 60*, 429–437. https://doi.org/10.1086/221602

Edwards, A., & Prins, R. (2014). Policing and crime in contemporary London. *European Journal of Policing Studies.* https://doi.org/10.5553/ejps/2034760x2014002001005

Eriksson, J., & Giacomello, G. (2007). *International relations and security in the digital age.* https://doi.org/10.4324/9780203964736

Favier, J., & Higgitt, C. (1998). *Gold & spices: The rise of commerce in the Middle Ages.* https://doi.org/10.5860/choice.36-2852

Gaunt, R. (2014). Peel, Robert and the Metropolitan Police. https://doi.org/10.1002/9781118517383.WBECCJ044

Haklı, S. Z. (2022). Erken Cumhuriyet döneminde polis teşkilatının kuruluşu ve gelişimi. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 24*(1), 4–30.

Hansen, L., & Nissenbaum, H. (2009). Digital disaster, cyber security, and the Copenhagen School. *International Studies Quarterly, 53*(4), 1155–1175. https://doi.org/10.1111/J.1468-2478.2009.00572.X

Heifetz, I., & Jaffe, P. (2023). Exploring the impact of industrialization on social mobility in rural communities: Towards inclusive and sustainable economic transformation. *Law and Economics.* https://doi.org/10.35335/laweco.v17i3.46

Hershey, A. (1912). History of international law since the Peace of Westphalia. *American Journal of International Law, 6*(1), 30–69. https://doi.org/10.2307/2187396

Holt, C., & Roth, A. (2004). The Nash equilibrium: A perspective. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 101,* 3999–4002. https://doi.org/10.1073/pnas.0308738101

Hood, C. (1995). The "new public management" in the 1980s: Variations on a theme. *Accounting Organizations and Society, 20*(2–3), 93–109. https://doi.org/10.1016/0361-3682(93)E0001-W

Jackson, J., & Bradford, B. (2009). Crime, policing and social order: On the expressive nature of public confidence in policing. *The British Journal of Sociology, 60*(3), 493–521.

Krahmann, E. (2003). Conceptualizing security governance. *Cooperation and Conflict, 38*(1), 26–50. https://doi.org/10.1177/0010836703038001001

Korzhyk, D., Yin, Z., Kiekintveld, C., Conitzer, V., & Tambe, M. (2011). Stackelberg vs. Nash in security games: An extended investigation of interchangeability, equivalence, and uniqueness. *ArXiv, abs/1401.3888.* https://doi.org/10.1613/jair.3269

Kumar, A., Jain, A., Chaudhary, A., Malik, A., & Taluja, A. (2020). Criminal identification system using face detection and recognition. *International Journal of Research in Engineering, Science and Management, 3*(4).

Landorf, C. (2011). Evaluating social sustainability in historic urban environments. *International Journal of Heritage Studies, 17*(5), 463–477. https://doi.org/10.1080/13527258.2011.563788

Lantschner, P. (2020). Liberty and urban revolts: A comparative perspective. *Electronic Markets, 57–79.* https://doi.org/10.24197/em.21.2020.57-79

Lourenço, V., Mann, P., Guimaraes, A., Paes, A., & De Oliveira, D. (2018). Towards safer (smart) cities: Discovering urban crime patterns using logic-based relational machine learning. *2018 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN),* 1–8. https://doi.org/10.1109/IJCNN.2018.8489374

Lv, Z., Qiao, L., Singh, A., & Wang, Q. (2021). AI-empowered IoT security for smart cities. *ACM Transactions on Internet Technology, 21*, 1–21. https://doi.org/10.1145/3406115

Maskály, J., & Boggess, L. (2014). Broken windows theory. https://doi.org/10.1002/9781118517390.WBETC127

Milkis, S. (1998). Remaking government institutions in the 1970s: Participatory democracy and the triumph of administrative politics. *Journal of Policy History, 10*(1), 51–74. https://doi.org/10.1017/S0898030600005522

Monaghan, J. (2021). Legitimate policing and professional norms. *The Ethics of Policing.* https://doi.org/10.18574/nyu/9781479803729.003.0003

Munoz-Gielen, D. (2014). Urban governance, property rights, land readjustment and public value capturing. *European Urban and Regional Studies, 21*(1), 60–78. https://doi.org/10.1177/0969776412440543

Oliver, W., & Bartgis, E. (1998). Community policing: A conceptual framework. *Policing-an International Journal of Police Strategies & Management, 21,* 490–509. https://doi.org/10.1108/13639519810228796;~

Pierce, G., Cleary, P., Holland, C., & Rabrenovic, G. (2017). Security challenges in the 21st century: The changing nature of risk, security and sustainability. *In 21st Century Challenges in Security and Risk.* "https://doi.org/10.1007/978-3-319-60747-4_17

Ponsaers, P., Edwards, A., & Verhage, A. (2014). Policing European metropolises. *EJPS, 3.*

Richardson, H. (1976). The new urban economics: An evaluation. *Socio-Economic Planning Sciences, 10*(3), 137–147. https://doi.org/10.1016/0038-0121(76)90014-8

Roberts, D., & Casanova, M. (2012). Automated license plate recognition systems: Policy and operational guidance for law enforcement.

Sullivan, C. (2016). State-building: America's foreign policy challenge. *The US Army War College Quarterly: Parameters.* https://doi.org/10.55540/0031-1723.2824

Vasyshchev, V., & Denysenko, Y. (2023). Theoretical and methodological analysis of innovative forms and methods of information warfare: Challenges and threats to cyber security. *State Security.* https://doi.org/10.33405/2786-8613/2023/1/1/288258

Venu Menon, S. (2007). Human security: Concept and practice. *MPRA Paper, 2478.*

Wagenaar, H. (2007). Governance, complexity, and democratic participation. *The American Review of Public Administration, 37*(1), 17–50. https://doi.org/10.1177/0275074006296208

Wahlisch, M. (2014). Human security: Concept and evolution in the United Nations. *Human Security Studies, 18*(1), 1–31. "https://doi.org/10.1163/18757413-00180002

Workman-Stark, A. (2017). Introduction: A basis for policing and inclusion. *1–17.* https://doi.org/10.1007/978-3-319-53309-4_1

Yliaska, V. (2015). New public management as a response to the crisis of the 1970s: The case of Finland, 1970–1990. *Contemporary European History, 24*(3), 435–459. https://doi.org/10.1017/S0960777315000247

Zhao, J., Ren, L., & Lovrich, N. (2006). Police organizational structures during the 1990s: An application of contingency theory. *Police Quarterly, 13*(3), 209–232. https://doi.org/10.1177/1098611110365691

Bölüm 3
Chapter 3

Kent Güvenliği ve Göç

Urban Security and Migration

Sıtkı Yıldız [1] & Merve Reyhan Baygeldi [2]

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye
[2] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Göçmenlerin kentsel ortamlardaki varlığı, yerel nüfus ile kentsel yapı arasındaki etkileşimleri önemli ölçüde etkileyerek güvenlik algılarını şekillendirmektedir. Bu çalışma, kentsel güvenliğin çok boyutlu doğasını ve göçmenlerin mevcut sosyo-ekonomik dinamikler içindeki rolünü incelemektedir. Göçmenlerin entegrasyonunun etkili güvenlik politikalarının geliştirilmesi için kritik öneme sahip olduğu savunulmakta; onların yalnızca dışsal unsurlar olarak görülmesinin toplumsal gerilimlere yol açabileceği vurgulanmaktadır. Bu çalışma; kentsel, yerli ve göçmen güvenliğini kapsayan bir çerçeve oluşturarak, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Asya örnekleriyle desteklenmektedir. Göçmenler kentleri inşa etmekten ziyade kentlerin var olan yapısında yeniden kendiliklerini inşa etmektedirler. Bu nedenle, kentsel yapıların daha kapsayıcı bir şekilde yeniden tasarlanması ve güvenlik politikalarının bu çok boyutlu yapıyı göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca, bu çalışma göçmen güvenliğini çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almakta; fiziksel güvenlik, ekonomik fırsatlara erişim ve sosyal entegrasyon gibi unsurların önemini vurgulamaktadır. Başarılı entegrasyon süreçleri, göçmenlerin topluma aktif katılımı ve yerli halkla kurdukları bağların güçlendirilmesiyle mümkün olmaktadır. Özetle, kentsel güvenlik ile göç olgusu arasındaki ilişki, toplumsal uyumun sağlanması ve güvenlik politikalarının geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Abstract

The presence of migrants in urban environments significantly influences the interactions between the local population and the urban structure, shaping perceptions of security. This study examines the multifaceted nature of urban security and the role of migrants within existing socio-economic dynamics. It argues that the integration of migrants is critical for the development of effective security policies; viewing them merely as external elements can lead to societal tensions. This study constructs a framework encompassing urban, native, and migrant security, supported by examples from the United States, Europe, and Asia. Rather than constructing cities, migrants are reconstructing their selfhood within the existing urban fabric. Thus, there is a necessity for urban structures to be redesigned in a more inclusive manner, with security policies that consider this multidimensionality. Additionally, this study addresses migrant security from a holistic perspective, emphasizing the importance of physical security, access to economic opportunities, and social integration. Successful integration processes can be achieved through active participation of migrants in society and strengthening ties with the native population. Ultimately, the relationship between urban security and migration underscores the need for enhancing social cohesion and developing inclusive security policies.

Anahtar Kelimeler Kent Güvenliği · Göç · Sosyal Entegrasyon · Göç Politikaları

Keywords Urban Security · Migration · Social Integration · Migration Policies

Yıldız, S. & Baygeldi, M. R. (2025). Urban security and migration. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 31-51). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.03

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Yıldız, S. & Baygeldi, M. R.

Sıtkı Yıldız sitki.yildiz@pa.edu.tr

Extended Summary

The dynamics of immigrant presence within urban contexts exert a profound influence on both the social architecture of cities and the evolving perceptions of security among native populations. Rather than conceiving urban security as a unidimensional policy objective, this study interrogates its composite nature, situating immigrant integration at the intersection of socio-economic stratification and spatial governance. Crucially, the formulation of resilient and inclusive security frameworks depends not merely on managing risk but on reimagining immigrants as integral constituents of the urban order. Approaches that frame them as exogenous to the city's core social fabric risk engendering polarization and institutional fragility. To this end, the study advances a tripartite analytic model—comprising urban, native, and immigrant security—underpinned by comparative case analyses drawn from urban environments across the United States, Europe, and Asia.

Cities are not merely structures that reconstruct immigrants or treat them as separate entities; rather, immigrants find their place within the socio-economic and cultural dynamics of urban settings, becoming a natural part of these systems. The integration of immigrants should be seen as an extension of the intrinsic dynamics and developmental processes of cities. Over time, urban environments adapt to the presence of immigrants, allowing them to find their place within existing security and socio-cultural frameworks instead of reshaping them as external elements. Consequently, there is a need not for a reconstruction of urban security, but for existing security policies and social structures to encompass a more inclusive understanding of immigrants.

The findings of this study highlight how immigrants' perceptions of security are deeply intertwined with their physical and social environments. Particularly in urban settings, the tendency for immigrants to ghettoize can weaken social ties between the native population and immigrants, thereby threatening urban security. Thus, there is a pressing need to redesign the physical and social structures of cities in a more inclusive manner and to ensure that security policies consider this multifaceted nature of urban dynamics. Additionally, the increasing role of technology in urban security and the use of smart city systems present opportunities for enhancing urban security both physically and socially. However, it is crucial that the implementation of these technologies is inclusive of all societal segments.

Immigrant security must also be addressed from a multidimensional perspective in the context of urban security. Factors such as physical safety, access to economic opportunities, integration into social networks, and protection of legal rights shape the security of immigrants. The risks of violence, exploitation, and marginalization that immigrants face are linked to global inequalities and pose significant threats to their physical security. Furthermore, successful integration processes depend on active participation by immigrants in society and the strengthening of their connections with the native population. While these processes can enhance the security perceptions of local communities, failed integration can escalate societal tensions, leading to feelings of insecurity.

The concept of urban security represents a multifaceted structure that requires a balanced consideration of the relationships between the native population and immigrants, emphasizing the importance of successful integration. In these relationships, dimensions of physical, social, economic, and psychological security must be considered together. Ensuring the security of immigrants contributes to the preservation of social cohesion; however, the challenges encountered in integration processes can lead to an increase in xenophobia and a deterioration of social harmony. The security of both the native population and immigrants is critical for the sustainability of urban life and should be regarded as foundational to social cohesion.

Examining European examples reveals that discrimination and low-quality housing conditions are significant factors undermining social cohesion in the integration of immigrants. Such conditions exacerbate the social exclusion of immigrants, reinforcing insecurity in their relationships with local communities. Although there have been some advancements in immigrant settlement policies in countries like Belgium, Denmark, and Germany, the insufficient monitoring of discrimination cases remains a significant weakness limiting the effectiveness of these processes. Conversely, housing support efforts in Southern Europe, particularly in Greece and Spain, have failed due to the inability of immigrants to access adequate living conditions, leading to societal unrest that threatens urban security. In the United States, the dynamics of separation in immigrant settlement are evident, with urban and rural immigrant groups increasingly segregated, negatively affecting their integration processes. Moreover, the immigration policies during the Trump administration, which overlooked immigrants' economic contributions and framed immigration as a security threat, have harmed integration efforts. Economic factors influencing immigrants' settlement preferences, especially sensitivity to unemployment rates, play a crucial role in determining their spatial mobility, complicating their socio-economic integration and increasing social security risks.

In Asia, discussions around the contributions of immigrant labor to socio-economic structures and the security risks posed by undocumented migrants highlight the complexities of urban security. Large-scale population movements, particularly in China, influenced by internal migration and urbanization dynamics, impact socio-economic balances and bring about security risks. These processes underscore the necessity for immigration policies to be approached holistically, encompassing not only economic dimensions but also security considerations.

In conclusion, the relationship between urban security and immigration is not limited to individual security concerns; it reflects a multilayered structure. Rather than reshaping immigrants, cities are in the process of integrating them within existing frameworks. This indicates that security policies should focus on ensuring social cohesion and strengthening the relationships between immigrants and the native population. The role of technology and the transformation of social structures can serve as vital tools in solidifying immigrants' places in urban life. Effectively managing these processes will contribute to ensuring the security of both the native population and immigrants, fostering sustainable urban living environments. Thus, urban security strategies must embrace the complexities of immigration and promote inclusive frameworks to enhance overall societal well-being.

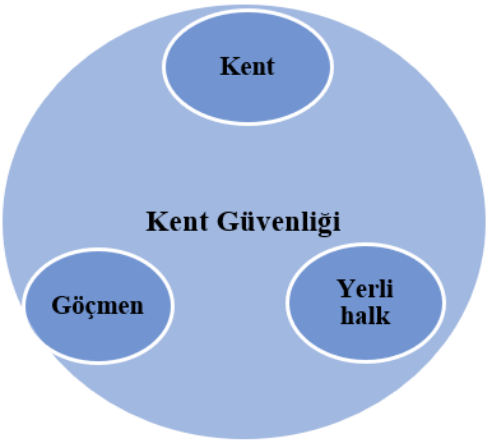
1. GİRİŞ

Kent güvenliği, yalnızca kentin fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda yerel halkın ve göçmenlerin güvenliğini de kapsayan, çok boyutlu ve kapsamlı bir olgudur. Bu bağlamda, yerel halk ile göçmenler arasındaki etkileşim, tarihsel süreçler, kültürel dinamikler ve toplumsal bağlamın etkisiyle şekillenir ve bu etkileşimlerin her biri, kentin sosyopolitik yapısında kendine özgü izler bırakır. Kentin karmaşık ve çok katmanlı yapısı, her ne kadar her kente özgü biricik özellikler taşısa da kentlerin inşa süreçleri ve yapılanmalarının ardında evrensel bir mantığın yattığı söylenebilir. Bu mantık hem kenti *mümkün kılar* hem de onu kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Kent, uzmanlar yani insan tarafından planlanmış, inşa edilmiş ve yine insan tarafından farklı şekillerde deneyimlenen yaşam alanıdır (Awasthi, 2021; Hardyns & Pauwels, 2017; Lefebvre, 2014; Marshall, 2008; McKay & Shaw, 2010). Bu bağlamda, Lefebvre, şehrin güvenli ve güvensiz yapısının politik olarak inşa edildiğini savunur. Ona göre, kentler, güç ilişkilerinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla şehrin güvenli ve güvensiz bölgeleri de bu inşa sürecinin bir sonucudur (Lefebvre, 2014). Aziz Al-Azmeh, İngiltere'deki Pakistan ağırlıklı göçmenlerin bulunduğu bölgelerin gettolaşmasını izah ederken baktığı perspektiflerden birisi de budur. Ona göre, Pakistanlı göçmenlerin dışarıya kapalı olması, kendi içinde sosyal sermayelerinin güçlü olmasının yanı sıra sermayenin göçmenleri mavi yakaya itmesi ve bulundukları bölgeleri gettolaştırması veya getto bölgelere itmesi şehrin inşasının bir dünya görüşünü (weltanshauung) yansıttığının iyi bir örneğidir (Al-Azmeh, 2003). Benzer şekilde, Şikago Okulu araştırmacılarına göre kentlerdeki yapılanmayı belirleyen temel faktör sermayeye olan uzaklık yani ekonomik sınıftır. Bu yapılanmanın bir sonucu olarak, kentlerin geçiş bölgeleri (transisition zone); sirkülasyonu ile suç potansiyeli olan yerleşimci ve göçmen sayısı yüksek bölgelerdir (Burgess, 1967; McKay & Shaw, 2010). Kent güvenliğinde sosyo-ekonomik boyut da önemli bir unsurdur. Aguiar ve diğer yazarların (2018) çalışması, genç işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın güvenlik sorunları üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Onların bu çalışması, bu sosyo-ekonomik zorlukların kentlerin güvenlik yönetimindeki boşlukları nasıl ortaya çıkardığını ve bu boşlukların nasıl ele alınması gerektiğini tartışmaktadır. Ayrıca çalışmada, kentlerin güvenlik politikalarının sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmesi ve yerel toplulukların katılımının sağlanması gerekliliği vurgulamaktadır. Bu teoriler ve çalışmalar, kent güvenliğini, güvensiz olarak kabul edilen bölgelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamlarını ele alarak inceler.

Kentlerin yapılandırılmış ve hesaplanmış doğası bazı sürprizlerle de karşılaşabilir: Salgınlar, doğal afetler ve göç dalgaları. Göç oranlarının yüksek olduğu kentlerde güvenliğin sınırsız katmanında kapsayıcı üç boyuttan bahsetmek mümkündür. Bu boyutlardan ilki *göçmenler*dir. Göçmenlerin hali hazırda inşa edilmiş kentlerde yaşamaya başlaması kısıtlayıcı, dışlayıcı ve güvensiz olabilir (Wood, 2010). İkinci

Şekil 1
Kent Güvenliğinin Boyutları

ve üçüncü boyut ise *kentin güvenliği* ve *yerel halkın güvenliği* olarak düşünülebilir. Kentin var olan yapısı ve kenti hali hazırda yorumlamış, ona kültürel, ekonomik, politik, sosyal vb. bağlam inşa etmiş yerel halk için de yeni gelenler bilinmez ve riskli görülebilir (Hamidou-Schmidt & Mayer, 2021; Mangum & Block, 2018). Dolayısıyla, göçün yüksek oranda olduğu kentlerde bu üç unsur aynı anda güvende olmalı ve birbirine olan etkisi göz önünde bulundurularak anlaşılmalıdır. (bkn. Şekil 1)

2. GÖÇ VE KENTİN GÜVENLİĞİ

Kentleşme, zamanla daha karmaşık bir süreç haline gelmiş ve küreselleşmenin etkisiyle hız kazanmıştır. Bu bağlamda, bir kentin güvenliği, yalnızca yerel dinamiklerle sınırlı kalmayıp, uluslararası ilişkiler, ulusal siyaset, ekonomi ve kent sakinlerinin hem kendi ülkeleriyle hem de dünya ile olan etkileşimlerini etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Kent güvenliği, bir kentin hem doğa hem de insan kaynaklı risklere maruz kalmadan sürdürülebilir bir ortam sunması anlamına gelir. Bu doğrultuda, altyapı, yönetim, ekonomi, yerel halk, göçmenler ve kaynaklar gibi çok çeşitli değişkenler, kent güvenliğinin kapsamını oluşturan unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Kentler, insanların inşa ettiği ve varlık kazandırdığı yapılar olarak, aynı zamanda insanları da derin bir şekilde etkiler. Kentlerin varlığı, insanlardan bağımsız ve keyfi değildir; aksine, tamamen insanlara bağlıdır. Bu nedenle, kentlerdeki risklerin algılanışı, bireylerin ve toplumların kültürel ve toplumsal perspektiflerine göre farklılık gösterebilir. Ancak, bir kentin güvenli olduğunu belirleyen bazı evrensel özelliklerden söz etmek mümkündür. Kent güvenliğinin temel özellikleri, bir kentsel ortamın güvenliğini sağlamak için bir dizi kritik faktörün dikkate alınmasını içerir. Bu faktörler doğal, mimari, sosyal, çevresel, teknogenik, altyapısal ve kentsel olarak sınıflandırılabilir. *Doğal faktörler*; mevcut iklim ve coğrafi koşulları kapsarken, jeofiziksel, jeolojik, iklimsel ve jeokimyasal etmenleri içerir. Jeofiziksel faktörler; doğal ve yapay fiziksel alanların etkilerini değerlendirirken, jeolojik faktörler arazi yapısının inşaat için uygunluğunu belirler. İklimsel koşullar; hava durumu ve iklim değişikliklerinin etkilerini minimize etmek için mühendislik çözümleri gerektirirken, jeokimyasal faktörler; toprağın ve suyun mineral bileşimindeki anormallikler nedeniyle sağlık sorunlarını gündeme getirebilir. *Mimari faktörler*; kentsel tasarımın estetik ve fonksiyonel değerlerini belirlerken; *sosyal faktörler*, demografik değişimler, hastalık oranları ve yaşam standartları gibi göstergeleri içerir. *Çevresel faktörler* ise hava, toprak ve su kirliliği gibi geniş kapsamlı etkenleri kapsar ve kentsel yaşam üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. *Teknogenik faktörler*, üretim süreçlerinin çevre üzerindeki etkilerini, özellikle fiziksel ve doğal radyasyon ile radar emisyon-

larını ifade eder. *Altyapısal faktörler*; ulaşım sistemleri, mühendislik hizmetleri ve kamu hizmetlerinin gelişimini değerlendirirken, *kentsel faktörler*, bölgenin fonksiyonel kullanımını ve sosyal ihtiyaçlarla uyumunu göz önünde bulundurur. Bu faktörlerin tümü, kentsel güvenliğin sağlanmasında farklı düzeylerde etkili olabilir ve kapsamlı bir değerlendirme gerektirir. Güvenli bir kentsel ortam oluşturmak için bu faktörlerin dengeli bir şekilde ele alınması ve risklerinin en aza indirilmesi esastır (Rastyapina & Korosteleva, 2016).

Kent güvenliğine dair saha çalışmaları; fiziksel tasarım, sosyal uyum ve mahalle memnuniyeti arasındaki ilişkiyi de kapsamaktadır. Jabareen ve diğer araştırmacılar (2017) tarafından yapılan araştırma, kent güvenliğinin mahalle memnuniyeti ve fiziksel çevre ile ilişkisini test ederek güvenlik algısının çeşitli faktörlerden nasıl etkilendiğini göstermiştir. Araştırma, fiziksel tasarım unsurlarının, sokak aydınlatması gibi, güvenlik hissini doğrudan etkileyebileceğini ve bu unsurların kent planlama teorisi ile pratiğine önemli katkılarda bulunabileceğini ortaya koymaktadır. Jabareen'in çalışması, kent planlaması ve güvenlik arasındaki ilişkileri daha derinlemesine anlamak için önemli veriler sunmaktadır.

Güvenli kent kavramının günümüzdeki tartışmalarının odak noktalarından birisi de akıllı kent sistemleridir. Akıllı kentler, teknolojik ve çevresel entegrasyon yoluyla güvenlik süreçlerini geliştirmeyi amaçlar. Lacinák ve Ristvej (2017) tarafından yapılan araştırmada, Safer City programları gibi girişimlerin suç önleme, fiziksel çevre düzenlemeleri ve mülkiyet güvencesi gibi çok aşamalı stratejiler sunduğu belirtilmiştir. Bu tür stratejiler, akıllı trafik ve güvenlik sistemleri, kriz yönetim sistemleri ve veri koruma gibi teknolojik araçları kullanarak kentlerdeki güvenlik süreçlerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, güvenlik teknolojilerinin kentlerin sürdürülebilirliği üzerindeki olumlu etkilerini ve bu araçların toplumsal güvenliği nasıl güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Kentsel güvenlik politikaları ve stratejileri, çeşitli disiplinlerden gelen bilgileri birleştiren kapsamlı yaklaşımlar gerektirir. Edwards ve diğer yazarlar (2013), bu konuda önemli bir katkı sağlamış ve kent güvenliği ile sosyal adalet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma, suç önleme ve risk yönetimi stratejilerinin nasıl entegre edilebileceğini tartışmakta ve güvenlik önlemleri ile teknolojik araçların sürekli olarak yenilenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Edwards'ın araştırması, güvenlik politikalarının toplumsal adaletle nasıl uyumlu hale getirilebileceğine dair stratejik öneriler sunmaktadır.

Kentlerin karşı karşıya olduğu bölgesel güvenlik riskleri, birçok bölgeyi kapsayan işbirlikleri ve etkili yönetim stratejileri gerektirir. Liu'nun (2023) çalışması, bölgesel krizlerin ve güvenlik risklerinin geniş bir coğrafi alanı etkileyebileceğini ve bu bağlamda bölgesel işbirliği ve koordinasyonun önemini vurgulamaktadır. Liu'nun araştırması, bölgesel güvenlik risklerinin yönetiminde uluslararası düzeyde işbirliği ve koordinasyonun gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Güvenlik önlemlerinin kamusal alanlar üzerindeki etkisi, özellikle Németh'in (2010) çalışmasında detaylandırılmıştır. Bu çalışmada, güvenlik önlemlerinin kamusal alanlardaki erişim ve davranış kısıtlamalarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Németh, güvenlik bölgelerinin genellikle daha yoğun ve askerileşmiş olduğunu ortaya koymuş ve 11 Eylül sonrası güvenlik önlemlerinin kamusal alanları nasıl daralttığını ve bazı grupların dışlanmasına neden olduğunu göstermiştir. Bu durum, güvenlik önlemlerinin hem fiziksel hem de toplumsal etkilerini anlamak için kritik bir bakış açısı sunmaktadır.

Kentlerin demografisini ve güvenliğini etkileyen en önemli unsurlardan birisi de göçtür. Büyük kentler, ekonomik gelişmenin, hizmetlere erişimin ve demokratik toplumun ilerlemesinin merkezleri olarak önemli bir rol oynamaktadır. Kentler; kültürel, eğitimsel, teknolojik ve finansal güç merkezleri olarak öne çıkarlar, bu da onları ekonomik büyüme ve sosyal ilerleme açısından kritik kılar (Gjoreski & Petreski, 2019). Bu durum, kırsal bölgelerden, siyasi istikrarsız olan ve savaşların yaşandığı ülkelerden, güvenli ülkelerin büyük kentlerine göçü teşvik eder ve yaşam kalitesindeki artış, kentleşme ile gelişme arasındaki karşılıklı etkileşimi gösterir. Küresel düzeyde, büyük kentlerin büyümesi ve gelişmesi teşvik edilmiştir. Dünya Bankası, büyük kentlerin sanayileşme ve modernleşme için gerekli olduğunu vurgular

(Ayuba vd., 2023). Kentler, özellikle eğitimli gençlerin daha iyi fırsatlar arayışı nedeniyle göç çeker. Eğitim fırsatları ve iş imkanları, göçün önemli nedenlerindendir. Kentleşme hızları ise gelişmiş ülkelerde daha yavaş, gelişmekte olan ülkelerde ise daha hızlıdır. 2030'a kadar dünya nüfusunun %60'ının kentlerde yaşaması beklenmektedir (Dansk Institut for Internationale Studier vd., 2017). Bununla birlikte, kentlere göçün getirdiği zorluklar da vardır. Göç nedeniyle kalabalıklaşan kentler, büyük miktarda enerji ve su tüketir, bu da çevresel sorunlara ve iklim değişikliğine neden olur. Su kalitesi, güvenlik açısından kritik öneme sahiptir; su kaynaklarının kirlenmesi sağlık sorunlarına yol açar. Enerji ihtiyacı, fosil yakıtların kullanımına neden olur ve bu da çevresel bozulmayı tetikler (Walters, 2010).

Ayuba'ya göre, göç; hızlı kentleşme, suç, şiddet, yoksulluk gibi sosyal sorunları artırır. Ayrıca, hava kirliliği özellikle çocuklar ve yaşlılar için sağlık sorunlarına yol açar; epidemiler ve bulaşıcı hastalıklar ek sağlık yatırımları gerektirir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kentleşme, kentlerin fırsatlarını kullanırken olumsuz etkilerini minimize etmek için gereklidir. Bu görüşe göre, göçün kentlere birçok risk getirmesi beklenir (Ayuba vd., 2023). Göç, eğer iyi yönetilemezse, kentlerde etnik, dini ve ırksal gerilimlere yol açabilir. Ayrıca, göç ve mülteci akışları, kent ve ulusal hükümetlerin yönetim, hizmet sunma ve çatışmayı yönetme kapasitelerini zorlayarak kentsel dirençliliği tehlikeye atabilir (Huysmans, 2000). Kitle göçü, plansız ve kayıtdışı kent büyümesine yol açarak potansiyel bir güvenlik tehdidi oluşturabilir (Gjoreski & Petreski, 2019). Gıda güvenliği de göç ile yakından ilişkilidir. Artan nüfus, özellikle düşük gelirli kesimlerin gıda güvenliğini tehdit edebilir. Kırsaldan kente göç edenlerin kaynaklara erişim sorunu yaşaması ve kamu yardım programlarına bel bağlaması, gıda güvenliği sorunlarını artırabilir. Ayrıca, gıda talebindeki artış, gıda fiyatlarının yükselmesine neden olur ve bu da düşük gelirli kent sakinlerinin satın alma gücünü zayıflatır (Ayuba vd., 2023). Göç, sosyal ve ekonomik dengesizlikleri artırabilir. Göçmenlerin sosyal yardımlar ve iş fırsatlarına erişimlerinin kısıtlı olması, yüksek suç oranlarına ve toplumsal huzursuzluğa yol açabilir. Kamu hizmetleri eksiklikleri ve göçmenlerin marjinalleşmesi, kentlerdeki sosyal çatışmaları ve güvensizliği artırabilir. Bu bağlamda, hükümet politikalarının dengeli bir şekilde uygulanması ve göçmenlerin entegrasyonunun desteklenmesi gerekmektedir (Dansk Institut for Internationale Studier vd., 2017). Bununla birlikte, göç yeni fırsatları da gündeme getirebilir. İş gücüne katılım, bölgesel ekonomik kalkınma, kültürel çeşitlilik ve dayanışma gibi toplumsal, ekonomik ve kültürel dokuyu yeniden inşa ederek toplumsal gelişmeye katkı sağlayabilir.

Göçün güvenlik sorunu olarak ele alınması, göçü tehdit ve tehlike olarak çerçevelemekte ve bu bağlamda yönetmektedir (Huysmans, 2000). Güvenlik politikaları, göçmenleri kontrol etmek ve izole etmek amacıyla çeşitli araçlar kullanabilir. Ancak, bu politikalar başka sosyal ve politik alternatiflerin ortaya çıkmasını engelleyebilir (Walters, 2010). Göçün güvenlikleştirilmesi, onu insani bir yaklaşımdan uzaklaştırıp, politize edebilir. Eleştirel yaklaşımlar, güvenlik politikalarını daha kapsamlı ve çeşitli bakış açılarıyla inceleyerek, toplumsal dualiteleri aşma ve göçmenlerin daha adil bir şekilde ele alınmasını sağlama potansiyeline sahiptir. Bu, mevcut güvenlik yaklaşımlarının ötesine geçmeyi ve daha kapsayıcı politikalar geliştirmeyi gerektirir (Huysmans, 2000). Göç, toplumsal kimlikleri ve kültürel yapıları dönüştürürken, devlet yapıları ve uluslararası düzeni de şekillendirmektedir. Güvenlik uygulamaları, devletlerin iç yapısını ve yönetim biçimlerini yeniden düzenlemektedir (Dansk Institut for Internationale Studier vd., 2017).

Adelman ve diğer araştırmacıların (2017) çalışması, ABD'deki göçmenlerin suç oranları üzerindeki etkisini uzun dönemli bir perspektiften incelemektedir. Çalışma, birey düzeyindeki verilerin, göçmenlerin yerli Amerikalılardan daha az suç işlediğini göstermektedir. Ancak, göçmenlerin suç oranları üzerindeki etkisinin, yapısal ve makro düzeyde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma, göçmenlerin suç oranları üzerindeki etkisini dört farklı on yıllık dönemde incelediğinde, göçmenlerin mülk suçları üzerinde tutarlı bir negatif etki yarattığını ancak şiddet suçları üzerinde değişken sonuçlar gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuçlar, göçmenlerin ABD metropol alanlarında suç oranlarını artırmadığını, aksine bazı durumlarda suç oranlarını azaltabileceğini göstermektedir. Ancak, çalışma göçmenlerin

suç oranları üzerindeki etkisini ortaya koyan diğer faktörlere dair kapsamlı bir analiz yapamadığı için, bu alandaki kompleks ilişkilerin daha iyi anlaşılması gerektiği sonucuna varmaktadır. Butcher ve Piehl (1998) ise ABD'deki göçmenlerin kurumsallaşma oranlarını inceledikleri çalışmada, göçmenlerin yerli nüfusa kıyasla daha düşük kurumsallaşma oranlarına sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Bu düşük kurumsallaşmanın, göçmenlerin işgücü piyasasında ve adalet sisteminde karşılaştıkları farklı dinamiklerden kaynaklandığı öne sürülmektedir. Göçmenlerin kurumsallaşma oranlarındaki bu farklar, özellikle yeni gelen göçmenler için olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, göçmenlerin düşük kurumsallaşma oranlarının, suç oranlarının genel olarak düşük kalmasına katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Alaniz ve diğerlerinin (1998) çalışması, Kaliforniya'daki göçmen topluluklarında şiddet ve göçmenlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma, göçmenlik ve gençlik şiddeti arasında doğrudan bir ilişki bulamamış, ancak şiddetin alkol erişilebilirliği gibi bağlamsal faktörlerden etkilendiğini ortaya koymuştur. Aile yapısının bozulması ve profesyonel rol modelleri gibi faktörlerin de şiddet üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, göçmenlerin suç oranlarına etkisini değerlendirirken, yerel bağlamların önemini vurgulamaktadır. Yani, göçmenlerin güvenlikteki rolünü, zaten mevcut durumdaki kentin kendisi belirlemektedir. Diğer bir çalışma (Bell, 2017), Birleşik Krallık'ta iki farklı göçmen dalgasının suç oranları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma, sığınmacıların bulunduğu bölgelerde mülk suçlarının arttığını, ancak *A8*[1] göçmen dalgasının suç oranlarını etkilemediğini göstermektedir. Şiddet suçları açısından ise göçmenlerin suç oranları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Çalışma, suç oranlarındaki artışların göçmenlerle ilişkili olabileceğini, ancak genel suç oranlarına güçlü bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, sığınmacıların işgücü piyasası fırsatlarının iyileştirilmesinin, suç oranlarını azaltmaya yardımcı olabileceğini önermektedir. Clark (1998), göçmenlerin ekonomik koşullar ve post-endüstriyel toplumların değişen dinamikleriyle nasıl daha zor bir geçiş yaşadıklarına dair bir analiz sunmuştur. Çalışma, yeni göçmen gruplarının eğitim seviyelerinin düşük olduğunu ve bu durumun daha yüksek yoksulluk oranlarına yol açtığını göstermektedir. Bu bulgular, yeni göçmenlerin kendine yeterlilik sağlama sürecinde zorluklarla karşılaşabileceklerini önermektedir. Kırdar, Cruz ve Türküm'e (2022) göre mültecilerin bulunduğu bölgelerde suç oranlarının düşmesinin, bu bölgelerdeki silahlı kuvvetlerin (hem sivil hem de askeri personel) artışından kaynaklanmamaktadır. Aksine, mülteci ve yerli nüfusların toplamı dikkate alındığında, kişi başına düşen silahlı kuvvet sayısında bir azalma olduğu yönünde önemli bulgular elde edilmiştir (Kırdar vd., 2022).

Genel olarak yukarıda bahsedilen çalışmalar, göçmenlerin kent güvenliğindeki yerini irdelemektedir. Bu çalışmalar farklı yapı ve gerçekliğe sahip kentlerde gerçekleştirilmiş olup; bir kısmı, göçün kentler için farklı bağlamlarda güvenlik riski oluşturduğu sonucuna varırken bir kısmı da göçün kentin güvenliğini etkilemediğini ve diğer bir kısmı ise suç oranlarının düşmesine neden olabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin kentin güvenliğini değiştirme potansiyeline sahip olmalarının yanısıra kentin hali hazırda var olan güvenlik koşullarının göçmenleri konumlandırdığı da düşünülebilir. Kentin güvenlik olgusundaki aktörlere, ilgili rollerini dağıttığı da söylenebilir. Bu tartışmada iki temel soru öne çıkmaktadır. Birincisi, göçmenlerin kentleri güvenlik açısından yeniden mi inşa ettiği sorusudur. İkincisi ise, inşa edilmiş kentlerin yeni gelenleri belirlenmiş rollere uygun mekanlara mı yönlendirdiği meselesidir. Bu soruların yanıtı göçmenler, kentler ve bu ikisi arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan araştırmacının bağlamına ve yaklaşımına göre değişiklik gösterecektir.

[1] A8 göçmen dalgası, 2004 yılında Avrupa Birliği'nin Doğu ve Orta Avrupa'daki sekiz ülkeyi (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Macaristan, Slovakya ve Slovenya) birliğe almasıyla ilişkilendirilen büyük bir göç dalgasını ifade eder. Bu ülkelerin AB'ye katılması, bu ülkelerden gelen göçmenlerin özellikle Batı Avrupa ülkelerine, özellikle Birleşik Krallık, Almanya ve İrlanda gibi ülkelere yerleşmelerine yol açtı (Bell vd., 2013).

Şekil 2
Yerel Halkın Güvenliğinin Boyutları

3. GÖÇ VE YEREL HALKIN GÜVENLİĞİ

Kent güvenliği, yerli halk ve göçmen güvenliği arasında kurulan ve hassas dengeyi temsil eden çok boyutlu bir kavramdır. Bu üçgenin (Şekil 1) ikinci basamağı, yerel halkın güvenliğidir ve bu, kent yaşamının sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Yerel halkın güvenliği, bireylerin gündelik yaşamlarını kesintisiz ve tehditlerden arınmış bir şekilde sürdürebilmelerini ifade eder. Bu güvenlik sadece fiziksel boyutla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve psikolojik güvenliği de kapsamaktadır. Bu dört boyut, yerel halkın güvenliğini sağlamak ve kentsel yaşamın kalitesini yükseltmek için birbirleriyle bağlantılı ve bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Fiziksel güvenlik, bireylerin yaşam ve fiziksel bütünlüklerinin korunması, suç oranları, şiddet olayları ve genel kamu güvenliği gibi kritik unsurları kapsar. Fiziksel güvenlik, toplumsal düzenin temel taşlarından biridir ve bu bağlamda, klasik sosyolojik yaklaşımlar ve özellikle Burgess ve Park'ın Eş Merkezli Bölgeleme Teorisi çerçevesinde ele alınabilir. Bu teoride, kentsel alanların organizasyonu ve sosyal grupların mekânsal dağılımı, sosyal düzenin sağlanmasında belirleyici faktörler olarak görülür. Sosyal kontrol mekanizmaları, bu düzenin korunmasında merkezi bir rol oynar, toplumsal normlar ve kurallar, bireylerin davranışlarını yönlendirir ve toplumun genel güvenlik seviyesini etkiler. Bu teoriye göre, bireyler şehrin var olan yapısına göre kendisine yer bulur. Bunu belirleyen temel unsur sosyo-ekonomik düzeydir. Diğer bir ifadeyle, üretim araçlarına uzaklık kentde yüzleşilen risk ve güvenlik risklerinin sıklığını belirler (Park vd., 1984). Bu bakışa göre, göçmenler geldiği için değil, şehrin bizi yapılandırma biçimi nedeniyle güvenlik riskleriyle karşılaşılır.

Toplumsal güvenlik, bir kentteki bireylerin yalnızca fiziksel güvenliğini değil, aynı zamanda toplumsal bağlar, uyum ve bireyler arası ilişkilerdeki güveni de kapsar. Dayanışma, bir toplumu bir arada tutan ve bireyler arasında güçlü bir güven duygusu oluşturan temel unsurlardan biridir. Putnam'ın Sosyal Sermaye Teorisi, toplumsal güvenliği toplumsal ağların kalitesi ve bireyler arası güvenle ilişkilendirir; bu bağlamda, dayanışmanın varlığı, sosyal ağların daha güçlü ve güvenilir hale gelmesine olanak tanır (Putnam, 2001). Özellikle göçmenlerin topluma entegrasyonu, dayanışma duygusunu pekiştirerek, sosyal sermayenin yeniden yapılandırılmasına ve toplumsal uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Coleman'ın Sosyal Sermaye Teorisi de dayanışmanın toplum içindeki toplumsal güvenliği nasıl pekiştirdiğini ve sosyal ağların bu güvenliği desteklemedeki rolünü açıklar (Coleman, 1988). Dayanışmanın güçlü olduğu bir kentte, bireyler arasındaki güven artar ve bu da toplumsal uyumun ve genel güvenliğin daha sağlam temeller üzerinde inşa edilmesini sağlar. Bu sayede, toplumsal güvenlik sadece bireylerin korunması değil, aynı zamanda toplumsal bir bütünlük halinde güven içinde yaşamaları anlamına gelir.

Ekonomik güvenlik, bireylerin ekonomik refahı ve iş güvencelerini içerir. Ulrich Beck, modern toplumların risklerle nasıl başa çıktığını ve bu risklerin toplumsal güvenlik üzerindeki etkilerini vurgular. Göç, ekonomik yapı üzerinde çeşitli değişiklikler yaratabilir; iş gücü piyasasında rekabeti artırabilir veya yeni ekonomik fırsatlar yaratabilir (Beck, 2017). Bu dengelerin tamamı siyasi, demografik yapı, kültürel güvenlik, ülkelerin hali hazırdaki ekonomi planlamaları ve göç politikalarıyla ilgilidir (Elsebaie vd., 2023).

Psikolojik güvenlik, bireylerin ruhsal sağlıklarını ve güvenlik algılarını ifade eder. Giddens, modern toplumların belirsizliklerle başa çıkma biçimlerini ve bireylerin güvenlik algısını nasıl şekillendirdiğini inceler (Giddens, 1990). Göçmenlerin yerel halk ile etkileşim biçimi, bu etkileşimin hangi boyutlarda ve hangi seviyelerde olacağı gibi konular da modern hayat içindeki belirsizliklerin bir parçası olarak deneyimlendiğinde psikolojik güvenlik bağlamının önemi ortaya çıkmaktadır.

Yerel halkın güvenliği, toplumların istikrarını ve huzurunu koruma adına tarih boyunca merkezi bir öneme sahip olmuştur. Eski çağlardan modern zamanlara kadar, yerleşik toplulukların içsel ve dışsal tehditlere karşı güvenliklerini sağlama çabaları hem devletlerin hem de toplumsal yapıların temel taşlarını oluşturmuştur. Bu güvenlik anlayışı, yalnızca fiziksel koruma anlamında değil, aynı zamanda psikolojik, ekonomik ve kültürel sürekliliğini sağlama gayreti olarak da kendini göstermiştir. Bu dört güvenlik unsuru (Şekil 2) birbiriyle ilişkili yeni toplumsal alanlar oluşturmaktadır. Bu çerçevede, entegrasyon ve yabancı düşmanlığı, suç korkusu ve kaynakların paylaşımı gibi konuların incelenmesi, yerel halkın güvenliği ile ilgili dinamikleri anlamada kritik bir rol oynamaktadır.

Entegrasyon, göçmenlerin topluma katılımı ve bu süreçte yerel halkla kurdukları sosyal, ekonomik ve kültürel bağları ifade eder. Teorik olarak, entegrasyonun başarılı bir şekilde sağlanması, toplumsal uyumu güçlendirir ve güvenlik algısını olumlu yönde etkiler. Berry ve arkadaşlarının (2006) yaptığı araştırma, göçmenlerin yerel kültüre adapte olması kadar, yerel halkın da göçmenlerin kültürel özelliklerini kabul etmesinin önemini vurgular. Bu süreç, toplum içindeki sosyal sermayeyi artırarak, bireyler arasındaki güveni pekiştirir. Putnam'ın (2001; 1994) sosyal sermaye kavramına göre, topluluklar arasındaki etkileşimler ve güven düzeyi, entegrasyon süreçlerinin ne derece başarılı olduğuna bağlıdır. Göçmenlerin topluma aktif bir şekilde katılması, iş gücünde yer alması ve sosyal ilişkilere dahil olması, yerel halkın güvenlik kaygılarını azaltabilir ve toplumsal barışı güçlendirebilir. Ancak entegrasyonun başarısız olduğu durumlarda, yerel halk arasında güvensizlik ve toplumsal çatışmalar artabilir. Göçmenlerin marjinalleşmesi ve toplumsal hayata katılımda yaşanan sıkıntılar, yerel halkın güvenliğini olumsuz etkileyebilir.

Göçmenlerin kent yaşamına entegrasyonu genellikle yerel halkın kültürel kimliğinin korunması konusundaki endişeleriyle çelişir. Kültürel Güvenlik (Nemeth, 2014) kavramı, yerel halkın kültürel norm ve değerlerinin tehdit altında algılanması durumunda psikolojik güvenliğinin de zedelendiğini ifade eder. Göçmenlerin kentsel mekânlarda görünür hale gelmesi, yerel halkın kendi kültürel kimliğinin kaybolacağına dair korkular geliştirmesine neden olabilir. Bu durum, yerel halkın toplumsal güvenlik algısını doğrudan etkileyerek, psikolojik açıdan bir güvensizlik hissi yaratabilir (Berry vd., 2006). Diğer bir ifadeyle, göçmenler ile yerel halk arasındaki kültürel, dini ve sosyal farklılıklar, yerel halkta *yabancı korkusu* ve buna bağlı güvensizlik duygusu yaratabilir (Bauman, 2006). Sosyal psikoloji açısından yerel halk, göçmenlerin iş fırsatları, sosyal hizmetler, konut gibi kaynaklara erişimini bir tehdit olarak algılayarak güvensizlik geliştirebilir (Sherif, 1966). Bu durum, toplumsal gerilimleri artırarak yerel halkın psikolojik güvenliğini zedeleyebilir. Buna ek olarak, medya aracılığıyla göçmenlerle ilgili olumsuz haberlerin sürekli yayılması, yerel halk arasında göçmenlerin potansiyel suçlular olarak algılanmasına neden olabilir. Moral Panik (Cohen, 2011) kavramı bu bağlamda önemlidir. Medyanın göçmenleri potansiyel tehdit unsuru olarak çerçevelemesi, yerel halkın göçmenlere yönelik önyargılar geliştirmesine ve bu önyargıların kent güvenliğine yönelik psikolojik etkiler yaratmasına yol açabilir. Özellikle göçmenlerle ilgili suçluluk algısı, kentsel mekânlarda güvensizlik duygularını artırabilir (Dines vd., 2006). Dolayısıyla, yerel halkın göçmenlerle kurduğu sosyal ilişkilerdeki zayıflama, yerel topluluklarda

sosyal sermayenin azalmasına neden olabilir (Putnam vd., 1994). Sosyal sermayenin azalması, topluluk içi dayanışma ve güven duygusunu zedelerken, bireylerin sosyal bağlardan yoksun kalması psikolojik güvensizlik yaratabilir. Göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde yerel halkın sosyal ilişkilerini geri çektiği ve bu durumun psikolojik gerilimlere yol açtığı gözlemlenmiştir (Vertovec, 2007). Göçmenlerle yerel halk arasında yeterince güven ve sosyal bağ gelişmediğinde, yerel halkın toplumsal uyum süreçleri sekteye uğrar ve bu da kent güvenliği algısında bozulmalara yol açar. Bu çerçevede, entegrasyonun olmadığı durumlarda, yabancı düşmanlığının ortaya çıkması söz konusudur. Yabancı düşmanlığı, yerel halkın göçmenlere yönelik duyduğu önyargı, korku ve dışlama eğilimidir. Bu durum, entegrasyon sürecinin tam karşıtı olarak, toplumsal uyumun önündeki en büyük engellerden biridir. Yabancı düşmanlığı, yerel halkın güvenlik algısını zedeler ve toplumsal barışa tehdit oluşturur. Bu noktada, entegrasyon ve yabancı düşmanlığı arasındaki çelişki (oksimoron), toplumsal yapının zayıflamasına neden olur. Güncel araştırmalar, yabancı düşmanlığının yerel halkın güvenlik algısı üzerindeki olumsuz etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Crush & Ramachandran, 2010; Umeh vd., 2024). Bireylerin suç korkusu ile genel güvenlik algısı birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Suç korkusu, bireylerin güvenlik duygusunu etkileyen ve toplumsal davranışları şekillendiren bir faktör olup bireylerin sosyal etkileşimlerini sınırlayabilir, toplumsal etkinliklere katılımı azaltabilir ve genel yaşam kalitesini etkileyebilir (Ferraro, 1995).

Sonuç olarak, göç ve yerel halkın güvenliği arasındaki ilişki, entegrasyon ve yabancı düşmanlığı, suç korkusu ve kaynak paylaşımı açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirilmelidir. Entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştırırken, yerel halkın güvenlik algısını güçlendirir ve sosyal sermayeyi artırır. Ancak, entegrasyon sürecinde yaşanan zorluklar ve yabancı düşmanlığı, toplumsal uyumu bozarak güvensizlik ve çatışmalara yol açabilir.

4. GÖÇMENLERİN GÜVENLİĞİ

Tarih boyunca, göçmenlerin güvenliği, savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler ve sosyal değişimlerin etkisi altında şekillenmiştir. Özellikle büyük göç dalgalarının yaşandığı dönemlerde, göçmen güvenliği konusu daha belirgin bir önem kazanmıştır (Karameşe, 2023). 20. yüzyılın başlarındaki kitlesel göç hareketleri ve 21. yüzyıldaki savaş ve çatışma bölgelerinden gelen göçmenler, bu konunun tarihsel sürekliliğini ve insanlık açısından taşıdığı önemi gözler önüne sermiştir. Göçmen güvenliği, sıklıkla vatandaşların ve kentsel güvenliğin kesişim noktasında kritik bir rol oynamaktadır; çünkü göçmenlerin güvenliğini sağlamak, toplumsal bütünlüğü ve genel güvenliği doğrudan etkiler. Bu bağlamda, göçmen güvenliği sadece bireysel bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal ve kentsel güvenliğin sürdürülebilirliği açısından merkezi bir unsur olarak ele alınmalıdır. Kentlerde yaşayan göçmenlerin güvenliği; fiziksel, ekonomik, yasal ve toplumsal güvenlik alanlarında yoğunlaşan bir odak noktasını temsil etmektedir.

Göçmenlerin fiziksel güvenliği, kent, yerel halk ve göçmen güvenliği üçgeninde kritik bir öneme sahiptir. Şiddet ve sömürü, göçmenlerin karşılaştığı en ciddi tehditler arasında yer almaktadır. Göçmenler, insan ticareti, zorla çalıştırma, cinsel istismar ve yerleşim yerlerinde maruz kaldıkları fiziksel şiddet gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedir (Sassen, 2000). Saskia Sassen, küreselleşmenin göçmenler üzerindeki etkilerini ele alırken, bu grubun ekonomik ve sosyal açıdan nasıl marjinalleştirildiğini ve bu durumun şiddet ve sömürü risklerini nasıl artırdığını vurgular. Sassen'in analizine göre, küresel ekonomik eşitsizlikler, göçmenleri daha savunmasız hale getirmekte ve çeşitli istismar biçimlerine açık kılmaktadır (Sassen, 2000). Laura Agustin'in (2006 ve 2007) çalışmaları, göçmenlerin cinsel sömürü ve istismara maruz kalma riskini derinlemesine incelemekte ve özellikle kadın göçmenlerin karşılaştığı bu risklerin toplumsal cinsiyet temelli şiddetle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Agustin, bu şiddet biçimlerinin göçmenlerin fiziksel güvenliği üzerindeki etkilerini değerlendirirken, savunmasızlıklarının onların sosyal ve yasal haklara erişimini de kısıtladığını belirtmektedir. Bu nedenle göçmenlerin fiziksel güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulan güvenli alanlar ve koruma mekanizmaları büyük önem taşı-

maktadır. Bu kapsamda, güvenli barınma, hukuki koruma, sağlık hizmetleri ve psikososyal destek gibi hizmetler, göçmenlerin risklere karşı korunması ve güvenliklerinin sağlanması için kritik bir rol oynamaktadır (*"Refugees" and "Migrants" (FAQs)*, 2016). Ancak, bu hizmetlerin yeterliliği ve erişilebilirliği, ev sahibi ülkelerdeki politikalar ve toplumsal tutumlar tarafından şekillendirilmektedir. Uluslararası kuruluşlar, özellikle zorla yerinden edilmiş kişilere yönelik barınma, sağlık hizmetleri ve hukuki destek sağlayan koruma mekanizmaları geliştirmiştir. Ancak, bu çalışmalar, genellikle ev sahibi ülkelerin yasal ve bürokratik engelleriyle sınırlı kalmakta ve göçmenlerin fiziksel güvenliğini sağlamada zorluklar yaratmaktadır (*IOM Annual Report 2023 | IOM's Achievements & Insights*, 2023). Bu bağlamda, göçmenlerin fiziksel güvenliğini artırmak için mevcut koruma sistemlerinin güçlendirilmesi ve daha kapsayıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Araştırmalar, güvenli alanlar ve koruma mekanizmalarının etkinliğini değerlendirmekte ve bu mekanizmaların eksikliklerini ortaya koymaktadır. Göçmenlerin korunması için daha etkili ve sürdürülebilir sistemlerin oluşturulması hem bireysel güvenliklerini sağlamak hem de toplumsal huzuru korumak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Göçmenlerin ekonomik güvenliği; istihdam fırsatları, iş güvencesi ve gelir düzeyleri gibi temel faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Göçmenlerin iş gücüne katılımı, ev sahibi ülkelerdeki yasal düzenlemeler, iş piyasasındaki rekabet ve sosyal statü gibi değişkenler tarafından şekillendirilmektedir. Arlie Hochschild, küresel emek piyasalarının yeniden yapılandırılmasının göçmenler üzerindeki etkilerini ele alırken, özellikle göçmen kadınların emek piyasalarında karşılaştıkları yapısal eşitsizliklere dikkat çeker. Hochschild'in analizine göre, göçmenlerin düşük ücretli ve güvencesiz işlerde yoğunlaşması, ekonomik güvenliklerini tehdit eden önemli bir faktördür (Hochschild & Machung, 2012). Guy Standing'in güvencesizlik ve ekonomik güvenlik üzerine yaptığı çalışmalar da göçmenlerin iş gücünde karşılaştıkları riskleri ve bu risklerin ekonomik güvenlik üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemektedir. Standing, "prekarya" olarak adlandırdığı güvencesiz işlerde çalışan bireylerin, ekonomik ve sosyal haklardan yoksun bırakıldığını vurgular. Prekarya, kentlerdeki esnek, geçici, düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışan bireyleri tanımlar. Bu perspektiften bakıldığında, göçmenlerin prekaryaya dahil edilmesi, onların hem ekonomik güvencesizlikle hem de sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır (Standing, 2016). Göçmenlerin düşük ücretli, geçici ve güvencesiz işlerde çalışmaları, ekonomik güvenliklerini ciddi şekilde tehdit eden bir dinamik oluşturur.

Göçmenlerin ekonomik güvenliğinin sağlanması, temel kaynaklara erişimlerini de içerir. Sağlık hizmetleri, eğitim olanakları ve konut gibi temel hizmetlere erişim, göçmenlerin yaşam kalitesini ve ekonomik güvenliğini doğrudan etkileyen unsurlardır. Ancak, ev sahibi ülkelerdeki yasal düzenlemeler ve sosyal politika uygulamaları, göçmenlerin bu kaynaklara erişimini sınırlayabilir veya tamamen engelleyebilir (Massey vd., 1994). Araştırmalar, göçmenlerin bu hizmetlere erişiminin sınırlı olması durumunda ekonomik kırılganlıklarının arttığını ve bu durumun onların genel güvenlik algılarını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Katz, 2015). Göçmenlerin ekonomik güvenliğini sağlamak için, temel hizmetlere erişimlerini kolaylaştıracak politikaların geliştirilmesi ve bu hizmetlerin kapsayıcılığının artırılması gerekmektedir. Bu hem göçmenlerin bireysel refahını artıracak hem de toplumun genel güvenlik seviyesini yükseltecek önemli bir adımdır. Bu bağlamda, Guy Standing'in "prekarya" kavramı, kentlerin neoliberal politikalarla dönüşen ekonomik yapılarının, göçmenleri nasıl güvencesiz işlere ittiğini açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Kentlerin bu iş güvencesizliğini destekleyen yapıları, göçmenlerin ekonomik güvenliklerini tehdit eder. Göçmenler, genellikle bu prekaryanın bir parçası olarak kentlerdeki iş gücüne dahil olur ve bu durum, onların hem ekonomik güvenceden hem de sosyal haklardan mahrum kalmalarına yol açar. Bu bağlamda, Standing'in analizleri, göçmenlerin kentlerdeki emek piyasasında nasıl dezavantajlı hale geldiklerini ve bu durumun onların ekonomik güvenliğini nasıl zayıflattığını açıklar (Standing, 2011).

Göçmenlerin yasal statüleri, onların güvenlikleri üzerinde doğrudan etkili olan kritik bir faktördür. Oturum izinleri, çalışma izinleri ve vatandaşlık gibi hukuki statüler, göçmenlerin sosyal, ekonomik

ve siyasi haklarını belirleyen unsurlardır. Bu çerçevede, göçmenlerin yasal durumlarının belirsizliği, güvenlik algılarını olumsuz etkileyebilir ve günlük yaşamlarını önemli ölçüde kısıtlayabilir. James Hathaway, uluslararası mülteci hukuku üzerine yaptığı çalışmalarda, göçmenlerin hukuki statülerinin güvenliklerine olan etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Hathaway'in analizleri, özellikle mülteci statüsüne sahip olmayan göçmenlerin hukuki koruma eksikliklerinin, hem bireysel hem de toplumsal güvenlikleri üzerinde ciddi riskler oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Hathaway, 2005). David Cantor ise mültecilerin ve zorla yerinden edilen kişilerin uluslararası hukuk kapsamındaki haklarını araştırmıştır. Cantor, yasal statüdeki belirsizliklerin, göçmenlerin temel haklara erişimlerini nasıl kısıtladığını ve bu durumun onların fiziksel ve ekonomik güvenliklerini nasıl tehdit ettiğini analiz etmiştir (Cantor, 2021). Göçmenlerin yasal statülerinin güvence altına alınması, onların güvenliklerinin sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, oturum izni ve vatandaşlık gibi hukuki statülerin verilmesi, göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonlarını kolaylaştırırken, güvenliklerini artırmak için kritik bir önlem olarak değerlendirilebilir. Göçmenlerin güvenliği, bulundukları ülkelerdeki politik ortamın etkisi altında şekillenir. Politik atmosferin göçmenlere yönelik tutumu, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve göç yasalarındaki değişiklikler gibi faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Rainer Bauböck, göç politikalarının demokratik toplumlar üzerindeki etkilerini inceleyerek, göçmenlerin siyasi haklarının güvenlikleri ile nasıl kesiştiğini ele almıştır. Bauböck'ün çalışması, göçmenlerin demokratik süreçlere katılımının ve politik entegrasyonlarının, onların toplumsal güvenliklerini güçlendirdiğini göstermektedir (Bauböck, 2006). Politikaların bir parçası olarak sosyal yardımların göçmenlerin toplumsal güvenlik ağlarına erişimini etkilediği söylenebilir. Sosyal yardımların ve kamu hizmetlerinin göçmenler için sınırlandırılması ekonomik ve toplumsal güvenlikleri açısından risk taşımaktadır (Eick & Busemeyer, 2024). Politik hassasiyetin göçmenler üzerindeki etkileri, onların günlük yaşamlarında karşılaştıkları ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve sosyal dışlanma gibi sorunları artırabilir.

Göç yasalarındaki ani değişiklikler, göçmenlerin hukuki statülerini tehlikeye atarak, güvenliklerini daha da kırılgan hale getirebilir. Bu nedenle, göçmenlerin güvenliğini artırmak için, politikaların daha kapsayıcı ve adil olması, ayrımcılık karşıtı tedbirlerin güçlendirilmesi ve göçmenlerin siyasi haklarının tanınması gerekmektedir. Göçmenlerin toplumsal güvenliklerini sağlamak için politik atmosferin onlara karşı düşmanca olmaktan ziyade destekleyici ve koruyucu bir yaklaşımla şekillendirilmesi önemlidir. James Hathaway'in uluslararası mülteci hukuku üzerine yaptığı çalışma, göçmenlerin yasal statülerinin kentlerdeki güvenlikleri üzerindeki etkilerini anlamada kritik bir kaynak sağlar. Kentler, göçmenlerin oturum izinleri, çalışma izinleri ve vatandaşlık gibi hukuki statülerin belirleyici olduğu, bu statülerin sosyal ve ekonomik entegrasyonlarını doğrudan etkilediği mekanlar olarak karşımıza çıkar. Yasal statünün belirsizliği, göçmenlerin kentlerdeki günlük yaşamlarını kısıtlar ve onları daha güvencesiz hale getirir. Bu durum, kentlerde göçmenlerin sosyal dışlanma ve ekonomik kırılganlıkla karşı karşıya kalmalarına neden olabilir. Kentler, aynı zamanda bu tür hukuki statülerin belirlenmesinde ve uygulanmasında kritik roller oynayan bürokratik merkezlerdir (Hathaway, 2005).

Göçmenlerin güvenliği, bulundukları toplumlarla olan sosyal entegrasyonlarının derinliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Sosyal ağlar, göçmenlerin yeni çevrelerine uyum sağlamaları ve topluluk içinde destek bulmaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Alba ve Foner, göçmenlerin sosyal entegrasyon süreçlerini incelerken, sosyal ağların ve topluluk desteğinin göçmenlerin güvenliğini nasıl artırdığını detaylı bir şekilde ele almıştır. Alba ve Foner, sosyal sermayenin göçmenlerin ekonomik ve toplumsal güvenliklerine olan katkısını vurgulayarak, sosyal bağların güçlendirilmesinin göçmenlerin maruz kaldıkları riskleri azalttığını savunur (Alba & Foner, 2015). Roger Waldinger da göçmen topluluklarının oluşum süreçlerini ve bu toplulukların göçmenlerin güvenliğini nasıl pekiştirdiğini analiz etmiştir. Waldinger'ın araştırmaları, sosyal entegrasyonun sadece bireylerin güvenlik algısını değil, aynı zamanda topluluk içindeki dayanışmayı da güçlendirdiğini göstermektedir (Waldinger, 2015). Göçmenler, sosyal ağlar aracılığıyla iş, konut ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilir ve bu süreçte karşılaştıkları

zorluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkabilirler. Bu nedenle, göçmenlerin topluluklar içinde aktif rol almaları ve sosyal ağlarını genişletmeleri hem fiziksel hem de psikolojik güvenliklerini artırmak açısından büyük önem taşır.

Gianfranco Ferraro ise, göçmenlerin ruh sağlığı üzerine yaptığı çalışmalarla, göç sürecinin psikolojik sonuçlarını daha geniş bir bağlamda ele almıştır. Ferraro, göçmenlerin yaşadığı belirsizlik, dışlanma ve kimlik kaybı gibi durumların, onların ruh sağlığında kalıcı etkiler bırakabileceğini savunur. Bu tür psikolojik stresörler, göçmenlerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güvenliklerini tehlikeye atar (Ferraro, 1995). Göçmenlerin ruh sağlığını desteklemek için, onlara yönelik psiko-sosyal hizmetlerin ve terapi imkanlarının artırılması gereklidir. Ayrıca, toplumların göçmenlere karşı daha kapsayıcı ve empatik yaklaşımlar benimsemesi, göçmenlerin sosyal ve psikolojik güvenliklerinin sağlanmasında kilit bir rol oynar.

5. GÖÇ VE KENT GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA DÜNYA ÖRNEKLERİ

Bu bölümde, göç ve kent güvenliği bağlamında Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Asya örnekleri kısaca ele alınacaktır. Dünyanın farklı coğrafyalarında kent ve göç güvenliği arasındaki ilişkilere dair farklı uygulamalar incelenecektir. Bu bölüm, Avrupa'daki göçmen yerleşim politikalarının genel bir değerlendirmesini sunmayı amaçlamaktadır.

Avrupa, tarihsel olarak göçmen akımlarının yoğun olduğu bir bölge olup, günümüzdeki dinamikleri de bu geçmişten etkilenmektedir. Göç, Avrupa'nın sosyoekonomik yapısını ve kültürel çeşitliliğini şekillendiren önemli bir unsurdur. Bu amaçla Avrupa'daki göçmen yerleşim politikalarını, ayrımcılık vakalarını ve konut sorunları ele alınacaktır. Özellikle göçmenlerin entegrasyon süreçlerindeki zorluklar ve bu süreçlerin sosyal uyum üzerindeki etkileri üzerine odaklanılacaktır. Ayrımcılık ve düşük kaliteli konut koşulları, göçmenlerin yaşam standartlarını olumsuz etkileyen kritik faktörlerdir. Bu konuların ele alınması, Avrupa'da daha kapsayıcı ve adil politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Belçika'da, 1981'den beri yürürlükte olan anti-ırkçılık yasası önemli bir ilerleme olarak değerlendirilse de göçmenlerin özel ihtiyaçlarına yönelik politikalar oluşturulmaması eleştirilmektedir (Harrison vd., 2005). Göçmenlerin çoğunluğunun sosyal konut kiracısı olması sosyoekonomik dezavantajlı göçmen grupları göz ardı ettiği anlamına da gelmektedir. Danimarka'da, mültecilerin ve göçmenlerin dağıtımına yönelik projelerin yürütülmesi ve eşit muameleyi teşvik eden yeni bir kurumun kurulması pozitif bir gelişme olarak görülse de, özellikle konut sektöründe ayrımcılık vakalarının sıkça rapor edilmesi büyük bir zaafiyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Arfaoui, 2019).

Almanya'da kentsel yenileme projeleri aracılığıyla göçmenlerin yerel topluluklara entegrasyonu teşvik edilmekte, ancak ayrımcılık vakalarının yeterince izlenmemesi ve ulusal hukuka AB'nin eşit muamele direktiflerinin entegre edilmesindeki zorluklar, göçmen yerleşim politikalarının etkisini sınırlamaktadır. Fransa'da ise anayasanın ayrımcılığı yasaklamasına rağmen, göçmenlere yönelik ayrımcılık vakalarının izlenememesi ve resmi istatistiklerde etnik kökenlerin kaydedilmemesi, bu politikaların etkinliğini gölgelemektedir (Harrison vd., 2005).

İspanya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkelerinde göçmenlere konut desteği sağlanmaya çalışılsa da bu çabalar kent güvenliği açısından önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Uygun fiyatlı konut sıkıntısı ve etnik azınlıklara yönelik açık ayrımcılık, göçmenlerin sosyal uyumunu tehdit eden yaygın sorunlar haline gelmiştir. Özellikle Yunanistan'da Romanlar gibi grupların düşük kaliteli konutlarda yaşaması, bu ülkedeki sosyal uyum politikalarının yetersizliğini ve sonuç olarak toplumsal huzursuzluğu gözler önüne sermektedir (Arfaoui, 2019). Bu durum, göçmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kent güvenliğinin sağlanması için acil önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Uygun konutların sağlanması, göçmenlerin yerel topluluklarla entegrasyonunu kolaylaştıracak ve güvenlik algısını artıra-

caktır. Dolayısıyla, konut politikalarının gözden geçirilmesi ve ayrımcılıkla mücadele, kentlerin sosyal istikrarı için kritik bir öneme sahiptir.

İrlanda ve İtalya'da göçmenler için yasal olarak tanımlanmış konut fırsatları, kent güvenliği bağlamında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu ülkelerdeki etnik azınlık gruplarının, özellikle İrlanda'daki *Travellers* topluluğunun konut piyasasında karşılaştığı zorluklar, göçmen yerleşim politikalarının etkinliğini ve dolayısıyla kent güvenliğini tehdit etmektedir. Bu tür zorluklar, sosyal uyumun sağlanmasında ve yerel topluluklarla göçmenler arasında güven ilişkilerinin kurulmasında engeller oluşturmaktadır. İtalya'da ise Roman ve Sinti toplulukları için kötü konaklama koşulları, yalnızca yaşam standartlarını düşürmekle kalmayıp aynı zamanda bu grupların toplumsal dışlanma ve suç oranlarıyla ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Harrison vd., 2005). Bu durum, göçmenlerin yerleşim süreçlerinin kent güvenliği üzerindeki etkilerini ortaya koymakta ve daha kapsayıcı politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Hollanda ve Lüksemburg gibi ülkelerde, etnik azınlıklar için kentsel politikalar ve sosyal karışımı teşvik eden düzenlemeler pozitif örnekler sunarken, ayrımcılık vakalarının yeterince belgelenmemesi ve düşük kaliteli konutlarda yaşayan azınlıkların karşılaştıkları zorluklar bu ülkelerin entegrasyon politikalarındaki eksiklikleri işaret etmektedir. Özellikle Hollanda'da çok kültürlü inşaat projelerine rağmen, azınlıkların sosyal olarak ayrışma riski altında olmaları, entegrasyonun tam anlamıyla sağlanamadığını göstermektedir (Harrison vd., 2005). Hollanda 2024 yılında sığınma krizi ilan ederek 5 yılını dolduran her göçmene otomatik sığınma iznini vermeyeceğini, ikili statü sistemi koyarak savaş mültecilerine daha esnek yaklaşırken diğer mülteci gruplarına daha katı kurallar koyacağını ilan etmiştir.

Birleşik Krallık, göçmen yerleştirme politikaları konusunda en kapsamlı yasal ve düzenleyici sistemlerden birine sahip olsa da özel sektördeki ayrımcılık ve düşük gelirli etnik azınlıkların konut seçenekleri konusunda kısıtlamalarla karşılaşmaları, sistemin zayıf yönleri arasında yer almaktadır. Özellikle göçmenlerin konut piyasasında yer alabilme kapasiteleri, bu ülkedeki sosyal adaletin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (Arfaoui, 2019). Birleşik Krallık yönetimi, 2022'de "Ruanda Planı" olarak isimlendirilen göçmenleri ülke dışında tutma planı kapsamında düzensiz göçmenleri ve ülkeye yasa dışı yollarla girip sığınma talebinde bulunanları, Ruanda'ya göndermeyi hedeflemişti. Ancak yoğun tepkiler ve hukuki engellemeler neticesinde bu plan şimdilik askıya alındı.

Genel olarak Avrupa ülkelerinde göçmenlerin yerleştirilme politikaları, her ülkenin sosyoekonomik yapısına ve tarihsel deneyimlerine göre farklılık göstermektedir. Birçok ülke entegrasyon süreçlerine büyük önem verse de bu politikaların etkinliğini sınırlayan en büyük faktörler arasında ayrımcılık vakalarının izlenememesi, düşük kaliteli konutlarda yaşam koşulları ve göçmenlerin sosyoekonomik zorluklarla karşılaşmaları yer almaktadır. Bu çerçevede, Avrupa'daki göçmen yerleşim politikalarının daha kapsayıcı ve adil bir yapıya kavuşabilmesi için hem hukuki hem de uygulama düzeyinde daha güçlü önlemlerin alınması gerekmektedir.

ABD'deki göç dinamikleri, toplumsal ayrışma ve ekonomik entegrasyon süreçleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Son yıllarda göçmenlerin yerleşim alanlarındaki ayrışmalarının, bu toplulukların hem kırsal hem de kentsel alanlarda belirgin ayrımcılık yaşadığı analizlerle ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerin yerleşim ayrışmasının yeni ölçüm yöntemleri (Eriksson & Ward, 2019) üzerinden analiz edilmesi, göçmen topluluklarının hem kırsal hem de kentsel bölgelerde yüksek düzeyde ayrışma yaşadığını göstermektedir. Bu ayrışmanın yalnızca büyük kentlerle sınırlı olmadığı, küçük kasaba ve kırsal bölgelerde de yaygın olduğu bulgusu, göçmenlerin mekânsal hareketliliğinin geniş bir coğrafyaya yayıldığını ortaya koymaktadır. Çinli ve Meksikalı göçmenlerin bu ayrışmada öne çıkan gruplar olduğu görülürken, zamanla bu ayrışmanın azaldığı ve Avrupa kökenli göçmenlerle benzer düzeylere geldiği belirtilmiştir. Ancak bu çalışmada, ayrışmanın sosyal ve ekonomik sonuçlarına dair daha fazla araştırma yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrışmanın göçmenlerin sosyo-ekonomik uyum sürecini nasıl etkilediğine

dair sınırlı bilgi sunulmakta ve daha detaylı analizler yapılması gerektiği dile getirilmektedir (Eriksson & Ward, 2019). Ancak, bu ayrışma sürecinin sosyal ve ekonomik sonuçlarına dair daha fazla araştırma yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. *Beyaz kaçışı* gibi tarihsel dinamikler, ırksal ayrışmayı derinleştirirken, Trump yönetiminin birinci döneminin göç politikaları göçmenlerin toplumsal uyumu üzerindeki olumsuz etkileri gözler önüne sermektedir.

Bir diğer önemli bulgu, işsizlik ve Asya doğumlu göçmenlerin yerleşim tercihleri üzerine yapılan çalışmalardır (Höschle vd., 2015). Asya kökenli göçmenlerin istihdam kaygıları olduğundan düşük işsizlik oranına sahip bölgeleri tercih ettikleri görülmektedir. İşsizlik oranı yüksek olan bölgelerde göçmenlerin iş bulma olasılığı düşük olduğu için bu tür bölgelerden kaçınmaları, sosyo-ekonomik uyum açısından önemlidir. Ayrıca, bu tür bölgelerde işsizlik oranının çocukların eğitim performansını olumsuz etkilediği ve onların gelecekteki başarılarına zarar verebileceği de vurgulanmaktadır. Bu çalışma (Höschle vd., 2015), işsizlik oranının göçmen topluluklarının yerleşim kararlarını nasıl etkilediğini ve bunun uzun vadede sosyal uyum süreçlerine olan etkilerini analiz etmektedir. Ancak bu bağlamda daha geniş kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiği de belirtilmektedir.

Tarihsel olarak göçmen ayrışmasının en önemli dinamiklerinden biri olan *beyaz kaçış* (Shertzer & Walsh, 2016), ırksal ayrışmanın artışında merkezi bir rol oynamaktadır. 1900-1930 yılları arasında, siyah göçmenlerin kuzey kentlerine göç etmesi ve beyazların bu bölgeleri terk etmesi, ırksal ayrışmanın güçlenmesine neden olmuştur. Beyazların siyahi komşulardan kaçışının, ayrımcı yasal düzenlemeler olmasa bile, ayrışmayı tetikleyen bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, ırksal ayrışmanın sadece yasal engellerden değil, bireylerin yerleşim tercihlerinden de kaynaklandığını göstermektedir. Irksal geçişin konut fiyatlarına ve bölgesel kalkınmaya etkileri üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiği vurgulanırken, beyazların kaçışının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel dinamikler tarafından da şekillendirildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Son olarak, Trump yönetiminin birinci döneminin göç politikaları üzerine yapılan incelemeler (Barrera & Carmen, 2019), göçmenlerin ulusal güvenlik stratejisinde nasıl bir tehdit olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Trump'ın "Önce Amerika" stratejisi kapsamında alınan önlemler, düzensiz göçmenlerin yanı sıra yasal yollarla ülkeye gelen göçmenlerin de hedef alındığını göstermektedir. Ancak bu politikaların göçmenlerin topluma uyumu ve ekonomik katkıları üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilmektedir. Araştırmalar, göçmenlerin ABD ekonomisine ve eyaletlerdeki bölgelerin yerel gelişimine önemli katkılar sağladığını ve suç oranlarının yerel halka kıyasla daha düşük olduğunu gösterirken, Trump yönetimi bu bulguları görmezden gelerek göçü güvenlik tehdidi olarak ele almıştır (Barrera & Carmen, 2019). Bu durum, göç politikalarının daha derinlemesine analiz edilmesi ve göçmenlerin toplum üzerindeki etkilerinin objektif bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, ABD'deki göçmenlerin ayrışma dinamikleri ve göç politikalarına dair yapılan çalışmalar, göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ve ayrışmanın sosyo-ekonomik sonuçlarının derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrışmanın nedenleri ve sonuçları, yerleşim tercihleri, işsizlik oranları ve göç politikalarının etkileri gibi faktörler, göçmenlerin topluma entegrasyon süreçlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Ancak bu süreçlerin daha kapsamlı analizlerle desteklenmesi, göçmenlerin toplumsal uyumuna dair daha net ve sağlıklı çıkarımlar yapılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Asya ülkelerindeki göç hareketleri de tarihsel, sosyoekonomik ve politik dinamiklerle şekillenmekte ve kendine özgü göçmen yerleşim politikaları sergilemektedir. Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Asya gibi farklı coğrafyalar, göçmen entegrasyonu, ayrımcılık, konut sorunları ve güvenlik riskleri gibi ortak zorluklarla yüzleşmektedir.

Dünyanın en kalabalık ülkelerinden biri olan Çin, 1.4 milyar nüfusu ile dikkat çekmektedir. Hızlı kentleşme süreci, kırsal nüfusun kentlerde iş bulma zorlukları ve işsizlik oranlarının artmasına yol

açmıştır. Ayrıca, yaşlanan nüfusun sosyal güvenlik sistemine olan baskısı, ekonomik büyüme için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Güney Kore, son yirmi beş yılda gösterdiği hızlı ekonomik büyüme ile birlikte göçmen iş gücüne olan ihtiyacını artırmıştır. Yerel halkın düşük prestijli işlerde çalışmayı istememesi, Vietnam gibi ülkelerden gelen göçmenlerin çoğunlukta olduğu düşük vasıflı iş gücüne olan talebi artırmaktadır (Gamerman, 2019). Benzer şekilde, Tayvan da Endonezya, Vietnam, Filipinler ve Tayland gibi ülkelerden gelen göçmen işçilere ev sahipliği yapmaktadır. Ancak, bu göçmenler, kötü çalışma koşulları, düşük ücretler ve hak ihlalleri gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Mohapatra, 2013).

Asya'daki göç süreçleri, bölgesel ve uluslararası güvenlik ile doğrudan ilişkilidir. Ülkeler, yaşlanan nüfus ve ekonomik büyüme ihtiyaçları doğrultusunda göç süreçlerine dahil olmaktadır. Ancak, göçmen iş gücünün artışı, bazı güvenlik risklerini ve suç oranlarını da beraberinde getirmektedir (Gamerman, 2019). Bu nedenle, göç sorunlarının çözümünde ortak mekanizmaların geliştirilmesi ve yasaların etkin uygulanması önem taşımaktadır. Örneğin, Merkezi Asya ülkeleri arasındaki sınırların geçirgenliği, yasadışı göçü kontrol etmeyi zorlaştırmakta, bu da ulusal güvenlik için bir tehdit oluşturmaktadır (Mohapatra, 2013).

Göçmenlerin sosyal uyum süreçleri, genellikle resmi kamusal alanlardan dışlanmaları durumunda kendilerine ait alanlar yaratmalarıyla ilişkilidir. Bu durum, Dubai ve Abu Dhabi gibi kentlerde göçmenlerin kendi mekanlarını nasıl yeniden yarattıklarını göstermektedir (Baas vd., 2020). Genç Arap göçmenlerin kentteki boş alanları kullanarak kozmopolit bir yaşam tarzı benimsemeleri ve yerel halkında da bu göçmenleri dışlamaması onların aidiyet hissi geliştirmelerine destek olmaktadır. (Baas vd., 2020).

Sonuç olarak, farklı dünya coğrafyalarındaki göçmen yerleşim politikaları, her ülkenin kendi tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlamlarına göre şekillense de ortak sorunlar ve fırsatlar barındırmaktadır. Avrupa'da entegrasyon süreçlerinde karşılaşılan ayrımcılık ve konut sorunları, ABD'deki mekânsal ayrışma ve göçmen politikaları ile Asya'daki yasadışı göç ve güvenlik riskleri, küresel göç dinamiklerinin çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir. Göçmenlerin topluma entegrasyonu ve sosyal uyum süreçlerinin başarılı olabilmesi, daha kapsayıcı ve adil politikaların geliştirilmesine bağlıdır. Bu kapsamda, göç dinamiklerinin derinlemesine incelenmesi, sadece ulusal değil, küresel düzeyde daha sürdürülebilir ve dengeli politikalar oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Göçmenlerin kentlerdeki varlığı, yerel halk ile olan etkileşimleri ve kentsel yapı üzerindeki etkileri, güvenlik algısını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin kentlerin dinamiklerine entegrasyonu, güvenlik politikalarının belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, göçmenlerin sadece bir dış unsur olarak ele alınması, güvnlikleştirilmesi, kentsel güvenliği zayıflatacak ayrışmalara ve toplumsal gerilimlere yol açabilir. Bu çalışma, kent güvenliği kavramının çok boyutlu yapısını ve göçmenlerin kentlerin mevcut sosyo-ekonomik dinamikleri içindeki yerini tartışmayı amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için çalışmanın kurgusu kent, yerel halk ve göçmen güvenliği çerçevesinde inşa edilmiştir. Bu değerlendirme, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Asya ülkeleri örnekleriyle güçlendirilmiştir.

Kentler, göçmenleri yeniden inşa eden ya da onları kentsel yapı içinde ayrı bir unsur olarak ele alan yapılar değildir; aksine, göçmenler, kentlerin mevcut sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri içinde yer bulur ve bu yapıların doğal bir parçası haline gelirler. Kent güvenliği perspektifinde göçmenlerin entegrasyonu, kentlerin kendi içsel dinamiklerinin ve yapılaşma süreçlerinin bir uzantısı olarak ele alınmalıdır. Kentler, zaman içinde göçmenlerin varlığına adapte olurken, onları bir dış unsur gibi yeniden şekillendirmek yerine, göçmenlerin mevcut güvenlik ve sosyo-kültürel yapılar içinde yerlerini

bulmalarını sağlarlar. Bu durum, kent güvenliğinin yeniden inşası gerekliliğini değil, mevcut güvenlik politikalarının ve toplumsal yapının göçmenleri kapsayıcı bir anlayışla ele almasını gerektirir.

Bu çalışmanın çerçevesi, göçmenlerin güvenlik algısının, yaşadıkları fiziksel ve sosyal çevreyle ne kadar iç içe geçmiş olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle kentlerde göçmenlerin gettolaşma eğilimleri, yerel halk ile göçmenler arasındaki toplumsal bağların zayıflamasına ve dolayısıyla kentsel güvenliğin tehdit altına girmesine neden olabilmektedir (Al-Azmeh, 2003). Bu bağlamda, kentin fiziksel ve sosyal yapısının daha kapsayıcı bir şekilde yeniden tasarlanması ve güvenlik politikalarının da bu çok boyutlu yapıyı göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca, teknolojinin kent güvenliğinde artan rolü ve akıllı kent sistemlerinin kullanımı, kentsel güvenliği hem fiziksel hem de toplumsal anlamda geliştirmek için potansiyel sunmaktadır. Ancak, bu teknolojilerin kullanımının toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı bir şekilde yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

Göçmenlerin güvenliği de kentsel güvenlik açısından çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Fiziksel güvenlik, ekonomik fırsatlara erişim, sosyal ağlarla entegrasyon ve yasal hakların korunması gibi konular göçmenlerin güvenliğini şekillendiren unsurlardır. Bu bağlamda, göçmenlerin karşılaştığı şiddet, sömürü, dışlanma ve marjinalleşme gibi riskler küresel eşitsizliklerle ilişkilidir ve özellikle fiziksel güvenlik konusunda büyük tehditler oluşturmaktadır. Ayrıca, entegrasyon süreçlerinin başarılı olabilmesi, göçmenlerin topluma aktif katılımı ve yerel halkla kurdukları bağların güçlendirilmesiyle mümkün olabilir. Bu süreçler, yerel halkın güvenlik algısını güçlendirebileceği gibi entegrasyonun sağlanamaması, toplumsal gerilimleri artırarak güvensizlik duygularına yol açabilir. Kent güvenliği kavramı, yerel halk ve göçmenler arasındaki ilişkilerin dengeli bir şekilde ele alınmasını ve entegrasyonun başarıya ulaşmasını gerektiren çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Bu ilişkilerde fiziksel, toplumsal, ekonomik ve psikolojik güvenlik boyutları bir arada düşünülmelidir. Göçmenlerin güvenliğinin sağlanması, toplumsal bütünlüğün korunmasına katkı sağlar; bununla birlikte, entegrasyon süreçlerinde karşılaşılan zorluklar, yabancı düşmanlığının artmasına ve toplumsal uyumun bozulmasına neden olabilir. Hem yerel halkın hem de göçmenlerin güvenliği, kent yaşamının sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir ve toplumsal uyumun temeli olarak değerlendirilmelidir.

Avrupa örneğinde, göçmenlerin entegrasyonu ve konut politikaları incelendiğinde, ayrımcılığın ve düşük kaliteli konut koşullarının sosyal uyumu zedeleyen önemli faktörler olduğu görülmektedir. Bu durum, göçmenlerin toplumsal dışlanmasını artırarak yerel topluluklarla olan ilişkilerde güvensizliği pekiştirmektedir. Özellikle Belçika, Danimarka ve Almanya gibi ülkelerde göçmen yerleşim politikaları bazı ilerlemeler kaydetmiş olsa da ayrımcılık vakalarının yeterince izlenmemesi, bu süreçlerin etkinliğini sınırlayan önemli bir zayıflık olarak karşımıza çıkmaktadır (Beller, 2020; Hamidou-Schmidt & Mayer, 2021). Öte yandan, Güney Avrupa'daki konut desteği çabaları, özellikle Yunanistan ve İspanya'da, göçmenlerin uygun yaşam koşullarına erişememesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış, bu da kent güvenliğini tehdit eden toplumsal huzursuzluklara yol açmıştır (Jiménez-Lasserrotte vd., 2020). Amerika Birleşik Devletleri örneğinde, göçmen yerleşiminde ayrışma dinamikleri dikkat çekmektedir. Göçmen grupların kentsel ve kırsal alanlarda ayrıştığı, bu ayrışmanın göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerini olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, Trump yönetimi dönemindeki göç politikalarının göçmenlerin ekonomik katkılarını göz ardı eden ve göçü bir güvenlik tehdidi olarak ele alan yaklaşımları, entegrasyon süreçlerine zarar vermiştir (Alba & Foner, 2015; Barrera & Carmen, 2019). Göçmenlerin yerleşim tercihlerini etkileyen ekonomik faktörler, özellikle istihdam kaygısı, göçmenlerin mekânsal hareketliliklerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, göçmenlerin sosyoekonomik uyumunu zorlaştırmakta ve kentlerdeki sosyal güvenlik risklerini artırmaktadır. Asya'da ise göçmen işgücünün sosyoekonomik yapıya katkıları ve yasadışı göçmenlerin güvenlik riskleri tartışılmaktadır. Özellikle Çin'de, iç göç ve kentleşme dinamikleri bağlamında büyük ölçekli nüfus hareketleri, sosyoekonomik dengeleri etkilemekte ve güvenlik risklerini beraberinde getirmektedir (Baas vd., 2020;

Gamerman, 2019). Bu süreçler, göç politikalarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda güvenlik boyutunu da kapsayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kent güvenliği ile göç olgusu arasındaki ilişki, yalnızca bireysel güvenlik endişeleriyle sınırlı değildir. Kentler, göçmenleri yeniden şekillendirmekten ziyade, mevcut yapıları içinde entegre etme sürecindedir. Bu durum, güvenlik politikalarının, toplumsal uyumun sağlanması ve göçmenlerin yerel halkla kurduğu ilişkilerin güçlendirilmesi üzerine odaklanması gerektiğini göstermektedir. Teknolojinin rolü ve sosyal yapının dönüşümü, göçmenlerin kent yaşamındaki yerlerini sağlamlaştırma çabalarında önemli araçlar olarak kullanılabilir. Dolayısıyla, bu süreçlerin başarılı bir şekilde yönetilmesi hem yerel halkın hem de göçmenlerin güvenliğinin sağlanmasına ve sürdürülebilir bir kent yaşamının inşasına katkıda bulunacaktır.

Yazar Bilgileri

Sıtkı Yıldız

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0000-0003-4124-512X ✉ sitki.yildiz@pa.edu.tr

Merve Reyhan Baygeldi

[2] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0000-0003-2935-2723 ✉ mervereyhan.baygeldi@pa.edu.tr

Kaynakça | References

Adelman, R., Reid, L. W., Markle, G., Weiss, S., & Jaret, C. (2017). Urban crime rates and the changing face of immigration: Evidence across four decades. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, *15*(1), 52-77. https://doi.org/10.1080/15377938.2016.1261057

Aguiar, A. F. de M., Ellmanns, L., Franke, U., Gunaseelan, P., Meibauer, G., Müller, C., Schnabel, A., Trepp, U., Zaffran, R., & Zumsteg, R. (2018). *Examining the Urban Dimension of the Security Sector* (Providing Security in Urban Environments: The Role of Security Sector Governance and Reform). Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.

Agustin, L. (2006). The Disappearing of a Migration Category: Migrants Who Sell Sex. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *32*(1), 29-47. https://doi.org/10.1080/13691830500335325

Alaniz, M. L., Cartmill, R. S., & Parker, R. N. (1998). Immigrants and Violence: The Importance of Neighborhood Context. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *20*(2), 155-174. https://doi.org/10.1177/07399863980202002

Al-Azmeh, A. (2003). *İslamlar ve Moderniteler* (E. Gen, Çev.). İletişim Yayınları.

Alba, R., & Foner, N. (2015). *Strangers No More: Immigration and the Challenges of Integration in North America and Western Europe*. Princeton University Press. https://www.jstor.org/stable/j.ctt1h4mjf4

Arfaoui, R. (2019). The Asylum Seekers in Non-Metropolitan Areas in France: Between Temporary Integration and Leading to Autonomy. The Case of the Ambertois Territory. *Social Sciences*, *8*(7), 210. https://doi.org/10.3390/socsci8070210

Awasthi, S. (2021). 'Hyper'-Urbanisation and migration: A security threat. *Cities*, *108*, 102965. https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102965

Ayuba, D., Akinga, A. Y., Okeh, D. U., Ogaya, J. B., Precious, F. K., & Lucero-Prisno, D. E. (2023). Migration and food security in urban Nigeria: The dilemma of the urban poor. İçinde M. J. Cohen (Ed.), *Advances in Food Security and Sustainability* (C. 8, ss. 235-265). Elsevier. https://doi.org/10.1016/bs.af2s.2023.08.003

Baas, M., Karoui, D. P.-E., & Yeoh, B. S. A. (2020). Migrants in global cities in Asia and the Gulf: Cosmopolitan dialectics and non-integration. *City*, *24*(5-6), 793-804. https://doi.org/10.1080/13604813.2020.1843278

Barrera, P., & Carmen, M. (2019). The impact of us immigration in national security, a threat to “america first”? Içinde F. V. Romão (Ed.), *A Dimensão Externa Da Segurança Interna*. Observare. http://hdl.handle.net/11144/4898

Bauböck, R. (2006). Introduction. İçinde R. Bauböck (Ed.), *Migration and Citizenship* (ss. 9-14). Amsterdam University Press. https://www.jstor.org/stable/j.ctt46mvkf.5

Bauman, P. Z. (2006). *Liquid Fear*. Polity Press.

Beck, U. (2017). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. İthaki.

Bell, M. C. (2017). Police Reform and the Dismantling of Legal Estrangement. *The Yale Law Journal*, *126*(7), 2054-2150.

Beller, J. (2020). Xenophobia trends in Germany: Increasing negative attitude towards foreigners in younger birth cohorts. *The Social Science Journal*, *0*(0), 1-7. https://doi.org/10.1080/03623319.2020.1735855

Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, *55*(3), 303-332. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x

Burgess, E. (1967). The Growth Of The City: An Introductıon To A Research Project. İçinde R. E. Park, E. Burgess, & R. D. McKenzie (Ed.), *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* (ss. 47-63). The University of Chicago Press.

Butcher, K. F., & Piehl, A. M. (1998). Recent Immigrants: Unexpected Implications for Crime and Incarceration. *Industrial and Labor Relations Review*, *51*(4), 654-679. https://doi.org/10.2307/2525013

Cantor, D. (2021). Environment, Mobility, and International Law: A New Approach in the Americas. *Chicago Journal of International Law*, *21*(2). https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol21/iss2/3

Clark, W. A. V. (1998). Mass Migration and Local Outcomes: Is International Migration to the United States Creating a New Urban Underclass? *Urban Studies*, *35*(3), 371-382. https://doi.org/10.1080/0042098984817

Cohen, S. (2011). *Folk Devils and Moral Panics (Routledge Classics): Volume 9*.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, *94*(3), 95-120.

Crush, J., & Ramachandran, S. (2010). Xenophobia, International Migration and Development. *Journal of Human Development and Capabilities*, *11*(2), 209-228. https://doi.org/10.1080/19452821003677327

Dansk Institut for Internationale Studier, Kyed, H. M., Stepputat, F., Albrecht, P., Erslev Andersen, L., & Christensen, M. (2017). *Urban insecurity, migrants, and political authority: Nairobi, Beirut, Hargeisa and Yangon*. Dansk Institut for Internationale Studier.

Dines, N., Cattell, V., Gesler, W., & Curtis, S. (2006). *Public spaces, social relations and well-being in East London*. Policy Press.

Edwards, A., Hughes, G., & Lord, N. (2013). Urban security in Europe: Translating a concept in public criminology. *European Journal of Criminology*, *10*(3), 260-283. https://doi.org/10.1177/1477370813483386

Eick, G. M., & Busemeyer, M. R. (2024). Migration levels and welfare support: Evidence from the local level. *Journal of European Public Policy*, *31*(9), 2422-2454. https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2195440

Eriksson, K., & Ward, Z. (2019). The Residential Segregation of Immigrants in the United States from 1850 to 1940. *The Journal of Economic History*, *79*(4), 989-1026. https://doi.org/10.1017/S0022050719000536

Ferraro, K. F. (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. State University of New York Press.

Gamerman, E. (2019). Migration and Security in Northeast Asia: Political Aspects. *Journal of Economy Culture and Society*, *60*, Article 60.

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.

Gjoreski, I., & Petreski, T. (2019). The Impact of Migration on Urban Security and the Quality of Urban Life. *Dialogues Security*, *10*(1-2), 337-349.

Hamidou-Schmidt, H., & Mayer, S. J. (2021). The Relation Between Social Identities and Outgroup Hostility Among German Immigrant-Origin Citizens. *Political Psychology*, *42*(2), 311-331. https://doi.org/10.1111/pops.12700

Hardyns, W., & Pauwels, L. J. R. (2017). The Chicago School and Criminology. Içinde *The Handbook of the History and Philosophy of Criminology* (ss. 123-139). John Wiley & Sons, Ltd. https://doi.org/10.1002/9781119011385.ch7

Harrison, M., Law, I., & Phillips, D. (2005). *Migrants, Minorities and Housing: Exclusion, Discrimination and Anti-Discrimination in 15 Member States Of The European Union*. EUMC.

Hathaway, J. C. (2005). *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge University Press.

Hochschild, A., & Machung, A. (2012). *The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home*.

Höschle, F., Strielkowski, W., & Welkins. (2015). Spatial Segregation of Immigrants in U.S. Cities: Evidence From The United States Census. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, *10*(1), 5-12.

Huysmans, J. (2000). Migration and the Politics of Security. Içinde S. Body-Gendrot & M. Martiniello (Ed.), *Minorities in European Cities: The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level* (ss. 179-189). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-62841-4_13

IOM Annual Report 2023 | IOM's Achievements & Insights. (2023). IOM Annual Report 2023 | IOM's Achievements & Insights. https://www.iom.int/msite/annual-report-2023/

Jabareen, Y., Eizenberg, E., & Zilberman, O. (2017). Conceptualizing urban ontological security: 'Being-in-the-city' and its social and spatial dimensions. *Cities*, *68*, 1-7. https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.05.003

Jiménez-Lasserrotte, M. del M., López-Domene, E., Hernández-Padilla, J. M., Fernández-Sola, C., Fernández-Medina, I. M., Faqyr, K. E. M. E., Dobarrio-Sanz, I., & Granero-Molina, J. (2020). Understanding Violence against Women Irregular Migrants Who Arrive in Spain in Small Boats. *Healthcare*, *8*(3), 299. https://doi.org/10.3390/healthcare8030299

Karameşe, Ş. (2023). Rethinking place-based gender relations in the new country: The case of tertiary level Syrian students in Istanbul. *Comparative Migration Studies*, *11*(1), 3. https://doi.org/10.1186/s40878-023-00326-3

Kırdar, M. G., López Cruz, I., & Türküm, B. (2022). The effect of 3.6 million refugees on crime. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *194*(C), 568-582.

Lacinák, M., & Ristvej, J. (2017). Smart City, Safety and Security. *Procedia Engineering*, *192*, 522-527. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.06.090

Lefebvre, H. (2014). *Critique of Everyday Life: The Three-Volume Text* (Translation edition). Verso.

Liu, X. (2023). *Risk Prevention and Control System of Urban Public Security* (X. Li, Çev.). Springer.

Mangum, M., & Block, R. (2018). Social Identity Theory and Public Opinion towards Immigration. *Social Sciences*, *7*(3), Article 3. https://doi.org/10.3390/socsci7030041

Marshall, S. (2008). *Cities Design & Evolution* (1st edition). Routledge.

Massey, D. S., Gross, A. B., & Shibuya, K. (1994). Migration, Segregation, and the Geographic Concentration of Poverty. *American Sociological Review*, *59*(3), 425-445. https://doi.org/10.2307/2095942

McKay, H. D., & Shaw, C. (2010). Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquency in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities. İçinde M. Andersen, P. Brantingham, & B. Kinney (Ed.), *Classics in Environmental Criminology* (ss. 87-123). Simon Fraser University Publications.

Mohapatra, N. K. (2013). Migration and Its Impact on Security of Central Asia. *India Quarterly*, *69*(2), 133-157.

Nemeth, E. (2014). *Cultural Security: Evaluating The Power Of Culture In International Affairs*. Icp.

Németh, J. (2010). Security in Public Space: An Empirical Assessment of Three US Cities. *Environment and Planning A: Economy and Space*, *42*(10), 2487-2507. https://doi.org/10.1068/a4353

Park, R. E., Burgess, E. W., & McKenzie, R. D. (1984). *The City*. University of Chicago Press.

Putnam, R. D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (1st edition). Touchstone Books by Simon & Schuster.

Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.

Rastyapina, O. A., & Korosteleva, N. V. (2016). Urban Safety Development Methods. *Procedia Engineering*, *150*, 2042-2048. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2016.07.292

"Refugees" and "Migrants" (FAQs). (2016). UNHCR. https://www.unhcr.org/news/stories/refugees-and-migrants-frequently-asked-questions-faqs

Sassen, S. (2000). Regulating Immigration in a Global Age: A New Policy Landscape. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *570*, 65-77.

Sherif, M. (1966). *In Common Predicament: Social Psychology of Intergroup Conflict and Cooperation*. Houghton Mifflin.

Shertzer, A., & Walsh, R. P. (2016). *Racial Sorting and the Emergence of Segregation in American Cities* (Working Paper 22077). National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w22077

Standing, P. G. (2016). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.

Umeh, A. D., Olofinbiyi, S. A., & Gopal, N. (2024). Institutionalised Xenophobia: African Migrants' Experiences and Perceptions of Service Delivery at a Selected South African Department of Home Affairs. *Insight on Africa*, *16*(2), 166-191. https://doi.org/10.1177/09750878231224704

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, *30*(6), 1024-1054. https://doi.org/10.1080/01419870701599465

Waldinger, R. (2015). *The Cross-Border Connection: Immigrants, Emigrants, and Their Homelands*. Harvard University Press. https://www.jstor.org/stable/j.ctt13x0f7g

Walters, W. (2010). Migration and Security. İçinde *The Routledge Handbook of New Security Studies*. Routledge.

Wood, D. M. (2010). Urban Insecurity. İçinde T. Caponio, P. Scholten, & R. Z. Barrero (Ed.), *The Routledge Handbook of New Security Studies* (ss. 197-208). Routledge.

Bölüm 4
Chapter 4

İstanbul'un Emniyet ve Güvenliği Ulaştırma Altyapı ve Uygulamaları ile Yakından İlişkilidir

Istanbul's Security and Safety Are Closely Linked to Transportation Infrastructure and Practices

Adil Ünal [1] & Murat Erdal [2]

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye
[2] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Öz

İstanbul'un emniyet ve güvenliği ulaştırma altyapı ve uygulamaları ile yakından ilişkilidir. Sadece olağanüstü zamanlarda değil, her şeyin yolunda gittiği gündelik yaşam içerisinde ulaşım ve lojistik hayati öneme sahiptir. Ulaşım vatandaşın aldığı temel bir hizmettir, herhangi bir trafik ve altyapı sıkıntısı zincirleme olarak tüm kenti etki altına almaktadır. Diğer taraftan insanların yaşamı ve tüm kurumların (özel sektör ve kamu) mal ve hizmet hareketi yine bu altyapı ve uygulamalarla sağlanmaktadır. Buradan hareketle, İstanbul emniyeti ve güvenliğinde ulaşım ve lojistik eksenli düşünülmeden hareket edilemez ve bir planlama yapılamaz. Bu planlama kentin gelişimi ve büyüme planları doğrultusunda sürekli güncellenmelidir. Bugün için 20 milyon olan nüfus bu sistemden etkilenmektedir. Aynı zamanda bir turizm ve tarih kenti olan İstanbul'a yoğun turist girişi bulunmaktadır. Sadece ikamet edenlerin değil, yerli ve yabancı turistler de bu ulaşım sisteminden etkilenmektedir. Olağanüstü durumlar ise deprem, aşırı yağış, enerji kesintileri, terör, siber saldırı, pandemi vb. gibi düşünüldüğünde, felaketin türüne bağlı olarak b, c, d senaryoları düşünülmelidir.

Abstract

The safety and security of Istanbul is closely linked to transportation infrastructure and practices. Transportation and logistics are vital not only in times of emergency, but also in everyday life when everything is going well. Transportation is a basic service that citizens receive, and any traffic and infrastructure bottleneck has a knock-on effect on the entire city. On the other hand, the lives of people and the movement of goods and services of all institutions (private and public) are provided by these infrastructures and applications. From this point of view, Istanbul's safety and security cannot be achieved without considering transportation and logistics. This planning must be constantly updated in line with the city's development and growth plans. Today, a population of 20 million is affected by this system. Istanbul, which is also a city of tourism and history, receives a large number of tourists. Not only residents but also local and foreign tourists are affected by this transportation system. When extraordinary situations such as earthquakes, excessive rainfall, energy cuts, terrorism, cyber attacks, pandemics, etc. are considered, scenarios b, c, d should be considered depending on the type of disaster.

Anahtar Kelimeler Ulaştırma · Lojistik · Kent Planlaması · Kent Güvenliği

Keywords Transportation · Logistics · Urban Planning · Urban Security

Ünal, A. & Erdal, M. (2025). Istanbul's security and safety are closely linked to transportation infrastructure and practices. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 52-62). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.04

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Ünal, A. & Erdal, M.

Adil Ünal aunal@istanbul.edu.tr

Extended Summary

This study evaluates urban logistics and transportation issues in Istanbul from the perspective of safety and security. It analyzes the transportation and logistics plans prepared for Istanbul using content analysis to examine findings related to transportation infrastructure and safety and security. Additionally, national-level plans aimed at ensuring safety and security, such as disaster response and road traffic safety, are reviewed to address the relationship between transportation-infrastructure and safety-security.

The first part of the study discusses the safety and security aspects of urban logistics and transportation systems. Urban transportation and logistics are critically important for ensuring the safety and quality of life of people, both under normal conditions and during emergencies. In natural disasters, the rapid repair of infrastructure is vital for improving traffic safety and efficiency. Urban logistics involves various stakeholders such as shippers, carriers, city residents, and managers. The optimization of these systems aims to reduce environmental impacts and achieve goals related to mobility, sustainability, livability, and resilience. In public transportation systems, safety and security encompass the prevention of accidents and crimes as well as the perception of security.

The second part focuses on the concepts of safety, security, and emergency management, explaining their critical roles in transportation and logistics. Safety focuses on preventing accidental hazards, while security aims to protect against deliberate threats. Strategies like the safe system approach aim to reduce traffic accidents and serious injuries. Cybersecurity is emerging as a new and significant threat to transportation infrastructures. Emergency management is essential for effective intervention when safety and security measures are insufficient. In Turkey, the Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) has prepared the Turkey Disaster Response Plan, setting specific tasks for the rapid repair of transportation infrastructure during disasters.

The third section provides information on the plans made to develop transportation and logistics infrastructure in Istanbul. These plans, coordinated by Istanbul Metropolitan Municipality (IMM), include the Istanbul Metropolitan Area Urban Transport Master Plan (IUAP), Istanbul Logistics Master Plan (ISTLAP), and Istanbul Sustainable Urban Mobility Plan (SKHP). Safety and security are emphasized in these plans. For instance, IUAP highlights measures for traffic safety and precautions against earthquake risks. ISTLAP focuses on optimizing logistics and traffic mobility in Istanbul, while SKHP sets performance indicators to reduce traffic accidents and improve personal safety. Additionally, the Istanbul Traffic Management Control Center (ITMCC) project aims to consolidate traffic management centers. These projects take significant steps toward ensuring the safety and sustainability of transportation infrastructure. However, these plans do not sufficiently address emerging threats like cybersecurity. Therefore, comprehensive planning and cooperation are needed to ensure the security of transportation and logistics systems.

1. GİRİŞ

Kentsel ulaşım ve lojistik sistemleri, kentsel alanlarda insan yaşamının güvenliğini ve emniyetini sağlamak için temel bileşenleri sağladıkları için insan güvenliğinde çok önemli bir rol oynamaktadır. İnsanların iş, eğlence ve yaşam alanındaki faaliyetlerinin çoğu büyük ölçüde kentsel ulaşım ve lojistik sistemlerinin hizmetlerine bağlıdır. Ancak, normal durumlarda olduğu kadar afetlerde de kentsel ulaşım ve lojistikle ilgili güvenlik, verimlilik, çevre, enerji tüketimi gibi zor ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle, sorunları anlamak, yaklaşımlar ve çözümler bulmak, bunları uygulamak ve sonuçları değerlendirmek, daha iyi kentsel planlama ve politika geliştirmek için gereklidir (Taniguchi, Thompson, & Yamada, 2014).

Etkili ve güvenli bir ulaşım sistemi, deprem gibi doğal afetler sonrası uzun vadeli iyileşme sürecinde de kent sakinleri için hayati öneme sahiptir. Altyapı hasarı nedeniyle kesilen bir ulaşım ağı, trafik sisteminin işlevselliğini etkileyecek ve trafik güvenliği risklerini artıracaktır. Trafik verimliliği ve güvenliğini dikkate alarak ulaşım ağlarının dayanıklılığını değerlendirmek üzere planlama yapmak, hasar gören altyapı unsurlarının (yollar, köprüler vb.) restorasyonu için öncelik sıralaması oluşturulmasını sağlayacaktır. Bu süreçte yapılacak simülasyonlarla ağda kısmen kapanan yolların performansı da modellenebilmektedir (Wu, Hou, & Chen, 2021).

Bu çalışmada İstanbul özelinde kentsel lojistik ve ulaştırma konuları emniyet ve güvenlik ekseninde değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında İstanbul ili için hazırlanan ulaşım ve lojistik planları incelenerek bu planlarda İstanbul'da ulaştırma altyapı ve uygulamaları ile emniyet ve güvenliğine ilişkin bulgular içerik analizi yöntemiyle analiz edilmektedir. Bununla birlikte ulusal düzeyde hazırlanan emniyet ve güvenlik sağlamaya yönelik afetlere müdahale, karayolu trafik güvenliği gibi planlar incelenerek ulaştırma-altyapı konuları ile emniyet ve güvenlik ilişkisi ele alınmaktadır.

2. KENTSEL LOJİSTİK, ULAŞTIRMA, EMNİYET ve GÜVENLİK KAVRAMLARI

Kentsel ulaşım ve lojistik konuları birçok zorlu sorunu beraberinde getirmektedir. Bu alanda farklı hedefleri olan dört ana paydaş bulunmaktadır. Bu paydaşlar; göndericiler/alıcılar, taşıyıcılar, kent sakinleri ve yöneticiler olarak sıralanabilir. Konuyu endüstriyel bakış açısına dayalı bir yaklaşımla el aldığımızda daha verimli ve rekabetçi lojistik sistemleri kurmanın elzem olduğunu söyleyebiliriz. Bu sistemler, "tam zamanında" üretim ve teslimat sistemlerini desteklemeyi amaçlar. Göndericiler mallarını güvenilir bir şekilde, belirlenen teslimat zaman aralığını ihlal etmeden almayı ve göndermeyi beklerler, bu da teslimat maliyetlerini düşürmelerine yardımcı olur. Taşıyıcılar ise, göndericilerin ihtiyaçlarını karşılamak için kaynaklarını, kamu altyapısını ve bilgilerini kullanarak kârlarını maksimize etmeye çalışır. Diğer yandan, kentsel alanlarda yaşayan sakinler, kentsel yük taşımacılığının neden olduğu rahatsızlıkların en aza indirilmesini ve daha güvenli, daha konforlu topluluk yaşamı talep eder. Ulusal ve yerel yöneticiler ise sakinlerin yaşam kalitesini artırmayı, kentsel yol ağındaki trafik sıkışıklığını azaltmayı, çevresel etkileri en aza indirmeyi ve kentsel yük taşımacılığıyla ilgili güvenliği artırmayı hedefler (Taniguchi, Thompson, & Yamada, 2014).

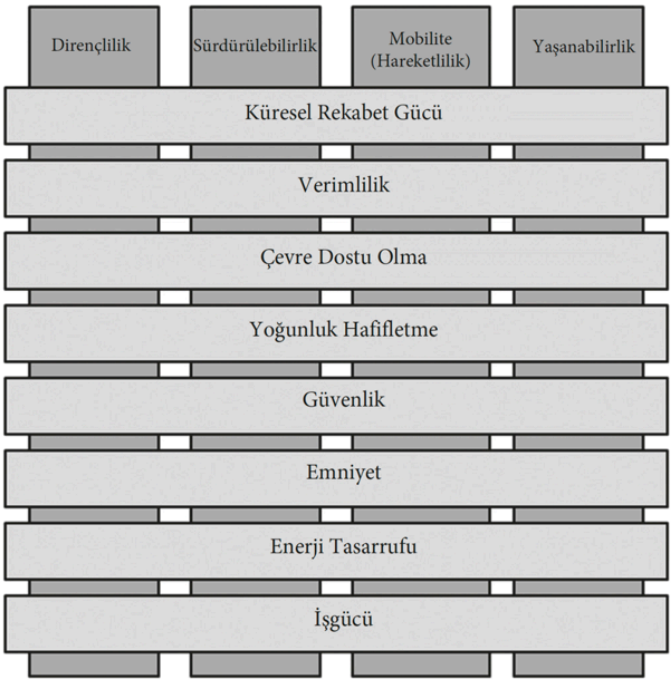
Taniguchi ve arkadaşları (2001, s. 2), kent lojistiğini "bir piyasa ekonomisi çerçevesinde trafik ortamını, trafik sıkışıklığını ve enerji tüketimini göz önünde bulundurarak kentsel alanlarda özel şirketler tarafından lojistik ve taşımacılık faaliyetlerinin tamamen optimize edilmesi süreci" olarak tanımlamaktadır. Kent lojistiğinin amacı, planların kamuya ve özel sektöre olan maliyet ve faydalarını göz önünde bulundurarak bir kentsel alandaki lojistik sistemlerini küresel olarak optimize etmektir. Özel nakliyeciler ve yük taşıyıcıları navlun maliyetlerini düşürmeyi hedeflerken, kamu sektörü trafik sıkışıklığını ve çevre sorunlarını hafifletmeye çalışmaktadır.

Kent lojistiği faaliyetlerinin etkili, güvenli ve çevre dostu bir biçimde yürütülebilmesi için kent lojistiği vizyonunun geliştirilmesi önerilmektedir. Şekil 1'de sunulan çerçeveye göre kent lojistiği boyunca gerçekleştirilecek faaliyetler için öncelikle temel hedefler içeren 4 temel sütunda belirtilmiştir. Bu hedefler aşağıdaki şekilde açıklanabilmektedir (Taniguchi, Thompson, & Yamada, 2014, s. 3):

- **Mobilite (Hareketlilik):** Kent içi ve kente giriş-çıkış yapan yolcu ve yükler için temel bir gerekliliktir. Yeterli yol ağı kapasitesinin sağlanması ve trafik sıkışıklığının hafifletilmesi, güvenilir karayolu, demiryolu ve diğer ulaşım modlarının sağlanması kent içi trafik yönetimi için önem taşımaktadır.
- **Sürdürülebilirlik:** İnsanların hava kirliliği, gürültü, titreşim ve görsel rahatsızlık gibi çevresel sorunlara ilişkin kaygıları artmakta ve bu sorunlar kentlerde yaşam kalitesini düşürmektedir. Özellikle yük hareketliliğinin yarattığı olumsuz etkilerin azaltılması, enerji tüketiminin azaltılması, otomobil bağımlılığının azaltılması sürdürülebilirlik için elzemdir.
- **Yaşanabilirlik:** Kent sakinleri bir yandan oldukça geniş teslimat ve dağıtım avantajlarına sahipken bir yandan da ağır ticari araçların yerleşim alanlarının içinde ve yakınında seyahat etmesi nedeniyle, trafik güvenliği ve yerel çevreyle ilgili endişeler taşımaktadır. Bu nedenle yaşanabilirlik bileşeni kent lojistik vizyonu için temel hedeflerden biridir.

Şekil 1

Kent lojistiği vizyonu için genel çerçeve (Taniguchi, Thompson, & Yamada, 2014, s. 4)

- **Dirençlilik:** Doğal ve insan kaynaklı tehditlerin

artması nedeniyle daha önemli hale gelmiştir. Kentsel alanlardaki altyapılar, doğal ve insan kaynaklı tehlikelerin neden olduğu zararları azaltmak ve bu tür olaylardan sonra hızlı bir şekilde toparlanmayı sağlamak için geliştirilmelidir.

Kent içerisinde yük odaklı lojistik faaliyetlerin yanında ulaştırma altyapısının öne çıktığı bir başka alan yolcu hareketliliğidir. Özel veya toplu taşıma araçları ile kent içerisinde hareket eden sakinler emniyetli ve güvenli bir yolculuk talep etmektedir (Avrupa Komisyonu, t.y.).

Toplu taşıma, kullanıcıya bir hareketlilik hizmeti sunmanın yanı sıra sistem üzerinde geniş bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle verimli ve etkili bir ulaşım sistemi elde edecek şekilde işletilmelidir. Avrupa Komisyonu tarafından önerilen ve Ulaşım Araştırma Kurulu'nda atıfta bulunulan Avrupa'da toplu taşımada kalite belirleyicileri hiyerarşisi, emniyet ve güvenliğin de dahil edildiği çeşitli sınıflardan oluşmaktadır. Bu kalite belirleyicileri hiyerarşisinde güvenlik, suç veya kazalara karşı gerçek emniyet derecesi ve bu ve diğer psikolojik faktörlerden kaynaklanan güvenlik hissi olarak tanımlanmaktadır. Emniyet ve güvenlik tedbirleri, yolcuların araçla veya başka bir şekilde bir kazaya karışması (emniyet) veya bir suçun kurbanı olması (güvenlik) olasılığını değerlendirmektedir. Emniyet ve güvenlik sınıfı üç boyuttan oluşmaktadır: (Joewono & Kubota, 2006, s. 87)

a. **Suçtan korunma:** Personel/polis varlığı; aydınlatma; görünür izleme; yerleşim düzeni; belirlenmiş yardım noktaları;
b. **Kazalardan korunma:** Desteklerin varlığı/görünürlüğü; tehlikelerin kaçınılması/görünürlüğü; personelin aktif güvenlik önlemleri;
c. **Güvenlik algısı:** Güvenlik önlemlerinin belirginliği; "ağ hakimiyeti"; basın ilişkileri.

Şekil 2

Güvenli sistem yaklaşımının bileşenleri (Karayolları Genel Müdürlüğü [KGM], 2023, s. 18).

3. EMNİYET, GÜVENLİK ve ACİL DURUM YÖNETİMİ

Emniyet, güvenlik ve acil durum yönetimi sıklıkla birbirinin yerine kullanılan terimlerdir. Birbirleriyle yakından ilişkili olsalar da her bir terim farklı bir alanı temsil etmektedir.

Emniyet kavramı, doğal veya kasıtsız insan yapımı faaliyetler nedeniyle kazara meydana gelen ölüm ve yaralanmaları önleme ihtiyacından doğmuştur. İnsanların karşılaştığı ve genellikle çevresel sorunları düşünerek ve güvensiz olayların meydana gelmesini önlemeye yardımcı olacak engeller veya prosedürler oluşturarak önlenebilecek bilinçsiz güçlerin verdiği zararı azaltma çabasıdır. Sanayi devrimi ile önem kazanmıştır. Taşımacılıkta güvenlik, acente çalışanı ve operatörün işteki güvenliğinin yanı sıra varlık üzerindeyken yolcu güvenliğini de içerir. Örneğin, tüm sürücülerin kazaları önlemek için araç kurallarını ve "yol kurallarını" bilmelerini sağlamak amacıyla motorlu taşıtları kullanmak için sürücü ehliyeti gereklidir. Toplu taşıma çalışma kuralları, mürettebat ve yolcular için güvenliği artırmaya, çalışılan vardiyaların uzunluğunu sınırlamaya ve sürüş sırasında mesajlaşma gibi güvenli olmayan davranışları yasaklamaya odaklanmıştır (Edwards & Goodrich, 2012). Tehlikeli maddelerin farklı taşıma türlerinde emniyetli bir şekilde taşınması bu alandaki önemli bir başlıktır. "Tehlikeli Maddelerin Karayoluyla Taşınması Hakkında Yönetmelik", kamuya açık karayoluyla yapılacak tehlikeli madde taşımacılığı faaliyetlerinin; insan sağlığına, diğer canlı varlıklara ve çevreye zarar vermeden güvenli, emniyetli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi amacıyla bu faaliyetlerde bulunan tüm tarafların sorumluluk ve yükümlülüklerine ilişkin esasları belirlemektedir (T.C. Resmî Gazete, 18 Haziran 2022, Sayı:31870).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu, 74/299 sayılı kararı karayolu trafiğine bağlı ölüm ve yaralanmalarda en az %50 azalma hedefiyle 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği On Yıllık Eylem Planı'nı ilan etmiştir. Bu eylem planının önemli bir unsuru "Güvenli Sistem Yaklaşımı" adı verilen yaklaşımdır. Bu yaklaşım karayolu ulaşım sistemindeki tüm katılımcılara sorumluluk yüklemektedir. Amacı, meydana geldikleri takdirde, çarpışmaya karışanlar için mümkün olan en iyi sonuçla çarpışmadan çıkmalarını sağlamaktır. (Karayolları Genel Müdürlüğü [KGM], 2023, s. 11).

Güvenli sistem yaklaşımının 5 bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler Şekil 2'de sıralanmaktadır:

Ülkemizde 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi'nde; Güvenli Sistem Yaklaşımı ile mevcut trafik güvenliği seviyesinin daha üst basamaklara çıkarılması, 2030 yılı hedefi olarak belirlenen trafik kazası sonucu ölümlerin ve ciddi yaralanmaların %50 azaltılması, 2050 yılında da hiçbir vatandaşın ölmediği ve ciddi derecede yaralanmadığı bir ülke hedefinin gerçekleştirilebilmesi için müdahale gerçekleştirilecek alanlar belirlenmiştir. 2024-2027 Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planında bu alanlara daha fazla odaklanıldığı vurgulanmaktadır: Öncelikli alanlar başlığı altında;

- Aşırı ve uygunsuz hızla mücadele,
- İncinebilir yol kullanıcılarının korunması,
- Kaza kara noktalarının iyileştirilmesi ve etkin, sürekli, yoğun denetimler yoluyla can kayıplarının önlenmesi alanlarında tedbirler planlanmaya devam edildiği belirtilmektedir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2024, s. 31).

Güvenlik, değerli bir şeyi her türlü kasıtlı müdahaleden koruma alanını tanımlar. Emniyet ve acil durum yönetimine göre alanların en eskisidir ve ilk insan medeniyetlerine kadar uzanır. Güvenlik,

bilinçli bir dış tehdide karşı fiziksel bir tepki gerektirir, bu da normalde bunun insani bir mesele olduğu anlamına gelir. Taşımacılıkta güvenlik, hem taşınan malları hem de malları taşımak için kullanılan makineleri içerir ve her birinin sahiplerinin güvenlik için farklı öncelikleri vardır. Malların sahibi, varış noktasına güvenli bir şekilde ulaştırılmaları için ne pahasına olursa olsun korunmalarını ister. Taşımacılık varlıklarının sahibi ise, kargoyu kaybetme pahasına da olsa, işlerini sürdürebilmek için bunları (vagonlar, raylar, köprüler ve tüneller, gemiler, limanlar) korumak ister. "Kargo" insan olduğunda, ulaştırma varlıklarının hedeflenen varış noktasına başarılı bir şekilde ulaştırılmasından taşıyıcı sorumludur, ancak varlık üzerindeki bireysel yolcunun güvenliğinden kimin sorumlu olduğu konusunda toplumsal bir tartışma da bulunmaktadır. Örneğin, 2005 yılında Londra'da, 2010 yılında ise Moskova metrosunda çok sayıda insanın ölümü ile sonuçlanan terör saldırıları gerçekleşmiştir (Edwards & Goodrich, 2012). Benzer şekilde İstanbul Atatürk Havalimanı'nında 2016 yılında gerçekleştirilen terör saldırısı çok sayıda kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2016).

Güvenlik tehditlerinin en görünür yeni biçimi, ulaşım altyapılarının ve organizasyonların özellikle savunmasız olduğu siber güvenlik olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki ve bunlarla ilişkili ağlardaki büyüme, kontrol ve yönetim sistemlerine uzaktan erişilebildiği için yeni güvenlik açığı biçimleri açmıştır. Bu, yetkisiz erişilebilen (hacking) ve kesintiye uğratılabilen karmaşık, birbirine bağlı kurumsal bilgi ağlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siber saldırıların arkasında çok çeşitli nedenler bulunmakla birlikte ana hedef finansal kazanç sağlama olarak görülmektedir. 2017'de, NotPetya adlı kötü amaçlı yazılım, dünyanın en büyük şirketlerinden bazılarının kullandığı bir yönetim programına hizmet veren bir Ukraynalı yazılım firmasının hacklenen sunucularından yayınlanmış ve tahmini 10 milyar ABD doları zarara yol açmıştır. Maersk ve TNT gibi ulaşım ve lojistik firmaları ciddi şekilde kesintiye uğramıştır. Bazı durumlarda, terminaller ve dağıtım merkezleri çalışmayan bilgisayarlar nedeniyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Bilgi teknolojileri tabanlı risklerin ortadan kaldırılması için prosedürlerlerin geliştirilmesi, denetimler yapılması ayrıca verilerin güvenliğini sağlamak ve saldırıları engellemek amacıyla siber güvenlik önlemlerinin alınması ulaşım güvenliği açısından hayati önem taşımaktadır. (Rodrigue, 2024, s. 283). Benzer şekilde 28 Eylül 2024 tarihinde Londra Toplu Taşıma Kurumu bir siber saldırıya uğramış ve 5.000 kişinin toplu taşıma kart verileri saldırganların eline geçmiştir. Bilgiler içerisinde kartlara bakiye yüklemesinde kullanılan kredi kartı bilgileri de bulunabileceğinden ciddi seviyede etki yaratan bir olay olarak kayıtlara geçmiştir (BBC News, 2024)

Acil durum yönetimi, üç alandan (emniyet, güvenlik ve acil durum yönetimi) en yenisidir ve emniyet veya emniyet başarısız olduğunda gerekli hale gelmektedir. Şehirleşmenin ilerlemesiyle ve insanların günlük faaliyetleri için teknolojiye ve ortak altyapı sistemlerine bağımlı hale gelmesiyle birlikte kritik bir alan haline gelmiştir. Örneğin, tarım döneminde tarlaların su basması, toprak için besin ve taze üst toprak sağlarken, şehirleşme sonrası aynı arazinin su basması, altyapıya yönelik büyük hasarlara ve can kayıplarına yol açmıştır. Aynı şekilde, özellikle yoğun kentleşmenin olmadığı dönemlerdeki depremlere karşı bölgede yaşayanlar uzun vadeli bir sosyal bozulma yaşamadan dayanabilmişken, günümüzde deprem hazırlığı ve müdahalesi için acil durum yönetim sistemleri kritik öneme sahiptir. Çünkü yollar, köprüler, tüneller ve toplu taşıma altyapısı, depremin sarsıntısıyla büyük ölçüde tahrip olabilir ve bu da müdahale edilmesi gereken noktalara ulaşımda problemler yaratarak can kayıplarının oluşmasına sebep olabilir (Edwards & Goodrich, 2012).

Ülkemizde ulusal ve yerel seviyede afet ve acil durumlar ile mücadele İçişleri Bakanlığı'na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda yürütülmektedir. AFAD tarafından afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlanmıştır. TAMP'ın amacı afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak afet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, t.y.).

Tablo 1
Türkiye Afet Müdahale Planı'nda Afet Ulaşım Altyapı Çalışma Grubu

Çalışma Grubu	***Ana Çözüm Ortağı***	***Destek Çözüm Ortakları***	***Çalışma Grubunun Görev ve Sorumlulukları***
Afet Ulaşım Altyapı Grubu	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, THY, Özel Hava Yolu Şirketleri, Özel Sektör, STK	· Afet mahalline ve afet mahallinde ulaşımın en kısa zamanda sağlanmasının gerektirdiği tertip ve düzenleri almak, aldırmak · Alternatif yolları ve öncelikli kullanılacak yolları belirlemek ve duyurmak. · Trafik güvenliği yönünden gerekli istikamet ve kilometre levhaları ile diğer işaretleri düzenlemek. · Hasar görmüş kara ve demiryolları ile hava ve deniz limanları, köprü ve viyadüklerin onarımlarını yaptırmak. · Başta ana arterler olmak üzere tıkanan yollar üzerindeki enkazı öncelikle kaldırmak ve molozları temizlemek. · Deniz ve hava limanları ile demiryollarındaki seyrüsefer, yükleme ve boşaltma ile ilgili özel tedbirleri almak.

THY: Türk Hava Yolları
STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TAMP içerisinde vurguda bulunan afet çalışma gruplarından biri de "Afet Ulaşım Altyapı Grubu"'dur. Bu grubun görev ve sorumlulukları Tablo 1' de sunulmaktadır (AFAD, 2019, s. 41).

4. İSTANBUL'DA ULAŞTIRMA-ALTYAPI ve KENTSEL LOJİSTİK UYGULAMALARININ EMNİYET ve GÜVENLİK İLİŞKİSİ

İstanbul'da ulaştırma ve lojistik altyapısının değerlendirildiği ve gelecek planlamasının yapıldığı ana planlar bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından koordine edilen bu çalışmalar;

- İstanbul Metropoliten Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı - İUAP (2011)
- İstanbul Lojistik Ana Planı - İSTLAP (2019) (Tavsiye Niteliğinde-Onaysız) ve
- İstanbul Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı - SKHP (2022) şeklinde sıralanmaktadır.

Bu çalışmaların tümünde emniyet ve güvenliğin önemi vurgulanmıştır. Örneğin İUAP öncelikli eylem planları içerisinde "*Trafik Güvenliği Master Planı yapılmalıdır.*" ifadesi başlığına yer verilmiştir. Bu başlıkta "*Arter yollar boyunca trafik akışının sorunsuz ve emniyetli olması için yol kenarı parklanmasına ilişkin yaptırımların arttırılması, trafik kaza veritabanının geliştirilmesi ve uygulanması, güvenlik denetiminin sıklaştırılması, kaza kara noktalarının belirlenmesi, bu noktalarda iyileştirme çalışmalarının yapılması ve trafik güvenliği eğitiminin yaygınlaştırılması ve engellilerin metropoliten alanda özgürce dolaşacağı, istediklere yere kolayca erişebileceği yol, kaldırım, kavşak düzenlemeleri ile toplu taşıma araçlarına erişimin rahat sağlanacağı projeler yapılması*" gerekliliği vurgulanmıştır (İBB, 2011, s.377). Planda ağırlıklı olarak trafik yönetimi ve denetleme üzerinde odaklanıldığı görülmektedir. Ulaşım altyapısı için afet yönetimi başlığında ise "*İstanbul'da gerçekleşme olasılığı yüksek olan ve kente çok fazla*

Tablo 2

SKHP Amaç 4 - Ulaşım ve yolculukların emniyetini ve güvenliğini artırmak

Göstergeler	***Mevcut Durum***	***Hedefler (2040)***
Kişi Başına Ölüm	Yüz binde 2,3 (2019)	Merkez bölgelerde (karma arazi kullanımına) trafik kazaları kaynaklı sıfır ölüm. Ana arterlerde %60 azalma
Kişi Başına Ciddi Yaralanma Sayısı	Binde 1,4 yaralanma (2019)	%70 azalma

SKHP: Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı

hasar vereceği düşünülen doğal felaket depremdir." ifadesi vurgulanarak İstanbul'da deprem analizine yer verilmiştir. Planda İstanbul'daki ana yolların %37'sinin (2370 km) birinci derece deprem kuşağında yer aldığı belirtilerek büyük bir riske işaret edilmiştir. Yol inşaatlarının depreme dayanıklı yaptırımı, deprem sonrası acil durum yol ağının güvence altına alınması, ulusal ve uluslararası yardımlarda özel bir önem taşıyan demiryolu, liman ve havaalanı faaliyetleri için sakınım planlarının oluşturulması tavsiye edilmiştir (İBB, 2011, s.360). Ulaşım ana planının 2025 yılı sonunda Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Ana Planı olarak revize edilmesi üzerinde çalışmaların devam ettiği belirtilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğü, Kişisel İletişim, 20 Aralık 2024).

İSTLAP olarak kısaltılan İstanbul Lojistik Ana Planının, yük taşımacılığı odaklı ana plan olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmalar kapsamında İstanbul'un 39 ilçeden oluşan 5.343 km2'lik yüz ölçümü, 542 trafik analiz bölgesine (TAZ) bölünmüş şekilde yük matrisleri oluşturulacak, belirlenecek lojistik odak ve çekim merkezleri ile strateji politika ve eylemlerin model üzerinde testi yapılacaktır. Çalışma sonunda, İstanbul genelinde kentsel lojistiğin yönetimi için gerekli, lojistik ana plan stratejisi ve politikaları ile faaliyetlere ilişkin standartlar belirlenecek ve bunlara ilişkin kılavuz yayınlanacağı belirtilmektedir (İnaç, Çalışkan, Çetinkaya & Ayözen, 2016) İstanbul'da yük hareketliliği ve depolamaya ilişkin İSTLAP kapsamında 2017 ve 2018 yılında yukarıdaki çalışmalar kapsamında şehirdeki odak noktalar ile ilgili saha araştırma raporu (İBB, 2017), lojistik hareket yoğunluğuna göre firmaların dahil edildiği firma görüşmeleri saha araştırması sentez raporu (İBB, 2017), perde noktalardaki trafik sayım istatistikleri sentez raporu ve dış kesit transit geçişler raporu (İBB, 2018), hazırlanmıştır. İSTLAP çalışmasının 2019 yılında tamamlandığı fakat onaylı statüde olmadığı, tavsiye niteliğinde bir çalışma olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada emniyet ve güvenlik ile ilişkili olarak afet lojistiği ve kent içi tehlikeli madde taşımacılığının denetlenmesine ilişkin başlıklar stratejik amaçlar arasında yer almaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Lojistik Yönetimi ve Terminaller Şube Müdürlüğü, Kişisel İletişim, 20 Aralık 2024).

2022 yılında İstanbul Sürdürülebilir Kentsel Harekelilik Planı yayınlanmıştır. SKHP'nin vizyonu; "*Sürdürülebilir ve dayanıklı bir gelecek için İstanbul'un eşsiz coğrafyası ve tarihi değerleriyle uyumlu, güvenli, entegre, erişilebilir ve ödenebilir hareketlilik seçeneklerinden oluşan karma bir yapı sunan, insan ve çevre odaklı, yenilikçi ve kapsayıcı bir ulaşım sistemi*" şeklinde belirlenmiştir (İBB, 2022, s.18). Emniyet ve güvenliğin sağlanması planın 9 temel amacından biri olarak vurgulanmış ve "*Ulaşım ve yolculukların emniyetini ve güvenliğini artırmak*" şeklinde ifade edilmiştir. Bu amaca ilişkin performans göstergelerinin mevcut durumu Tablo 2'de sunulmuştur.

SHKP içerisinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik lensinden şehir içindeki akışlara odaklanılmakta ve projeler önerilmektedir. Örneğin otomobil bağımlılığını azaltmayı hedefleyen trafiği sakinleştirme projesi, trafik hacmini ve akım hızını kontrol eden bazı önlemler ile trafiği sakinleştirmeyi hedeflemektedir. Bu önlemlerin cadde düzeninin ve geometrisinin değiştirilmesi, kaldırımların genişletilmesi, hemzemin yaya geçitleri için belirli alanlarda taşıt şeritlerinin daraltılması, yaya geçitlerinde taşıt hızlarının düşürülmesi, peyzaj elemanları ile caddelerde yaya alanlarının artırılması, yol üstü parklan-

manın azaltılması ve bu alanların toplu taşıma duraklarına ayrılmasını içerdiği belirtilmiştir. Böylece sağlık maliyetlerinin azaltılması, suç oranlarının düşeceği ve ilave bir yarar olarak yerel ekonominin canlandırılacağı belirtilmektedir (İBB, 2022, s.98).

Emniyet ve güvenlikle doğrudan ilişkili bir proje olarak İstanbul Ağ Yönetimi Kontrol Merkezi (İAKM) projesi öne çıkmaktadır. Bu projenin temel amacı, "*İstanbul Metropoliten alanı genelindeki karayolu ağında gerçekleşen her şeyin birleşik bir görünümünü sağlamak ve tek bir kontrol merkezi ve işletim platformu oluşturarak karayolu ağındaki bütün olası ulaşım türlerine bilgi sunabilmek*" olarak belirtilmiştir. Mevcut durumda kullanılan Ulaşım Yönetim Merkezi'nin (UYM) sorumluluk alanının toplu taşıma işletmecileri, acil servisler, polis ve yol bakım ekiplerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği vurgulanmıştır (İBB, 2022, s.114).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kentsel lojistik ve ulaştırma alanı ile emniyet ve güvenlik kavramlarının birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Kent içi yol ağında ulaşımın (karayolu, demiryolu ve deniz ulaşımı) emniyetli ve güvenli bir şekilde sağlanması temel hedeftir. Doğal ve insan kaynaklı tehditlerin sürekli olarak artması ve doğrudan altyapıyı etkileyebilmesi sebebiyle dirençli şehirler oluşturulması gerekmektedir. Ulaştırma altyapısının (yol ağının ve diğer ulaştırma ve lojistik unsurlarının) inşasından itibaren deprem dirençli olarak planlanması ulaşım ana planında vurgulandığı üzere elzemdir. İstanbul'daki ana yolların %37'sinin deprem kuşağında yer alması olgusundan hareketle acil durum senaryolarının düzenli olarak ve alternatif ulaşım modelleri geliştirilerek gözden geçirilmesi önerilmektedir. Trafik güvenliği, yönetimi ve denetimi konusunda yürütülen çalışmalar emniyet ve güvenliğin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Kazaların önlenmesi ve yoğunluğun azaltılması için güvenli sistem yaklaşımının benimsenmiş olması önemlidir. Kentlerin akıllı ulaşım sistemleri ile yönetilmesi fayda sağlamakla birlikte siber saldırı risklerini de beraberinde getirmektedir. Ulaştırma altyapısını hedef alabilen bu saldırıların gerçekleşmesi durumunda İstanbul gibi bir metropolde ekonomik kayıplara ilave olarak büyük can kayıplarının oluşması muhtemeldir. Mevcut planlarda siber güvenliğe sınırlı vurgu yapıldığı görülmekle birlikte SKHP içerisinde önerilen İstanbul geneli ağ yönetimi kontrol merkezi projesinin hem fiziksel hem de bilgi teknolojileri tabanlı risklerle mücadele için faydalı olabileceği düşünülmektedir. Yolcu ve yük hareketliliğine ilişkin yapılacak tüm planlamalarda, gerçekleştirilecek projelerde, emniyet ve güvenlik konusu temel yönlendirici olarak ve birlikte ele alınmalıdır. Planlama faaliyetleri kapsamında sıklıkla yürütülen simülasyon temelli model geliştirme çalışmalarına bu yaklaşım dahil edilmelidir. Yük hareketini tek başına optimize etmeye yönelik lojistik planlaması veya birey/yolcu hareketliliğini optimize etmeye yönelik ulaşım planlaması birbirinden bağımsız düşünülmemeli, yük hareketliliğinin bireylerin emniyet ve güvenliğini doğrudan tehlikeye atabileceği ve yaşam kalitesini düşürebileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle "ulaştırma-lojistik-emniyet ve güvenlik" eksenli planlama bakış açısının geliştirilmesi, planlamayı yapan kurumlar ile icracı kurumların süreç içerisinde birlikte çalışarak ortak hedefler belirlemeleri önerilmektedir.

Yazar Bilgileri

Adil Ünal (Dr.)

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

0000-0002-1177-7558 aunal@istanbul.edu.tr

Murat Erdal (Prof. Dr.)

[2] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

0000-0002-7291-7104 merdal@istanbul.edu.tr

Kaynakça | References

AFAD. (2019). *Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)* (4. Basım) [PDF]. Ankara: AFAD Yayınları. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (t.y.).*Türkiye Afet Müdahale Planı*.https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani

Anadolu Ajansı. (2016). İstanbul Atatürk Havalimanı'nda terör saldırısı: 36 ölü, 147 yaralı. https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/istanbul-ataturk-havalimaninda-teror-saldirisi-36-olu-147-yarali/599374

Avrupa Komisyonu (t.y.). *Security & safety in transport*. European Commission. https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/security-safety_en

BBC News. (2024). Transport for London suffers cyber attack, exposing personal data of 5,000 customers. BBC. https://www.bbc.com/news/articles/ceqn7xng7lpo

Edwards, F. L., & Goodrich, D. C. (2012). *Introduction to transportation security*. CRC Press. https://doi.org/10.1201/b12921

Emniyet Genel Müdürlüğü. (2024). 2024-2027 Karayolu trafik güvenliği eylem planı [PDF]. Emniyet Genel Müdürlüğü. https://www.trafik.gov.tr/kurumlar/trafik.gov.tr/06-Yayinlar/Diger/2024_2027-Eylem-Plani.pdf adresinden edinilmiştir.

Joewono, T. B., & Kubota, H. (2006). Safety and security improvement in public transportation based on public perception in developing countries. *Transportation, 30*(1), 86–100. https://doi.org/10.1016/S0386-1112(14)60159-X

Karayolları Genel Müdürlüğü [KGM]. (2023). *İkinci Paydaş Çalıştayı (7 Kasım 2023) Sunu*. [PDF]. https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Projeler/ABProjeleri/İkinci%20Paydaş%20Çalıştayı%20(7%20Kasım%202023)%20Sunu%20(TR).pdf adresinden edinilmiştir.

İnaç, H., Çalışkan, B., Çetinkaya, S., & Ayözen, Y. E. (2016). İstanbul lojistik ana plan çalışmaları. Sürdürülebilir Ulaşım İçin Yol Trafik Güvenliği Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı (s. 216-222). KUTEM. ISBN: 978-605-84064-0-7

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. [İBB]. (2017). İstanbul lojistik firma görünümleri saha araştırması sentez raporu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. https://data.ibb.gov.tr/dataset/b209efe2-b143-472a-a60c-8819362cf6c1/resource/04807bbc-04c6-41d6-bf64-25b47b8565bc/download/istanbul-lojistik-firma-gorumeleri-saha-aratrmas-sentez-raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. [İBB]. (2017). İstanbul odak noktalar saha araştırması sentez raporu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. https://data.ibb.gov.tr/dataset/d190a1ea-0671-43b6-94da-2a4e16d41924/resource/b4dfec73-f732-4cb0-b9fd-6c854d0b0e34/download/istanbul-odak-noktalar-saha-aratrmas-sentez-raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. [İBB]. (2017). İstanbul lojistik perde noktalar trafik sayım istatistikleri sentez raporu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. https://data.ibb.gov.tr/dataset/c9dce201-d560-4458-b1a1-c94412f60a8f/resource/0c53b80a-281b-45cb-82ed-847ff7d0d7fc/download/istanbul-lojistik-perde-noktalar-trafik-saym-istatistikleri-sentez-raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. [İBB]. (2018). İstanbul lojistik D kesit transit geçişler raporu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. https://data.ibb.gov.tr/dataset/233a1220-5c1e-410b-a22d-1152f56bcaa2/resource/df823796-3694-4eac-b0bb-eb68f80fe68c/download/istanbul-lojistik-d-kesit-transit-geciler-raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. [İBB]. (2011). İstanbul Ulaşım Ana Planı: Ana rapor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/ulasimPlanlama/Documents/İUAP_Ana_Raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi [İBB]. (2022). İstanbul Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı. https://surdurulebilirulasim.istanbul/wp-content/uploads/2022/08/271487-60-IS-IMP-M9REP-Arup-001_TR-10-rs_compressed.pdf adresinden edinilmiştir.

Rodrigue, J.-P. (2024). *The geography of transport systems* (6th ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003343196

Taniguchi, E., Thompson, R. G., & Yamada, T. (2014). Concepts and visions for urban transport and logistics relating to human security. In E. Taniguchi, T. F. Fwa, & R. G. Thompson (Eds.), *Urban transportation and logistics: Health, safety, and security concerns* (pp. 1–18). CRC Press. https://doi.org/10.1201/b17202

Taniguchi, E., Thompson, R. G., Yamada, T., & Van Duin, J. H. R. (2001). *City logistics: Network modelling and intelligent transport systems*. Emerald Publishing.

T.C. Resmî Gazete (18.06.2022). Tehlikeli Maddelerin Karayoluyla Taşınması Hakkında Yönetmelik, Mevzuat Bilgi Sistemi. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39586&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 adresinden edinilmiştir. Resmî Gazete Sayısı: 31870

Wu, Y., Hou, G., & Chen, S. (2021). Post-earthquake resilience assessment and long-term restoration prioritization of transportation network. *Reliability Engineering & System Safety, 211*, 107612. https://doi.org/10.1016/j.ress.2021.107612

Bölüm 5
Chapter 5

Çocuk Dostu Kentler ve Çocuk Hakları

Child Friendly Cities and Child Rights

Seda İrem Çakırca [1]

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

Öz

İnsan hakları kentleri yaklaşımı "evrensel düzeyde kabul edilen insan hakları norm ve standartlarının yerel düzeyde uygulanması ve belediyeler tarafından referans alınması"nı; böylelikle insan haklarının yerele uyarlanmasını hedefleri arasında saymıştır. Yerel yönetimlerin BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ni temel alarak çocuk haklarının hayata geçirilmesine destek olmayı hedefleyen Çocuk Dostu Kentler Girişimi ise 1996 yılında başlamıştır. Kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen kentleşme ve bu durumun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında yerel yönetimlere önemli görevler düştüğü ön kabulü ile çocuğu haklarının gerçekleşmesini sağlamak amacıyla oluşturulan çocuk dostu kentler ile çocuk hakları arasındaki ilişki bu çalışmada ortaya koyulacaktır. ÇHS'de yer alan dört ana hak çerçevesinde çocuk dostu kentin nasıl olması gerektiği ve İstanbul özelinde, İstanbul'un çocuk dostu bir kent olup olmadığı tartışmaya açılacaktır.

Abstract

"The implementation of universally accepted human rights norms and standards at the local level and their reference by municipalities" is one of the aims of the "human rights cities" strategy, which localizes human rights. The Child Friendly Cities Initiative was initiated in 1996 with the goal of helping local governments put the UN Convention on the Rights of the Child, which defends rights, into practice. The connection between child-friendly cities and children's rights—which were established to guarantee the fulfilment of children's rights—will be discussed in this study with the underlying premise that local governments have significant responsibilities in the removal of uncontrolled urbanization and its detrimental effects on children. In light of the four primary rights outlined in the CRC, it will be investigated what makes a child-friendly city and whether Istanbul meets these criteria.

Anahtar Kelimeler Çocuk Dostu Kentler · Çocuk Hakları · BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme · Katılım Hakkı · Ayrımcılık Yasağı

Keywords Child Friendly Cities · Rights of The Child · UN Convention on The Rights of The Child · Right to Participate · Non-Discrimination

Çakırca, S. (2025). Child friendly cities and child rights. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 63-71). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.05

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Çakırca, S.

Seda İrem Çakırca icakirca@istanbul.edu.tr

Extended Summary

Under the direction of UNICEF, the Child Friendly Cities Initiative (CFCI) was established to assist local governments in implementing children's rights in compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. When one considers the goal of ÇDKG, it becomes clear that a city that complies with local CRC requirements can be considered to be child-friendly. The CRC's four guiding principles are the only ones upon which a child-friendly city can be constructed. The right to life (Article 6), the right to participation (Article 12), the best interests of the child (Article 3), and non-discrimination (Article 2).

A child-friendly city, according to the CRCD, strives to provide equal opportunity every single children. By guaranteeing elements like child-friendly laws and policies, inclusive child participatory mechanisms and processes, community empowerment, capacity building to create sustainable outcomes for children, the abolition of discrimination and promotion of equality, communication, awareness-raising, and advocacy, a local government can be able to claim the title of child-friendly city.

To accomplish the objectives and outcomes specified by the CRGD, a number of strategies should be determined. Therefore, a city must have plans for children's participation, a child-friendly legal framework, a strategy for implementing children's rights at the city scale, a child rights unit or other mechanism that ensures coordination, evaluation of the effects of implemented policies, a children's budget, ensuring adequate resources and budget allocation for children, regular situation analyses of children in the city, raising awareness of children's rights, educating adults and children about children's rights, independent legal units for children, and support for voluntary organizations in order to earn the title of "child-friendly city.

A city must have procedures in place to guard against violations of children's rights and guarantee children can enjoy their rights only because they're children before it can be called a child-friendly city. Like many international agreements on fundamental human rights, the CRC emphasizes that discrimination against children is never acceptable. The idea that children may have distinct demands, wants, and living situations is the foundation of the law against discrimination. In this setting, it is crucial to respect children's rights to education, health, water, nutrition, and the environment as well as their protection from exploitation, abuse, and violence.

For a city to qualify as a child-friendly city, every child living in that city must live in a safe and clean environment. Especially for girls and migrant children, the issue of safety has a different meaning. However, in order to qualify as a child-friendly city, a municipality must have easily accessible, reasonably priced early childhood education facilities as well as inclusive children's activity centers for all children residing within its boundaries.

The CAC project was initially implemented in Turkey from 2006 to 2010. In the first phase, 12 pilot cities were identified. The development of these cities was monitored in line with the criteria set by UNICEF and it was examined whether they could go beyond being a candidate child-friendly city (Topsümer et. al, 2009).

Between 2014 and 2015, UNICEF Turkey Office launched a new CAC project. This project covered ten municipalities. This project aims to give municipalities the authority to create policies and programs that are child-friendly. Adana- Yüreğir, Ankara- Mamak, Bitlis, Erzurum-İspir, Giresun, İzmir-Bornova, Kırklareli- Lüleburgaz, Manisa, Mersin, Şanlıurfa-Eyyübiye municipalities collaborated with the ÇDK initiative (UNICEF Turkey, 2016). In the years following this project, unfortunately, according to the data of the CCDG, there are no local governments in Turkey that can be characterized as child-friendly cities.

In determining whether Istanbul Metropolitan Municipality can be considered a child-friendly city, easy access to IBB's strategic plan and activity reports and the timeliness of the available data are quite positive. However, although child-focused activities are identified within IBB, the share of these activities in the annual budget items is very low at 1%. In order to improve children's early learning possibilities, kindergarten and nursery services that are both accessible and reasonably priced should be established in direct proportion to the population. It is evident that the current situation does not conform to the idea of a city that is child-friendly, despite the fact that IBB has set some encouraging goals in this area.

Children are provided with protection from abuse, exploitation, and violence in child-friendly cities (CRC arts. 34, 36, and 39); they also have a healthy start in life and get care. without any discrimination (CRC art. 24); have equal access to all services provided by the municipality from all parts of the city; receive participatory education in accordance with international standards (CRC art. 28); exercise their right to participate in municipal activities, participate in the cultural and social scene of the city; have access to green spaces and live in a safe and clean environment (CRC art. 24 para. 2). 28); exercise their right to take part in the municipal activities; participate in the cultural and social life of the city; have access to green spaces and live in a safe and clean environment (CRC

art. 24 para. 2); make friends and play in safe spaces. In this context, unfortunately, neither IBB nor any other municipality in Turkey qualifies as a child-friendly city.

GİRİŞ

Bu çalışmanın en önemli araştırma sorusu bir kentin çocuk dostu kent olarak nitelendirilebilmesi için hangi koşulları sağlaması gerektiğidir. ÇHS'nin dört ana ilkesi çerçevesinde Çocuk Dostu Kentler Girişimi'nin geliştirdiği kriterler bu sorunun cevabının bulunmasında yol gösterici olacaktır. Çocuk dostu kent etiketini almak için bu kriterlerin yerine getirilmesi yerel yönetimler için zorlayıcı olsa da söz konusu etiketi alabilen yerel yönetimin itibarının yükselmesi anlamına gelir. Dolayısıyla öncelikle çocuk dostu kent kavramından ne anlaşılması gerektiği; Türkiye'de çocuk dostu kent olup olmadığı araştırılacak, daha sonra ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin çocuk dostu bir kent olarak kabul edilip edilemeyeceği analiz edilecektir. Yapılan analizin ardından çocuk dostu kent olmaya ilişkin olumlu ve olumsuz noktalar tespit edilip; anılan eksikliklerin nasıl tamamlanabileceği sonuç kısmında değerlendirilecektir.

Çocuk Dostu Kent Kavramı

Çocuk Dostu Kentler Girişimi (ÇDKG), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi düzenlemelerinin yerel düzeyde çocuk haklarının hayata geçirilmesinde belediye yönetimlerini destekleyen bir girişimdir. Sadece hükümet, sivil toplum örgütleri veya kamu kuruluşları gibi paydaşları değil yaşadıkları kentin çocuk dostu olmasını önemseyen çocuk katılımına da açık bir oluşum olan ÇDKG, 1996 yılında UNICEF ve BM-Habitat tarafından başlatılmıştır. ÇDKG'nin kuruluş amacı, kentleri çocuklar da dahil olmak üzere herkes için yaşanabilir yerler haline getirmektir. Bu amaç ikinci Habitat II kararlarına hem de günümüzde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2030 SKA) ile de uyumludur.

ÇDKG'nin yola çıkış amacı da dikkate alındığında kısaca çocuk dostu kent kavramının ÇHS düzenlemelerini yerel düzeyde gerçekleştiren kent olarak şekillenebileceği görülecektir (Oberg, 2024; Powell, 2024) . Çocuk dostu bir kent ancak ÇHS'nin dört temel ilkesi üzerine kurulabilir (Riggio, 2002; Öktem ve Akpınar, 2019). Bu ilkeler de; ayrımcılık yasağı (m. 2) ; çocuğun üstün yararı (m. 3) ; yaşama hakkı (m. 6) ve katılım hakkı (m. 12) .

ÇDKG'ne göre çocuk dostu bir kent, tüm çocuklar için eşit fırsatlar yaratmayı amaçlar. Bu, en marjinal ve savunmasız çocukların, kapsayıcılığın önündeki engellerin tespit edilmesini ve bu engellerin kaldırılmasını gerektirir (eşitlik ve kapsayıcılık ilkesi). Çocuk dostu bir kent inşa etmek, uygulamanın her yönünden kimin sorumlu olduğunu açıkça belirlemeyi ve onları hesap verebilir kılmayı gerektirir. Şeffaflık, karar alma sürecinde açıklık ve netlik gerektirir (hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkesi) . Çocuk dostu bir kent inşa etmek, çocuk hakları konusunda yerel hesap verebilirliği teşvik etmek için karar alma sürecine halkın katılımını kolaylaştıracak bir sistemin mevcut olmasını gerektirir (halkın katılımı ilkesi) . Çocuk dostu bir kent inşa etmek, hükümetlerin sadece kendi kaynaklarını değil uluslararası işbirliklerini kullanmasını ve çocuk dostu kent için gerekli yasal, idari tüm önlemleri alması ile mümkündür. Süreç, etkilenen çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarına duyarlıdır (etkililik ve yanıt verebilirlik ilkesi). Çocuk dostu bir kent inşa etmek, değişen koşulları öngörebilmek ve bunlara yanıt verebilmek ve zaman içinde sürdürülebilir olmak için esnek bir yönetim yaklaşımı gerektirir (uyarlanabilirlik ve sürdürülebilirlik ilkesi) (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative).

Çocuk dostu bir kent veya toplum inşa etme süreci elbette yerel bağlama bağlı olacak ve siyasi ortam, idari yapılar, nüfus büyüklüğü ve mevcut kaynaklar gibi faktörlerden etkilenecektir. Ancak bütün çocuk dostu kentler için ortak adımlar şunları içermelidir: Çocukların durumunun değerlendirilmesi,

sürece dahil edilmesi; eylemlerin önceliklendirilmesi ve yerel kalkınma planına dahil edilmesi (Çocuklar için Sentez Eylem Planı) ; planın, çocukların kendileri de dahil olmak üzere belediyenin ilgili paydaşlarıyla birlikte uygulanması ve çocuklar için sonuçların değerlendirilmesi

Bir yerel yönetim ÇDKG aracılığıyla UNICEF ile ortaklık kurmaya karar verirse, yerel bir durum analizi yapılır. Bu analiz, bölgedeki çocukların, gençlerin ve ailelerinin karşılaştığı belirli yoksunlukların ve çocuk hakları sorunlarının ve bağlamın anlaşılmasını sağlar ve yerel yönetimin ve diğer önemli paydaşların rollerini ve karar alma süreçlerini ele alır. Yerel durum analizi, yerel düzeyde çocuklara yönelik müdahaleler için fırsatların belirlenmesini destekleyecektir. Yerel kalkınma planının geliştirilmesini sağlar, ilerlemenin ve etkinin izleneceği ve değerlendirileceği bir temel oluşturur, politika oluşturma için kanıt sağlar ve yerel kapasite geliştirme ihtiyaçlarını belirler (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

ÇDK'nın yönetilmesi ve koordine edilmesi özel insan kaynakları gerektirir. Mümkün olduğunda, mevcut yapılar ve koordinasyon mekanizmaları üzerine inşa etmek iyi bir uygulamadır. ÇDK faaliyetlerinin uygulanmasını ve koordinasyonunu desteklemek için aşağıdaki yönetim ve koordinasyon yapılarının kurulması tavsiye edilmektedir: ulusal koordinasyon organı, yerel yönlendirme komitesi ve yerel ÇDK sekretaryası. Bu yapıların mutlaka yeni kurulması gerekmez, ancak daha verimli olması halinde mevcut yapılara dahil edilebilir ve yapılandırma yerel ihtiyaçları en iyi şekilde karşılayacak şekilde ayarlanabilir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative).

Çocuk hakları durum analizinin bulgularına dayanarak, hedeflenen çocuklarla ilgili önceliklerin, amaçların ve hedeflerin yerel kalkınma planına dahil edilmesi çocuklara yönelik programları şekillendirir. Bu, varsayımlara dayalı programlara kıyasla daha güçlü ve daha iyi hedeflenmiş programlar ve daha etkili sonuçlar sağlayacaktır. ÇDK ile ilgili faaliyetler ana yerel kalkınma planlaması ve bütçeleme döngüsünün ayrılmaz bir parçası olmalı, çocuklara duyarlı amaç, hedef ve eylemlerin yerel yönetimin stratejik önceliklerine yansıtılmasını ve bunların uygulanması için tahsis edilen yeterli insan ve mali kaynaklarla desteklenmesini sağlamalıdır. ÇDK'nın mevcut planlama süreçlerine ve yapılarına entegre edilmesi, çocuklara duyarlı yerel stratejilerin daha iyi ve daha etkili olmasını sağlar ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yardımcı olur (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative).

Yerel yönetimin yerel kalkınma planı tamamlandıktan ve üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra, bir sonraki aşama ÇDK uygulayıcı ortaklarının kendi sorumluluk alanları dahilinde belirlenen amaç ve hedefleri, üzerinde anlaşmaya varılan son tarihlere uymaya ve mevcut bütçelere saygı göstermeye odaklanarak gerçekleştirmeleridir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative).

Uygulama süreci aşağıdaki yaklaşımları entegre etmelidir

Çocuk dostu yasalar ve politikalar: Yerel yönetimler, kontrolleri altındaki yasal çerçevenin ve politikaların ilgili tüm yönlerinin çocuk haklarını desteklemesini ve korumasını sağlamak için aşamalı olarak çalışmalıdır. Yerel yönetimlerin yerel düzeyde yasal çerçeveleri etkileme yetkisinin sınırlı olduğu veya hiç olmadığı durumlarda, yerel yönetimlerin rolü veri ve kanıt toplamak ve bunları, gerekli değişiklikleri uygulamak için karar verme yetkisine sahip olan ulus-altı ve ulusal hükümetlerle politika değişikliklerini savunmak için kullanmak olacaktır (Riggio, 2002).

Kapsayıcı çocuk katılımcı mekanizmalar ve süreçler: Çocuk dostu bir kent inşa etmenin temelinde katılım yatmaktadır. Ayrımcılık gözetmeksizin bütün çocukların aktif katılımı, kullandıkları veya onları etkileyen politikaların, hizmetlerin ve tesislerin onların endişelerini, fikirlerini ve ihtiyaçlarını yansıtması ve ele alması için esastır. İşlevsel ve etkili bir çocuk ve gençlik katılım mekanizmasının kurulması, ÇDKG uygulamasının önemli bir parçasıdır (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

Toplumun güçlendirilmesi: ÇDKG, çocuklarla doğrudan veya dolaylı olarak çalışan paydaşlardan oluşan temsili bir grubu içerdiğinden, tüm toplumu kapsayan bir yaklaşım uygulamalıdır. Bu, yerel sivil

toplum kuruluşları, topluluk grupları, akademi ve yerel işletmelerin yerel yürütme kuruluna katılmaya davet edilmesiyle gerçekleşir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

Çocuklar için sürdürülebilir sonuçlar yaratmak üzere kapasite geliştirme: ÇDKG'nin uzun vadeli hedefi, çocuk haklarını geliştirmek için yerel yönetimlerin ve ilgili aktörlerin kapasitesini güçlendirmektir. Bu kapasite geliştirme, ÇDKG döngüsünün çeşitli aşamaları boyunca gerçekleşir ve rehberlik, teknik yardım, eğitimler ve diğer Çocuk Dostu Kentlerle bilgi ve akran değişimini içerebilir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

Ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve eşitliğin teşvik edilmesi: Ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve eşit fırsatların ve tüm hizmetlere eşit erişimin garanti altına alınması için çalışarak ve marjinalleştirilmiş ve hassas durumlarda yaşayan çocukları ve ailelerini hedef alarak eşitliğin teşvik edilmesine yönelik aktif tedbirler, yerel yönetimin politikaları ve eylemleri yoluyla gösterilmelidir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

İletişim, farkındalık yaratma ve savunuculuk: Çocuk hakları tüm paydaşlar tarafından bilinmeli ve anlaşılmalıdır. Yerel yönetim karar vericileri, kamu görevlilerinin, uzmanların, sivil toplum kuruluşlarının, ebeveynlerin, bakıcıların ve çocukların sadece çocuk haklarının farkında olmaları değil, aynı zamanda bu kavramı anlamaları ve çocuk hakları anlayışlarını günlük durumlarda uygulamaya koyabilmeleri gerekir. Yerel yönetimler, ÇDKG sürecine ve çocuk haklarına yönelik ilgiyi artırmak ve bilgiyi güçlendirmek için ÇDKG süreci boyunca toplumu harekete geçirme ve farkındalık yaratma faaliyetlerine yer vermelidir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

ÇDKG' nin etkililiği ve etkisi ancak ÇDKG' nin uygulanmasının ardından çocukların yaşamlarında meydana gelen olumlu değişiklikleri (etki) hem yerel hem de ulus-altı düzeyde ve potansiyel olarak ulusal düzeyde ölçecek sistemler mevcutsa anlaşılabilir. İzleme ve değerlendirme yoluyla elde edilen ilerleme, sonuçlar ve çocuklar üzerindeki etkiye ilişkin kanıtlar, savunuculuk yapmak ve diğer belediyeleri ve ulusal hükümeti çocuk haklarını teşvik etmek ve güçlendirmek için önlemler almaya teşvik etmek için kullanılabilir.

Çocukların, gençlerin, tüm yerel ortakların ve paydaşların ÇDKG uygulamasının izlenmesi sürecine dahil edilmesi, yerel düzeyde daha iyi hesap verebilirlik ve şeffaflık sağlaması açısından önemlidir.

ÇDKG'nin belirlediği hedef ve sonuçlara ulaşmak için çeşitli stratejiler belirlenmelidir. Buna göre; bir kentin ÇDK etiketini alabilmesi için çocuk katılımı, çocuk dostu hukuki düzenlemeler, kent kapsamında çocuk hakları uygulama planı, çocuk haklarına özgülenen bir yapı ya da eşgüdümü sağlayan bir mekânizma, uygulanan çocuk politikalarının etkilerinin değerlendirilmesi, çocuk dostu bir bütçe, düzenli olarak çocuklara ilişkin durum analizi yapılması, çocuk hakları bilincinin yaratılması gerekir (UNICEF, Child-Friendly Cities Initiative) .

Dünyada ki ÇDK'ler incelendiğinde özellikle gelişmiş ülkelerde daha çok çocuk katılımı ve yeşil alan ve parklar gibi alanların varlığı, güvenlik noktalarına dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler dışında ise farklı öncelikler vardır. Bilhassa kırılgan çocukların sağlık, eğitim, barınma gibi temel haklardan yararlanmaları üzerinde durulduğu görülmektedir.

UNICEF verilerine göre; gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yüzde altmışı 2025 yılında kentlerde yaşayacak ve yaklaşık yarısı yoksul olarak nitelendirilecektir. Çocukların kentte yaşamalarına rağmen nitelikten yoksun kentsel alanlarda büyümeleri, kişisel gelişimlerini, farklılıklarını benimseme, sorumluluk alma becerilerini ve heveslerini etkilemektedir. Dolayısıyla; belediyelerin sadece yeşil alan ve katılım meselesine odaklanmaları yeterli değildir. Çocuğu merkezine alan kentleşme politikalarına, çocuk yoksulluğunun önüne geçecek önlemlerle ancak gerçek anlamda çocuk dostu kentler oluşturulabilir (Ataol et. al, 2019).

Çocuk Dostu Kentler ve Çocuk Hakları

Bir kenti çocuk dostu kent olarak tanımlanabilmesi için öncellikle söz konusu kentte çocuk haklarının ihlalinin önüne geçecek; çocuklarının sadece çocuk oldukları için sahip oldukları haklarından gereği gibi yararlanmalarını sağlayacak mekanizmaların var olması gerekir (Koç et al, 2015) . Temel insan haklarına özgülenen bütün uluslararası anlaşmalar gibi ÇHS de çocukların herhangi bir konuda ayrımcılığa uğramaması gerektiğinin altını çizer (Kaypak ve Uçar, 2018) . Ayrımcılık yasağının özünde; çocukların farklı talep ve ihtiyaçlara; farklı yaşam koşullarına sahip olabilecekleri ön kabulü yatar. Çocukların şiddet, sömürü ve istismardan korunma hakkı, eğitim, sağlık, su, beslenme ve çevre hakkı bu bağlamda oldukça önemlidir.

Bir kentin çocuk dostu kent tanımının kapsayıcılığına erişebilmesi için o kentin içerisinde yaşan her bir çocuğun güvenli, temiz bir çevrede yaşıyor olması gerekir. Özellikle kız çocukları ve göçmen çocuklar için güvenlik meselesi daha farklı bir anlam ifade eder. Öte yandan çocuk dostu kent olarak tanımlanmak isteyen bir belediyenin erişilebilir, karşılanabilir erken çocuk eğitim merkezlerini, çocuk etkinlik merkezlerini ayrımcılık gözetmeksizin belediye sınırları içerisinde yaşayan tüm çocuklara açık olması gerekir.

Covid 19 Pandemisi ve aşı karşıtı düşüncelerin artması çocukların sağlık hakkına erişimlerinin önemini bir kez daha hatırlatmıştır (Kayğusuz-Akbay, 2022). Her bir çocuk, ayrım gözetilmeksizin sağlıklı beslenme, temiz bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Belediye de bu bağlamda çocuk sağlık merkezleri, psikolojik danışmanlık merkezleri aracılığıyla çocukların sağlık hakkından yararlanmalarına aracılık etmelidir. İstanbul özelinde gerçekleştirilen bir çalışma, meseleye çocukların gözünden bakmayı denemiştir. Buna göre; çocukların yaşadıkları mahalleyi çocuk dostu olarak nitelendirmelerinde kentsel ve çevresel olgular etkin bir rol oynamaktadır (Severcan, 2015).

Türkiye'de Çocuk Dostu Kentler

Türkiye'de ÇDK projesi ilk kez 2006-2010 yılları arasında uygulanmıştır. İlk aşamada 12 pilot kent belirlenmiştir. Belirlenen kentlerin UNICEF tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda gelişimleri takip edilmiş ve çocuk dostu kent adayı olmanın ötesine geçip geçemeyecekleri incelenmiştir (Topsümer et. al, 2009).

2014-2015 yılları arasında ise UNICEF Türkiye Ofisi yeni bir ÇDK projesi başlatmıştır. Bu Proje, on belediyeyi kapsamına almıştır. Bu projede amaç; belediyeleri çocuk dostu politika ve program geliştirme konusunda güçlendirmektir. ÇDK girişimi ile Adana- Yüreğir, Ankara- Mamak, Bitlis, Erzurum-İspir, Giresun, İzmir-Bornova, Kırklareli- Lüleburgaz, Manisa, Mersin, Şanlıurfa-Eyyübiye belediyeleri ortak çalışmalar gerçekleştirilmiştir (UNICEF Türkiye, 2016).

Bu projeyi takip eden yıllarda, ÇDKG verilerine göre, Türkiye'de çocuk dostu kent olarak nitelendirilebilecek, ne yazık ki hiçbir yerel yönetim bulunmamaktadır. Türkiye'de 2024 yılı itibariyle çocuk dostu kent etiketini alan hiçbir yerel yönetimin olmaması ise düşündürücüdür.

İstanbul Çocuk Dostu Bir Kent Midir?

Bir kentin çocuk dostu olup olmadığını belirleyebilmek için Chawala (2002), Francis ve Lorenzo (2006) ve Delft kriterlerinin (Tandoğan, 2014) ortak noktalarından yola çıkılarak aşağıda yer alan unsurların araştırılması gerektiği iddia edilmektedir (Sarı, 2023): Güvenlik, oyun ve aktivite alanları, sosyal alanlar, özgürce hareket edebilme imkânı, uygun, güvenli, erişilebilir ulaşım rotaları, yaya kaldırımları ve bisiklet yolları; yeşile alana ve doğaya erişim ve kentte katılım haklarına sahip olmaları (Brown et al., 2019; Memiş, 2022).

İnsan hakları kentlerinin çocuk hakları göstergelerini (Günlük-Şenesen et al., 2021) dikkate aldığımızda ise belediye sınırlarındaki ayrım gözetmeksizin şekillendirilmiş çocuk danışma kurulunun olup olmadığı; çocuklar için hazırlanmış, çocuk dostu yayınların varlığı; belediye sınırları içerisinde yaşayan çocuklar ile bu yayınların ulaştığı çocuk oranı katılım hakkı açısından bir belediyeni çocuk dostu olup olmadığını belirlemede önemli bir nokta olacaktır. İBB özelinde ise sorulması gereken soru İBB Çocuk Meclisi'nin anılan göstergeleri karşılayıp karşılayamadığıdır.

Erişilebilirlik açısından ise toplu taşıma araçlarına erişimi, toplu taşıma araçlarına erişebilen çocukların toplam çocuk sayısına oranı; çocukların kullanımına bütünüyle açık alanların kentteki oranı, her yüz çocuk için güvenlik koşullarına uygun kaç çocuk oyun alanın olduğu, çocuk başına düşen toplam yeşil alan miktarı, belediyenin kreşlerinden, çocuk sağlığı merkezlerinden, psikolojik danışmanlık hizmetlerinden, çocuklar için açılan kurslardan, yaptığı yardımlardan faydalanan çocuk sayısının belediyede mukim toplam çocuk sayısına oranı önemlidir.

Güvenlik ise bir kentin çocuk dostu olup olmadığını belirlemede başka bir kriterdir. Belediye sınırları içerisinde çocuklardan gelen geri dönüşlerle onların güvenliği için alınan önlemlerin sayısı, alınan önlemlerin işe yarayı yaramadığı; afetlerden etkilenen, kaybolan, ölen çocuk sayısı; kenti havasının çocuk sağlığı açısından temiz olup olmadığı hususundaki veriler bir kentin çocuk dostu sayılmasında değerlendirmeye alınmalıdır.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı'na (İBB Stratejik Plan, 2024) uyarınca toplu taşıma hizmetlerinin çocuk dostu bir biçimde düzenlenmesi bir hedef olarak tespit edilmiş; yıllık çocuk oyun grubu sayısı her bir yıl için 300 olarak belirlenmiş; erken dönem çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği tespit edilmiş; erken dönem çocuk bakım hizmetleri ile ilgili kamu, özel sektör ve akademi arasında aktif ve kalıcı işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Stratejik Plan hazırlığı için yapılan çalıştay ve toplantılar sonucunda çocuklar için eşit, yeşil, kapsayıcı, eğitim noktalarının vizyon olarak belirlendiği görülmüştür. İBB Performans Bilgileri'ne (İBB Faaliyet Raporu, 2023)'e göre ise çocuk ve gençlere yönelik hizmetler için 2024 yılında ayrılan bütçe 2.934.232.002 TL'dir. Bu da İBB 2024 Bütçesi Gider Kalemleri'nin yaklaşık % 1,3'üdür. 65 adet Yuvamız İstanbul Çocuk Etkinlik Merkezleri açılmış; öğrencilere karşılıksız ve geri ödemesiz burs, çocuklara ücretsiz İstanbul Halk Süt verilmiş, annelere toplu taşımada ücretsiz yolculuk imkânı tanınmış, Kadın Aile ve Çocuk Komisyonu kurulmuş, İstanbul Çocuklara Soruyor Web Formları, Şehir Tiyatroları Çocuk Hakları Festivali, İstanbul Çocuklara Soruyor Web Sitesi, Trafik Çocuk Web Sitesi hayata geçirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2024-2028 Stratejik Planı'nın verilerine göre 3-5 yaş okullaşma oranı %52,2'dir (MEB, 2024). Söz konusu okullaşma oranı OECD ülkelerinin ortalamasının çok altındadır. OECD verilerine göre 2020 yılında 3-5 yaş okullaşma oranı OECD ülkeleri ortalaması %77, 05 iken, Türkiye'de bu oran %10,53'dür (OECD, 2020). Her ne kadar 2020 sonrasında okullaşma oranı artmışsa da 2024 yılı itibariyle, neredeyse 3-5 yaş aralığında çocuğun erken çocukluk bakım ve eğitiminden yararlanamamaktadır. İstanbul özelinde ise

İstanbul'da 3-5 yaş arası çocukların ancak %49,5'i okula gitmektedir (MEB, 2022-2023). 2018 verilerine göre İstanbul 0-4 yaş arası çocuk nüfusu 1 milyon 152 bindir. Avrupa kentleri ile kıyaslandığında en yüksek nüfusa sahip olan İstanbul'u Londra 619 bin çocukla takip etmektedir. İBB Yuvamız İstanbul Çocuk Eğitim Merkezi (ÇEM) verilen okullarda 2022 tarihi itibariyle 65 merkezde, 700 öğretmen eşliğinde 6030 çocuk EÇBE hizmetlerinden yararlanmaktadır. Nüfus ve okululaşma verilerine baktığımızda bu giriş elbette ki yetersizdir (Göl-Güven, 2024).

SONUÇ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planına, faaliyet raporlarına kolay ulaşabilmek ve mevcut verilerin güncelliği oldukça olumludur. Ancak her ne kadar İBB içerisinde çocuk odaklı faaliyet-

lerin tanımlanmışsa da söz konusu faaliyetlerin yıllık bütçe kalemleri içerisindeki yeri %1 gibi oldukça düşük bir orandır. Çocuklar için erken eğitim olanaklarını arttıracak ulaşılabilir ve karşılanabilir kreş ve bakımevi hizmetlerinin nüfus ile doğru orantılı olarak belirlenmesi gerekir. İBB bu bağlamda olumlu sayılabilecek hedeflere sahipse de mevcut durumun çocuk dostu kent tanımlamasına uymadığı açıktır.

Çocuk dostu bir kentte çocukların şiddetten, istismar ve sömürüden korunması (ÇHS m. 34, 36 ve 39); herhangi bir ayrımcılığa uğramadan hayata iyi bir başlangıç yapması, sağlıkla büyümesi ve bakılması (ÇHS m. 24); belediyenin sunduğu her hizmete kentin her yerinden eşit şekilde ulaşabilmeleri; katılımcı, uluslararası standartlara uygun eğitim almaları (ÇHS m. 28); belediyenin faaliyetlerinde katılım haklarını kullanabilmeleri, kentin kültürel ve sosyal hayatına iştirak edebilmeleri; yeşil alanlara erişebilmeleri, güvenli ve temiz bir çevrede yaşayabilmeleri (ÇHS m. 24 paragraf 2); arkadaş edinip güvenli alanlarda oyun oynayabilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle nitelikli oyun alanlarının var olduğu bir kentte yaşamak çocukların sadece fiziksel değil psiko-sosyal ve bilişsel gelişimlerine de olumlu katkılar sunacaktır (Karakuzu, 2021; Tandoğan, 2011; Tandoğan, 2014). Bu bağlamda, ne yazık ki, ne İBB ne de Türkiye'deki herhangi bir belediye çocuk dostu kent olma niteliğine sahiptir.

Yazar Bilgileri Seda İrem Çakırca

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

0000-0002-1327-1833 icakirca@istanbul.edu.tr

Kaynakça | References

Ataol, O, Krishnamurthy, S, & Van Wesemael, B. (2019). Children's Participation in Urban Planning and Design: A Systematic Review, *Children, Youth and Environments*, 29 (2), 27-47. https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.29.2.0027

Brown, C., de Lannoy, A., McCracken, D., Gill T., Grant, M., Wright, H., & Williams, S. (2019). Special issue: child-friendly cities, *Cities & Health*, 3 (1-2), 1-7

Chawla, K. R. (2001) (ed.) *Growing up in an Urbanizing World*. London, Earthscan Publications.

Francis, M., Lorenzo, R. (2006) (ed.). Children and city design: proactive process and the 'renewal' of childhood. *Children and their Environments Learning, Using and Designing Spaces*. 217-237

Göl-Güven, M. (2024). Yerel Yönetimin Erken Çocukluk Bakım ve Eğitimi (EÇBE) Hizmetine Bir Örnek: İBB Yuvamız İstanbul Çocuk Eğitim Merkezi. *Çember*, 3, 84-98

Günlük-Şenesen, G., Arun, Ö., Aykara, A., Sunata, U. Arkadaş Thibert, A., & Yücel, Y. (2021). *İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri*. Ankara

İBB 2020-2024 Stratejik Planı. https://uploads.ibb.istanbul/uploads/ibb_stratejik_plan_2020_2024_17fb807616.pdf (Erişim tarihi: 31. 07. 2024)

İBB Faaliyet Raporu 2023. https://uploads.ibb.istanbul/uploads/2023_Faaliyet_Raporu_1_fa79d76a01.pdf (Erişim tarihi: 31. 07. 2024)

Karakuzu, E., & Aksu, G. A. (2021). Çocuk Dostu Kent Kavramının Çocuk-Oyun-Mekân İlişkileri ve Paydaşlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4 (2), 147-156

Kayğusuz-Akbay, M. (2022). Çocuk Dostu Kentler, Çocuk Hakları ve Pandemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(1), 245-266

Kaypak, Ş., Uçar, A. (2018). Çocuk Haklarının Gerçekleşmesi Açısından Çocuk Dostu Kentler. International Journal of *Academic Value Studies*, 4 (18), 17-29

MEB 2024-208 Stratejik Planı. https://sgb.meb.gov.tr/yayinlarimiz/yayin/112 (Erişim tarihi: 31. 07. 2024)

Koç, N., Tavşancıl, & E., Demir, E. (2015). Çocuk Dostu Şehir Girişimi ve Çocukların Gözüyle Ankara. *İdealkent*, 17, 106-139

Memiş, L. (2022). Kentlerin Çocuklarından Çocukların Kentlerine: "Çocuk Dostu Akıllı Kentler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 379-397.

Oberg, C. (2024). The Child Friendly Cities Initiative-Minneapolis Model. *Maternal and Child Health Journal*, 28, 990–997

OECD. (2020) Enrolment rate in early childhood education. https://www.oecd.org/en/data/indicators/enrolment-rate-in-early-childhood-education.html?oecdcontrol-38c744bfa4-var1=OAVG%7CTUR&oecdcontrol-712178cb81-var3=2020 (Erişim tarihi: 31. 07. 2024)

Öktem, K., & Akpınar, İ. E. (2019). Çocuk Dostu Şehirler: Lüleburgaz Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 112-132.

Powell, R. (2024). Child-Friendly Cities and Communities: opportunities and challenges, *Children's Geographies*, 1-14

Riggio, E. (2002). Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. *Environment and Urbanization*, 14(2), 45-58

Sarı, Ö. (2023). Child Friendly City: Istanbul. *RAIS Conference Proceedings*, August 3-4, 2023, 146-150.

Severcan, Y.C. (2015). Çocukların Gözünden Çocuk Dostu Yer Kavramı ve Yaşanılan Yerlerin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. *İdealkent*, 17, 140-181

Tandoğan, O. (2011). *İstanbul'da "Çocuk Dostu Kent İçin Açık Alanların Planma, Tasarım ve Yönetim İlkelerinin Oluşturulması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçi Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar. *MEGARON*, 9 (1), 19-33.

Topsümer, F., Babacan, E., & Baytekin, E.P. (2009). Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 35, 5-20

UNICEF. Child-friendly cities initiative. https://www.childfriendlycities.org (Erişim tarihi: 31. 07. 2024)

Bölüm 6
Chapter 6

Sivil Toplum Kuruluşları ve Metropollerdeki Fonksiyonları

Non-Governmental Organizations and Their Functions in the Metropolises

Mehmet Duman [1]

[1] Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA), İstanbul, Türkiye

Öz

Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın yeri günümüz dünyasında oldukça önemlidir. Sivil toplumun tarihsel serüvenine baktığımızda birçok Avrupalı düşünürün katkısını görmekteyiz. Ortaçağ Avrupasında zor zamanlar geçirdiğini söyleyebileceğimiz sivil toplum, Sanayi devrimi ile birlikte yakaladığı ivmeyi sürdürmeye devam etmiştir. Son yüzyılda ise "Sivil Toplum Kuruluşları" halkın katılımı ile çok özel bir yere konumlanmış, şehirlerin ve metropollerin sesi haline gelmiştir. İnternetin kullanımı ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının hareket sahası da genişlemiş ve kurumlar açısından uluslararası bilgi paylaşım sürecide başlamıştır. 1996 yılında Türkiye'de gerçekleşen Habitat II Konferansı ile başlayan ve AB ilişkilerinin gelişmesi ile devam eden süreç, Türkiye'deki sivil toplum çalışmalarını da etkilemiştir. Sivil toplum kuruluşlarının sayısında meydana gelen artış bunu desteklemektedir.

Abstract

Non-governmental organizations (NGOs) play a crucial role in today's world. A review of the historical development of civil society reveals the significant contributions of various European thinkers. While civil society faced challenges during medieval Europe, it gained momentum with the Industrial Revolution and has continued to thrive. Over the past century, non-governmental organizations achieved a uniquely prominent position through public engagement, amplifying the voices of cities and metropolises. With the advent of the Internet, the operational scope of these organizations has expanded, facilitating international information exchange. The process that began with the Habitat II Conference in Türkiye in 1996 and was further shaped by the development of Türkiye-EU relations has significantly influenced civil society activities in Türkiye, as reflected in the increasing number of such organizations.

Anahtar Kelimeler Sivil Toplum Kuruluşları · Sivil Toplum Tarihi · Türkiye'de Sivil Toplum · Metropollerde Sivil Toplum · Sivil Toplumun Fonksiyonları

Keywords Non-governmental Organizations · History of Civil Society · Civil Society in Türkiye · Civil Society in Metropolises · Functions of Civil Society

Duman, M. (2025). Non-governmental organizations and their functions in the metropolises. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 72-84). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.06

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Duman, M.

Mehmet Duman m.duman@uclg-mewa.org

Extended Summary

Metropolises, with their dense populations and cultural diversity, are dynamic centers of life that reflect the complexities of the modern world. Challenges faced by these large cities include issues such as crime, poverty, environmental problems, social inequalities, and societal discord. Civil Society Organizations (CSOs) have assumed a vital role in addressing these challenges and supporting societal development, particularly in promoting sustainability in recent years. CSOs enhance the quality of life for individuals living in metropolitan areas by advocating for human rights, improving security, and encouraging social participation. This study examines the historical evolution of civil society organizations and their impact on metropolises.

CSOs play a crucial role in improving the quality of life for urban residents and ensuring a safe environment. These organizations strengthen social cohesion and address community needs by operating in areas such as social services, education, health, housing, and social justice. Throughout the historical journey of civil society, thinkers like Hobbes, Locke, and Rousseau have interpreted the concept in different ways, with Hegel being the one to use the term in its contemporary sense.

Civil society experienced a positive transformation after the Industrial Revolution, supported by liberalism. The values brought by liberalism include individualism, freedom, a limited state structure, spontaneous order, and a market economy. Today, CSOs play an influential role in shaping public opinion, acting as pressure groups, and impacting the policy preferences of governments. Examples of CSO activities include associations, unions, cooperatives, women's organizations, local community groups, social movements, consumer associations, and small producer associations.

It is evident that CSOs are particularly active in metropolises. The defining characteristics of CSOs operating in metropolitan areas include being non-profit, acting independently of political and economic factors, being based on volunteerism, having a flexible and non-bureaucratic structure, adopting a participatory approach in decision-making and implementation to ensure public involvement and empowerment, and influencing current management and practices with policies and strategies aligned with their objectives. Additionally, they uphold values such as honesty, consistency, transparency, charity, tolerance, and a service-oriented mindset.

The importance of CSOs is growing in Turkey as it is globally. While civil society in Turkey historically existed in the form of charitable foundations, the concept of CSOs in the Western sense is relatively new. During the Seljuk, Ottoman, and Republican periods, some social services were provided by volunteer organizations. Many of today's state institutions responsible for education and healthcare in Turkey trace their origins to foundations established during the Ottoman era.

1. GİRİŞ

Her geçen gün büyüyen metropoller, toplumsal sorunların çözümünde sivil toplum kuruluşlarının oynadığı kritik rolü daha da belirgin hale getirmektedir. Sivil toplum kuruluşları, kentin dinamizmi içinde toplumsal dayanışmayı ve katılımı güçlendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Metropoller, yoğun nüfusları ve kültürel çeşitlilikleriyle günümüz dünyası karmaşıklıklarını yansıtan dinamik yaşam merkezlerindendir. Bu büyük şehirlerde karşılaşılan zorluklar arasında suç, yoksulluk, çevresel sorunlar, sosyal eşitsizlikler ve toplumsal uyumsuzluk gibi çeşitli sorunlar yer almaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), metropollerde bu sorunlara çözüm üretmek ve toplumsal gelişmeyi ve son yıllarda sürdürülebilirliği desteklemek için önemli bir rol üstlenmiştir. STK'lar, insan haklarını savunma, güvenliği artırma ve toplumsal katılımı teşvik etme gibi alanlarda faaliyet göstererek metropollerde yaşayan bireylerin yaşam kalitesini arttırır. Bu çalışmada, sivil toplum örgütlerinin geçmişten günümüze gelen süreci ve sivil toplum kuruluşlarının metropollere olan etkileri incelenecektir.

STK'lar, metropollerde yaşayan insanların yaşam kalitesini artırmada ve güvenli bir ortam sağlamada önemli bir role sahiptir. Bu kuruluşlar, sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, barınma ve toplumsal adalet gibi alanlarda faaliyet göstererek toplumsal dayanışmayı güçlendirir ve toplulukların ihtiyaçlarına cevap verir. Ayrıca, insan hakları ihlallerine karşı farkındalık yaratır ve savunuculuk yaparak

hakların korunmasını sağlar. Metropollerde karşılaşılan güvenlik sorunlarına karşı, toplum merkezli güvenlik programları düzenleyerek ve çeşitli yollarla toplumu bilinçlendirerek etkili çözümler sunarlar. Sivil toplum kuruluşlarının bu kapsamlı çalışmaları, metropollerde yaşayan bireylerin insan haklarına erişimini kolaylaştırır ve toplumda huzur ve güven ortamının oluşmasına katkı sunarlar. Bu nedenle, metropollerde STK'ların rolü ve işlevselliği, özellikle insan hakları konularında etkin bir öneme sahiptir.

"Sivil" terimi, Latince'de "yurttaş" veya "kent sakini" anlamına gelen "civis" kökünden türetilmiştir. "Sivil toplum" kavramı ise, Fransızca "société civile" ifadesinden doğmuştur. Günümüzde, sivil toplum kuruluşları veya örgütler, sıkça kullanılan kısaltmasıyla ülkemizde STK (Sivil Toplum Kuruluşu) olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası literatürde ise, daha çok NGO (Non Governmental Organization) kısaltması kullanılmaktadır.

Sivil toplum kavramı, Batı düşünce tarihinde Hobbes, Locke, Rousseau, Hegel, Marx ve Gramsci gibi düşünürler tarafından derinlemesine tartışılmıştır. Bu tartışmalar, devlet ile toplumun birbirinden ayrılması ve toplumun, devlet karşısında kendi hak ve özgürlüklerini savunan bir alan olarak üstünlüğünü ortaya koyma çabası ile şekillenmiştir.

Sivil toplum tartışmalarını ilk olarak başlatan düşünürler olan; Hobbes, Locke ve Rousseau, sivil toplum kavramını çoğunlukla devleti temsil eden bir olgu olarak ele almışlardır. Ancak, devlet ve sivil toplum arasındaki ayrım, Hegel ve Marx'ın çalışmalarıyla belirgin bir şekilde ortaya konmuştur.

Sivil toplum kavramı, tarih boyunca Batı düşünce geleneğinde merkezi bir tartışma konusu olmuş ve zamanla farklı anlamlar kazanarak kendini güncellemiş ve geliştirmiştir. Erken dönem düşünürleri, sivil toplumu çoğunlukla devletin bir temsili olarak ele alırken, 18. yüzyıldan itibaren sivil toplum ve devletin birbirinden ayrıştığı, özellikle Hegel ve Marx ile bu iki kavramın ayrı varlıklar olarak değerlendirilmeye başlandığı bir döneme girilmiştir.

Kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanan ve 15. yüzyıldan itibaren farklı anlamlar kazanan sivil toplum, tarih boyunca devlet, birey ve toplum ilişkilerini anlamlandırmada ve düzenlemede temel bir kavram olmuştur. Sivil toplumun kökeni Aristoteles'e kadar dayandırılabilir; ancak 18. yüzyıla kadar sivil toplum ile siyasi toplum arasında belirgin bir ayrım yapılmamış, bu iki kavram aynı anlamda kullanılmıştır. Bu durum, dönemin toplumsal ve siyasi anlayışlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

18. yüzyılda teorik temelleri atılan sivil toplum kavramı, temel olarak liberal değerler ekseninde şekillenmiş ve Locke, Rousseau, Burke, Fichte, Paine, Hegel ve Marx gibi önde gelen düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Bu düşünürlerin katkıları, sivil toplumun devlet, birey ve topluluklar arasındaki ilişkilere dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine olanak tanımıştır

Günümüzde STK'lar, kamuoyu oluşturmada, baskı grubu haline gelmede, ülkeler tarafından uygulanan politika tercihlerinde etkileyici role sahiptirler. Sivil toplum örgütlerinin faaliyet alanlarına; dernekler, birlikler, sendikalar, sosyal hareketler, vatandaş grupları, tüketici dernekleri, küçük üretici örgütleri, kooperatifler, kadın dernekleri ve yerel halk girişimleri gibi farklı türlerde oluşumlar örnek gösterilebilir. Bu örgütler, toplumun çeşitli ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlayan geniş bir yelpazede faaliyet göstermekte ve bireyler arasındaki dayanışmayı güçlendirmektedir.

Sivil örgütlenmenin temelinde dostluk, arkadaşlık, kolektif bir şeyler başarma arzusu ve gönüllü bir şekilde bir araya gelme isteği bulunmaktadır. İnsanların birlikte hareket ederek sinerji ve güç birliği oluşturması gerektiğini ifade eden sivil toplum, bireylerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri işleri ortak bir çabayla başarmalarını sağlayan bir yapıdır. Bu anlayış, dayanışma ve toplumsal katılımın önemini vurgulamaktadır.

2. SİVİL TOPLUM KONUSUNDA YAŞANAN TARTIŞMALAR

1980'lerden itibaren STK'lar yoğun biçimde tartışılmaya başlanan bir konu olmuş ve farklı anlamlar yüklenen "sivil toplum" kavramının kökeni Antik Yunan'a dayanan bir geçmişe sahiptir. Klasik siyaset ve hukuk felsefesi çerçevesinde, daha çok devlet odaklı bir bağlamda ele alınan bu kavram, ilk kez Aristoteles tarafından "politike koinonia" ifadesiyle kullanılmış ve Latinceye "societas civilis" olarak çevrilmiştir. Aristoteles'ten başlayarak; Hobbes, Locke, de Tocqueville, Rousseau ve Ferguson gibi düşünürlerin eserlerinde, "siyasi toplum" yani devlet ve "sivil toplum" kavramlarının özdeş bir anlam taşıdığı görülmektedir. Bu dönemlerde sivil toplum, bireylerin ortak yaşam alanındaki düzenini ve işleyişini açıklamak için kullanılan bir kavram olarak dikkat çeker.

Sivil toplum kavram olarak, Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler tarafından çeşitli yaklaşımlarla ele alınmış ve yorumlanmıştır. Ancak, kavramın modern anlamına kavuşmasında Hegel'in katkısı belirleyici olmuştur. Hegel, sivil toplum ile siyasal toplum arasında net bir ayrım yapmış ve analitik düzeyde devlet ile toplum arasındaki sınırları tanımlamıştır. Bu bağlamda, sivil toplumu bireylerin özel çıkarlarını gerçekleştirdiği bir alan olarak ele alırken, devleti ise genel çıkarların koruyucusu olarak konumlandırmıştır. Bu ayrım, sivil toplum kavramının gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır.

Ortaçağ sonrası dönemde gerçekleşen siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümler, yurttaşlık bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde, bireylerin hak ve özgürlüklerini sorgulama ve savunma eğilimleri artmış, yasalar önünde eşitlik ilkesine dayalı bir toplumsal düzenin temelleri atılmıştır. Sorgulayan bireylerin ortaya çıkışı, sadece bireysel farkındalığı artırmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal değişim ve ilerlemenin zeminini hazırlamıştır. Böylece, modern yurttaşlık anlayışının temelleri atılmıştır. Batı da "Karanlık Çağ" olarak da tanımlanan ve 5. yüzyıl - 15. yüzyıl tarihlerine denk gelen zamanlarda Batı toplumsal dönüşümler yaşaması sonucu çeşitli düşünürleri ile sivil toplum kavramının da çıkış noktalarına öncülük etmektedir.

Sivil toplum, bugünkü ayrıcalıklı konumuna Batı Avrupa'nın geçirdiği sosyal, ekonomik ve siyasal dönüşümler sonucu ulaşmıştır. Bu dönüşümler, Orta Çağ'ın karanlık döneminin sona erdiği, Rönesans ve Reform hareketlerinin yaşandığı, ilerleme fikrinin güçlendiği ve bilim insanları ile filozofların toplumu aydınlattığı Aydınlanma Çağı'nı ifade eder. Sivil toplumun oluşumu, bu tarihsel sürecin bir gerekliliği olarak şekillenmiş ve bu mirası taşımanın yanı sıra bu evrimsel gelişimle gurur duyan bir yapı haline gelmiştir.

Sivil toplum Ortaçağ karanlığı sonrası On sekizinci yüzyıl sanayi devrimiyle sistemleşen liberalizmin dayanaklarını benimsemiştir. Bu dayanakları dört maddede sıralayabiliriz. Bunlar: Bireycilik, özgürlük, sınırlı devlet yapısı ve son olarak kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisidir.

Milletler Cemiyeti ve ILO'yu (Uluslararası Çalışma Örgütü) kuran Versailles Antlaşması'nda 1919'dan bu yana vurgulandığı üzere, evrensel barış, sosyal adalet üzerine bina edilmelidir (Barret-Ducrocq, 2005, p. 241) . Bu anlaşma sivil toplum için de bir evrilme niteliği taşımaktadır.

Sivil toplum olgusunu anlayabilmemiz için ilgili olduğu üç kavramı bilmemiz gerekir. Bu kavramlar; devlet, liberalizmdir ve demokrasi'dir. Sivil toplum kuruluşları da sanayi devrimi sonrası ve özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda bu kavramları geliştirmekte, güncellemekte ve güçlendirmektedir.

Tevfik Erdem, makalesinde bu üç olguyu şu şekilde açıklamaktadır: Bu durumun üç temel nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan sosyal hareketler, özellikle siyah hakları kampanyaları, feminist, öğrenci ve çevre hareketleri ile barış çabaları, sivil toplumun önemini gündeme taşımıştır. İkinci olarak, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren resmi ve gönüllü kuruluşlar devletlerin mutlak otorite statüsünü sarsmıştır. Üçüncü neden ise, Doğu Bloğu'ndaki tek parti rejimlerinin oluşturduğu tek tip toplum ve siyaset yapısına sahip devletlerin çöküşüdür. Bu totaliter rejimler, sivil toplumu yok eden yapılarıyla dikkat çekmektedir.

Tevfik Erdem'in üç ana olguyu sıralayarak açıkladığı bu süreç, devlet ile sivil toplum arasındaki dinamikleri yeniden değerlendirmemizi gerektirir. Hegel'in sivil toplum ve devlet arasındaki karşıtlık üzerine geliştirdiği düşünce, bu bağlamda kritik bir rol oynar. Hegel, devletin sivil toplum üzerindeki kurucu gücünü, bu iki alanın mutlak bir ayrılık içinde olmadığı, aksine karmaşık bir ilişki ağı içinde birbirlerini tamamladığı bir yapı olarak ele alır. Bu bağlamda, siyasal mücadelelerin ve krizlerin merkezi olarak devlet, sivil toplumun çelişkilerine çözüm arayışının da odak noktasıdır.

Hegel'in kavramlaştırması devlet ve sivil toplum olmak üzere iki kategoriyle işlerlik gösterirken, onların karşıtlıklarını, nihai otoriteye devletin sahip olduğu gerçeğine karmaşık bir dizi organ ve mekanizma aracılığıyla uzlaştırmaya çalışır. Bu koşullarda, devletin sivil toplum üzerinde kurucu güce sahip olması yalnızca sivil toplum ve devlet ayrımını yumuşatma yolu değildir. Aynı zamanda, Hegel'in sivil toplum çelişkilerine siyasal çözümdür. Siyasal mücadele devlet içerisinde gerçekleşir. Siyasal etkinliğin ve siyasal aklın mekanı olarak devlet mücadelenin ve krizlerin gerçekleştiği yerdir (Neocleous, 2015, p. 23).

Hegel'in devlet ve sivil toplum arasındaki karşıtlığı uzlaştırma çabası, devletin sivil toplum üzerindeki kurucu gücünü vurgularken, siyasal mücadelenin de ana sahnesi olarak devleti konumlandırır. Bu yaklaşım, devletin merkezi otoritesini pekiştirirken, sivil toplumun rolünü de devletle olan ilişkisi üzerinden tanımlar. Gramsci ise, Hegelci çerçeveyi genişleterek, devletin sivil toplumu kapsayan ve denetleyen yapısına dikkat çeker. Ona göre, devletin sivil topluma müdahalesi, bu iki alanı iç içe geçirir ve liberal düşüncenin devleti ekonomiden ayrıştırma talebini geçersiz kılar.

Gramsci'nin liberal devlet ile 1870 sonrası gelişen devlet arasındaki farklılık üzerine yaptığı değerlendirme, onu devlet kavramını Hegelci bir yaklaşımla genişletmeye götürmüştür. Gramsci'ye göre, devletin daha önce sivil topluma ait olan alanlara müdahalesi ve bu alanlar üzerinde denetim sağlaması, devlet ile sivil toplumun birbirine karışmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Gramsci, "Sivil toplum ve devlet bir ve aynı oldukları için," liberallerin devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği yönündeki görüşünü anlamsız bulur.

Marx ve Engels, 1840'lardan itibaren çalışmalarında Avrupa'daki sanayi devriminin toplumsal etkileri ve bunun sonucunda tarih sahnesine güçlü bir şekilde çıkan işçi sınıfının mücadelelerine odaklanmıştır. Marx, toplumsal analizlerinin temelini oluşturan sivil toplum kavramını Hegel'den alır ancak Hegel'in devlete atfettiği üstünlük fikrine eleştirel bir yaklaşım geliştirir. Marx'a göre, sivil toplum, kapitalist üretim biçiminin şekillendirdiği toplumsal yapıları ve bu yapıların içindeki sınıf çatışmalarını ifade eder.

Foucault'nun iktidar ve yönetim üzerine yaptığı analiz, modern toplumlarda iktidarın işleyişine dair derin bir kavrayış sunarken, bu analizlerin devletin rolü ve hukukun yapısal önemi gibi unsurları göz ardı etmesi, eleştirinin bir başka boyutunu gündeme getirir. Foucault'nun yaklaşımı, yönetimin toplumsal ve siyasal süreçlerdeki merkezi rolünü vurgularken, devletin kurucu iktidarını yeterince dikkate almaması, düşüncesinin zayıf noktalarından biri olarak değerlendirilir. Bu eleştiriyi daha derinlemesine anlamak için, Foucault'nun yönetim ve iktidar arasındaki ilişkiye dair yorumlarını ve bu yorumların devletin hukuki ve siyasal yapılarına etkisini incelemek gerekir.

Foucault'un eleştirisinin içkinliği, eleştirinin burada, onun en güçlü olduğu yerde karşısına çıkmasından ötürüdür. Analizini "iktidar" ve "toplum" üzerine kuran Foucault'nun yönetim kavramı, devlet veya sivil toplum karşısında oynadığı rolün dışında bir izahat çerçevesi içerisinde işlevsellik kazanır. Bu da onun yönetimin merkeziliğine ilişkin anlayışını zayıflatır. Burada eleştirilecek nokta Foucault'un çalışmasının devletin kurucu iktidarını ve yönetimin biçimlenmesinde ve işleyişinde hukukun önemini görmemesidir. Foucault'nun iktidar anlayışımıza olumlu katkısı bir çift çözünme dizisiyle ciddi düzeyde azalmıştır. Buna göre devlet çözünerek önce iktidar ve ardından toplumsal yapı, hukuk da çözünerek önce norm ve ardından yönetim biçimine dönüşür ve bunlar siyasal olanın niteliğini anlamaya kalkan

her çabanın temelini çürütürler. İktidarın uygulanmasında aracılık yapan ve bu sebeple Foucault'nun temel odak noktasını oluşturan yönetsel mekanizmalar siyasallaştırılmalı ve böylece siyasal yönetimin değerlendirilmesine dönüşmelidir (Neocleous, 2015, p. 11).

Richard Falk, realistlerin kötümser yaklaşımına karşı, Dünya Düzeni Modelleri Projesi'nin (WOMP) varsayımlarını daha iyimser bir perspektiften ele almıştır. Falk'a göre, WOMP bir yandan devletin uluslararası sistemdeki baskın aktör rolünü genel anlamda kabul ederken, diğer yandan militarizmin ve nükleer silahlanmanın azaltılması, Birleşmiş Milletler ile bölgesel kurumların güçlendirilmesi, üçüncü dünya ülkelerinde kalkınmanın teşvik edilmesi ve daha eşitlikçi, demokratik, hukukun üstünlüğüne dayalı sürdürülebilir bir dünya düzeninin inşası gibi reformist olanakların gerçekleşme ihtimali konusunda umut vadetmektedir.

Zamanla küreselleşmenin hız kazandığı modern dünyada, uluslararası ilişkiler ve ekonomi alanlarında yeni dinamikler ortaya çıkmıştır. Bu dinamikler küresel demokrasinin inşası ve insan refahının artırılması hedefiyle hareket eden ulus ötesi eylemciler, küreselleşmenin insan odaklı bir yaklaşımla şekillendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer yandan, küreselleşmeye karşı milliyetçi tepkiler de giderek güçlenmekte ve ulusal egemenlik ve yerel ekonominin korunması etrafında şekillenmektedir. Bu iki karşıt eğilim, küreselleşmenin doğası ve etkileri üzerine hala devam etmekte olan tartışmaların merkezinde yer alır. Bu çatışma ortamında metropoller ve kentler gelişimlerine devam etmişlerdir.

Küresel demokrasinin inşası aracılığıyla insanlığın refah düzeyini artırma çabaları, ulus ötesi eylemcilerin daha pozitif ve çözüm odaklı yaklaşımlar benimsemesine yol açmıştır. Bu çabaların temel amacı, küreselleşmeyi piyasa güdümlü bir yapıdan ziyade, insan odaklı bir yapıya dönüştürmektir. Ancak, küreselleşme karşıtı hareket içinde milliyetçi bir bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenler, korumacılık eğilimleri sergileyerek, ulus devletin ve yurttaşlarının üstünlüğüne dayalı, ülkesel bir dünya düzeni anlayışını koruma mücadelesini merkezine alır. Özellikle örgütlü emek gücü ve ulusal ekonomilerin küresel rekabet koşullarına uyum sağlayamayan sektörleri, ağırlıklı olarak maddi gerekçelerle küreselleşmeye karşı bir duruş sergilemektedir.

Sivil toplumun gelişiminin arkasında yatan en önemli ögelerden birisi de hiç şüphesiz ki katılımdır. Sivil katılımın artması ile ortaya çıkacak birçok hak ve yenilikte beraberinde gelmektedir. Richard Falk katılımı şu şekilde yorumlamaktadır:

Toplumun siyasal yaşamına etkin ve anlamlı katılım, yönetim sürecine odaklansa da, işyerinden ev hayatına kadar toplumsal yönetişimin tüm alanlarını kapsar. Katılım, doğrudan olabileceği gibi, dolaylı, yani temsilci ya da teslimiyet düzeyinde de olabilir. Ancak, bu katılım, erişim eşitliği ilkesine dayanarak, karar verme süreçlerine görüş bildirilebilmesi ve bu görüşlerin etkide bulunmasına olanak tanır.

Toplumun, karar alma süreçlerine etkin ve anlamlı katılımı, metropoller gibi büyük ve karmaşık yapılar için kritik öneme sahiptir. Katılım, ayrıca metropollerde yaşayan vatandaşların karar alma süreçlerine eşit erişim sağlamasını ve görüşlerini ifade ederek toplumsal yönetişime katkıda bulunmalarını mümkün kılar. Batıda zemini atılan sivil toplum, bir kültür haline gelerek dünyanın her bölgesinde kendine yer edinmektedir.

3. SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ VE METROPOLLERE OLAN ETKİSİ

Sivil toplum kavramı, tarih boyunca farklı dönemlerde çeşitli yaklaşımlarla ele alınmış ve zaman içinde gelişim göstermiştir. John Keane, bu kavramın modern anlamına ulaşana kadar dört evreden geçtiğini belirtmektedir:

Birinci Evre: Klasik dönemde, sivil toplum ile devlet arasındaki birliktelik kırılmıştır. Bu dönemde merkezi, egemen ve anayasal devletin meşruiyeti savunulurken, sivil toplum içerisindeki bağımsız

toplulukların gelişimi ön plana çıkarılmıştır. Bu yaklaşım, devletin otoritesine karşı bireylerin özerk alanlarını koruma fikrine dayanır.

İkinci Evre: Bağımsız toplulukların devlete karşı kendilerini savunma haklarının meşru olduğu fikri gündeme gelir. Burada, sivil toplumun devlete karşı bağımsızlığı vurgulanır ve bu, kavramın gelişimi açısından önemli bir adımı temsil eder.

Üçüncü Evre: Sivil toplum ile devlet arasındaki karşıtlık zayıflar. Bu dönemde, sivil toplumun özgürlüğünün çatışma ve karışıklık yarattığı düşünüldüğü için daha katı bir devlet düzenlemesi ve denetimine ihtiyaç duyulduğu savunulur. Burada, vurgu sivil topluma karşı devlet anlayışına kayar.

Dördüncü Evre: Düzenleyici devlet iktidarının, sivil toplumu boğabileceği endişesi ortaya çıkar. Bu evrede, çoğulcu, kendi kendini örgütleyen ve devletten bağımsız bir sivil toplumun korunmasının önemi vurgulanır. Sivil toplum, bireysel özgürlüklerin ve toplumsal çeşitliliğin sürdürülebilirliği için kritik bir alan olarak değerlendirilir.

Bu süreçler, sivil toplum kavramının hem teorik hem de pratik anlamda nasıl şekillendiğini ve tarih boyunca kazandığı farklı boyutları göstermektedir.

Sorumlu bir küresel kapitalizmin inşası, mevcut küresel yönetişim biçiminden daha şeffaf, kapsayıcı ve destekleyici bir sistemin varlığını gerektirmektedir. Bu tür bir küresel yönetişime ulaşmak için, sivil toplumun sürekli, güçlü ve kararlı bir baskı oluşturması elzemdir. Ancak bu baskının etkili olabilmesi için, sivil toplumun alternatif politika önerileri ve uygulanabilir dünya görüşleri ile desteklenmesi büyük önem taşır.

Küresel kapitalizmin daha sorumlu bir yapıya kavuşabilmesi için, şeffaf bir küresel yönetişim biçimi gerekmektedir. Bu durum ancak sivil toplumun güçlü ve sürekli baskısıyla mümkün olabilir. Metropoller, bu dönüşümün merkezlerinde yer alarak, sivil toplumun küresel yönetişim üzerindeki etkisinin en yoğun hissedildiği alanlar haline gelmektedir. Metropollerde yaşayan vatandaşlar, ekonomik fırsatları devletten bağımsız olarak etkin kullanmaktadır. Bu durum da liberalizmin yükselmesine zemin hazırlamaktadır.

Uluslararası SKT'ların kökeni, 19. yüzyılın ortalarına kadar dayanmaktadır. Bu dönemde kölelik karşıtı hareketler ve kadın haklarının kazanılması için yapılan çalışmalar, sivil toplum örgütlerinin önemli roller üstlendiği alanlardan bazılarıdır. Sivil toplum örgütlerinin etkinliği, özellikle Dünya Silahsızlanma Konferansı sırasında zirveye ulaşmıştır. Bugünkü anlamıyla "sivil toplum kuruluşu" terimi ise ilk kez 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kuruluş sürecinde kullanılmıştır. BM Kuruluş Beyannamesi'nin 10. Bölümünün 71. Maddesi, devlet ya da üye ülkelerden bağımsız olan örgütlerin danışmanlık rolüne ilişkin bir tanımlama yaparak bu kavramı literatüre kazandırmıştır. Bu düzenleme, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının resmi ve tanınmış bir statü kazanmasına zemin hazırlamıştır.

1990'lı yıllara geldiğimizde ise sivil toplum örgütlerinin birçok alanda faaliyet göstermeye başlaması ve akabinde internetin kullanımının yaygınlaşması ile sivil toplum kuruluşlarının sayısında artış meydana getirmiştir. 21. yüzyılın akademik camia tarafından "sivil toplum örgütleri çağı" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

Günümüzde metropollerde çeşitli hizmetler sunarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Kâr amacı gütmemek,

Bağımsızlık,

Yapılan çalışmalarda gönüllülük esasına dayanmak,

Esnek yapıya sahip olmak,

Katılımcı yaklaşımı benimsemek,

Stratejiler ile etkilemek,

Değerler ve etik ilkeler.

Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları birbirinden farklı olsa da hepsi, "birlikten güç doğar" ilkesine dayanır. Bu ilke doğrultusunda metropollerde yaşayan bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve toplumsal fayda sağlamak üzere çeşitli çalışmalar yürütürler.

Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Vatandaşlar arasında hoşgörü ve dayanışmayı artırılması,

Bilgilendirme çalışmaları yapılması,

Birliktelik ve ortak hareket etme bilincinin kazandırılması,

Aynı düşünceleri vatandaşların bir araya getirilmesi,

Ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet gerçekleştirmek.

Sivil toplum örgütlerinin bu temel işlevleri, metropoller gibi yoğun nüfuslu ve çok kültürlü ortamlarda daha da önem kazanmaktadır. Metropoller, çeşitli toplumsal grupların bir arada yaşadığı, karmaşık olmasının yanında dinamik yapılar olarak sivil toplum örgütleri için hem fırsatlar hem de zorluklar sunar. STK'lar, Metropollerde bireyler arasında hoşgörü ve dayanışmayı artırarak toplumsal uyumu pekiştirmek üzere çalışmalar yapar ve kentsel sorunlara yönelik kolektif çözümler üretilmesini sağlar. Metropollerdeki çeşitlilik ve sosyal farklılıklar, sivil toplum örgütlerinin bilinçlendirme faaliyetleri ve ortak amaçlar etrafında bireyleri bir araya getirme çabaları için verimli bir zemin oluşturmaktadır. Bu sayede metropollerde yaşayan özellikle de dezavantajlı vatandaşlar, sivil toplum örgütleri aracılığıyla kentin karmaşıklığı içinde seslerini duyurabilirler.

4. METROPOLLERDEKİ STK'LARIN FONKSİYONLARI

Metropolleri toplumsal çeşitlilik ve sorunların yoğunlaştığı yerler olarak görmekteyiz. Metropoller, sivil toplum örgütlerinin bu işlevlerini yerine getirmeleri için fırsatlar oluşturmanın yanında zorlukları da barındırırlar. Bu bağlamda, metropollerdeki STK'lar, kent yaşamının karmaşıklığı içinde daha stratejik ve etkili müdahalelerde bulunmak durumundadır.

Kavramsal analizden sonra, sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonları ve biçimleri şu şekilde sıralayabiliriz: Kamuoyu oluşturma, dengeleyici unsur olmak, katılımcı kültür oluşturma, pilot projeler üretmek. Bu işlevler, sivil toplum örgütlerinin toplumdaki etki alanlarını ve toplumsal sorunlara nasıl katkı sağladığını göstermektedir.

STK'lar, bireylerin taleplerini dile getirerek, katılımcı bir toplum oluşmasına katkı verirler. Özellikle metropollerdeki hızlı kentleşme ve yoğun nüfus baskısı altında daha da önemli hale gelmektedir. STK'ların çeşitli projeler üretmesi, projelerin finansmanının sağlanması ve bu projelerin hayata geçirilmesi metropollerde sunulan hizmetler noktasında önemli bir yere sahiptir.

Geçmişten Günümüze Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Metropollere Etkileri

Türkiye'de STK'lar gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Türkiye'deki sivil toplumun, tarihsel çerçevede vakıf müessesesi şeklinde var olduğu bilinmekle birlikte Batılı anlamda bir STK olgusu yeni sayılabilir.

Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde birçok toplumsal hizmet, gönüllü kuruluşlar tarafından sunulmuştur. Türkiye'deki modern eğitim ve sağlık hizmetlerinin temeli, Osmanlı döneminde kurulan vakıflara dayanmaktadır. Bu vakıflar, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında önemli hizmetler sunmuş, aynı zamanda toplumun farklı kesimlerine yardım eli uzatmıştır. Cumhuriyet döneminde ise devletin bu alandaki rolü artmış, ancak Osmanlı'dan miras kalan vakıf kültürü, günümüzdeki STK'ların gelişimine önemli bir etki yapmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, STK'lar Anayasa başta olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle korunmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi sivil toplum anlayışını tam anlamıyla algılayabilmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gelişen sivil toplum yapısına da bakmak gerekmektedir. Osmanlı'da kurulan vakıflar, eğitim, sağlık, sosyal yardımlar gibi alanlarda önemli hizmetler sunmuş ve günümüz sivil toplum örgütlerine benzer faaliyetler yürütmüştür. Bu vakıflar, toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak gönüllü hizmetler sunmuş, dönemin sosyal yapısında önemli bir rol oynamıştır. Böylece, Cumhuriyet öncesinde temelleri atılan sivil toplum anlayışı, Cumhuriyet ile birlikte daha sistematik bir şekilde şekillenmiştir.

Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin tarihsel sürecine baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir dönüm noktasında, 5 Temmuz 1865'te Uluslararası Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olarak katıldığı ve 11 Haziran 1868'de "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti"ni kurduğu görülmektedir. Bu gelişme, İmparatorluk genelinde zamanla yayılan ve "Hilâli Ahmer" adıyla bilinen köklü bir kuruluşun temellerini atmıştır. Hilâli Ahmer, İslâm dünyasında modern anlamdaki ilk sivil toplum örgütü olarak tarihe geçmiştir. Bu kuruluş, savaşta yaralanan askerlerin yardımına koşarak önemli bir insani hizmet sunmuş ve zamanla sivil toplum anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Osmanlı döneminde temelleri atılmış olan sivil toplum çalışmalarının kurumsallaşma örneklerini de bu kapsamda görmekteyiz.

Ulema, Osmanlı İmparatorluğu'nda iki önemli alanda devletin geniş bir kolunu oluşturuyordu: vergi toplama ve eğitim faaliyetleri. Vakıfların yöneticileri genellikle ulema sınıfına aitti ve bu kesim, aynı zamanda vergi toplamakla görevliydi. Ayrıca, medrese sistemi çerçevesinde halkın eğitimi de ulemanın sorumluluğundaydı. Eğitim kurumları, medreseler, dini bürokrasiye personel yetiştirirken, adap sistemi içinde merkezi idare için devlet normlarına uygun personel yetiştirilirdi. Osmanlı'da vakıf eserlerinin yapımında Sultanlar da önemli bir rol oynamışlardı. Camiler, mescidler, tekkeler ve hankahlar gibi dini kurumların inşası büyük ölçüde Sultan ve yakınları tarafından finanse edilerek, bunlar ile devlet arasındaki bağ güçlendirilmiştir.

Özellikle köylerde, beldelerde ve küçük yerleşim yerlerinde; mescid yapımında, çeşme yapımında, okul yapımı veya topluma faydalı olduğuna inanılan kamuya açık alanlarda hayırseverler tarafından oluşturulan yapılar ile yerleşim alanları, mahalleler ve şehirler desteklenmiştir.

Sivil toplum denildiğinde, serbest piyasa ekonomisine dayalı, devletten bağımsız bir alan akla geliyorsa da, Türkiye'deki sivil toplum anlayışının bu tanımın oldukça dışında olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin merkezi ve güçlü yapısı, sivil toplumu, devletin bir parçası ve ona destek veren bir çalışma olarak görmüştür. Çoğu zaman, Osmanlı'da STK'lar gönüllü yardım kuruluşları şeklinde varlık göstermiştir. Bununla birlikte, Osmanlı'nın son dönemlerinde, özellikle Meşrutiyet dönemiyle birlikte Batılı düşüncelerin etkisiyle, sivil toplum anlayışında önemli değişiklikler yaşamıştır. Özellikle kadın hareketleri, seçme ve seçilme hakları talepleriyle dernekler kurarak sivil toplum anlayışına yeni bir boyut kazandırmışlardır. Ayrıca, Osmanlı'nın çok kültürlü yapısı da sivil toplumun gelişimine ivme kazandıran önemli bir faktör olmuştur.

STK'lar Türkiye'de; oda, sendika, kooperatif, vakıf, birlik ve dernek gibi farklı yapılar altında faaliyet göstermektedir. Bu örgütler, topluma fayda sağlamak amacıyla kurulan yasal topluluklardır. STK'lar, devletin herhangi bir organından bağımsız olarak, özel kişilerin girişimiyle yasal bir çerçevede kurulan organizasyonları ifade eden genel bir terimdir.

Sivil toplum kavramı Avrupa'da veya Batı da hak aramak, kazanılmış mücadele şeklinde tanımlanmış olsa da Osmanlı'da bu durum farklılık göstermektedir. Akademisyen Ömer Çaha kitabında bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir:

"Türk toplumunda herhangi bir Avrupa ülkesinde asla görülmeyecek ölçüde devlete karşı sevgi ve saygı yaygındır. Sanıyorum bu da "devletin" Türk toplumunun kültürel bilinç altında "baba" özelliği ile

canlı bir yer edinmesinde yatmaktadır. Devlet bu kültürel atmosfer içinde sevildiği kadar korkulmaktadır da. Devletin Osmanlı siyasal kültüründeki yerinden hareketle Heper bu toplumu analiz etmek için liberalizm ya da otoriterlik gibi tipolojilerin yeterli olamayacağını ileri sürüyor. Bunun yerine Heper aşkınlık (transcendentalism) kavramını analitik bir kavram olarak öneriyor. Yani, devlet imajı her tür özel insiyatif, çıkar, yapı, teşebbüs ve varlığın üzerinde gelişmiştir (Çaha, 1994, p. 88)."

Osmanlı'nın siyasal kültürü, sivil topluma temel teşkil edecek niteliklere sahip değildi. Osmanlı yönetimi, genellikle muhalefet olgusuna karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. Türkler, tarihsel olarak toplumla devlete karşı organik bir bağ kurmuş ve solidarist doktrinleri benimsemişlerdir. Bu bağlamda, Türk tarihinde Batı Avrupa'daki gibi siyasal, kültürel ve ideolojik muhalefet anlayışları meşrulaştırılarak kurumsallaştırılmamıştır. Bu farklılık, Osmanlı'daki siyasal ve toplumsal yapıların Batı'daki liberal ve karşıt fikirlerin kabul gördüğü sistemlerden oldukça farklı olduğuna işaret etmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin temel amacı, bireyler arasında hoşgörü, dayanışma ve bilinçlenmeyi artırmaktır. Ayrıca, benzer düşünce yapısına sahip insanları bir araya getirerek ortak hareket etme duygusu kazandırmak da bu örgütlerin hedefleri arasındadır. Bu sayede, toplumda toplumsal bağları güçlendirmek ve işbirliği kültürünü teşvik etmek mümkün hale gelir. Ülkemizde kurulan sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğunu ise memleket dernekleri oluşturmaktadır.

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu Türkiye'de faaliyet gösteren STK sayıları şu şekildedir:

Dernek/Birlik	121.192
Kooperatif	53.259
Vakıf	5.775
Oda	3.003
Sendika	604

Şekil 1: Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşu Sayısı

Yukarıda paylaşılan tablo incelendiğinde 2023 yılında Türkiye'de 183.833 sivil toplum kuruluşunun faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin önemli dönüm noktalarından biri, 2001 yılında Türkiye'nin AB üyelik süreci kapsamında kabul edilen Kopenhag Kriterleri olmuştur. AB süreciyle birlikte, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri hızlanmış ve Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Son 15 yılda, Türkiye'de sivil toplum büyük bir değişim geçirmiştir. Özellikle 1996 yılında Türkiye'de düzenlenen Habitat Konferansı, sivil toplumun küresel ölçekteki önemini vurgulamış ve Türkiye'deki yüzlerce sivil toplum kuruluşunun küresel hareketlere katılmasına olanak sağlamıştır. Bu etkinlik, sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda Türkiye'nin gündemini genişletmesine yol açmış ve sivil toplumun uluslararası düzeyde daha aktif rol almasını teşvik etmiştir.

1913 senesinde Belçika'nın Gent şehrinde bir araya gelen belediye başkanları ve yerel yönetim liderleri tarafından, kentlerdeki iş birliği süreçlerini daha kalıcı ve yapılandırılmış bir şekilde sürdürmek niyetiyle başlayan bu süreç, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA) ve Dünya Birleşmiş Kentler Federasyonu (FMCU-UTO) 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Habitat II Konferansı'nda başlamış olan bir sürecin sonunda, aralarına METROPOLIS – Dünya Büyükşehirler Birliği'ni de dahil ederek "Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (UCLG)" adı altında birleşmişlerdir.

Genel merkezi İspanya'nın Barselona şehrinde bulunan bu teşkilat, Ocak 2004 tarihinden itibarıyla faaliyetlerine başlamıştır. Temel amacı, demokratik yerel yönetimlerin birleşik sesi olup dünya çapında

savunuculuğunu yapmaktır. Ayrıca, yerel yönetimler ve uluslararası topluluklarla iş birliği içinde, bu yönetimlerin değerlerini, amaçlarını ve çıkarlarını korumaktadır.

UCLG, uluslararası sahada yerel yönetimlerin aktif bir biçimde temsil edilmesini sağlayan, yerel yönetimler ve yerel yönetim birlikleri arasında uluslararası iş birliklerini teşvik eden ve yerel yönetim alanındaki en önemli bilgi kaynağıdır. UCLG, yerel yönetim alanında Birleşmiş Milletler nezdinde yerel yönetimlerin resmi sözcüsü durumundadır.

UCLG'nin 9 teşkilatından birisi olan ve merkezi İstanbul'da bulunan UCLG-MEWA Genel Sekreterliği, UCLG'ye bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Orta Doğu ve Batı Asya bölgesinde faaliyette bulunan Teşkilat; Afganistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin, Irak, İran, Katar, Kuveyt, K.K.T.C., Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan, Türkiye, Umman, Ürdün ve Yemen ülkelerinde yerel yönetimlere yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmalar, özellikle metropollerde sivil toplum örgütlerinin etkisini ve faaliyet alanlarını genişletmiştir. STK'ların daha karmaşık toplumsal sorunlarla başa çıkma gerekliliğini de oluşturmuştur. Metropoller, hem çeşitlilikleri hem de sorunlarının fazlalığı sebebiyle sivil toplumun dinamizmine ve esnekliğine ihtiyaç duyan yerler haline gelmiştir. Fakat bu süreç, beraberinde birçok dezavantaj ile birlikte sivil toplum örgütlerinin çeşitli zorluklarla da karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Nihayetinde, Türkiye'deki sivil toplumun metropollerdeki etkisini artırmak ve daha etkin bir rol alması için stratejik, iş birlikçi ve kapsayıcı yaklaşımlar benimsenmesi gerekmektedir.

Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları:

Toplumda sivil toplum kuruluşlarının rolünün tam olarak algılanamamış olması,

STK'lar arasında amaçlar konusunda fikir birliğinin olmaması,

STK'ların ortak paydada buluşamaması dolayısıyla çalışmaların tekrarlı bir şekilde gerçekleşmesi,

STK'ların kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik adına eksikliğinin bulunması,

STK'ların fon bazlı çalışmaları sebebiyle çalışma alanı bütünlüğü ve uzmanlaşmama sorunu yaşaması,

Toplumsal tabanda temsiliyetin az olması veya olmaması,

Kişi odaklı çalışmalar yürütülmesi ve onun liderliğinde faaliyet göstermesi,

Toplumda örgüt sözcüğünün olumsuz ile özdeşleşmesi sebebiyle direnç görmesi,

Birçok STK da demokratik yönetim anlayışının oluşmaması,

STK'ların, ofis gereçleri, bina giderleri, vergiler ve personel giderlerinden kaynaklı maliyetleri sebebiyle finansal sorunlar yaşaması,

STK'ların İstanbul veya büyükşehir merkezli olarak faaliyet göstermesi, söylenebilir.

Sivil Toplum Örgütlerinin Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler:

Vatandaşlık bilincinin, katılımın ve örgütlenmenin teşvik edilmesi,

Bireylerin haklarına erişimlerinin yerel yönetimlerce teşvik edilmesi ve dijital mecraların kullanımının artırılması,

Sivil Toplum, Kamu ve özel sektör iş birliğini artırıcı platformların oluşturulması ve ortak toplantılar düzenlenmesi,

Yereldeki aktörler ile iş birliği içerisinde çalışmanın gerçekleştirilmesi,

STK'lar arası ortak iş birliği platformlarının oluşturulmasının teşvik edilmesi,

Kamu kurumları ve yerel yönetimler toplantılarına STK'ları dahil etmesi,

Merkezi yönetimlerin, STK'ları bir araya getirecek platformlar oluşmasına teşvik etmesi ve yasalardan doğan denetimler dışında STK'ların bağımsız şekilde çalışmalarını teşvik etmesi,

STK'lar her konu ile ilgilenmek yerine vizyon ve misyonları doğrultusunda çalışan diğer ulusal ve uluslararası STK'lar ile iş birliklerini geliştirmelidir.

5. SONUÇ

Sonuç olarak, sivil toplum örgütlerinin karşılaştığı zorlukların, özellikle metropollerde daha belirgin hale geldiğini söyleyebiliriz. Metropoller, hem nüfus yoğunluğu hem de sosyal çeşitliliği nedeniyle sivil toplum örgütleri için büyük fırsatlar sunduğu gibi, çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Büyük şehirlerde, STK'lar arasında koordinasyon eksikliği ve tekrarlayan çalışmalar gibi sorunlar çok sık yaşanmaktadır. Ayrıca, metropollerdeki yoğun rekabet, bu örgütlerin kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Ancak, dijital mecraların etkili kullanımı ve yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak, bu zorlukların üstesinden gelebilmek mümkündür. Metropollerin sunduğu geniş insan kaynağı ve farklı sosyal tabanlarla, STK'lar güçlü bir temsil ve etki alanı oluşturabilir. Bu doğrultuda, sivil toplum örgütlerinin hem metropollerde hem de genel olarak toplumda daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde çalışabilmesi için, iş birliği platformlarının oluşturulması ve vatandaşlık bilincinin güçlendirilmesi kritik önem taşımaktadır. Bu adımlar, metropollerin dinamizmi ile sivil toplumun potansiyelini birleştirerek, toplumsal değişim ve gelişimin önünü açacaktır.

Yazar Bilgileri Mehmet Duman (Dr.)

[1] Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA), İstanbul, Türkiye

0000-0002-0901-2505 m.duman@uclg-mewa.org

Kaynakça | References

Akman, Ç. (2019). Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatına (UCLG-MEWA) Üyelikler Üzerinden Bir Araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(1), 1221-1242. doi:10.33206/mjss.463683

Arslan, A. (2021). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: İskenderiye Yayınları.

Barret-Ducrocq, F. (2005). *Evrensel Kültürler Akademisi Barışı Hayal Etmek*. İstanbul: Metris Yayınları.

Bowden, B. (2006). Civil Society, The State, and The Limits to Global Civil Society. *Global Society, 20*(2), 155-178. doi:10.1080/13600820600576423

Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49*(03).

Çaha, Ö. (2016). *Sivil Toplum ve Devlet*. Ankara: Orion Kitapevi.

Çaha, Ö. (2017). *Sivil Toplum Sivil Topluma Karşı*. İstanbul: Mana Yayınları.

Dagher, R. (2017). Civil Society and Development: a reconceptualisation. *Canadian Journal of Development Studies, 38*(1), 54-71. doi:10.1080/02255189.2016.1196167

Ehrenberg, J. (2022). *Sivil Toplum: Bir Fikrin Eleştirel Tarihi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Erdem, T. (1997). Sivil Topluma Kavramsal Bir Bakış. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 6*, 207-214.

Falk, R. A. (2005). *Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gready, P., & Robins, S. (2017). Rethinking Civil Society and Transitional Justice: Lessons from Social Movements and "New" Civil Society. *The International Journal of Human Rights, 21*(7), 956-975. doi:10.1080/13642987.2017.1313237

Kaldor, M. (2003). Civil Society and Accountability. *Journal of human development*, 4(1), 5-27. doi:10.1080/1464988032000051469

Kartal, B., & Kümbetoğlu, B. (2018). *Yeni Toplumsal Hareketler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Lale, A., & Mert, M. K. (2024). Türk Sivil Toplumunun Tarihi Gelişimi: Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e Mukayeseli Bir Analiz (1839-1950). *Social Sciences Studies Journal, 5*(49). doi: 10.26449/sssj.1882

Neocleous, M. (2015). *Sivil Toplumu Yönetmek*. Ankara: Notabene Yayınları.

Savran, G. A. (2003). *Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx*. Ankara: Dipnot Yayınları

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşlari ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(29), 387-401.

Yıldırım, S. (2023). *Sivil Toplum ve Yerel Yönetim Üstüne*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Bölüm 7
Chapter 7

Barınma Hakkı ve Metropol Güvenliği

Right to Adequate Housing and Metropolitan Security

Mustafa Yayla [1] & Bilge Erbaş [2]

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye
[2] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Yerleşim yerleri, insan hakları taleplerinin somutlaştığı ve bu hakların kullanıldığı alanlar olarak hem bireysel hem toplumsal anlamda kritik öneme sahiptir. Metropoller, özellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve politik merkezler olarak insan hakları bağlamında özgün sorunlar ve fırsatlar sunar. Barınma hakkı, temel bir insan hakkı olmakla birlikte, bireyin onurlu bir yaşam sürmesini sağlamanın yanı sıra toplumsal düzen ve güvenliğin tesis edilmesinde de önemli bir rol oynar. Ancak, metropollerde artan nüfus yoğunluğu, yüksek konut maliyetleri ve yetersiz altyapı, bu hakkın uygulanmasında büyük engeller yaratmaktadır. Evsizlik, bireyleri suç mağduru olma ve toplumsal dışlanma riskine açık hale getirirken, doğal afetlere karşı dayanıklı konutların eksikliği, insan hakları ihlallerine zemin hazırlamaktadır. Doğal afetlere dayanıklı konutların inşa edilmesi ve afet sonrası süreçlerde insan haklarına uygun barınma çözümlerinin geliştirilmesi hem bireysel güvenliği hem de toplumsal refahı artıracaktır. Herkesin insan onuruna yaraşır bir barınağa sahip olmasını temin etmek için hükümetlerin yerel yönetimlerle iş birliği yapması gerekmektedir. Barınma hakkına bir insan hakkı ve onurlu bir yaşamın gereği olarak gereken önemin verilmesi konut krizine ve metropollerde artan eşitsizliklere de yönelik sürdürülebilir çözümler geliştirilmesini mümkün kılacaktır. Barınma hakkının genel sağlık, kamu düzeni ve güvenlikle olan bağlantıları da göz önüne alındığında metropol yönetimlerinde hak odaklı politikaların benimsenmesi, metropollerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha güvenli ve yaşanabilir hale gelmesinde kilit bir rol oynayacaktır.

Abstract

Settlements are areas where human rights are materialized and can be demanded, playing a critical role both individually and socially. Metropolises, as economic, social, cultural, and political hubs, present unique challenges and opportunities within the context of human rights. Housing rights, as a fundamental human right, not only ensure dignified living conditions but also play a crucial role in establishing social order and security. However, in metropolises, increasing population density, high housing costs, and inadequate infrastructure create significant barriers to realizing these rights. Homelessness exposes individuals to the risks of victimization and social exclusion, while the lack of resilient housing against natural disasters paves the way for human rights violations. The construction of disaster-resilient housing and the development of human rights-compliant housing solutions in post-disaster processes will enhance both individual security and societal well-being. Although states are obligated to ensure housing rights under international human rights treaties, effective collaboration among local governments, civil society, and other stakeholders is essential in this process. Prioritizing housing as a human right can enable sustainable solutions to the housing crisis and growing inequalities in metropolises. In this regard, adopting a rights-based approach will play a pivotal role in making metropolises safer and more livable at both individual and societal levels.

Anahtar Kelimeler Metropol · Barinma Hakki · Güvenlik · Evsizlik · Insan Haklari

Keywords Metropolis · Right to Adequate Housing · Security · Homelessness · Human Rights

Yayla, M. & Erbaş, B. (2025). Right to adequate housing and metropolitan security. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 85-92). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.07

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Yayla, M. & Erbaş, B.

Mustafa Yayla myayla@gmail.com

Extended Summary

The right to housing is a fundamental human right to human dignity and security. It is also directly related to the realization of other fundamental human rights such as life, health and education. Especially in metropolitan areas, factors such as increasing population density, rising housing costs and inadequate infrastructure have made the realization of the right to housing difficult. This study examines the relationship between the right to housing, human security and urbanization problems in metropolitan areas. It emphasizes the importance of rights-based approaches in eliminating housing inequalities. As economic, social and cultural hubs, metropolises present unique challenges that exacerbate the housing crisis. Rising house prices, commoditization and financing of housing are the main causes of widespread housing inequality. The COVID-19 pandemic and the resulting economic crisis have made these problems even more pronounced. This has pushed people towards more precarious living conditions. As a direct consequence of these crises, homelessness not only deprives individuals of dignity and security, but also increases the risk of victimization and social exclusion. Research shows that homeless people are at higher risk of violence and abuse, with women and disadvantaged groups particularly affected. Natural disasters, which brings the housing problem in the metropolis to another dimension. Disaster-resistant housing not only protects human life, but also enables faster and more effective management of post-disaster processes. However, many metropolitan areas lack disaster-resistant infrastructure and housing. This deficiency adversely affects especially low-income and disadvantaged groups, further increasing inequalities. In this context, it is important to consider the importance of housing policies in disaster preparedness and preparedness. Post-operative recovery processes should be prioritized. Developing housing solutions for vulnerable groups in accordance with human dignity is of great importance in terms of increasing social welfare. This study argues that a comprehensive and collaborative approach is necessary to find effective solutions to housing crises in metropolitan areas. National governments, local authorities, civil society organizations, and international organizations should work together to implement housing-based policies. Prioritizing housing as a basic human right, rather than a commodity, will be vital to addressing the housing crisis and growing inequality in metropolitan areas. In this context, policies such as an affordable housing tax, affordable housing investments and regulations against real estate speculation are designed to alleviate housing crises and ensure access to safe and decent housing. These are effective tools. This study demonstrates the link between the right to housing, human security and urban sustainability. Addressing housing issues from a human rights perspective not only improves the well-being of individuals, but also strengthens social solidarity and contributes to making metropolises safer and more livable. In this context, cities need to implement comprehensive housing strategies based on social and environmental rights and policies. They can become dynamic spaces that can reduce inequalities.

1. GİRİŞ

Büyüklüğü fark etmeksizin kentler medeni ve siyasal hakların kullanıldığı, ekonomik ve sosyal hakların somutlaştığı alanlardır (Pieterse, 2022). Bu bakımdan belli niteliklere sahip bir kentin kendisi başlı başına talep edilebilecek bir hak olmakla birlikte aynı zamanda geniş bir yelpazedeki insan haklarının talep edilebileceği bir araç veya hayata geçirileceği bir alan da teşkil etmektedir. Kentte yaşamakla birlikte doğan özgün ihtiyaçların insan onuruna uygun şekilde karşılanmasının talep edilmesi de başlı başına bir hak mücadelesi haline gelmektedir. Bu şekilde kentin kendisi de yalnızca bir mekan değil, hak mücadelesinin yaşandığı toplumsal bir sahne haline gelmektedir.

İnsan haklarının korunması ve hayata geçirilmesi için çok daha fazla kaynağa sahip olan merkezi yönetimlerin, kentlerin özgün sorun ve ihtiyaçlarını daha iyi bilen yerel yönetimlerle etkin bir iş birliği yapmaksızın kentlerde sosyo-ekonomik hakları kamu hizmetleri yoluyla somutlaştırması da mümkün olamayacaktır (Pieterse, 2022). Uluslararası hukuk perspektifinden bakılırsa devletlerin taraf oldukları insan hakları anlaşmaları yerel yönetimleri de merkezi yönetimler kadar bağlamaktadır. Kamu gücünü ve ayrıcalıklarını kullanan devlet organları olarak yerel yönetimler de merkezi yönetimlerle aynı negatif ve pozitif yükümlülüklere sahiptir. Metropollerin özel durumu göz önüne alındığında yerel ve merkezi hükümetlerin yanı sıra devlet dışı pek çok aktör de denkleme dahil olmaktadır. Bu hallerde hak ihlallerini engelemek bütün aktörlerin için uyum içinde hareket etmesi gerekmektedir. Böylelikle

aktörlerin sorumluluk alanlarının arasında oluşabilecek çatlaklarda hak ihlalleri doğmasının önüne geçilebilecektir.

Vatandaşları, göçmenleri, özel şirketleri, yerel ve merkezi yönetimleri, sivil toplumu ve daha başka birçok aktörü bir araya getiren minik kozmoslar olarak metropollerin kendine özgü dinamikleri de insan hakları bakımından kimi özgün sorunlar doğurabilmektedir. Gerek metropollerde yaşayan insanların sayısı gerek metropolün bulunduğu coğrafi bölgenin sınırlılıkları, gerekse metropolün ekonomik gerçekleri metropollerde insan hakları ihlallerini kolaylaştırıcı etki gösterebilmektedir.

Birleşmiş Milletler'de yerel yönetimlerin kentlerde insan haklarının ana akımlaştırılmasının öneminin üzerinde durmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Komitesi tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen *"İnsan Hakları için Yerel Yönetimler: Sosyal ve Ekonomik Eşitsizliklerin Yerel Düzeyde Ele Alınması"* başlıklı toplantısında metropollerin çok aktörlü yapısının insan hakları açısından hem zorluklar hem de fırsatlar sunduğu vurgulanmıştır.

2. METROPOLLER

Metropoller, nüfus yoğunluğu yüksek, ekonomik ve sosyal altyapısı gelişmiş, bölgesel veya ulusal düzeyde etkili kentsel alanlardır. Birleşmiş Milletler'e göre bir milyondan fazla nüfusa sahip şehirler metropol olarak kabul edilir ve bu şehirler ekonomik, kültürel ve politik merkezler olarak öne çıkar (United Nations, 2018). Ancak, bir kenti metropol yapan yalnızca nüfusu değildir, kentin yakınındaki diğer yerleşimlerle kurduğu ekonomik ve sosyal ilişkiler de bu bakımdan önem taşır. Örneğin, İstanbul, Londra ve New York gibi metropoller, bu özellikleriyle uluslararası ticaret ve kültürel etkileşimlerin merkezleri hâline gelmiştir (OECD, 2020). Nüfus yoğunluğu ve gelişmiş altyapı gereksinimleri nedeniyle metropollerin yönetilebilmesi karmaşık süreçleri yönetebilmeyi dolayısıyla da iyi bir planlamayı gerektirir. Metropol içerisinde sosyal eşitsizlikler, çevre sorunları ve kentsel yoksulluk gibi zorlukları da barındırır. Bu bağlamda, metropoller sadece bir büyüme ve ilerleme alanı değil, aynı zamanda çeşitli sosyal ve çevresel problemlerin çözümünü gerektiren dinamik bir yapıya sahiptir (UN-HABITAT, 2022).

Vatandaşları, göçmenleri, özel şirketleri, yerel ve merkezi yönetimleri, sivil toplumu ve daha başka birçok aktörü bir araya getiren, kendine özgü dinamikleriyle minik kozmoslar olan metropollerde insan hakları bakımından özgün sorunlar doğabilmektedir. Gerek metropollerde yaşayan insanların sayısı gerek metropolün bulunduğu coğrafi bölgenin sınırlılıkları, gerekse metropolün ekonomik gerçekleri bu sorunların doğmasına neden olmaktadır. Örneğin; şehirlerdeki özellikle de metropollerdeki ev fiyatları ve kiralar, kırsal bölgelere ve ülke ortalamalarına göre daha yüksek oranda ve hızlı bir artış göstermekte (OECD,2022), göçün çoğu şehirlere özellikle de metropollere yapıldığından nefret suçları da buralarda daha sık görülmektedir (World Migration Report, 2015). Göçmenlerin toplam nüfusa oranı 2022 yılında İstanbul'da %35 olarak belirlenmiş (TÜİK, 2022) ve Londra, New York ve Sydney gibi metropollerle aynı seviyeye ulaşmıştır.

Metropol alanlarda giderek daha fazla kullanılan kamera ve yüz tanıma gibi dijital gözetim teknolojileri de bazı hak ihlallerine neden olabilmektedir. Bu teknolojilerin hak odaklı olarak tasarlanmaması halinde ayrımcılık, dijital kaynaklara erişimi kısıtlı kırılgan grupların hizmetlere erişimde zorluklar yaşanması gibi zorunlar yaşanabilmektedir (UN-Habitat, *Human rights in the digital era,* 2023).

3. BARINMA HAKKININ HUKUKİ DAYANAKLARI

Barınma hakkı hem uluslararası insan hakları anlaşmalarında hem de anayasamızda düzenlenmiş bir insan hakkıdır. Barınmanın insanlık onurundan kaynaklanan bir hak olduğu 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer bulmuştur. Beyanname'nin yeterli yaşam standardı hakkına ilişkin 25. Maddesinin ilk fıkrasına göre;

"Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşam standartlarına erişme hakkına sahiptir; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar."

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)'nin 11. Maddesinde ise

"Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese, kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkı tanır. Taraf Devletler, özgür isteğe dayalı uluslararası iş birliğinin bu alandaki temel önemini tanıyarak bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlama yolunda gerekli girişimlerde bulunur."

şeklinde düzenlenmiştir.

Türkiye'nin 1989 yılında onayladığı Avrupa Sosyal Şartı'nın II. Bölümünün ***"Konut Hakkı"*** başlıklı 31. Maddesinde şu ifadeler yer almıştır:

"Konut hakkı Âkit Taraflar, konut hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1- yeterli standartlara sahip bir konut edinilmesini teşvik etmeye;

2-evsizliği, zamanla ortadan kaldırma amacıyla, önlemeye ve azaltmaya;

3- ev fiyatlarını, yeterli kaynaklara sahip olmayanlar için uygun hale getirmeye yönelik önlemler almayı;

taahhüt ederler."

Konut hakkı, Türkiye Cumhuriyet'i Anayasası'nın 57 maddesinde ise şu şekilde düzenlenmiştir;

"Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.".

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi), 1991 yılında yayınladığı 4 No'lu Genel Yorum'unda barınma hakkının içeriğini detaylı şekilde açıklamıştır. Komite, barınma hakkının kişinin başını sokacağı bir çatıya veya bir metaya indirgenemeyeceğini; barınmanın diğer insan haklarıyla güvenli, huzurlu ve onurlu şekilde bir yerde hayatını sürdürme şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Barınma hakkı, ESKHS'de müstakil bir şekilde değil, yeterli yaşama düzeyi hakkının bir parçası olarak düzenlendiği için insani ve yeterli bir yaşam düzeyini sağlamayan bir evin bu madde kapsamında barınma olarak anlaşılamayacağı açıktır. Bir barınağın yeterli yaşam standardını sağladığının kabul edilmesi için taşıması gereken minimum şartlar belirlediği şu şekildedir (United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991)
- **Kullanım hakkına ilişkin yasal güvence:** Konutun tahsis edilme şekli ve hukuki statüsü fark etmeksizin herkes konuttan zorla tahliye edilmeye karşı belli bir dereceye kadar hukukun koruması altında olmalıdır.
- **Hizmet, materyal, tesis ve altyapıya erişim:** Konutta ikamet eden herkes temiz su, elektrik, ısıtma, kanalizasyon vb. altyapılara erişebilmelidir.
- **Uygun maliyet:** Barınmaya ilişkin giderler diğer temel ihtiyaçların karşılanmasını riske atacak kadar yüksek olmamalıdır. Kiracılar, makul olmayan oranlarda kira artışlarından korunmalıdır.
- **Yaşanabilirlik:** Konut, içinde yaşayanları hava koşullarından, nemden, hastalıklardan ve yapısal tehlikelerden koruyacak ve yeterli yaşam alanına sahip olacak şekilde inşa edilmelidir. Konutun güvenli ve insan onuruna yaraşır bir yaşam alanı sunması olarak özetlenebilir.
- **Erişilebilirlik:** Kırılgan grupların barınma hakkına erişimi taahhüt edilmelidir. Bu grupların yeterli yaşam standardına uygun konutlara erişiminin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Yaşlılar,

çocuklar, engelliler, hastalar, doğal afet mağdurları gibi kırılgan gruplara yeterli konutlara erişimde öncelik sağlanmalıdır.

- **Kamu hizmetlerine, sosyal aktivitelere ve istihdam olanaklarına yakınlık:** Konutlar, çocuk bakım merkezlerine, okullara, sağlık hizmeti sunan kuruluşlara ve diğer kamu hizmetlerine erişmeye imkan verecek şekilde konumlandırılmalıdır.
- **Kültürel yeterlilik:** Konutların inşa ediliş şekli, inşaatta kullanılan materyaller ve bunlara ilişkin düzenlemeler kültürel kimliklerin dışa vurumuna izin vermelidir. (UN-HABITAT, *Fact-Sheet No.21*, 2009)

Barınma hakkının somutlaştırılması ve herkes tarafından kullanılması için atılması gereken adımlar her devletin kendi koşullarına göre değişecektir. Bu bakımdan devletler bir kısıtlama olmaksızın isterlerse kamu kaynaklarını kullanarak isterlerse yapacakları düzenlemeler ve alacakları önlemlerle özel sektörü yönlendirerek barınma hakkı kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getireceklerdir. Ancak, en temelde devletler zorla evden çıkarılmalara, ev yıkımlarına karşı hukuki olarak itiraz ve tazminat yolu bulunması, ev kiralamada veya barınmaya ilişkin başka koşullarda ayrımcılığa uğrayanların korunması için düzenlemeler yapmalıdır. ESKHS'ye zorla tahliyenin ilk incelemede Sözleşmeye aykırı olduğunu ifade etmektedir. Zorla tahliye ancak belli istisnai şartlar altında barınma hakkının ihlalini teşkil etmeyecektir. Komiteye göre zorla tahliyenin hak ihlali teşkil etmemesi için tahliyenin zorunlu olması yani ulaşılmak istenen amaca daha az kısıtlayıcı başka bir tedbirle ulaşılamıyor olması gerekmektedir. Zorunluluğun yanı sıra tahliyeye ilişkin hukuki sınırların belli olması, tedbirin demokratik bir toplumda genel refahı teşvik etmesi ayrıca zorla tahliye tedbirinin tahliye kararında yer verilen meşru amaca ulaşmak için uygun olması gerekmektedir. Son olarak tahliye ile toplumun genel refahında yaratılacak olumlu etkinin barınma hakkı sınırlanan kişinin üzerindeki olumsuz etkiden daha fazla olması gerekir (CESCR, 2022).

4. METROPOLLERDE BARINMA KRİZİ

Yüksek talep ve kısıtlı konut stoğu nedeniyle metropollerde her zaman yüksek seyretmiş olan konut fiyatları ve kiralar Covid-19'u takip eden süreçte barınma krizi daha da derinleştirmiştir. OECD verilerine göre son 20 yıldır şehirlerde barınma giderlerindeki artış sürekli olarak gelirlerdeki artışın üstünde seyretmiştir (OECD,2021). OECD ülkeleri genelinde her üç haneden biri gelirinin %40'ını barınmaya harcamaktadır (OECD, 2022). Türkiye'de de barınma giderleri %23,9 ile hane harcamalarının en büyük kalemini oluşturmaktadır (TÜİK,2024). Birleşik Krallık'ta ortalama ev fiyatı, ortalama yıllık gelirin 8.3 katına tekabül etmektedir, Londra metropolünde bu oran daha da yükselmektedir (Office for National Statistics, 2023).

Konutları bir meta ve yatırım aracı olarak gören bakış açısı ile barınmayı bir insan hakkı olarak değerlendiren bakış açısı arasında kriz zamanlarında daha da artan bir gerilim bulunduğu açıktır. Ekonomik eşitsizlik, yetersiz konut politikaları, finansallaşma ve konutun yatırım aracı olarak görülmesi gibi etmenler konut fiyatlarını yükseltmekte ve dar gelirli grupları dezavantajlı hâle getirmektedir (Rolnik, 2019). Konutların meta olarak sınıflandırılması evsizliğe, gettolaşmaya ve eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmakta ve barınma giderlerindeki artış en çok kırılgan grupları etkilemektedir (Çelik, 2024). Konutların finansal olarak araçsallaşmasının bu gruplarda yarattığı etki metropollerde göçmen ve işçilerin ikamet ettiği bölgelerden nispeten düşük fiyatlarla konut satın alıp daha sonra bölgedeki kiraları metropolün geneline yaklaştırarak burada yaşayan insanları şehrin kenar mahallerine taşınmaya zorlanması süreçlerinde açıkça görülmektedir (Kadıoğlu,2024). Örneğin, İstanbul ve Londra gibi metropollerde düşük ve orta gelirli aileler, yüksek kiralar ve artan yaşam maliyetleri nedeniyle kent merkezlerinden uzaklaşmak zorunda kalmaktadır (OECD, 2021). Düşük gelir grubundaki kırılgan vatandaşlar devletler tarafından ev sahipliğini arttırmak için başlatılan programlardan yararlandıklarında

dahi aşırı borçlanabilmekte ve yüksek finansal risklere maruz kalabilmektedir (Fernandez & Aalbers, 2020).

Finansallaşmanın barınma krizini derinleştiren bir başka yüzü ise şehir merkezlerindeki boş evlerdir. Dünyanın pek çok metropolünde konut stoğunun, özellikle de şehir merkezlerindeki bir bölümünün boş şekilde bekletildiği görülmektedir. İngiltere genelinde bütün konutların yaklaşık %4'ü (Local Government Association, 2022**),** ABD'de ise %10'u (USA Census Breau, 2022) boş bulunmaktadır. Boş konutlar, metropollerdeki konut amaçlı kullanılabilecek kısıtlı alanları daha da kısıtlayarak kiraların artmasına neden olmakta, şehir planlamalarında verimliliği düşürmektedir (Aslan, 2022). Ev sahiplerini evlerini kiralamaya yönlendirmek için boş duran evlere vergi getirmek bir çözüm olabilmektedir. Fransa'da 1999'da yürürlüğe konulan boş konut vergisi, 1997-2001 yılları arasında kullanımda boş konutlarda %13'lük bir azalmaya neden olmuştur (Segú, 2018).

5. BARINMA HAKKI ve GÜVENLİK

Barınma hakkı kişi ve toplum güvenliğinin sağlanması bakımından da vazgeçilmez bir haktır. Barınak, temelde insanların doğanın ve diğer insanların yaratacağı tehlikelerden korunmak üzere kullandığı bir alandır. Bir barınağı olmayan kişinin mahremiyet alanı veya güvenlikli bir sığınağı da olamayacaktır. Evsizlik şuç ve şiddet mağduru olma riskini oldukça arttırmaktadır. 2017 yılında ABD'de evsizlerle yapılan bir çalışmaya göre evsizlerin %49'u en az bir kez şiddete maruz kalmış, %15'i ise cinsel saldırıya uğramıştır (Meinbresse et al., 2014). Katılımcıların paylaştığı bilgilere göre evsiz kadınların %78'i tanımadıkları kişiler tarafından cinsel saldırıya uğramıştır, toplumun genelinde ise saldırganlar genellikle kadınların tanıdıkları kişilerdir (Meinbresse et al., 2014). Birleşik Krallık'ta evsizlerle yapılan görüşmelerde katılımcıların %90'ı şiddet, taciz ve hırsızlığa maruz kaldığını ifade etmiştir (Crisis UK, 2022). Bu veriler barınma hakkı ile kişi güvenliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Barınma hakkı, kişilerin mal ve can güvenliğinin yanı sıra toplumsal düzenin, dayanışmanın ve kamu barışının sağlanması açısından da büyük öneme sahiptir. Barınma hakkının ihlali, sosyal bağlarının kopmasına, suçluluğa ve toplum içi ayrışmaya neden olabilir. Evsiz bireylerin yaşadığı toplumsal dışlanma ve damgalanma mağduriyet risklerininin yanı sıra suç işleme riskini de arttırmaktadır (Fitzpatrick & LaGory, 2011). İnsan onuruna uymayan koşullarda barınma, sağlık sorunlarına neden olarak yaşam hakkı ihlallerine sebebiyet verebilir (UN-HABITAT, 2010). Bu durum yalnızca hastalığı tecrübe eden evsizler bakımından değil, bulaşıcı hastalıkların yayılması riski nedeniyle de bütün toplumu ilgilendiren bir konudur.

Barınma hakkının yalnızca hava şartlarından koruyucu fiziki bir korunağa sahip olmaktan ibaret olmadığı ve belli şartları taşıması gerektiği hatırlanırsa İstanbul gibi doğal afetlerle yüzleşmek durumunda olan kentlerin güvenliğinde barınma hakkının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Barınma, bir insan hakkı olarak değerlendirilir ve doğal afetler esnasında sağlam kalabilecek konutlar yapılırsa doğal afet sonrası süreçler daha kolay yürütülebilir ve güvenlik daha hızlı sağlanabilir. Doğal afet sonrası durumda da barınma hakkı bir öncelik olarak belirlenmeli, kırılgan durumdaki kişiler başta olmak üzere afetten etkilenen herkese insanlık onuruna uygun koşullarda bu hakkı sağlamak için gerekli önlemler alınmalıdır (United Nations, 2021). Bu kapsamda, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde yerel yönetimlerin ve uluslararası kuruluşların iş birliği içinde çalışarak insan haklarına uygun barınma çözümleri sunmaları hem bireysel güvenliği artıracak hem de toplumun genel refah seviyesini yükseltecektir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yaşam, sağlık, çalışma ve eğitim gibi diğer pek çok insan hakkına erişimin ilk adımı olan barınma hakkı, yalnızca temel ihtiyaçların karşılanması için değil, insan onurunun korunması, toplumsal düzenin

sağlanması ve kişisel güvenliğin temin edilmesi için de vazgeçilmezdir. Metropollerde gün geçtikçe artan nüfus yoğunluğu, yüksek barınma maliyetleri ve yetersiz altyapı, barınma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını engelleyerek eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Bu bağlamda, evsiz bireylerin yaşadığı sosyal dışlanma ve damgalanmanın suç mağduru olma ve suç işleme risklerini artırdığı pek çok çalışmada açıkça görülmektedir. Bu nedenle insan onuruna uygun koşullarda barınma kamu barışı ve güvenliğinin de önemli etmenlerindendir.

Doğal afetlere karşı dayanıklı konutların inşa edilmesi ve afet sonrası süreçlerde insan haklarına uygun barınma çözümlerinin sunulması barınma hakkının yaşam hakkı ile yakından bağlantısına işaret etmektedir. Herkesin doğal afetlere karşı dayanıklı bir konutta oturması temel bir insan hakkıdır. Ancak, barınma hakkının hayata geçirilmesi her ülke için özgün sorunlarla mücadele edilmesini gerektirmektedir. Uluslararası insan hakları anlaşmalarına taraf olan devletler ihtiyacı olanlara uygun koşullarda barınma sağlama sorumluluğu altına girmişse de bunu ancak mali güçleri çerçevesinde yapabilirler. Barınma hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için yerel ve merkezi yönetimlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların iş birliği yapması gerekmektedir. Ancak, belki de en önemli adım konutların bir metadan önce bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi olacaktır. Böylelikle barınmayı erişilemez kılan pek çok sorunun önüne geçilebilecek özellikle metropollerdeki boş konutların kullanıma girmesi sağlanabilecektir. Hak odaklı bir bakış olmaksızın yapılan ve uygulanan politikalar olmaksızın barınma, metropollerin güvenliğini tehdit eden bir sorun olarak varlığını devam ettirecektir.

Yazar Bilgileri

Mustafa Yayla (Prof. Dr.)

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0000-0001-8308-9423 myayla@gmail.com

Bilge Erbaş

[2] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0009-0001-0311-1166 bilge.erbas@pa.edu.tr

Kaynakça | References

Aslan, A. S. (2022). Boş Konutların Barınma Sorununa Etkisi: İstanbul Örneği. *Mimar.ist* , vol.3, no.75, 97-103.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1991). *General comment No. 4: The right to adequate housing (art. 11 (1) of the Covenant),* E/1992/23

Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2022). *Views adopted by the Committee under the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, concerning communication No.* 26/2018, E/C.12/72/D/26/2018.

Crisis UK, (2021). *'I always kept one eye open': The experiences and impacts of sleeping rough*, https://www.crisis.org.uk/media/gdrdmtyj/oneeyeopen_report.pdf

Çelik, Ö. (2024) *Cracking the housing crisis: financialization, the state, struggles, and rights*, Housing Studies, 39:6, 1385-1394, DOI: 10.1080/02673037.2024.233356.

Fitzpatrick, K., LaGory M. (2010). *Unhealthy Cities: Poverty, Race, and Place in America,* New York, Routledge.

International Organization for Migration (IOM). (2015). *World Migration Report 2015: Migrants and Cities – New Partnerships to Manage Mobility*. Geneva: International Organization for Migration. Retrieved from https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2015_en.pdf

Kadıoğlu, D. (2024). *Producing gentrifiable neighborhoods: race, stigma and struggle in Berlin-Neukölln*, Housing Studies, 39:6, 1444-1466.

Local Government Association, A practical approach for councils on dealing with empty homes, https://www.local.gov.uk/publications/practical-approach-councils-dealing-empty-homes

Meinbresse, M., Brinkley-Rubinstein, L., Grassette, A., Benson, J., Hall, C., Hamilton, R., ... & Jenkins, D. (2014). Exploring the experiences of violence among individuals who are homeless using a consumer-led approach. *Violence and Victims, 29*(1), 122–136. https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-12-00069

OECD. (2020). *Cities in the world: A new perspective on urbanisation*, OECD Publishing, Paris.

OECD. (2021). *Brick by Brick: Building Better Housing Policies*, OECD Publishing, Paris.

OECD. (2022). *OECD Affordable Housing Database: Housing Cost Overburden Rate*, https://www.oecd.org/content/oecd/en/data/datasets/oecd-affordable-housing-database.html, e.t.20.02.2025.

Office for National Statistics, Housing affordability in England and Wales: (2023), https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/housing/bulletins/housingaffordabilityinenglandandwales/2023

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) & UN-Habitat. (2010). *The right to adequate housing: Fact Sheet No. 21/Rev. 1.* United Nations. Retrieved from https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_en.pdf

Pieterse, Marius. (2022). Urbanizing human rights law: cities, local governance and corporate power. German Law Journal, 23(9), 1212-1225.

Rolnik, R. (2019). *Urban warfare: Housing under the empire of finance*. Verso Books.

Segú, M. (2018). *Taxing vacant dwellings: Can fiscal policy reduce vacancy?* Munich Personal RePEc Archive. Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/89686/

TÜİK, (2023). International Migration Statistics, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2022-49457&dil=2

TÜİK, (2024). Household Consumption Expenditures, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Household-Consumption-Expenditures-2023-53801&dil=2

U.S.A. Census Breau, (2022). Housing Vacancies and Homeownership (CPS/HVS), https://www.census.gov/housing/hvs/data/histtabs.html

UN-HABITAT, (2010). *Annual Report 2010*. https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Annual%20Report%202010.pdf

UN-HABITAT, (2023). *Human rights in digital era: Learnings on local governance from pilots in Europe,* https://unhabitat.org/sites/default/files/2023/07/digitalrightsreport_2023_5.pdf

UN-HABITAT, (2022). *World Cities Report 2022: Envisaging the Future of Cities. https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/06/wcr_2022.pdf*

United Nations. (2018). *World urbanization prospects.* Retrieved from https://www.un.org

United Nations. (2021). *Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living*. United Nations General Assembly, A/HRC/43/43. Retrieved from https://undocs.org/A/HRC/43/43

Bölüm 8
Chapter 8

Kentsel Dönüşümün Suça Etkisi

The Impact of Urban Transformation on Crime

Halide Nur Özüdoğru Erdoğan [1]

[1] Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Öz

Kentsel dönüşüm projeleri Batı ülkelerinde 1960'lı, Türkiye'de ise 2000'lı yıllardan itibaren özellikle İstanbul ve Ankara şehirlerinde hız kazanmıştır. Örneğin, ABD'de HOPE VI, Hollanda'da The Big City Policy gibi politikalar ile kentsel dönüşüm projeleri mekânsal ve toplumsal sorunları çözmek için hayata geçirilmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinin temel amacı, fiziksel ve çevresel olarak yıpranmış, sağlık, eğitim, suç gibi çeşitli sosyal problemler ile baş etmeye çalışan dezavantajlı bölgelerin fiziki, sosyal ve ekonomik hayatının iyileştirilmesidir. Günümüzde kentleşmenin yoğunlaşması, siyasal ve ekonomik yapıda yaşanan değişimler, küresel sistemde ortaya çıkan yeni dengeler, terör örgütlerinin kentlerdeki planları, göçmen sayılarındaki artış gibi gelişmelerden etkilenen mekân olan kentler, sosyal kontrolün azaldığı mekanlara dönüşmektedir. Aynı zamanda kentsel dönüşüm, kentlerin karşılamayacağı oranda nüfus artışı ve göç gibi etkenlerden dolayı alt yapı ve sosyal tesislerin yetersiz kalması sonucu kamu güvenliğinin bozulmasına çözüm olarak görülebilir. Günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından biri de hiç kuşkusuz suçtur. Ülkemizde olduğu gibi nüfus yönü ağır basan bir şehirleşme, toplumsal disiplinden sapmalara, suça yol açmaktadır. Dünyada olduğu gibi, ülkemizde de toplumsal yapı üzerinde olumsuz etkileri bulunan suç olgusuyla mücadele edilebilmesi için her şeyden önce suçu oluşturan dinamiklerin iyi bilinmesini gerekir. Çünkü, bireyin kaliteli bir yaşam sürmesi için eğitim, sağlık, sosyal yaşam ve güvenlik gibi faktörlerin sağlanması gereklidir. Kentsel dönüşüm çalışmalarında suç olgusunun sosyolojik ve mekânsal açıdan göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kent hayatında önemi iyice belirginleşen suç ve güvenlik olgusu, günümüz şartlarına göre güncellenen yeni paradigmalar ışığında kendini yenilemelidir. Bu tür çalışmalar, suçun azaltılması ve önlenmesine yönelik stratejiler geliştirilmesi açısından fırsat olarak görülmelidir. Bu çalışmada kent, kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişki, kentsel suç, Türkiye'de kentleşme ve suç ilişkisinin tarihsel gelişimi, Türkiye'de kentsel dönüşüm ile suç ilişkisini ortaya çıkaran faktörler, kentlerde yaşanan suç türlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan tarama modelinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır.

Abstract

Urban regeneration projects have gained momentum in Western countries since the 1960s and in Turkey since the 2000s, especially in Istanbul and Ankara. For example, with policies such as HOPE VI in the US and The Big City Policy in the Netherlands, urban regeneration projects have been implemented to solve spatial and social problems. The main objective of urban regeneration projects is to improve the physical, social and economic life of disadvantaged areas that are physically and environmentally worn out and struggling to cope with various social problems such as health, education and crime. Today, cities, which are affected by developments such as the intensification of urbanization, changes in the political and economic structure, new balances emerging in the global system, the plans of terrorist organizations in cities, and the increase in the number of immigrants, are turning into places where social control is decreasing. At the same time, urban transformation can be seen as a solution to the deterioration of public security as a result of insufficient infrastructure and social facilities due to factors such as population growth and migration that cities cannot meet. One of the most important social problems of today is undoubtedly crime. As in our country, urbanization, which has a predominant population aspect, leads to deviations from social discipline and crime. In

Özüdoğru Erdoğan, H. N. (2025). The impact of urban transformation on crime. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 93-107). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.08

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Özüdoğru Erdoğan, H. N.

Halide Nur Özüdoğru Erdoğan halidenur.ozudogruerdogan@egm.gov.tr

order to combat the phenomenon of crime, which has negative effects on the social structure in our country as in the world, first of all, the dynamics that constitute crime must be well known. Because it is necessary to provide factors such as education, health, social life and security for the individual to lead a quality life. The phenomenon of crime should not be ignored from a sociological and spatial perspective in urban transformation studies. The phenomenon of crime and security, whose importance has become more evident in urban life, should renew itself in the light of new paradigms updated according to today's conditions. Such studies should be seen as an opportunity to develop strategies for reducing and preventing crime. This study aims to evaluate the relationship between the city, urban transformation and crime, urban crime, the historical development of the relationship between urbanization and crime in Turkey, the factors that reveal the relationship between urban transformation and crime in Turkey, and the types of crime experienced in cities. This study is a descriptive study using the survey model, which aims to describe a past or current situation as it exists.

Anahtar Kelimeler Kentsel Dönüşüm · Kentleşme · Suç · Kentsel Güvenlik · Kentsel Suç

Keywords Urban Transformation · Urbanization · Crime · Urban Security · Urban Crime

Extended Summary

Crime is one of the main social problems that societies have faced throughout history. In order to prevent crime, it is important to examine its causes and dynamics.

Environmental criminology, one of the sub-branches of criminology, tries to explain how the environmental and social characteristics of the places where crime occurs shape crime and how crime is related to the social and economic dynamics of cities by addressing crime incidents in a spatio-temporal context. In addition, population density causes the weakening of social control mechanisms and leads to an increase in crime rates. This situation brings problems related to the security of urban areas to the forefront, and it is seen that social exclusion and spatial segregation trigger crime rates in neighborhoods where poverty and income inequality are intense.

The effects of urban regeneration projects on reducing crime rates and ensuring social cohesion continue to be researched. However, the relationship between urban regeneration and crime is complex. While urban regeneration can improve the physical and social structure of neighborhoods, it can also have negative consequences such as displacement and weakening of social ties.

The causes of urban crime can be analyzed under four main headings: Economic, socio-cultural, demographic and spatial factors. Factors such as worsening economic conditions, income inequality and unemployment are among the main dynamics that cause individuals to commit crimes. Socio-cultural factors include the weakening of social norms and social exclusion, while demographic factors refer to the pressures created by dynamics such as rapid population growth and migration. Spatial factors include deficiencies in the planning of urban areas and the disadvantages of spatial segregation. There are different theoretical approaches to this issue. The first is the social disorganization theory. According to this theory, the strength of social networks within a neighborhood is an important factor affecting the likelihood of crime. The strength of social control mechanisms in neighborhoods can prevent crime from occurring. Another theory, the broken windows theory, argues that the disruption of order in a neighborhood increases the likelihood of potential criminals committing crimes in that neighborhood. Increased physical and social disorder in neighborhoods creates opportunities for crime, which in turn leads to increased crime rates. Finally, the routine activity theory emphasizes the importance of a combination of three key elements in the occurrence of crime: motivated offenders, weak protection and appropriate targets. Based on the assumption that criminals are rational beings, this theory states that crime occurs when favorable conditions coexist. Finally, urban regeneration projects are complex processes with both positive and negative impacts. The relationship between changes in crime rates and the urban regeneration process depends on how the temporal and spatial components work. It is of great importance that urban regeneration preserves existing social relations and takes into account the needs of neighborhood residents. Therefore, it is understood that the effects of urban regeneration projects are not limited to the neighborhood where they are implemented, but can also affect the surrounding neighborhoods and even other parts of the city. The relationship between urban regeneration and crime should be considered as a fluid relationship that is not fixed in time and space.

1. GİRİŞ

Suç, toplumların tarih boyunca karşı karşıya kaldığı ve hala çözmekte zorlandığı temel sosyal problemlerin başında gelmektedir. Suçun toplumsal düzeyde yarattığı olumsuz etkiler, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ciddi zararlar oluşturabilmektedir. Suçla etkin mücadele edilebilmesi, öncelikle bu olguyu meydana getiren dinamiklerin detaylı ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Suç yapısı gereği karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur; bu nedenle suçun nedenlerini tek bir faktöre indirgemek, sorunun çözümü açısından yetersiz kalmaktadır.

Günümüz toplumlarının karşılaştığı en önemli sorunlardan biri hiç şüphesiz suçtur. Suç olgusu, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yarattığı tahribat ile toplumların gelişim sürecinde büyük bir engel teşkil etmektedir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de suçun toplumsal yapı üzerindeki olumsuz etkileri dikkat çekmektedir. Suçla etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için, bu olguyu meydana getiren dinamiklerin ve suçun oluşum koşullarının derinlemesine analizi önem kazanmaktadır. Suçun doğası gereği karmaşık ve çok boyutlu olması, bu olguyu tek bir nedene indirgemeyi ve suçun oluşumunu basit bir yaklaşımla açıklamayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, suç oranlarının artışı ve suçun oluşum süreçlerini anlamak için farklı faktörlerin bir arada ele alınması gerekmektedir. Bu faktörler arasında sosyo-ekonomik koşullar, bireysel psikolojik durumlar, kültürel normlar ve çevresel etkiler önemli bir yer tutmaktadır.

Kriminolojinin alt dallarından biri olan çevresel kriminoloji, suç olaylarını mekânsal-zamansal bağlamda ele alarak suçun meydana geldiği yerlerin çevresel ve sosyal özelliklerinin suçu nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadır. Bu yaklaşıma göre, suç mekânsal ve zamansal örüntülere göre dağılım göstermekte ve bu örüntülerin kentlerin sosyal ve ekonomik dinamikleri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Suç ve çevresel faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yaklaşımlar, nihayetinde bir alt disiplin olarak çevresel kriminoloji yaklaşımıyla daha büyük bir başlık altında incelenmeye başlanmıştır. Çevresel Kriminoloji terimini Florida Eyalet Üniversitesi'nden Ray Jeffery (1971) Çevresel Tasarım ile Suçun Önlenmesi (Crime Prevention Through Environmental Design/CPTED) isimli çalışmasında oluşturmuş, böylece kriminolojide yeni bir düşünce okulunun kurulmasına önayak olmuştur. Özellikle CPTED gibi yaklaşımlar, suçun mekânsal faktörler üzerinden azaltılabileceğini öngörmektedir.

Kriminoloji alanında mekânsal faktörlerin suç üzerindeki etkisine yönelik ilgi, 19. yüzyılın başlarında kendini göstermiştir (Guerry, 1833; Friendly, 2007). Bu perspektif, farklı mekânsal düzeylerde suçun nasıl meydana geldiğini anlamaya çalışmakta ve kent düzeyinden, mahalle ve sokak düzeyine kadar geniş bir alanda analizler yapmaktadır. Chicago Okulu'nun öncülük ettiği çalışmalar, kentsel suçların sosyal ve ekonomik bağlamda nasıl şekillendiğine dair önemli bulgular sunmuş ve bu çalışmalarda özellikle kent içi sosyo-ekonomik farklılıkların suç üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Kentlerde giderek artan nüfus yoğunluğu, sosyal kontrol mekanizmalarının zayıflamasına ve suç oranlarında artışa neden olmaktadır. Dünya Bankası (2020) verilerine göre (https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/brief/the-world-bank-turkey-program-closed-2020-with-solid-investments) 2050 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %70'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bu durum, kentsel alanların güvenliği ile ilgili sorunları ön plana çıkarmaktadır. Özellikle yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin yoğun olarak yaşandığı mahallelerde görülen sosyal dışlanmışlık ve mekânsal ayrışmalar suçu tetikleyici unsurlardır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projelerinin, suç oranlarının azaltılmasına ve sosyal uyumun sağlanmasına yönelik etkileri araştırılmaya devam etmektedir.

Bu yazıda kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkilerin analizine yönelik bir değerlendirme yapılacaktır. Literatürde bu iki olguya ilişkin çalışmalar daha çok kentsel mekân ile suç olgusu arasındaki ilişkilere yöneliktir. Daha doğrusu hızlı kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan yeni suç türleri arasındaki ilişki daha çok ele alınmıştır. Bu konudaki öncü çalışmalar 1900'lü yılların başında Şikago Okulu tarafından geliştirilmiştir. Uzunca bir süre kent sosyolojisi alanında etkili olan bu akımın kurucuları

(Robert Park, Roderick D. McKenzie, Ernest Burgess, Louis Wirth) Şikago kentinde suç oranlarının hızla artan nüfusla birlikte arttığı tespitinden yola çıkarak söz konusu kesimlerin/göçmenlerin kente uyum sağlamaları konusunda ne tür stratejiler izlenmesi gerektiği konusunda geniş bir literatür ortaya koymuşlardır. Hem kentlerin kuruluş süreci hem de kente göç eden kesimlerin kentlilik bilincine erişmeleri ve dolayısıyla suç oranlarının bu yolla azaltılabileceği bu yaklaşımın savunduğu tezlerin başında gelmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların bir kısmı da kente karşı suç kavramı etrafında şekillenen çalışmalardır. Özellikle imar ve çevre konuları başta olmak üzere kente yönelik her türlü olumsuz müdahale bu kavram kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak bu çalışmada ne "kent ve suç" ne de "kente karşı suç" kavramları doğrudan esas alınarak bir değerlendirme yapılmayacak bir mekânsal düzenleme aracı olarak kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkiye yoğunlaşılacaktır. Betimsel bir çalışma olarak tasarlanan yazının ilk bölümünde kentsel dönüşüm ve suç ilişkisi ikinci bölümde ise kentsel dönüşümle ilgili suç teorileri arasındaki ilişki tarama modeli kullanılarak değerlendirilecektir. Çünkü kentsel dönüşüm projelerinin planlanmasında ve uygulanmasında, mevcut sosyal ilişkilerin korunması ve mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarının gözetilmesi büyük önem taşımaktadır. Kentsel dönüşümle ilgili Türkiye'de önemli bir literatür olmakla beraber kentsel dönüşüm ve suç ilişkisini ele alan çalışmalar (Akalın, 2016; Aksoy ve Güzey Kocataş, 2017; Binay, 2012; Ünal Reşitoğlu, 2022) sınırlı sayıdadır. Bundan dolayı, uluslararası ve ulusal çalışmalar ışığında suç sosyolojisi bağlamında kentsel dönüşüm ve suç ilişkisine teorik bakış açıları, araştırmaların bulguları, ilişkinin zamansal ve mekânsal boyutları ve yansımaları tartışılacaktır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE SUÇ

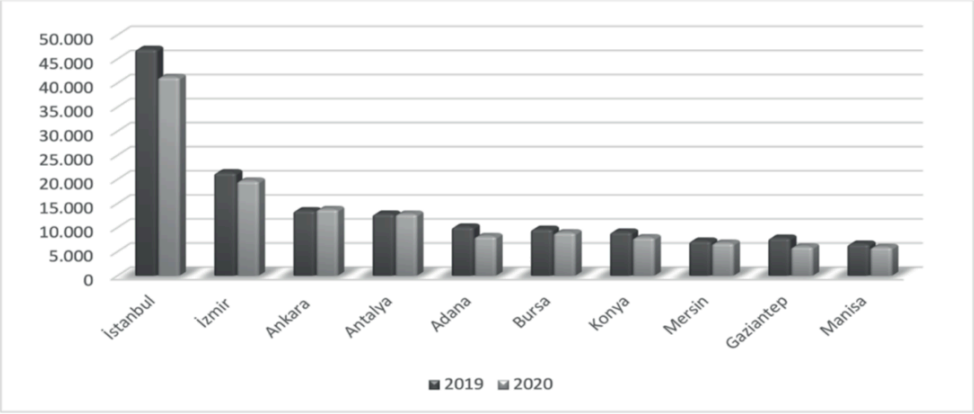
Kentler, günümüzde güvensizliğin doğal bir yaşam alanı haline gelmiş gibi görünmektedir ve bu durum, "kentsel güvensizlik" (Whitzman, 2007) kavramının giderek daha fazla kabul görmesine yol açmaktadır. Kentlerin yoğun nüfus yapısı ve karmaşık sosyal dinamikleri, bu güvensizlik hissini derinleştirmektedir. Dünya Bankası'na göre şehir, küresel yaşamın gelecekteki yapısında merkezi bir rol üstlenecek ve 2050 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %70'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bu öngörü, güvenlik sorunlarını doğrudan kentsel bir problem haline getirmekte ve kentlerin güvenliğinin sağlanması konusundaki gerekliliği vurgulamaktadır. Özellikle dezavantajlı mahallelerde yaşanan güvenlik sorunlarını çözmek ve bu bölgelerde yaşam kalitesini artırmak amacıyla sıklıkla kentsel dönüşüm projelerine başvurulmaktadır. Bu projelerin en önemli hedeflerinden biri, suç oranlarını düşürerek daha güvenli yaşam alanları oluşturmak olarak tanımlanmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri, fiziksel ve sosyal çevreyi yeniden düzenleyerek suçla mücadelede etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu projelerle mahallelerin fiziki yapısının iyileştirilmesi ve sosyal imkanların artırılması, suç oranlarının düşürülmesine katkı sağlayabilir (Andersan, 2005) Aşağıdaki tabloda Türkiye'de bazı şehirlerde işlenen suçlar gösterilmektedir.

Tablo incelendiğinde, belirgin şekilde göze çarpan veri tabloda yer alan Ankara hariç tüm illerde 2019 yılında 2020 yılından daha fazla suç işlenmiş olduğu ve İstanbul'da suç işlenme sayısının kendisini takip eden İzmir'in neredeyse iki katı olduğudur. 2020 yılı nüfus verileri incelendiğinde İstanbul'un nüfusu (15.462.452), İzmir'in nüfusunun 3,5 katından daha fazladır. İlk bakışta suç ve nüfus arasında bir bağlantı kurmak mümkün gibi görünse de illerin nüfusa göre sıralamasıyla suçun işlenme sayılarına göre yapılan sıralamanın örtüşmediği görülmektedir.

Ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin birden fazla suç işlemesi durumunda en ağır cezayı gerektiren suç esas alınmaktadır. Buna göre değerlendirildiğinde, 1 Ocak-31 Aralık 2020 tarihleri arasında cezaevine giren hükümlülerin %15,7'si yaralama, %15,2'si hırsızlık, %5,9'u trafik suçları, %5,3'ü İcra İflas Kanunu'na muhalefet ve %4,7'si ise uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemiştir.

Şekil 1

Seçilmiş Şehirlerde İşlenen Suçlar (2019-2020), (TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020)

Tablo 1

Suç Türleri ve Oranları (2020) (TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020)

Suç Türleri	Suç Oranı (%)
Yaralama	15.7
Hırsızlık	15.2
Trafik Suçları	5.9
İcra	5.3
Uyuşturucu İmal ve Ticaret	4.7

Kentlerin kozmopolit yapısı ve yoğun nüfus dinamikleri, sosyal kontrol mekanizmalarının zayıflamasına sebep olmaktadır. Bu durum, kentlerde gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve sermaye birikiminin belirli bölgelerde yoğunlaşmasıyla birlikte sosyo-ekonomik kutuplaşmaların ortaya çıkmasına yol açmakta ve bu alanları suçlular için cazip hale getirmektedir. Kentler, sosyal kontrolün azaldığı ve toplumsal denetimin zayıfladığı alanlar haline gelerek suç faaliyetleri için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Yoğun nüfuslu ve karmaşık yapılı kentlerin sosyal kontrolü sağlama konusundaki zorlukları, bu bölgeleri güvensiz ve yaşam kalitesi düşük alanlar haline getirmektedir. Kentlerdeki kalabalık yaşam koşulları, suçlular için elverişli ortamlar yaratmakta ve bu da toplumsal huzursuzlukların artmasına neden olmaktadır. Özellikle yoksulluk, gelir eşitsizliği, sosyal dışlanmışlık, kentsel planlamadaki eksiklikler ve mekânsal ayrışmalar gibi olgular, kentlerde suç oranlarının artmasına yol açmaktadır. Bu olguların sonucu olarak kişilere karşı işlenen suçlar (kasten öldürme, kasten yaralama, cinsel saldırı, cinsel taciz, çocuğun cinsel istismarı, tehdit ve hakaret gibi), mala karşı işlenen suçlar (hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, mala zarar verme gibi) ve topluma karşı işlenen suçlar (yangın çıkarma, genel güvenliği tehlikeye sokmak, müstehcenlik, trafik güvenliğini tehlikeye atmak, fuhuş, kumar, aile içi şiddet gibi) artış göstermektedir. Kentlerin sosyal yapısında meydana gelen bu değişimler, suçu yalnızca bireylerin davranışlarına bağlı bir olgu olmaktan çıkararak toplumsal ve çevresel faktörlerle de açıklanması gereken bir sorun haline getirmektedir (Crawford, 2009). Bu bağlamda, sosyal kontrolün sağlanması ve kentlerin daha güvenli hale getirilmesi için, kentsel planlama süreçlerinde dezavantajlı mahallelerin ihtiyaçlarının gözetilmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kentsel suçların nedenleri dört ana başlık altında incelenebilir: Ekonomik, sosyo-kültürel, demografik ve mekânsal faktörler. Ekonomik koşulların kötüleşmesi, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve işsizlik gibi faktörler, bireylerin suç işlemesine sebep olan temel dinamiklerden biri olarak karşımıza çıkar. Sosyo-kültürel faktörler ise, toplumsal normların zayıflaması, sosyal dışlanmışlık ve kent kültürüne uyum sağlama güçlüğü gibi durumları içerir. Demografik faktörler, hızlı nüfus artışı ve göç gibi dinamiklerin yarattığı baskıları ifade ederken, mekânsal faktörler kentsel alanların planlanmasında ortaya çıkan eksiklikler, çöküntü alanlarının varlığı ve mekânsal ayrışmanın getirdiği dezavantajları kapsar. Ülkemizde olduğu gibi, nüfus artışının yoğun olduğu şehirlerde, toplumsal disiplinin zayıflaması ve suça eğilimli davranışların artması sıkça gözlemlenen bir durumdur. Bu tür kentleşme süreçleri, suçun meydana gelmesi için elverişli ortamlar yaratarak sosyal kontrol mekanizmalarını zayıflatmaktadır. Bu noktada, insan davranışlarını olumlu yönde dönüştürmek ve suçu önlemek için, adalet sisteminin politikalarının diğer kamu politikalarıyla iş birliği içinde olması gerektiği önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkar (Garland, 2001). Suçla mücadelede, kentlerin sosyal ve fiziksel problemlerine yönelik çözümler geliştirirken, adalet politikalarının kent politikalarıyla uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Özellikle yoksulluğun ve sosyal dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı ve suç oranlarının yüksek olduğu çöküntü mahallelerinde, bu sorunları çözmek için kentsel dönüşüm projeleri sıklıkla devreye sokulmaktadır. Kentsel dönüşüm, bu alanlardaki fiziksel ve sosyal çevreyi yeniden düzenleyerek suç oranlarının düşürülmesini ve daha güvenli yaşam alanlarının oluşturulmasını hedefler. Bu projelerle kent mekânının yeniden düzenlenmesi ve kontrol altına alınması sayesinde, çöküntü haline gelen mahallelerin daha güvenli ve yaşanabilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm projelerinin suçu önleme amacıyla kullanılması bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Kentsel dönüşümün suç üzerindeki etkisine dair araştırmalar, bu ilişkinin kolaylıkla anlaşılamayacak kadar karmaşık olduğunu göstermektedir. Bir yandan kentsel dönüşüm, ekonomik olarak gerilemiş mahallelere yatırımları çekmenin, iş imkanları yaratmanın, konutları yenilemenin ve kültürel dokuyu canlandırmanın bir yolu olarak görülmekte ve bu faydaları sayesinde suçun azalmasına katkıda bulunabileceği savunulmaktadır. Mahallelerin sosyal ve fiziksel yapısında yapılan bu iyileştirmelerin, ekonomik olarak farklı grupların bölgeye çekilmesine ve sosyal dokunun zenginleşmesine katkı sağlayarak suç oranlarını düşürebileceği öngörülmektedir (İrem ve Çubukçu, 2007). Öte yandan, kentsel dönüşümün mevcut sosyal dokuyu ve mahallede var olan ilişki ağlarını bozarak, mahalle sakinlerini yerinden etmesi gibi olumsuz etkileri de vardır. Bu durum, toplumsal bağların kopmasına ve yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Yerinden edilme ve soylulaştırma süreçlerinin, düşük gelirli mahalle sakinlerinin başka bölgelere göç etmek zorunda kalmasına sebep olması, sosyal ilişkilerin zayıflamasına ve suçun başka bölgelere yayılmasına neden olabilir (Glass, 1964). Bu sebeple, kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişki, akademik çevrelerde yoğun olarak tartışılmakta ve bu konuda yapılan nicel ve nitel araştırmaların sayısı giderek artmaktadır. Sonuç olarak, kentsel dönüşüm projelerinin suçu önlemede etkili olup olmadığı sorusu, basit bir evet ya da hayır cevabından çok daha karmaşıktır. Kentsel dönüşüm bir yandan mahallelerin fiziki ve sosyal yapısını iyileştirerek suçu önlemede etkili olabilirken, diğer yandan yerinden edilme ve toplumsal bağların zayıflaması gibi olumsuz etkileri nedeniyle suçun farklı biçimlerde ve başka yerlerde yeniden ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinin planlanmasında ve uygulanmasında, mevcut sosyal ilişkilerin korunması ve mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarının gözetilmesi büyük önem taşımaktadır. Kentsel dönüşümle ilgili Türkiye'de önemli bir literatür olmakla beraber kentsel dönüşüm ve suç ilişkisini ele alan çalışmalar (Akalın, 2016; Aksoy ve Güzey Kocataş, 2017; Binay, 2012) sınırlı sayıdadır. Bundan dolayı, uluslararası ve ulusal çalışmalar ışığında suç sosyolojisi bağlamında kentsel dönüşüm ve suç ilişkisine teorik bakış açıları, araştırmaların bulguları, ilişkinin zamansal ve mekânsal boyutları ve yansımaları tartışılacaktır.

Kentsel dönüşüm projeleri Batı ülkelerinde 1960'lı ve Türkiye'de ise özellikle 2000'lı yıllardan itibaren popüler hale gelmiştir. Hollanda'da The Big City Policy gibi politikalar ile kentsel dönüşüm projeleri mekânsal ve toplumsal sorunları çözmek için sıklıkla hayata geçirilmiştir. Özellikle, fiziksel ve çevresel olarak yıpranmış, iş olanaklarının sınırlı olduğu veya hiç olmadığı, sağlık, eğitim, suç gibi çeşitli sosyal problemler ile baş etmeye çalışan dezavantajlı mahallelerin hem fiziki çevresinin hem de sosyal ve ekonomik hayatının iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinin temel amacı olarak belirlenmiştir. Türkiye'de ise hızlı kentleşme sürecinde yaşanan konut stoğundaki yetersizlikten dolayı köyden kente göç edenlerin enformel yollar ile konut ihtiyacını gidermelerinin sonucunda gecekondu alanları ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamaları "yeniden yapılanma", "canlandırma" veya "yenilenme" gibi çeşitli isimler ile tanımlanmıştır. Kentsel dönüşümün eski konut alanlarını yenileyerek, ekonomiyi canlandırarak, kültürel dokuyu koruyarak sadece yeni gelenler için değil eski mahalle sakinleri ve kentin bütünü için faydalı olacağı ileri sürülmektedir. En önemli faydası olarak suç oranlarını düşüreceği vurgusu ön planda tutulmaktadır. Sosyal ve ekonomik olarak iyileştirilen mahallelerde yoksulluk oranları azalacak ve mahallenin yeniden yapılandırılmasının sonucu olarak suç oranları düşecektir (Freeman, 2006). Büyük toplu konut siteleri, 2. Dünya Savaşını takip eden on yıllar boyunca Birleşik Krallığın en büyük şehirlerinin çoğunda baskın sosyal konut biçimi haline gelmiştir. Bu siteler, uygun fiyatlı konut ve artan nüfusla ilgili sorunların üstesinden gelmek için inşa edilmiş, ancak zamanla mahrumiyet ve suç alanları olarak ün kazanmıştır. Son yıllarda, Birleşik Krallığın birçok kentindeki büyük ölçekli kentsel dönüşüm politikaları büyük ilgi görmüştür. Bu politikalar genellikle çürümekte olan konut alanlarının karma gelirli konutlarla değiştirilmesini ve çevredeki alanların yeniden geliştirilmesini gerektirmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin savunucuları genellikle bu tür politikaların bir sonucu olarak yoksunluğun daha az yoğunlaşmasının daha az suça yol açacağını savunmaktadır. Genel olarak, toplu konutlar Birleşik Krallıkta diğer OECD ülkelerine kıyasla daha yaygın bir kullanım şeklidir (OECD, 2020). Bu bağlamda bile, İskoçya'nın en büyük ve en kalabalık metropol alanı olan Glasgow şehri, toplu konut konusunda özellikle güçlü bir geleneğe sahiptir. Glasgow Şehir Konseyi (GCC) ve seleflerinin liderliğinde, şehrin tarihi, 1960'ların sonunda şehrin konut stokunun neredeyse %40'ını oluşturan toplu konut arzını artırmayı amaçlayan tekrarlanan büyük ölçekli devlet müdahalelerini içermektedir (GHS, 2022). 1960'lar ve 70'lerdeki büyük ölçekli yıkımların ilk etabında, şehir nüfusunun önemli bir kısmı, genellikle aşırı kalabalık ve kötü durumda olan geleneksel kiralık binalardan sitelere ve yüksek binalara aktarılmıştır. Genellikle şehir sınırlarına yakın inşa edilen bu sitelerin olanaklara erişimi zayıftı ve bu da bakımsızlıkla birleşerek yoksunluğa ve suç oranlarında, uyuşturucu kullanımında ve sağlık sorunlarında eş zamanlı bir artışa neden oldu (Garnham, 2018). Bu sorunların üstesinden gelmek için 2009 yılında Glasgow Kent Konseyi, Glasgow Konut Birliği (GHA) ile birlikte Dönüşümsel Yenileme Alanlarını (TRA) uygulamaya başlamıştır. Bu projeler, mevcut sitelerin yıkılıp yerine yeni karma konutların inşa edilmesini ve bu alanların yeşil alanlar ve diğer olanaklarla donatılmasını içeriyordu. Birleşik Krallıkta kentsel dönüşüm projeleri ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen Blanco ve Neri (2021) tarafından hazırlanan güncel çalışma raporu en bilinen çalışmadır. Çalışmada Londra'da bu tür projelerin olumsuz etkileri ile ev fiyatları ve arzu edilen mahalle olanakları üzerindeki olumlu etkiler tespit edilmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinin olumlu etkilerine yönelik beklentilere rağmen, yapılan çalışmalar bu projelerin bazı önemli olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu olumsuz etkilerin başında yerinden edilme olgusu gelmektedir. Bu duruma ilk olarak 1964 yılında Londra'nın kent merkezindeki dönüşüm sürecini tanımlayan Ruth Glass, "soylulaştırma" kavramıyla dikkat çekmiştir. Soylulaştırma, alt gelir gruplarının yoğun olarak yaşadığı mahallelerin orta ve üst gelir grubundan kişilere devredilmesi, bu mahallelerin eski sakinlerinin yerinden edilmesi ve mahallenin sosyal yapısının köklü şekilde değiştirilmesi sürecidir (Uysal, 2006). Bu süreç, mevcut sosyal ağları ve dayanışma ilişkilerini zayıflatarak, mahalle sakinlerinin yaşam koşullarında önemli değişimlere yol açmaktadır. Orta ve üst gelir gruplarının dezavantajlı mahallelere taşınmasıyla birlikte ekonomik kaynaklar ve sosyal fırsatlar artar, kurumların hizmet kalitesi yükselir ve polis gücü gibi formel kontrol mekanizmaları güçlenir (Barton, 2016; McDonald, 1986). Bu değişimlerin

sonucunda yoksul ve suçla ilişkilendirilen mahalle sakinlerinin yerinden edilmesiyle suç oranlarında bir düşüş eğilimi görülebilir (Kirk ve Laub, 2010). Soylulaştırma süreci, genellikle zenginliğin artmasına ve yoksulluğun başka bölgelere taşınmasına neden olur ve böylece mahalledeki ortalama hane geliri artar ve zaman içinde mahallenin sosyal dokusu, zenginlerin alışkanlıklarına uygun bir yaşam biçimiyle şekillenmeye başlar. Bu süreçte, kentsel dönüşümün sağladığı imkanlardan sadece yeni gelenler değil, eski mahalle sakinleri de faydalanabilir. Yaşam kalitesindeki artış ve iyileştirmeler, suç için fırsatların azalmasına ve mahallede daha güvenli bir ortamın oluşmasına katkı sağlar. Ancak kentsel dönüşümün bu olumlu etkilerine rağmen, soylulaştırma süreci eski mahalle sakinlerinin yerinden edilmesi ve sosyal bağların zayıflaması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu süreç, eski sakinlerin kendi sosyal çevrelerinden koparılması ve daha az imkanlara sahip farklı bölgelere taşınması gibi olumsuz etkilerle, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine yol açabilir. Yerinden edilme, bu kişilerin yaşamlarını zorlaştırarak sosyal uyumlarını ve toplumsal aidiyet duygularını zayıflatabilir. Bu bağlamda, soylulaştırmanın kentsel dönüşüm projelerinin en tartışmalı yönlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sosyologlar, kentin dokusunda meydana gelen değişimlerin suçla nasıl ilişkili olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Kentlerin fiziksel ve sosyal yapısındaki dönüşümlerin, suç oranları ve suçun mekânsal dağılımı üzerinde nasıl etkiler yarattığını anlamak, bu araştırmaların temel hedeflerinden biri olmuştur. Özellikle dezavantajlı mahallelerde suç oranlarının yüksek olması, bu bölgelerde kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesini ve suçun önlenmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu projelerle, suçun yoğun olarak yaşandığı mahallelerde yeni bir yapı kurularak kentsel mekânın yeniden düzenlenmesi ve daha güvenli bir ortam oluşturulması amaçlanmaktadır.

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM, SUÇ VE SUÇ TEORİLERİ

Kentsel dönüşüm projelerinin sağladığı imkanlar ve karşılaşılan zorluklar, suçun önlenmesi ve toplumsal denetim açısından dikkatle ele alınmalıdır. Kentsel dönüşümün hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmakta ve bu süreçlerin toplumsal yapıya etkileri üzerine yapılan çalışmalar, suçu önlemede hangi stratejilerin daha etkili olacağı konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkiyi anlamak için, Sosyal Düzensizlik, Kırık Camlar ve Rutin Aktiviteler ve Çevresel Kriminoloji teorileri kullanılmaktadır.

Sosyal Düzensizlik Teorisi, bir mahallenin kendi içinde zamanla nasıl bir suç oranı değişimi gösterdiğini ve sosyal kontrol mekanizmalarının nasıl etkili olabileceğini açıklar. Mahallelerin sosyal ağlarının güçlü olup olmaması, suçun oluşma olasılığını doğrudan etkileyen faktörlerden biridir.

Kırık Camlar Teorisi mahallede fiziki ve sosyal düzenin bozulmasının, suçun artmasına neden olabileceğini savunur; bu teoriye göre küçük düzensizlikler zamanla daha büyük sorunlara yol açar.

Rutin Aktiviteler Teorisi ise suçun, suçluların, mağdurların ve uygun koşulların zaman ve mekânda birleşmesi sonucu meydana geldiğini ifade eder. Bu teoriler, kentsel dönüşümün suçu nasıl etkilediğini anlamada önemli bir rol oynar ve suçun önlenmesi için çevresel ve sosyal faktörlerin nasıl ele alınması gerektiği konusunda yol gösterici olur. Suçun anlaşılmasında ve önlenmesinde önemli katkılar sunan Çevresel Kriminoloji Yaklaşımı ise suçun oluşmasında sadece bireysel faktörlerin değil, çevresel faktörlerin de rolünü esas alır.

3.1. Sosyal Düzensizlik Teorisi

Sosyal Düzensizlik Teorisi (Peterson ve Krivo, 1999), bir mahallede zaman içinde suç oranlarının nasıl değiştiğini ve bu değişimi etkileyen faktörleri açıklamakta güçlü bir kapasiteye sahiptir. Teori, yalnızca tek bir mahallenin iç dinamiklerini değil, aynı zamanda farklı mahalleler arasında suç oranlarındaki farklılıkları belirleyen faktörleri de inceleyerek suçun mekânsal dağılımını anlamamıza yardımcı olur.

Bu teoriye göre, bir mahallede komşuluk ilişkilerinin gücü, suçun ortaya çıkmasını engelleyen önemli bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Polis gibi formel kontrol mekanizmalarının yanı sıra, aile ve akraba gruplarının sokak üzerindeki denetimi ve bu grupların okul veya dernek gibi mahalledeki kuruluşlarla kurduğu ilişkiler, mahallede sosyal kontrolün sağlanmasına katkıda bulunur. Ancak mahalle sakinleri arasındaki ekonomik, etnik ve kültürel farklılıklar, bu enformel sosyal kontrol mekanizmalarının etkinliğini zayıflatabilir ve bu da suç için fırsatların artmasına neden olur. Ekonomik kaynakların sınırlı olması, mahalledeki eskiyen konutların ve ortak alanların yenilenmesini zorlaştırır; bu durum mahallede fiziksel olarak yıpranmaya ve sonuç olarak sosyal kontrolün daha da zayıflamasına yol açar. Mahalledeki bu tür fiziki yıpranma ve sosyo-ekonomik kaynakların kısıtlılığı, mahallenin dezavantajlı bir konuma gelmesine ve giderek bir "çöküntü alanı" haline dönüşmesine sebep olabilir. Sosyal Düzensizlik Teorisi'nden hareketle, Sampson ve arkadaşları (1997) "kollektif tutkunluk" kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram, mahalle sakinlerinin birlikte hareket edebilme ve mahalle sorunlarını çözebilme kapasitesini ifade eder. Yoksulluğun yoğun olduğu, nüfus hareketliliğinin ve etnik farklılıkların fazla olduğu mahallelerde güçlü sosyal ağların oluşma ihtimali oldukça düşüktür. Bu faktörler, mahalledeki topluluğun bir araya gelmesini, dayanışmayı ve güçlü sosyal ağlar geliştirmesini engeller. Mahalle sakinlerinin yerel sosyal kuruluşlara katılımı veya bu tür girişimlere kaynak ayırmaları zorlaştıkça, mahalledeki sosyal kontrol mekanizmaları da giderek kırılganlaşır ve bu durum suç oranlarının artmasına sebep olabilir. Bu tür mahallelerde güvenlik hissinin azalması, mahalle sakinlerinin kamusal alanlardaki faaliyetlerden giderek çekilmesine ve evlerine kapanmasına neden olabilir. Bu durum, sosyal yaşamın daha da zayıflamasına ve kamusal alanların kontrolsüz hale gelmesine yol açar. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, bu tür mahallelerde fiziki ve sosyal yeniden yapılanmayı hedefleyerek suçla mücadelede bir strateji olarak öne çıkar. Kentsel dönüşüm, mahallelerin hem fiziki hem de sosyo-ekonomik yapısının yeniden inşa edilmesiyle suç oranlarını düşürmeyi amaçlar; ancak bu süreç aynı zamanda belirli riskler ve zorluklar da barındırır (Hipp, 2007).

Kentsel dönüşüm, hızlı bir toplumsal değişim kaynağı olduğundan mahallelerde hızlı bir istikrarsızlık ve nüfus hareketliliğine neden olabilir. Bu durum, mahalledeki sosyal ağların ve kontrol mekanizmalarının zayıflamasına yol açarak suç için yeni fırsatların doğmasına sebep olabilir. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında eski mahalle sakinlerinin büyük bir kısmı mahalleyi terk etmek zorunda kalırken, onların yerine yeni sakinler yerleşmektedir. Bu nüfus hareketliliği, eski ve yeni sakinler arasında ortak değerler etrafında bir birlikteliğin sağlanmasını zorlaştırmakta ve mahallede sosyal kontrolü zayıflatmaktadır. Eski ve yeni mahalle sakinleri arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklar, mahallede artan sosyal mesafenin ve sosyal bağların güçlenememesinin en önemli sebeplerindendir. Bu süreçte, mahallede suçla mücadele etmek için birlikte hareket etme kapasitesi de sınırlanmakta ve suç oranlarının artma ihtimali güçlenmektedir. Kentsel dönüşüm sonrası mahalle, iç dinamiklerini harekete geçirmekte zorlanır ve bu nedenle suçla mücadelede başarısız olabilir. Her ne kadar kentsel dönüşüm projeleri mahallede fiziksel olarak pozitif bir iyileştirme sağlasa da bu hızlı değişimin yarattığı istikrarsızlık, sosyal ilişki ağları üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir ve bu da gruplar arasındaki çatışmayı teşvik ederek şiddet suçlarında artışa neden olabilir. Bununla birlikte, kentsel dönüşümün ilerleyen aşamalarında, eski ve yeni mahalle sakinleri arasındaki sosyal ilişkilerin birbirlerini tanıdıkça güçleneceği ve sosyal entegrasyonun artacağı tahmin edilmektedir. Mahalle sakinleri arasındaki sosyal entegrasyon arttıkça, mahalledeki sorunların çözümü için birlikte hareket etme yetisi de güçlenebilir ve böylece suçla mücadelede daha etkin bir mahalle yapısı ortaya çıkabilir (Ünal Reşitoğlu, 2022). Sosyal Düzensizlik Teorisi'nin sunduğu bu perspektif, kentsel dönüşüm projelerinin suç üzerindeki karmaşık etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Kentsel dönüşüm, bir yandan suç oranlarını düşürme potansiyeline sahipken, diğer yandan sosyal ve fiziki dengesizlikler yaratarak suçun artmasına da yol açabilir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm sürecinin planlanmasında mahallelerin özgün sosyal yapısının korunması

ve mahalle sakinlerinin aktif katılımının sağlanması, uzun vadeli sosyal istikrar ve güvenlik açısından büyük bir öneme sahiptir (Newman ve Wyly, 2006).

3.2. Kırık Camlar Teorisi

Kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkiyi anlamak için başvurulan önemli teorik yaklaşımlardan biri olan Wilson ve Kelling (1982) tarafından geliştirilen Kırık Camlar teorisi, mahallelerdeki fiziki ve sosyal düzensizliklerin artmasının suç için fırsatlar yarattığını savunur. Bu teori, bir bölgede düzenin bozulmasının potansiyel suçluların zihninde, mahalle sakinlerinin mahalleye sahip çıkmadığı ve çevrelerine ilgisiz kaldığı izlenimini yarattığını ileri sürer. Bu tür bir algı, suç işlemek isteyen kişiler için o bölgeyi cazip hale getirir. Kırık Camlar Teorisi, eğer bir arabanın camı kırılmış ve öylece bırakılmışsa, bu durumun denetimsizlik ve sahipsizlik duygusu yaratarak daha fazla tahribata neden olacağını öne sürer. Benzer şekilde, küçük düzensizlikler ve ihmal edilen sorunlar zamanla daha büyük sorunlara ve daha ciddi suçlara yol açabilir. Bu teoriye göre, mahallelerdeki fiziki ve sosyal düzensizlikler, suçun ortaya çıkma olasılığını artıran önemli faktörlerdir. Örneğin, bir mahallede yıpranmış binaların varlığı, sokaklarda çöplerin birikmesi, gürültü kirliliği, köşe başlarında başıboş grupların toplanması, alkol ve uyuşturucunun sokaklarda açıkça kullanılması veya satılması, parklarda fuhuş yapılması gibi unsurlar, mahallede kontrolün olmadığını ve sosyal düzensizliğin hakim olduğunu gösterir. Bu tür durumlar, potansiyel suçluların bölgede yasadışı faaliyetler gerçekleştirdiğinde kimsenin müdahale etmeyeceğine ve işlenen suçların polise bildirilme olasılığının düşük olduğuna inanmalarına yol açar. Bu nedenle, sosyal ve fiziki düzensizlikler suçun artmasına zemin hazırlar. Kentsel dönüşüm projeleri, Kırık Camlar Teorisi bağlamında suçun önlenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu projeler, mahallelerin fiziksel görünümünü ve sosyal yapısını iyileştirerek suç oranlarının düşmesine katkı sağlayabilir. Kentsel dönüşüm kapsamında mahalleye yapılan yatırımlar, suçun ortaya çıkmasına neden olan bu düzensizliklerin ortadan kaldırılmasını amaçlar. Örneğin, mahalledeki yıkık dökük veya terk edilmiş binaların yenilenmesi, sokakların daha iyi aydınlatılması ve parkların daha güvenli hale getirilmesi, suç işlenebilecek karanlık noktaların ve izole bölgelerin azalmasını sağlar. Fiziksel görünümün iyileştirilmesi, potansiyel suçluların mahallede suç işlemek için uygun bir fırsat bulma olasılığını düşürür ve mahalle sakinlerinin çevrelerine sahip çıkma duygusunu pekiştirir. Kentsel dönüşüm projeleri, mahallede fiziksel düzeni sağlayarak ve sosyal kontrolü artırarak suçun önlenmesinde etkili bir araç olabilir (Zhang ve McCord, 2014). Bu süreçte mahalledeki fiziki düzensizliklerin giderilmesi, mahalle sakinlerinin güven duygusunu artırırken, suçluların faaliyetlerini zorlaştırır. Özellikle aydınlatma eksikliği giderildiğinde, kamuya açık alanlarda karanlık ve suçun saklanabileceği noktalar ortadan kalkar. Mahalleye yapılan bu tür yatırımlar, sadece suç oranlarını düşürmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve mahalle sakinlerinin aidiyet duygusunu da güçlendirir (Kirk ve Laub, 2010) Ancak, bu tür iyileştirmelerin etkili olabilmesi için kentsel dönüşüm süreçlerinin dikkatle planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Mahalledeki sosyal ağların korunması ve güçlendirilmesi, sadece fiziki düzenlemenin değil, aynı zamanda sosyal kontrolün de sürdürülebilir kılınması açısından önemlidir. Kentsel dönüşüm hem fiziki çevreyi hem de sosyal yapıyı iyileştirerek suçun azalmasına katkı sağlasa da bu süreçte mevcut sakinlerin sosyal ihtiyaçlarının ve beklentilerinin gözetilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Kırık Camlar Teorisi'nin ortaya koyduğu gibi, bir mahallede fiziki ve sosyal düzenin sağlanması, suçun oluşmasını engellemek için kritik bir rol oynar. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinin planlanmasında, mahalle sakinlerinin katılımını sağlamak ve onların mahalleye sahip çıkmalarını teşvik etmek, uzun vadede daha güvenli ve yaşanabilir kentler oluşturmak açısından önem arz eder.

3.3. Rutin Aktivite Teorisi

Rutin Aktivite Teorisi, suçun meydana gelmesinde üç temel unsurun bir araya gelmesinin önemini vurgular: motive olmuş suçlu, zayıf koruma ve uygun hedefin zaman ve mekânda birleşmesi. Bu teoriye

göre suç, uygun koşulların bir arada bulunması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bireylerin rasyonel varlıklar olduğu varsayımıyla hareket eden bu teori, suçluların fayda ve zarar hesabı yaptığını ve daha fazla kazanç elde edebileceğini düşündüğünde suç işlemeye yönelebileceğini savunur (Becker, 1968). Bu bağlamda, suçun oluşumunda suçu işlemek için motive olan bir suçlu, zayıf bir koruma ve uygun bir hedefin aynı anda bir araya gelmesi önemlidir. Bir mahallenin kentsel dönüşüme uğraması, fayda ve maliyet dengesini gözeten suçlular açısından fırsatların artmasına neden olabilir. Kentsel dönüşüm sonrası mahalleye sosyo-ekonomik olarak daha varlıklı grupların taşınması, motive olmuş suçlular için uygun hedeflerin sayısının artmasına yol açabilir. Örneğin, yeni gelen sakinlerin ekonomik durumu daha iyi olduğunda, bu durum suçlular için daha cazip fırsatlar yaratır. Ayrıca, bu süreçte mahallenin sosyal dokusunun değişmesi ve eski mahalle sakinlerinin büyük ölçüde yerlerinden edilmesi nedeniyle, komşular arası dayanışma ve sosyal denetim mekanizmaları zayıflayabilir. Eskiden mahalledeki sakinlerin birbirlerinin mallarını koruma ihtimali daha yüksek iken, bu sosyal bağların azalması, uygun hedeflerin suçlulara karşı daha savunmasız kalmasına neden olabilir. Bu durum, kentsel dönüşümün ardından suç oranlarında artış ihtimalini beraberinde getirir. Rutin Aktivite Teorisi ışığında yapılan araştırmalar, kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkinin oldukça karmaşık olduğunu ve net bir sonuca ulaşmanın zor olduğunu göstermektedir (Cohen ve Folsen, 1979). Kentsel dönüşümün suç üzerindeki etkisini anlamak için mahallelerin özgün koşulları ve bu dönüşüm sürecine maruz kalan farklı grupların özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, ekonomik olarak dezavantajlı mahallelere yatırım yapılması ve altyapının iyileştirilmesi, güvenliğin artmasına ve suç oranlarının düşmesine katkı sağlayabilir. Ancak bu süreçte mevcut sakinlerin yerinden edilmesi ve yeni gelen sakinlerin sosyal olarak entegrasyon sürecinde yaşadığı zorluklar, suç oranlarının artmasına neden olabilir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişki her mahallede farklı sonuçlar doğurabilir ve bu durum, tek bir genel geçer sonuç çıkarmayı zorlaştırır (Miro, 2014).

3.4. Çevresel Kriminoloji Teorisi

Suçun anlaşılmasında ve önlenmesinde önemli katkılar sunan çevresel kriminoloji, suç olaylarını mekânsal ve zamansal bağlamda ele alarak suçun hangi koşullarda ve nerelerde meydana geldiğini açıklamaya çalışır. Bu yaklaşıma göre, suçun meydana gelmesinde sadece bireysel faktörler değil, aynı zamanda çevresel faktörler de önemli rol oynamaktadır. Çevresel kriminoloji, suçun mekânsal-zamansal örüntülerini analiz ederek suçun oluştuğu yerlerin özelliklerini inceler ve bu özelliklerin suç üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu çerçevede çevresel kriminoloji, suçun meydana geldiği ortamın suçlunun davranışlarını nasıl etkilediğini ve suç oranlarının belirli yerlerde neden yüksek olduğunu anlamaya yönelik kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Çevresel kriminoloji, üç temel hipotez üzerine kuruludur ve bu hipotezlerin her biri suçun önlenmesinde farklı bakış açıları sunar (Scott, 2008). Birinci hipotez, suçun meydana geldiği anlık çevrenin, suçlu ile mağdur arasındaki etkileşimi şekillendirerek suç davranışını önemli ölçüde etkileyebileceğini öne sürer. Bu bağlamda çevresel kriminoloji, suçun sadece kriminojenik bireylerin eylemlerinden ibaret olmadığını, aynı zamanda çevrenin de bu eylemleri nasıl şekillendirdiğini incelemeyi hedefler. Bu yaklaşım, neden bazı alanların diğerlerine göre daha kriminojenik olduğunu anlamaya yönelik önemli bir perspektif sunmaktadır. Örneğin, aydınlatmanın yetersiz olduğu veya sosyal denetimin zayıf kaldığı bölgeler suçlular için daha cazip hale gelebilir. Bu tür çevresel faktörler, suçluların eyleme geçme olasılığını artırabilir. İkinci hipotez, suçun mekânsal ve zamansal dağılımının rastgele olmadığını, aksine çevresel özelliklerin suç fırsatlarını teşvik ettiği yerlerde yoğunlaştığını belirtir. Bu durum, suçun belirli bölgelerde neden daha sık meydana geldiğine dair önemli bir açıklama sunar. Suçun oluştuğu yerler genellikle "çevresel fırsatların" fazla olduğu, sosyal denetimin zayıf veya ekonomik kaynakların sınırlı olduğu alanlardır. Bu bağlamda, suçun yoğun olarak görüldüğü bölgelerin belirlenmesi, suçun önlenmesi için gerekli stratejilerin geliştirilmesinde kolluk kuvvetlerine rehberlik etmektedir. Örneğin, suç

oranlarının yüksek olduğu mahallelerde güvenlik önlemlerinin artırılması veya çevresel düzenlemelerin yapılması gibi proaktif politikalar, suç oranlarını azaltma açısından etkili olabilir.

Üçüncü hipotez ise kriminojenik çevrelerin ve suç kalıplarının analiz edilmesinin, suçu önlemeye yönelik stratejiler geliştirilmesinde nasıl kullanılabileceğini ele alır. Bu çerçevede çevresel suç bilimi, çevresel tasarım yoluyla suç önleme (CPTED) gibi yaklaşımlar sunar. Bu yaklaşımlar, çevresel düzenlemelerle suçun oluşmasını engellemeyi amaçlar. Örneğin, kamuya açık alanlarda aydınlatmanın artırılması, suç işlenme olasılığını azaltabilir. Bu tür düzenlemeler, suçluların hedef olma olasılığını düşürmekte ve mağdurların güvenliğini artırmaktadır. Çevresel kriminolojinin bu tür uygulamaları, suçun toplumsal ve fiziksel çevreyle olan ilişkisinin daha iyi anlaşılmasına ve suçu önleyici stratejiler geliştirilmesine olanak tanır. Bu bağlamda çevresel kriminoloji, suçu sadece bireysel bir sorun olarak ele almak yerine, suçun meydana geldiği fiziksel ve sosyal çevrenin suç üzerindeki etkilerini de dikkate alır. Bu yaklaşım, suçun önlenmesinde ve kontrol edilmesinde sadece suçluların cezalandırılmasına odaklanmak yerine, suçun oluşmasına neden olan çevresel faktörlerin de ele alınması gerektiğini vurgular. Böylece, suçun neden bazı yerlerde daha fazla görüldüğünü anlamak ve bu yerlerin kriminojenik özelliklerini ortadan kaldırmak mümkün hale gelir.

Yani çevresel kriminoloji suç olgusunu mekânsal-zamansal bağlamda inceleyerek suçun oluşum nedenlerini ve suçu önleme yollarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Suçun sadece bireysel bir problem değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal bir problem olduğunu vurgulayan bu yaklaşım, suçu önlemeye yönelik stratejilerin geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, suçla mücadelede çevresel faktörlerin dikkate alınması, daha etkili ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Buna ek olarak, kriminolojide mekâna (çevresel perspektif) olan ilgi sürekli artmaktadır (Weisburd vd. 2012). Farklı suç teorileri, suçu ülke düzeyinden il düzeyine, şehir düzeyinden topluluk düzeyine ve sokak düzeyine kadar farklı mekânsal düzeylerde açıklamaktadır. Brantingham ve Brantingham (2017) üç coğrafi analiz düzeyi önermiştir: makro düzey, mezo düzey ve mikro düzey.

Bu sınıflandırma, coğrafi analizde analiz biriminin gelişimiyle eşleşmekte ve kentsel suçu çevresel bir perspektiften anlamanın tarihsel köklerini de yansıtmaktadır. Kısaca, on dokuzuncu yüzyılda başlayan çalışmalar esas olarak makro düzeyde (örneğin ülkeler, iller) analiz olarak adlandırılmıştır (Guerry, 1833). Daha sonra, yirminci yüzyılın başlarında Chicago Okulunun öncülük ettiği kentsel suç çalışmalarına tanık olunmuş ve bu çalışmalar ağırlıklı olarak şehirler ve büyük kentsel alanlar gibi mezo düzey analizlere odaklanmıştır (Burgess 1928). Son zamanlarda, yirminci yüzyılın sonlarından itibaren mikro düzeydeki (örneğin, topluluk ve sokak bölümleri) çalışmalar, kentsel suçun ince çözünürlüklü bir analizine ulaşmaya çalışmıştır (Sherman ve Weisburd 1995). Bu da suçu eskisinden daha öngörülebilir hale getirmektedir.

4. SONUÇ

Kent ve güvenlik, kent ve suç, kente karşı suç, kent suçu gibi konular son zamanlarda başta sosyoloji ve kentsel politikalar olmak üzere farklı disiplinler tarafından ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Son yıllarda kentlerin eskiyen ve işlevini kaybetmiş, afetlere karşı direnci zayıf olan yerleşim birimlerinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri de etkileri bakımından oldukça yoğun bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu etkilerin toplumsal yapılar üzerinde ne tür sonuçlara yol açtığına yönelik araştırmalar arasında kentsel dönüşüm ile suç arasındaki ilişkiler de bulunmaktadır. Kentsel mekânda yaşanan değişim ve dönüşüm süreçlerinin esas amacı hem güvenli yapılar kurmak hem de bireylerin ve vatandaşların yaşam ve yatırım ortamlarını iyileştirmeye yöneliktir. Bu noktada öne çıkan konulardan biri de kentsel dönüşüm uygulanan alanlarda suç olgusunun nasıl bir seyir izlediği; suç oranlarında ve türlerinde ne tür sonuçlara yol açtığına ilişkindir. Birçok disiplinin kesişim alanında olmakla birlikte sosyoloji

disiplini bu konuda teorik birtakım yaklaşımların geliştirilmesi bakımından elverişli elverişli imkanlar sunmaktadır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projelerinin sağladığı imkanlar ve karşılaşılan zorluklar, suçun önlenmesi ve toplumsal denetim açısından ele alınmakta, kentsel dönüşüm hem olumlu hem de olumsuz yönleri ile birlikte değerlendirilmekte ve bu süreçlerin toplumsal suçu önlemedeki etkileri konusunda katkı sunmaktadır. Kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkiyi anlamak için geliştirilen "Sosyal Düzensizlik, Kırık Camlar ve Rutin Aktiviteler ve Çevresel Kriminoloji" gibi teorik yaklaşımlara bu çalışma kapsamında yer verilmiş ve bunlar arasındaki kesişme noktaları belirlenmiştir. Amaç bu konuda yapılacak olan çalışmalara teorik bir altyapı sunmaktır.

Nitekim araştırmalar, kentsel dönüşüm ve suç arasındaki ilişkinin çok boyutlu ve karmaşık olduğunu göstermektedir. Bu ilişki, mahallelerin sosyo-ekonomik yapısı, kentsel dönüşüm projelerinin kapsamı ve uygulama biçimi gibi birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm sürecinde, suçu önlemeye yönelik politikaların dikkatle planlanması ve mahallelerin özgün sosyal yapısının korunmasına yönelik önlemler alınması büyük önem taşımaktadır.

Kentsel dönüşümün farklılıklara sebep olup olmadığını anlayabilmek için mahallenin kentsel dönüşüm öncesi ve sonrasındaki yapısal faktörlerini ve suç oranlarını kapsayan bir veri tabanına ihtiyaç vardır. Kentsel dönüşüm ve suç arasında doğrusal bir ilişki yerine eğrisel farklı ilişkiler söz konusu olabilir. Yapılan çalışmalar kentsel dönüşüm ve suç arasındaki sürecin oldukça karmaşık olduğuna işaret etmektedir. Kentsel dönüşüm ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerin karmaşık bir bütünüdür. Bundan dolayı, bu süreci anlamak için zamansal ve mekânsal bileşenlerin nasıl işlediğini anlamak önemlidir. Ayrıca, kentsel dönüşüm projelerinin etkilerinin sadece uygulandığı mahalle ile sınırlı olmadığı, çevresindeki mahalleleri hatta kentin başka kısımlarındaki mahalleri bile etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Kentsel dönüşüme maruz kalan mahallede suç oranlarında düşme söz konusu ise, bu düşmenin suçun zamansal veya mekânsal yer değiştirmesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığının incelenmesi gerekmektedir. Suç tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir ancak sağlıksız kentleşme sürecinde ortaya çıkan olumsuzluklarla ilişkisi de açıktır. Genel olarak kentsel suçu etkileyen faktörler sosyo-kültürel, ekonomik, demografik ve mekânsal özelliklerine göre gruplandırılarak açıklanmaktadır.

Yazar Bilgileri Halide Nur Özüdoğru Erdoğan (Doç. Dr.)

[1] Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

0000-0002-2378-9425 halidenur.ozudogruerdogan@egm.gov.tr

Kaynakça | References

Akalın, M. (2016). Kentsel dönüşüm projelerinin suç oranlarına etkilerinin değerlendirilmesi: Ankara/Altındağ örneği. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(9), 5-33.

Aksoy, E.,Kocataş, Ö. G. (2017). Gecekondu alanlarında uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin meşruiyet zemini olarak yoksulluk ve suç. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(14), 275-295.

Andersan, A.M.; "Crime Measures and The Spatial Analysis of Criminal Activity", British Journal of Criminology, 46, 2005, pp. 258285.

Barton, M.S. ve Gruner, C. (2016). A theoretical explanation of the influence of gentrification on neighborhood crime. *Deviant Behavior*, 37, 130-146

Becker, G.S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. *The Journal of Political Economy*, 168, 1150-1196.

Binay, E. (2012). Kentsel dönüşüm projesinin suça etkisi: Ankara ili, Altındağ ilçesi, Gültepe mahallesi örneği. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Kara Harp Okulu, Ankara.

Blanco, H., Neri, L. (2023). *Knocking it down and mixing it up: The impact of public housing regenerations*. IZA-Institute of Labor Economics.

Brantingham, P. L., Brantingham, P. J. (2017). *Notes on the geometry of crime. In Principles of Geographical Offender Profiling*, 97-124. Routledge.

Burgess, E. W. (1928). Residential segregation in American cities. *The annals of the american academy of political and social science*, *140*(1), 105-115.

Clarke, R. V. (1983). Situational crime prevention: Its theoretical basis and practical cope. *Crime and justice*, *4*, 225-256.

Crawford, A. (2009). Governing through anti-social behaviour: Regulatory challenges to criminal justice. *The British Journal of Criminology*, *49*(6), 810-831.

Cohen, L. E., Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routin Activity Approach. American Sociological Review, 44, 588-608.

Dünya Bankası, (2020) https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/brief/the-world-bank-turkey-program-closed-2020-with-solid-investments

Freeman, L. (2006). *There goes the hood: Views of gentrification from the ground up.* Temple University Press.

Friendly, M. (2007). *The Life and Works of André-Michel Guerry (1802–1866).* York University: Toronto, ON, Canada.

Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society* . Clarendon Studies in Criminolo.

Garnham, L. (2018). *Exploring neighbourhood change*. Glasgow, Scotland: Glasgow Centre for Population Health.

GHS, https://data.jrc.ec.europa.eu/dataset/f5224214-6b66-43df-a9c6-cc974f17d803.

Glass, R. (1964). Aspects of change in London. London: Macgibbon & Kee.

Grieb, T. M., Donn, T. E., Collins, J., Radde, J., Perez, C., Smith, J. B., Ririe, G. T. (2008). Effects of subsea processing on deepwater environments in the Gulf of Mexico. U.S. Department of the Interior, Mexico.

Guerry, A. (1833). *Essai sur la Statistique Morale de la France*. Bachelier.

Hipp, J. R. (2007). Income inequality, race, and place: Does the distribution of race and class within neighborhoods affect crime rates? Criminology, 45, 665-697.

İrem A. ve Çubukçu M.; "Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Bakış: Literatür Taraması", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(5), 2007, ss. 30 55.

Jeffery, R. (1971) Crime Prevention through Environmental Design. Beverly Hills CA: Sage.

Kirk, D. ve Laub, J. H. (2010). Neighborhood change and crime in the modern metropolis. *Crime and Justice*, 39, 441– 502.

McDonald, S. (1986). Does gentrification affect crime rates? A. J. Reiss ve M. Tonry (Der.), *Crime and justice: A review of research,* 163, 202. University of Chicago Press, Chicago.

Miro, F. (2014). Routin Activity Theory. The Encyclopedia of Theoretical Criminology, 1-7. Blackwell Publishing Ltd.

Newman, K. ve Wyly, E. L. (2006). The right to stay put, revisited: Gentrification and resistance to displacement in New York city. Urban Studies, 43, 23-57.

OECD, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-2_39a88ab1-en.html

Peterson, R. D. ve Krivo, L. J. (1999). Racial segregation, the concentration of disadvantage and Black and White homicide victimization. Sociological Forum, 14, 495-523.

Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. S*cience*, *277*(5328), 918-924.

Scott, A. J. (2008). *Social economy of the metropolis: Cognitive-cultural capitalism and the global resurgence of cities*. OUP Oxford.

Sherman, L. W., Weisburd, D. (1995). General deterrent effects of police patrol in crime "hot spots": A randomized, controlled trial. *Justice quarterly*, *12*(4), 625-648.

Uysal, Ü., E. (2006), *Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği,* Planlama, 2006 / 2, Şehir Plancıları Odası.

Ünal Reşitoğlu, H. (2022). Çetrefilli Bir İlişki: Kentsel Dönüşüm ve Suç. *İdealkent,* 13(38), 2703-2732. https://doi.org/10.31198/idealkent.1182574

Weisburd, D. (2015). The law of crime concentration and the criminology of place. *Criminology*, *53*(2), 133-157.

Whitzman, C. (2007). "Stuck at the front door: gender, fear of crime and the challenge of creating safer space", Environment and Planning A, 39, 2715- 2732.

Wilson, j. Q., Kellıng, G. L. (1982). Broken Windows, *Atlantic Monthly*, 249(3), 29-38.

Zhang, H. ve McCord, E. S. (2014). A spatial analysis of the impact of housing foreclosure on residential burglary. Applied Geography, 54, 27-34.

Bölüm 9
Chapter 9

Gelişen Ülkelerde Metropoller ve Şiddet: Karaçi Örneği

Metropolises and Violence in Developing Countries: The Case of Karachi

Saadet Gülden Ayman [1]

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Güney ve Doğu Asya yüksek kentsel nüfus artışı oranlarıyla dikkat çekmektedir. Bu demografik eğilimin istikrar ve güvenlik üzerinde derin etkileri bulunmaktadır. Yönetilmeyen hızlı bir kentleşme süreci yerel gerilimleri ve devletin zafiyetini arttırmaktadır. Pakistan'da özellikle Peşaver, Quetta, Karaçi ve Lahor eyalet başkentlerinin, zayıf yönetişimden ve başarısız kamu altyapısından yararlanan bir dizi aşırıcı grup ve suç çetesinin operasyon ve finansman üslerini oluşturduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Pakistan'ın Sind eyaletinin merkezi olan Karaçi'deki çatışmalar iki ana başlık altında incelenmektedir. Bunlardan biri farklı devlet-dışı aktörler arasında (dini gruplar, etnik gruplar ve öğrenciler/siyasal partilerin gençlik örgütleri) gerçekleşen çatışmalar diğeri ise devletin temsilcileri (ordu, para-militer güçler) ile dini istismar eden militanlar arasında gerçekleşenlerdir. Çalışmada suça bulaşmış devlet dışı grupların faaliyet gösterdikleri daha geniş politik ve ekonomik çevre ile nasıl bir bağlantı içinde oldukları değerlendirilecek ve ayrıca devlet otoritesini yeniden güçlendirmek için gösterilen çabaların neden gerçek bir başarıyla sonuçlanmadığı da sorgulanacaktır.

Abstract

South and East Asia are notable for their high urban population growth rates. This demographic trend has profound implications for stability and security. Unmanaged rapid urbanization increases local tensions and weakens the state. In Pakistan, the provincial capitals of Peshawar, Quetta, Karachi and Lahore in particular are notable for providing operational and financing bases for a number of extremist groups and criminal gangs that take advantage of weak governance and failing public infrastructure. This study examines the conflicts in Karachi, the capital of Pakistan's Sindh province, under two main headings. One is between different non-state actors (religious groups, ethnic groups and students/youth organizations of political parties) and the other is between representatives of the state (army, paramilitary forces) and militants exploiting religion. The study will assess how non-state groups involved in crime are connected to the broader political and economic environment in which they operate, and will also question why efforts to re-establish state authority have not yielded real success.

Anahtar Kelimeler Göç ve Şiddet · Güney Asya'da Kentleşme ve Şiddet · Sindhi-Muhacir Çatışması · Muhacir Kavim Hareketi · Beluç Kurtuluş Ordusu · Pakistan Talibanı

Keywords Migration and Violence · Urbanization and Violence in South Asia · Sindhi-Mohajir Conflict · Mohajir Movement · Tehriki Taliban Pakistan

Ayman, S. G. (2025). Metropolises and violence in developing countries: the case of karachi. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 108-120). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.09

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Ayman, S. G.

Saadet Gülden Ayman gulden.ayman@istanbul.edu.tr

Extended Summary

Today, 56 percent of the world's population lives in urban areas, and 70 percent are expected to live in urban areas by 2050. The governance capacity of a country and the legitimacy of its government are determined by how it maintains order and suppresses crime in urban areas. It is noteworthy that metropolises/megacities have developed in many parts of the world, especially in Asia, Latin America and Africa. The rapid growth of these cities is often the result of migrants from rural areas or those fleeing conflict moving to urban areas. Migrants often settle in informal urban settlements that lack infrastructure and services. In areas where the state's presence is not felt or where the state's presence is significantly weakened, criminals and other non-state actors can become providers of services that citizens need.

South and East Asia are notable for their high rates of urban population growth. This demographic trend has profound effects on stability and security. An unmanaged rapid urbanization process increases local tensions and state weakness.

The fundamental dilemma of urbanization in developing countries is that when physical security and other basic needs such as shelter, water and sanitation are not met by state institutions, violent groups often step in and create expanding informal settlements under their own authority.

In Pakistan, the provincial capitals of Peshawar, Quetta, Karachi and Lahore in particular stand out as the bases of operations and financing for a number of extremist groups and criminal gangs that take advantage of weak governance and failing public infrastructure.

This study examines the conflicts in Karachi, the capital of the Sindh province of Pakistan, under two main headings. One of these is the conflicts between different non-state actors (religious groups, ethnic groups and students/youth organizations of political parties) and the other is the conflicts between representatives of the state (army, paramilitary forces) and militants exploiting religion. The first is seen to be more socio-economic in nature and is related to the changing ethnic structure of Karachi due to the Muslim migration to Karachi after India's independence (1947-51) as well as the Pashtun migration from Afghanistan after the Soviet occupation. Anti-Pashtun riots, violence against Ahmadis and Shiites, and clashes between Sindhis and Muhajirs, Sufis and Deobandis fall into this category. The emergence of political-religious actors who question the existence of the state and seek to change the regime is linked to the arrival of the Taliban in Pakistan in the 1980s and later. The most powerful of these is the Pakistani Taliban, which has close ties to Al-Qaeda and has brought different groups together under the same roof since 2007.

The examination of the violent incidents in Karachi provides important data that will lead to the reconsideration of stereotyped perspectives and conceptualizations about the relations between state and non-state actors in the world's megacities. In addition, these incidents once again reveal the relationship between illegal criminal organizations and terrorist organizations, and draw our attention to the great victimization of especially the poor people when the police are also involved in corruption.

The study will assess how criminal non-state groups are linked to the wider political and economic environment in which they operate, and will also question why efforts to re-enforce state authority have not resulted in real success.

1. GİRİŞ

Ulus-devlet inşası, sömürgelerin bağımsızlık kazanması, mevcut rejimin yıkılması ve/veya yeni bir devletin kurulması gibi önemli gelişmelerin ardından ülkelerin karşılaştığı oldukça karmaşık ve zorlu bir süreçtir. Etnik, kültürel ve dini ayrımların varlığı, siyasi istikrarsızlık, kurumsal kapasitenin zayıflığı, yolsuzluk ve şeffaflık eksikliği, ekonomik kalkınmada eşitsizlikler ve altyapı geliştirmede yaşanan sorunlar ulus-devlet inşası sürecini ciddi sıkıntılara sokmaktadır.

Ulusal birlik ve kimlik duygusunu geliştirmek için farklı etnik, kültürel ve dini gruplar arasındaki derin ayrılıkların ve düşmanlıkların aşılması zorunludur. Siyasi otoritenin meşruiyeti, toplumun taleplerine cevap veren yargı, kolluk kuvvetleri ve kamu yönetimi de dâhil olmak üzere güçlü devlet kurumlarının oluşturulmasına yönelik çabalarla doğrudan ilişkilidir. Kamunun devlete ve kurumlarına

güvenini sağlamak için kaynakların eşitsiz dağılımı gibi ekonomik zorlukların ele alınması, vatandaşların yaşam kalitesini artırmak için ulaşım ağları, iletişim sistemleri ve bunun gibi kamu hizmetleri gibi temel altyapının oluşturulması, yolsuzlukla mücadele etmek ve yönetimde şeffaflığı teşvik etmek gerekmektedir.

Ulus-inşasıyla ilgili sorunları çok daha derinleştiren önemli bir faktör gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı olduğu hızlı kentleşme sorunudur ve bu sorun hükümetlerin halkın temel beklentilerini karşılayamadığı ve karşılamak için gerekli adımları atmadığı ülkelerde özellikle de mega kentlerin ve metropollerin yönetimi ve güvenliği üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır.

Pakistan'ın bağımsızlıktan bu yana yaşadığı kimlik ve hükümet krizini aşamadığı ileri sürülebilir. Başlangıçta Hindu olmayan, Müslüman olan olarak tanımlanan Pakistanlılar zaman içinde çatışmacı etnik, mezhepsel ve dini unsurların ortaya çıkmasıyla bölünmüş bir görüntüye sahip olmuşlardır.

2. ESKİ SÖMÜRGELERDE ETNİK-SİYASİ ŞİDDETİN KÖKENLERİ

Sömürgecilik sonrası toplumların karşılaştığı ve birbirinden ayrı düşünülmeyecek iki zorlu süreçten biri ulus devlet inşası diğeri ise ekonomik kalkınmadır. Ortak bir üst kimlik geliştirmek ve halkın ihtiyaçlarını etkin sağlayabilecek kurumlar inşa etmek sömürge yönetimleri altında toplumsal ve ekonomik dengeleri hasara uğramış, böl ve yönet politikalarına maruz kalmış ve özellikle de hâlihazırda kabile bağlarının güçlü olduğu toplumlarda kolaylıkla gerçekleştirilememektedir. Bu sarmaldan ancak oldukça çok dikkatli ve detaylı düşünülmüş politikalar ve bunları benimseyerek uygulayacak güçlü liderler sayesinde çıkılabilir. Aksi takdirde gerek ekonomik sıkıntılar gerekse de etnik, kültürel ve dini farklılıklar aşılması fevkalade güç engellere dönüşmekte hatta şiddete varan çatışmaları beraberlerinde getirmektedir (Georges, 2012).

Aslında bir ülkede etnik çeşitliliğin var olması burada mutlaka etnik çatışma ve şiddet baş göstereceği anlamına gelmemektedir. Etnik çekişmelerin ve şiddetin ortaya çıkması siyasi sistemin etnik aidiyetleri yatıştırıcı ve uzlaştırıcı mı yoksa ayrıştırıcı ve çatışmacı bir şekilde mi işlediğine de bağlıdır. Bu yönüyle etnik çatışma siyasi faktörlerin bir fonksiyonu olup devlete ve politikalarına bir tepki olarak önem kazanmaktadır. Daha basit bir ifadeyle denilebilir ki önemli olan farklılıklar değil, isyana götüren koşullardır (Fearon & Laitin, 2003).

Şiddet olaylarının nedenlerini inceleyen birçok araştırma sosyo-ekonomik koşulların, kamu kurumlarının zayıflığının ve etkisiz kamu yönetiminin bunun gerisindeki önemli faktörler olduğuna işaret etmektedir. Yolsuzluk da bu koşulların önemli bir parçasıdır.

Zira yolsuzluk, şiddete karşı mücadele tedbirlerini zayıflatmakta ve aşırılık yanlılarına erişim, finansman ve motivasyon sağlamaktadır. Yolsuzluğa bulaşmış karar vericilerin açıklanamayan zenginliği ve kamu kurumlarında rüşvet ve para gaspının yaygın olması yolsuzluğu şiddetin bir üretim alanı haline getirmekte, sosyo-ekonomik yetersizlikler içinde yaşayan ve gelecek kaygısı taşıyan gençler terör örgütlerinin kolay bir avı haline gelmektedir. Bu etki sadece Pakistan'da değil Afganistan, Nijerya, Irak ve Kenya dâhil olmak üzere şiddete varan radikalleşmeye karşı savaş veren ülkelerde önemli bir engel oluşturmakta ve zaman zaman güvenliği tesis etme çabalarını raydan çıkartmaktadır (Boissiga ve Ghdamsi, 2016).

Finansal, örgütsel ve siyasi açıdan zayıf merkezi hükümetler gözünde yapısal reformlara gitmektense isyanları bastırmak ayrılıkçı hareketlere karşı askeri önlemler almak daha az siyasi maliyetler içeren bir çare olarak algılanmaktadır.

3. BİR MEGA KENTİN EN İYİ VE EN KÖTÜ YANLARINI İÇİNDE BARINDIRAN KARAÇİ

Karaçi'nin Pakistan'ın ekonomisinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Zira büyük finans, tekstil ve imalat sektörleriyle Karaçi, Pakistan'ın ekonomik gelirinin yaklaşık yüzde 50'sini (yılda yaklaşık 290 milyar dolar) ve Sindh eyaletinin gelirinin ise yüzde 90'ını üretmektedir. Yine Pakistan'ın dış ticaretinin yüzde 95'i ve üretiminin yüzde 30'u Karaçi tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca Pakistan bankalarının, finans kurumlarının ve çokuluslu şirketlerin genel merkezlerinin yüzde 90'ının da Karaçi'de bulunduğu unutulmamalıdır (Kazmi, vd., 2013).

Zengin ve Fakirler Arasındaki Büyük Uçurum

Pakistan ekonomisinin atar damarı kabul edilen Karaçi'nin bir başka dikkat çekici yönü yoksulluğudur. Karaçi sakinlerinin yaklaşık yüzde 70'i yoksuldur; nüfusun yarısı katchi abadis olarak bilinen gayri resmi yerleşim alanlarında yaşamaktadır. Bu gayri resmi yerleşim birimleri çoğunlukla su, kanalizasyon ve resmi yasal elektrik bağlantılarından yoksundur (Gayer, 2007).

Pakistan'ın ekonomik gücünün en önemli motoru olan Karaçi aynı zamanda devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen cinayetler, hedefli cinayetler, terörist saldırılar, adam kaçırmalar ve gasplar şeklinde yoğun bir şiddet dalgasıyla karşı karşıyadır (Georges ve Rakisits, 2012).

Bunun en önemli nedenleri arasında toplumun zengin ve fakir kesimleri arasında büyük bir uçurumun varlığı, kentin etnik kompozisyonun ve demografisinin değişmesi ve nihayet kamu hizmetlerinin organize suç odaklarıyla birlikte hareket eden politikacıların oluşturdukları ve Karaçi sakinlerinin "mafyalar" olarak adlandırdığı gruplar tarafından gerçekleştirilmesi sayılabilir (Kaker, 2014; Khan, 2017).

Karaçi'nin Yasadışı Ekonomisi ve Suç Grupları

Çok önemli bir küresel liman olan Karaçi aynı zamanda yasadışı ekonomiler ve organize suçlar açısından da önemli bir merkezdir. Karaçi'de kamu hizmetlerinin dağıtımı büyük ölçüde özelleştirilmiştir. Hem kamusal hem de özel alanlarda temel hizmetlerin sunumu Karaçi sakinlerinin mafyalar olarak adlandırdığı organize suç gruplarıyla ve politikacılarının ortaklığında gerçekleştirilmektedir.

Karaçi'nin yasa dışı ekonomisinin ana bileşenleri arazi ve su mafyası ile yasa dışı kumar iken polis gücünün yolsuzluğa bulaşması bu sorunları çözümsüzlüğe itmektedir. Daha da ötesi Karaçi'deki birçok suç çetesinin etnik temelli olduğu ve kendi etnik kökenlerini temsil eden siyasi partilerle oldukça girift ilişkilere sahip oldukları görülmektedir.

Yetkililer ile suçlular arasındaki ilişkilerin, topraktan keresteye ve suya kadar kıt ve kazançlı kaynakları kontrol ederek muazzam kazançlar sağlayan mafyalar yarattığı görülmektedir. Karaçi'deki mafyaların güçlerini, polisten sivil idareye, ordudan siyasi partilere kadar hükümetin tüm kollarındaki personelle yaptıkları gizli anlaşmalardan aldıkları iddia edilmektedir.

Araziye erişim bu tür siyasilerle bağlantılı suçlara en iyi örnek olarak gösterilmektedir. Hem kamu hem de özel araziler suçlular, politikacılar ve/veya Sindh Korucular ve ordu gibi devlet görevlileri tarafından çalınmakta ve gasp edilmektedir (Hussain ve Shelley, 2016).

Kontrolsüz Nüfus Artışı ve Etnik Kompozisyonun Değişmesi

Pakistan'ın nüfusunun 2050 yılına kadar 403 milyona ulaşması öngörülmektedir. Pakistan'ın 2050 yılına kadar Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya, Hindistan, Nijerya, Filipinler ve ABD ile birlikte küresel nüfus artışının yarısını karşılayacak sekiz ülke arasında yer alacağı tahmin ediliyor (UNFPA, 2023). Onlarca yıldır Karaçi'de kontrolsüz bir nüfus artışı yaşanmaktadır. 1950'de nüfusu 1.055.380 olan Karaçi'nin 2024 nüfusu 17.648.555 olarak tahmin edilmektedir (Karachi Karachi, Pakistan Population, 2024).

Pakistan 1947'de bağımsızlığını kazandığında, Karaçi'nin nüfusu çoğunlukla Sindhi ve Beluç Müslümanları, Sihler ve Hindulardan oluşmaktaydı. Karaçi, tarihsel olarak bölgeye çok erken yerleşen ve Saddar Kasabası'nda çoğunluğu oluşturan çok sayıda Gujarati Müslümanına ev sahipliği yapmıştır. Karaçi'deki büyük Gujarati Müslüman toplulukları Chhipa, Ghanchi, Memon, Khoja, Bohra ve Tai'dir. Günümüzde ise Karaçililer, Pakistan'ın dört bir yanından gelen birçok etno-dilsel gruptan ve Güney Asya göçmenlerinden oluşmaktadır. Karaçi nüfusunun yaklaşık %90'ının kökeni farklıdır (Verkaaik, 1994).

Karaçi'de Etnik-Siyasi Şiddet

Pakistan gibi ülkelerde ademi merkeziyetçilik ve federalizmin bir panzehir gibi algılandığını görmekteyiz. Oysa nisbeten şeffaf bir siyasi rekabet ve pazarlık sisteminin bulunmadığı eyaletlerde, ademi merkeziyetçilik ve federalizm gibi siyasi stratejiler başarısız olabilir hatta iç savaşa veya ayrılığa da yol açabilir (Khalid, 2013).

Pakistan'da eyalet sistemi, federal bir yapı içinde düzenlenmiştir ve ülke, farklı siyasi ve idari birimlerden oluşmaktadır. Pakistan örneğinde de eyalet sistemi, ülkenin çeşitliliğini ve bölgesel farklılıklarını yansıtmakta olup, zaman zaman siyasi gerilimlere ve çatışmalara da yol açabilmektedir.

Pakistan'da 4 eyalet bulunmaktadır. Bunlar en kalabalık eyalet olup, ekonomik olarak önemli bir bölge olan Pencap, Karachi gibi büyük şehirlere ev sahipliği yapan Sindh, Peştunların yoğun olarak yaşadığı Khyber Pakhtunkhwa ile Pakistan'ın en büyük ancak en düşük nüfus yoğunluğuna sahip eyaleti olan Belucistan'dır. Her eyalet, kendi meclisi ve valisi tarafından yönetilmekte olup Eyalet Meclisleri, yasaları yapma ve yerel yönetim konularında yetkiye sahiptir. Her eyalet, kendi yerel yönetim birimlerine sahiptir. Bu birimler, belediyeler ve köy konseyleri gibi çeşitli düzeylerde yerel hizmetleri yönetir. Eyaletler, kendi ekonomik kalkınma projelerini yürütme ve bütçe ayırma yetkisine sahiptir. Pakistan'ın merkezi hükümeti, ülke genelinde yasalar ve politikalar belirlerken eyaletlerin kendi iç işleyişine müdahale etme yetkisi sınırlıdır, ancak bazı durumlarda merkezi hükümetin yetkileri öne çıkabilir.

Federal siyaset Karaçi'deki bitmek bilmeyen etnik rekabet ve çekişmeyi de beraberinde getirmiştir. Demografik değişiklikler, ana siyasi partiler tarafından vurgulanan etnik-siyasi gerilim ve rekabetleri körüklemiştir. Daha da ötesi suç çeteleri Sindhi ağırlıklı Pakistan Halk Partisi, Muhacirleri temsil eden Muttahida Qaumi Hareketi ve ağırlıklı olarak Peştunlardan oluşan Awami Ulusal Partisi ile bağlantılar kurmuştur.

Ayrıca vurgulamak gerekir ki, etnik gruplar arası ilişkiler politikacıların ve siyasi partilerin seçim kampanyaları tarafından kışkırtılmış ve istismar edilmiştir. Karaçi'deki şiddetin büyük bir kısmı etnik temelli siyasi partilerin seçmen oylarını, hükümet atamalarını ve ekonomik kazanımlarını güvence altına almak için şiddeti stratejik bir unsur olarak kullanmalarından kaynaklanmaktadır (Siddiqui, 2023).

Karaçi 1950'lerin sonlarında ve 1965'te Peştun karşıtı, 1969-70'te Ahmedi[1] karşıtı ayaklanmalara ve 1972-73'te Sindhi-Muhacir ayaklanmalarına sahne olmuştur. Şehrin değişen etnik ve demografik yapısı sadece ekonomik kalkınmasını, kentsel planlamasını olumsuz etkilememekte ve yönetimini zorlaştırmamakta aynı zamanda siyasal istikrarsızlık ortamına katkıda bulunmakta, şiddet ve organize suçun artışına yol açmaktadır (Rakisits, 2015). Kentte etnik-siyasi şiddet çoğunlukla Muhacirler ile Sindhiler ve Muhacirler ile Peştunlar ve Beluçlar arasında yaşanmaktadır (Siddiqi, 2022).

4. MUHACİR-SİNDHİ ÇATIŞMASI

Urduca konuşanlar olarak da bilinen Muhacirler Hindistan'dan gelen Müslüman göçmenler ve onların soyundan gelenler olarak tanımlanabilir. Hindistan'ın 1947'de Pakistan'ı doğuran bölünmesi,

[1]Ahmediler, İslam'ın bir mezhebi olarak kabul edilen Ahmadiye topluluğuna mensupturlar. Ahmadiyya, 19. yüzyılda Mirza Ghulam Ahmad tarafından kurulmuştur. Ahmediler, Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in öğretilerine bağlıdırlar. İslam'ın beş şartını kabul ederler. Ancak bu topluluğun Mirza Ghulam Ahmad'ı Mehdi ve Mesih olarak kabul etmesi bazı Müslüman topluluklar tarafından resmi İslam anlayışından sapma olarak değerlendirilmektedir.

milyonlarca Muhacirin Karaçi'ye gelmesiyle sonuçlanmıştır. İktidar partisi olan Pakistan Müslüman Birliği'ne hâkim olan ve dolayısıyla Pakistan'ın kuruluşunda bürokrasi içinde fazlasıyla temsil edilen Muhacirler, Karaçi'nin yerlisi olan Sindhileri marjinalleştirerek şehrin yönetici seçkinleri haline gelmiştir. Neredeyse bir gecede etnik denge tepetaklak edilmiş ve bu durum giderek Sindhilerin yabancılaşmasını körüklemiştir. Muhacirlerin şehrin hükümet kurumları ve etnik ortaklarıyla bürokratik atamalar üzerindeki hâkimiyeti Sindhilerde büyük bir tepki yaratmış ve şehir hükümeti ile Sindhi kontrolündeki eyalet hükümeti arasında sürekli bir çatışma ortaya çıkmıştır (Khan, 2010).

Muhacir-Peştun, Beluç Çatışması

1970'lerde Zülfikar Ali Butto liderliğindeki Pakistan Halk Partisi hükümeti Sindhileri desteklemiştir. Pakistan Halk Partisi hükümetinin Sindhi'yi 1972'de resmi eyalet dili olarak kabul etmesinin şiddetli isyanlara yol açtığı görülmektedir. General Ziya-ül-Hak'ın (1977-1988) askeri rejimi ise tam aksine Muhacirlerin siyasi partisi Muttahida Quaumi Hareketi'nin kurulmasını destekleyerek Pakistan Halk Partisini zayıflatmaya çalışmıştır. General Pervez Müşerref'in de benzer şekilde siyasi amaçları için Muttahida Quami Hareketini kullanmaya çalışmış olduğu görülmektedir (Shukhat, 2022).

Daha sonraki iç göç dalgalarına ise Peştun ve Pencaplı işçilerin, Afgan mültecilerin ve yasadışı göçmenlerin iş bulma umuduyla kente gelmesi damga vurmuştur. Bu göç akınları kıt kaynaklar üzerindeki etnik-siyasi rekabeti ve onun bir aracı olarak karşımız çıkan şiddeti daha da arttırmıştır. Karaçi, ülke çapında en yüksek suç oranına sahiptir. Peştunlar polis gücüne hakim olmanın yanı sıra, gayrı resmi konut piyasasının hakimi olup ayrıca taşımacılık sektörünü de kontrolleri altında tutmaktadır. Karaçi'deki minibüslerin %90'ının polislere ait olduğu ileri sürülmektedir (Esser, 2004).

Yapılan hesaplamalar Peştunların sayısının 2025 yılına kadar yüzde 31 ila yüzde 29 oranında Muhacirleri aşacağı öngörmektedir. Öte yandan 2010'da yaşanan sel baskınları nedeniyle de Sindh kırsalından binlerce kişinin Karaçi'ye taşındığı ve orada yaşamlarını sürdürmeye başladığı görülmektedir ("Thousands displaced", 2010). Bu göçmenler daha şimdiden Peştunların kazançlı taşımacılık sektörü üzerindeki tekelini tehdit etmeye başlamıştır. Bu anlamda Sindhi göçünün Karaçi siyasetini yeniden şekillendirme potansiyeline sahip olabilecek gibi gözükmektedir. İşsiz olan birçok köylünün Karaçi'de iş araması nedeniyle güney Pencap'tan göç de artmaktadır ve kimilerine göre Pencaplı göçmenlerin siyasi açıdan daha iddialı hale gelmeleri an meselesidir.

5. TERÖR ÖRGÜTLERİNİN HEDEFİ OLARAK METROPOLLER/MEGA KENTLER

Kentin güvenlik sorunlarını ağırlaştıran sadece etnik-siyasi gerilimlerim siyasetçiler tarafından istismar edilmesi ve demografik değişikliklerin etnik-siyasi gerilimleri ve rekabeti körüklemesi değildir. Terör örgütleri için büyük kentlerin faaliyet alanı olarak seçilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır.

Terörist grupların büyük şehirleri hedef almasının birkaç nedeni vardır. En başta Büyük şehirler, genellikle bir ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel merkezleridir. Kent merkezleri, son derece birbirine bağlı ve karmaşık altyapı ağlarına dayanan yoğun nüfuslu alanlardır. Kentsel alanların kritik bir kırılganlığı, terörist eylemlerin neden olabileceği kartopu etkisinden kaynaklanmaktadır. Bir noktaya saldırmanın sonuçları, potansiyel olarak felç edici etkilerle bir bütün olarak kentsel ekosistemi kolayca etkileyebilir. Büyük şehirler, saldırgan gruplara çeşitli stratejik hedefler (havalimanları, hükümet binaları, turistik yerler vb.) sunar. Bu çeşitlilik, daha fazla hedef seçme olanağı tanır. Saldırıların verdiği ekonomik zararlar da çok büyüktür (Sohail, 2013).

Büyük şehirlerdeki kalabalıklar, teröristlerin eylemlerinin etkisini artırır. Daha fazla insanın zarar görmesi, korku ve panik yaratma amacı taşır. Büyük şehirlerdeki saldırılar, dünya genelinde medya tarafından daha fazla ilgi görür. Bu, terörist grupların mesajlarını yaymalarına, amaç ve taleplerine

kamuoyunun dikkatini çekmelerine yardımcı olur. Söz konusu gruplar güçlerini ortaya koyarak davalarına yeni üyelerin katılmasını sağlayabilirler. Büyük kent merkezlerinde, birden fazla etnik, dini, dilsel ve ekonomik topluluk genellikle yan yana yaşar ve bu da önemli sosyal gerginlikler yaratabilir. Önceden var olan yüksek sosyal gerginlikler, belirli etnik veya dini gruplara mensup kişilerin sorumlu tutulduğu bir terör saldırısının ardından topluluk içi şiddet patlamalarına kolayca yol açabilir. Kent merkezlerindeki aşırı nüfus ve aşırı kalabalıklık, teröristlerin istismar ettiği fiziksel zaaflar yaratır. Kentsel ortamlar, polis ve ilk müdahale ekipleri için farklı türde zorluklar getirir.

Kalabalık şehirlerde, teröristlerin eylem sonrası gizlenmeleri ve kaçmaları daha kolay olabilir. Operasyonel bir bakış açısından, trafik sıkışıklığı acil erişimini zorlaştırarak kamu otoritelerinin ortaya çıkan bir kriz durumunda hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etme yeteneğini ciddi şekilde etkileyebilir. Kalabalığın krizden etkilenen bir alanı terk etme kabiliyetinin sınırlı olması nedeniyle can kayıpları en üst düzeye çıkabilir.

Beluç Kurtuluş Ordusu

Pakistan'ın en büyük eyaleti olan Belucistan ülkenin toplam yüzölçümünün yaklaşık yüzde 43,6'sını oluşturmaktadır. Altın, bakır, petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklar açısından zengin olan eyalet, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'nun önemli bir parçası olan stratejik Gwadar Limanı'nın bulunduğu 770 km'lik bir kıyı şeridine sahiptir.

Belucistan'dan gelen doğal gaz, ülkenin enerjisinin % 40'ına karşılık gelmesine rağmen, eyaletin gaz telif ücretlerinden çok az pay alması Beluçların yoğun tepkilerine neden olmaktadır. Zira Pakistan nüfusunun % 3,38'ini (yaklaşık yedi milyon kişi) oluşturan Beluçların % 63'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

1970 genel seçimlerinden sonra Ulusal Avami Partisi'nin iktidara gelmesiyle Beluçlar temsil edilme ve eyalet hükümetinin kontrolündeki alanda otorite kullanma hakkına kavuşmuşlarsa da 10 ay sonra Zülfükar Ali Butto tarafından bu hakları ellerinden alınmıştır. Bölge 1973-1977 arasında yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Her ne kadar General Ziya ül-Hak gerginliğin yatışması, bölgeye barış ve istikrarın gelmesi için uzlaşma yolunda bazı adımlar atmışsa da 1979'da Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi sonrasında bölgeye yoğun bir Afgan göçü başlarken ayrılıkçı isyanların İslamcı köktendincilikle dizginlenmesi amaçlanmıştır.

Gwadar limanının inşası Beluçlar ve merkezi hükümet arasında yeni gerilimler yaratmıştır. Bunun başlıca nedeni yerel Beluç siyasi liderliğinin ve özel olarak Gwadar'daki balıkçıların, limanının geliştirilmesi ve gelecekteki kullanımıyla ilgili önemli kararlardan büyük ölçüde dışlanmalarıdır.

Çiftçilerin ve balıkçıların topraklarından göçe zorlanması, balık avladıkları sulardan uzaklaştırılması ve bunlar olurken Pencaplı ve Muhacir grupların yanı sıra Çinli mühendis, teknisyen ve işçilerin de buraya akın etmesi yerel halkta Gwadar Limanı Projesine karşı tepkilere neden olmuştur (Wani, 2022). Bunun sonucunda ise, Liman, Beluç balıkçıları ve Pakistan hükümeti arasında önemli bir çekişme alanı haline gelmiştir (Dionnet, 2020).

Pakistan'ın Belucistan bölgesi için bağımsızlık isteyen ayrılıkçı bir grup olan Belucistan Kurtuluş Ordusu (BKO) diğer Beluç savaşçılarla birlikte sık sık Belucistan'daki gaz projelerine, altyapıya ve askeri kontrol noktalarına saldırı düzenlemekte, Pakistan ve Çin arasındaki büyük ekonomik işbirliği projelerini de hedef almaktadır. Pakistan ordusu BKO'ya karşı on yıllardır savaşmaktadır.

2005'in sonlarından bu yana Beluç etnik-milliyetçi militan gruplar, terör faaliyetlerini Karaçi'de yürütmeye başlamıştır. Karaçi'nin Orangi Kasabasında yapılan terörist saldırıyı üstlenen Beluc Kurtuluş Ordusu'nun Beşir Zaib Beluc grubu saldırının ardından yayınladığı bildiride söz konusu saldırının terör örgütünün "herhangi bir şehir ve bölgede" güvenlik güçlerini hedef alma kabiliyetini doğruladığı ileri sürmüştür (Aziz, 2024). Günümüzde her ne kadar etnik ayrılıkçı gruplarla köktendinci militanlar farklı

kimliklere sahip olsalar da devlete karşıt olmaları nedeniyle birbirleriyle gayri resmi bağlar kurabilmektedirler. (Azam, 2020)

Beluç militan grupları Sindhi etno-milliyetçi militan grupların sunduğu lojistik destekten faydalanmanın yanı sıra Pakistan Taliban'ı ile kurdukları taktiksel işbirliği sayesinde terör faaliyetlerini, Karaçi'ye kadar genişleterek uluslararası medyada yer alma potansiyellerini arttırmaya çalışmaktadır. Terörist faaliyetlerin odağının Karaçi'ye doğru genişlemesi, şehrin siyasi ve sembolik önemi kadar ekonomik sonuçlarından da (yabancı yatırımcıları caydırmak kadar Çin'in borsadaki hisselerinin varlığı) kaynaklanmaktadır (Nabeel, 2021).

Resmi Paramiliter Güçler

Karaçi'deki şiddet dalgalarının gerisinde etnik yönelimli politikacıların ve siyasi partilerin kampanyalarının kışkırttığı ve istismar ettiği toplumlararası düşmanlık, şehir polisinin zayıflığı, yasadışı ekonominin varlığı, şehirdeki kamu hizmetlerinin sağlanmasında organize suç odakları ve siyasi partiler arası rekabet ile dini istismar eden militanların ve teröristlerin saldırganlığı bulunmaktadır.

Pakistan'da sadece Karaçi'de değil ülke çapındaki adalet sisteminde de birçok zafiyet göze çarpmaktadır. Karaçi'deki polis gücü yetersiz kaynaklara sahip, beceriksiz, yozlaşmış, siyasallaşmış ve suç gruplarının sızdığı bir yapıdadır. 2012 ve 2013 yıllarında Karaçi polis gücü şehirde artan şiddet, gasp, dinin istismarı ve panik duygusuyla baş edemeyecek bir duruma gelmiştir. Polis memurlarının ancak üçte birinden azı görevini ifa edebilmekteydi. Sadece 2013 yılında 162 polis öldürülmüştür.

Bürokratik müdahalelerden bağımsız olacağı varsayılan "büyükşehir polisi modeli" bir çözüm yolu olarak ortaya atılmıştır. Bu model, birleşik bir komuta ve destek yapısına dayanmaktadır ve şikâyetlerin kaydedilmesinden operasyon ve soruşturmalara kadar hızlı yanıt verme ve çoklu faaliyetler gerçekleştirme kapasitesine sahiptir. Ne var ki, önce Benazir Butto hükümeti tarafından ortaya atılan ve daha sonra da General Müşerref tarafından canlandırılan büyükşehir polisi modelinin benimsenmesi ona yönelik bürokratik direnç tarafından engellemiştir.

Polislerin atamalar da dahil olmak üzere siyasi müdahalelerden korunması ve görev süresi güvence altına alınması gerekmektedir. Zira şüphelilerin serbest bırakılması talepleri de dahil olmak üzere siyasi müdahale polis teşkilatının etkinliğini ve moralini zayıflatmaktadır. Kötü ücret ve çalışma koşulları, polisi çeteler ve aşırılık yanlısı gruplar karşısında savunmasız hale getirebilmekte yolsuzluğu cesaretlendirebilmektedir. Polisler çeteler ve radikal terör örgütlerinin hedefleri olabilmektedir.

Karaçi'deki güvenlik krizine son vermek amacıyla yerel, eyalet ve federal hükümetler şiddete karşı defalarca resmi paramiliter güçleri görevlendirmiştir. Eylül 2013'te yaşanan güvenlik krizinin ortasında, Pakistan federal hükümeti, 1990'lardaki benzer politika hamlelerini tekrarlayarak, 11.000 paramiliter Sindh Korucunun Karaçi'de konuşlandırılmasına izin vermiştir. Bu güçler şiddetin önemli boyutlarını, en önemlisi de cinayetleri önemli şekillerde bastırmayı başarmışsa da diğer suç türleri, terörizm ve militanlık sorun teşkil etmeye devam etmiş ve polis teşkilatındaki yetersizlikler sürmüştür. Üstelik benimsenen bu kolluk kuvvetleri modelinin sivil özgürlükler ve insan hakları açısından maliyeti çok ağır olmuştur. Sindh Korucular, tıpkı şehirdeki polis gibi, son derece şiddet yanlısı bir tutum izlemiş ve kapsamlı ve ciddi insan hakları ihlallerinde bulunmuştur. Genellikle şüphelileri yasa dışı bir şekilde haftalarca, hatta aylarca gözaltında tuttukları bilinmektedir. Ne var ki bu kez de Korucular, Karaçi'nin siyasal alanı tamamen yeniden şekillendirmeye başlamış, kimi siyasi partileri, üyelerinin tutuklanması yoluyla seçici bir şekilde dağıtırken, diğer partileri hukuk dışı olarak güçlendirip ayrıcalıklı kılmışlardır. Ayrıca şehrin yönetimine ve arazi gaspı ve su dağıtımı da dâhil olmak üzere yasadışı ekonomisine katılımları da söz konusu olmuştur. Oysa Pakistan İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan ancak ordunun emrini takip eden bu güçlerin terörizm, siyasi cinayetler, gasp ve fidye için adam kaçırma konularına odaklanması hedeflenmişti. Tüm bu olumsuzluklara karşılık geçici bir önlem olarak düşünülen paramiliter güçlerin görev süresi defalarca uzatılmıştır. ("Rangers' deployment in Karachi", 2024)

Onlarca yıldır ihmal edilen polis reformu ve kötü yönetim de dahil olmak üzere uygunsuz güvenlik politikalarının bir sonucu olarak birçok işletme kapanmış ve tahminlere göre Karaçi merkezli işletmelerin yaklaşık yüzde 40'ı sermayeyi dışarıya taşımıştır. Karaçi'nin iş dünyasından geri kalanlarsa, olağanüstü faaliyet kapsamına sahip, temelde özel bir polis gücü kurarak ve/veya özel güvenlik şirketlerini kiralayarak güvenliklerini sağlama yoluna gitmişlerdir.

Karaçi'de Mezhepsel Gerilimler ve Şiddete varan Dini Aşırıcılık

Karaçi'deki ilk büyük ölçekli kentsel şiddet, 1952'de Hz. Muhammed'in kesinliğini sorgulayan azınlık bir Müslüman mezhebi olan Ahmedilere karşı gerçekleştirilmiştir.

Ancak, mezhepsel şiddetin Ahmediye karşıtı isyanlarla sınırlı kalmadığı göze çarpmaktadır. Pakistan nüfusunun yaklaşık %20'sini ve Karaçi'nin yaklaşık dörtte birini temsil eden Şiiler, aşırılıkçı Sünni dini gruplar tarafından büyük bir hedef haline gelmiştir. Sünni aşırılıkçı şiddetin hedefi yalnızca en büyük azınlık olan Şiileri değil, aynı zamanda ılımlı Barelvileri de kapsamaktadır.

Pakistan'da 1980'lerde tırmanan ve 1990'larda şiddete dönüşen mezhepsel gerilimlerin gerisindeki en önemli faktör Ziya ül-Hak rejiminin, İran'ın 1979 İslam devriminden sonra bir iç kontrol aracı ve Şii seferberliğine karşı bir araç olarak Deobandi aşırılık yanlısı grupları himaye eden İslamlaştırma politikalarıdır. O zamandan itibaren Suudi Arabistan ile İran arasındaki rekabetin körüklediği mezhep çatışması Karaçi'de şiddete yol açmıştır ("Pakistan: Karachi's Madrasas, 2007).

İslamabad'ın aşırılık yanlısı grupları himaye eden İslamlaştırma politikaları benimsemesinde Peştunların İngilizlerin çizdiği sınır olan Durand Hattını uluslararası sınır olarak kabul etmeyi reddetmesi etkili olmuştur. Peştun milliyetçiliğinin Peşaver'i ve Peştun kuşağının çoğunu Pakistan'dan ayırabileceği algısı, 1970'lerden bu yana İslamcı (Peştun ve Peştun olmayan) aktörlere yönelik askeri desteği kısmen motive etmiş gözükmektedir. Pakistan toplumu, özellikle Afgan Cihadının başlatılması sonrasında dini aşırılıktan yıkıcı bir şekilde etkilenmeye başlamıştır. (Gul, 2012)

Deobandi- Barelvi Çatışması

Şiddete varan dini aşırıcılığın büyümesinin gerisinde dinin devlet ve devlet dışı siyasi ve dini aktörler tarafından stratejik, politik ve çıkar amaçlı olarak kullanılması bulunmaktadır. Üstelik devlet böyle bir gruba yine başka bir dini bir grupla karşılık vermeye çalıştığında ikinci grup ilkinin boşalttığı alanı işgal etmeye yönelmekte ve bir aşırıcılık döngüsü ortaya çıkmaktadır.

İslam'ın klasik metinlerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı savunan ve İslam'ı sulandırdığını düşündükleri yerel değerleri dışlayarak İslam'ın arındırılması için çalıştıklarını ileri süren Deobandi mezhebi adını İslam'ın 'otantik' değerlerini teşvik etmek için 1861'de Hindistan'ın Deoband kasabasında kurulan ünlü Dar-ul-Aloom dini seminerinden almaktadır. Deobandiler yerli türbe kültürünü, pir-mürit ilişki sistemini eleştirmekte ve bunu İslam'a yasadışı bir ekleme olarak kabul etmektedirler. (Ingram, 2020)

En önemli Deobandi siyasi-dini partisi Jamiat Ulema-e-Islam'dır (JUI). Pakistan'da Şii karşıtı eylemlerin çoğundan en önemli Deobandi militan gruplarından biri olan Sipahe Sahaba Pakistan (SSP) ve onun yan dallarından biri olan yasaklı Lashkar-e-Jhangvi (LJ), sorumlu tutulmaktadır. Şiiler ise Deobandilerin saldırılarına 1990'ların başında kendi militan gruplarını, özellikle Sipahe Muhammed Pakistan'ı kurarak karşılık vermiştir.

Pakistan'daki diğer büyük Sünni düşünce okulunun takipçileri ülkede yaşayan Sünnilerin çoğunluğunu temsil eden ve Sufizmden büyük ölçüde etkilenen Barelvilerdir. Deobandi anlayışına karşı Sufi din adamı Ahmed Raza Khan Barelvi (1856-1921) döneminde ortaya çıkan Barelvi mezhebinin de benzer bir şekilde bu hareketin başlatıldığı Hindistan'daki Bareilly kasabasından sonra adını aldığı görülmektedir. (Sanyal, 2005)

Barelviler Şii ritüellerine karşı daha hoşgörülü oldukları için, genel olarak Şii karşıtı şiddete karışmamıştır. Ancak Barelvilerin başlıca militan grubu olan Sünni Tehrik 1990'larda önde gelen Deobandi

alimlerini öldürmekle suçlanmaktadır. Barelvilerin Karaçi'deki camilerin kontrolü konusunda Deobandilerle şiddete varan çekişmeler içinde oldukları görülmektedir. (Lewis, 2010)

1980'lerde Deobandileri himaye eden Ziya ül-Hak'tan sonra sadece Müşerref hükümeti değil, ondan önceki sivil hükümetler de Deobandi aşırılığına karşı koymak için Barelvileri desteklemiştir. Müşerref rejimi İslam'ın Deobandi ve Vehhabi yorumlarını toplum için yıkıcı' olarak görürken Tasavvufu 'İslam'ın gerçek yüzü' olarak görmüş aşırılığa karşı bir denge unsuru olarak kabul ederek iç istikrarı sağlamak için pirleri ve Barelvi din adamlarını desteklemiştir. Tasavvuf anlayışını teşvik etmenin yanı sıra ülkedeki aşırılıkçı söylemlere karşı koymak için iki Barelvi siyasi partisi, Sünni Tehreek (ST) ve Sünni İttihad Konseyini (SIC) de güçlendirilmiştir. Bu dönemde kurulan Tasavvufu Teşvik Ulusal Konseyi, Müşerref'in 2008'de istifa etmesinden sonra faaliyetini durdurmuşsa da 2008'de iktidara gelen Pakistan Halk Partisi, Tasavvufu teşvik etme politikasını sürdürmüştür.

Barelvilerin aşırılığa doğru kayışında 2010 yılında eski Pencap Valisi Salman Taseer'in Hz. Muhammed'e küfür ettiği iddiasıyla ölüm cezasına çarptırılan Hristiyan bir kadın olan Asia Bibi'yi desteklemesiyle patlayan kriz önemli bir dönüm noktası olmuştur. Barelvi din adamlarının Taseer'in katlinin vacip olduğunu dile getiren fetvalar vermesinin ardından eski Vali siyasete karışmayan, barışçıl bir Barelvi grubu olarak kabul edilen İslami Dava örgütü mensubu olan bir polis olan koruması tarafından öldürülmüştür. (Suleman, 2018).

Keşmir Odaklı Terör Grupları

Hindistan karşı mücadele eden ve (Mumbai'deki Taç Mahal oteline ve diğer yerlere 2008 saldırısını gerçekleştirerek 160'tan fazla kişiyi öldüren) Keşmir odaklı Laskhar-e-Tayyaba: (LeT) (devlet baskısından sonra Jammat-ud-Dawa olarak yeniden adlandırıldı) ile (LeT ile birlikte 2001'de Hindistan parlamentosuna saldırıyı gerçekleştiren) Jaish-e-Mohammad) ve Şii karşıtı Lashkar-e-Jhangvi, yıllarca Karaçi'yi önemli bir üs olarak kullanmıştır. Bu militan gruplar kentte Peştunların (Pakistan ve Afgan) hakim olduğu birçok medreseyle kapsamlı ilişkiler içindedir.

Dini istismar eden grupların etkisini büyüten en önemli faktör devletin eğitim ve sağlık hizmetlerinde yetersizliğidir. Bu boşluğu okullar açarak eğitim programları ve sağlık kampanyaları veya hastaneler aracılığıyla temel sağlık hizmetleri sunan hayır kurumları ve İslamcı partilerin yanısıra Lashkar-e-Tayyaba gibi dini istismar eden grupların siyasi vekilleri doldurmaktadır. Söz konusu teşekküllerin özellikle doğal afetler sırasında yaptıkları yardım ve hizmetler toplum katında kabüllerine ve güçlenmelerine yol açmaktadır (South Asia Press, 2022).

Pakistan Talibanı

Lashkar-e-Jhangvi'nin saldırıları Şii ve Barelvi gruplarının misilleme amaçlı şiddetine yol açmıştır. Bunlara Pakistan'ın Hayber Pakthunkhwa eyaletindeki ve daha önce özerk olan kabile bölgelerindeki askeri operasyonları sonucunda Karaçi'ye yerinden edilen bir terörist grup olan Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP) da eklenmiştir. (Mujeeb,2013)

Pakistan'da İslami şeriatın uygulanmasını talep eden, Pakistan hükümetini devirmeyi ve yerine kendi ideolojisini benimseyen bir yönetim kurmayı hedefleyen, Peştun etnik grubunun haklarını savunduğunu iddia ederek, bu topluluğun yerel sorunlarına ve toplumsal eşitsizliklere dikkat çekmeye çalışan Pakistan Talibanı saldırılarında genellikle güvenlik güçlerini, hükümet binalarını ve sivil hedefleri seçmektedir (Jadoon, 2021). Ağırlıklı olarak Peştun olmasına rağmen bu grup, şiddeti yoğun bir şekilde militan karşıtı Peştun partisi Awami Ulusal Partisi'ne yöneltmiştir.

TTP, zamanla çeşitli iç çatışmalar ve lider değişiklikleri yaşamış olsa da, genel olarak Pakistan'daki güvenlik ve istikrar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. TTP'nin Karaçi ve Pakistan'ın başka yerlerindeki saldırıları 2020'den sonra önemli ölçüde arttığı dikkat çekmektedir. Yoğun nüfuslu şehirlerde faaliyet göstermesi TTP'nin kuzeybatıdaki ABD drone saldırılarından ve Pakistan askeri operasyonlarından kaç-

masına ve kentsel alanları yeniden gruplaşmak, eleman toplamak ve suç çeteleriyle kazançlı bağlantılar kurmak için kullanmasına olanak sağlamaktadır (Mujeeb, 2013).

Pakistan'ın, TTP ile mücadelenin çok sayıda yüksek maliyeti nedeniyle defalarca TTP ile ateşkes yapılmasına aracılık etmeyi seçtiği görülmektedir. Taliban'ın Afganistan toprakları dışına terörist saldırılara izin verilmeyeceğine dair defalarca verdiği sözlere rağmen, TTP doğu Afganistan'daki güvenli bölgelerini daha fazla saldırı düzenlemek için üslere dönüştürmeyi başarmıştır. (Pakistan Blames Afghanistan, 2017)

6. TERÖRLE MÜCADELE OPERASYONLARI

Pakistan hükümetlerinin benimsediği skeri mücadele yöntemleri ve kabileleri yatışma çabaları, barışı yeniden tesis etmeyi başaramamış ve bunun yerine şiddet yanlısı aşırılık yanlılarını daha da güçlendirmiştir.

Zarb-e-Azb, Pakistan Ordusu tarafından 2014 yılında başlatılan büyük bir askeri operasyondur. Operasyon, özellikle Kuzey Waziristan bölgesindeki terörist grupların etkisini azaltmayı ve bölgedeki güvenliği sağlama amacını taşımaktadır.

Zarb-e-Azb operasyonu Pakistan Talibanı ve diğer terörist grupların önemli liderlerini etkisiz hale getirmiştir. Operasyon sonrasında, bazı bölgelerde terörist saldırılar ve güvenlik sorunlarında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Özellikle büyük şehirlerdeki saldırılarda düşüş yaşanmıştır. Ne var ki, operasyon sırasında, bölgedeki birçok insan yerinden edilmiştir. Bu durum, insani bir kriz yaratmış ve bu kişilerin geri dönüşü için çaba gerektirmiştir (Ahmad, 2015). Operasyonun kısa vadeli başarıları olsa da, uzun vadede terörizmin tamamen ortadan kaldırılmadığı görülmektedir. Terörist gruplar, zaman zaman yeniden organize olabilmektedir.

Terörle mücadelede Tehrik-e-Taliban Pakistan, El Kaide ve Lashkar-e-Jhangvi üzerinde yoğunlaşılırken Hindistan karşıtı terörist grupların hedef alınmaması operasyonlarda seçicilik yapıldığını ortaya koymaktadır. Oysa özde farklı olmalarına karşı terör örgütleri devlete karşı işbirliği yaparak varlıklarının devamını sağlamaktadır.

7. GENEL BULGULAR

Kentsel şiddet eyalet yönetimlerinin istikrarını tehdit etmekle kalmayıp ve kamu güvenini de zayıflatan bir unsurdur. Kentsel çatışmayı engellemek için politik ve ekonomik çözümlerin bir bileşimini hayata geçirmek lazımdır. Kentsel nüfus arttıkça, toprak ve su da dahil olmak üzere kaynaklar üzerindeki rekabet giderek şiddetlenmektedir. Pakistanlı politika yapıcılar şehir merkezlerinde militanlığa ve suça yol açan sosyo-ekonomik eşitsizlikleri kabul etmeli ve ele almalıdır. Örneğin Karaçi'deki Beluç militan gruplarından gelen terör tehditleriyle başa çıkmak için Belucistan'daki mega kalkınma projelerine yerel halkı dahil etmek önemli bir adım olabilir.

Karaçi örneği ister dış isterse de iç göç yönetiminin kentlerin ve toplumun genelinin huzur, dayanışma ve güvenliği açısından fevkalade önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Etnik, dini, mezhebi aidiyetler üzerinden siyaset yürütmek ciddi riskler taşımakta şiddet potansiyeli olan çatışmaların önünü açmaktadır. Terörün ve suçun her alanda azaltılması için seçici ve ara sıra harekete geçici yönde davranmak yerine tutarlı ve kapsamlı çabalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Asya'daki kentsel kamu düzeni yönetimine, özellikle de Pakistan'daki Karaçi güvenlik sorunlarına ve şiddet kaynaklarına odaklanılmıştır. Ancak inceleme terörle sadece kent bazında bu sorunlarla mücadele edilemeyeceği göstermektedir. Etnik-siyasi ve dini aşırılıkçı gruplara karşı mücadele, federal ve eyalet hükümetleri ile kolluk kuvvetleri arasında koordinasyon ve işbirliğini gerektirmektedir. Aslında mega kentler ve metropoller bulundukları ülkenin sorunlarını farklı bir ölçekte biraraya toplayarak daha yıkıcı bir

şekilde karşımıza çıkarmaktadır. Bu nedenle sorunların üstesinden gelmek için ulusal düzeyde harekete geçilmelidir.

Hukuk devletinin güçlendirilmesi, halkın kamu hizmetlerinden etkin ve adil bir şekilde yararlanmasının sağlanması ve sivil kolluk kuvvetlerinin güçlendirilmesine dayanan tutarlı bir politika çerçevesinin geliştirilmesi lazımdır. Kentsel şiddetin yayılmasının önlenmesi aynı zamanda etkili, hesap verebilir ve sivillerin öncülüğünde polislik yapılmasını da gerektirmektedir. Pakistan'da eyalet hükümetleri, düzeni yeniden sağlamak için askeri veya paramiliter güçlere güvenmek yerine, polis memurlarının görev güvenliğini garanti altına almalı, polis operasyonlarına her türlü müdahaleye son vermeli ve polisin moralini yükseltmelidir.

Yazar Bilgileri Saadet Gülden Ayman

[1] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

0000-0002-9246-6515 gulden.ayman@istanbul.edu.tr

Kaynakça | References

Ahmad, S. (2015, 18 Ağustos). After Zarb-e-Azb: Now what? *Stimson Center.* https://www.stimson.org/2015/after-zarb-e-azb-now-what

Azam, M. (2020). Mapping militant manifestations in Balochistan. *IPRI Journal, 20*(2), 53–87. Islamabad Policy Research Institute.

Aziz, S. (2024, 6 Mayıs). Baloch separatists continue to launch more sophisticated, coordinated attacks against Pakistan. *Terrorism Monitor, 22*(7). The Jamestown Foundation. https://jamestown.org/program/baloch-separatists-continue-to-launch-more-sophisticated-coordinated-attacks-against-pakistan/

South Asia Press. (2022, 31 Ağustos). Banned jihadist groups at the forefront of relief work in Pakistan 'monster' monsoon and floods. *South Asia Press.* https://www.southasiapress.org/2022/08/31/exclusive-banned-jihadist-groups-at-the-forefront-of-relief-work-in-pakistan-monster-monsoon-and-floods/

Boussiga, N., ve Ghdamsi, M. (2016). Corruption-terrorism nexus: A panel data approach. *International Journal of Economics and Finance, 8*(11), 111–117.

Dionnet, M. (2020, 21 Nisan). The Balochistan insurgency: A major security issue for Pakistan and its impact on Chinese interests in the region. *European Strategic Intelligence and Security Center.* http://www.esisc.org/publications/briefings/the-balochistan-insurgency-a-major-security-issue-for-pakistan-and-its-impact-on-chinese-interests-in-the-region

Nabeel, F. (2021). Understanding the renewed focus of Baloch ethno-nationalist militant groups on Karachi. *Center for Strategic and Contemporary Research.* https://cscr.pk/explore/themes/defense-security/understanding-the-renewed-focus-of-baloch-ethno-nationalist-militant-groups-on-karachi/

Esser, D. (2004). The city as arena, hub and prey: Patterns of violence in Kabul and Karachi. *Environment and Urbanization, 16*(2), 31–38.

Fair, C. C. (2014). *Fighting to the end: The Pakistan Army's way of war.* Oxford University Press.

BBC News. (2002, 6 Şubat). Jaish-e-Mohammad: A profile. *BBC News.* http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1804228.stm

Fearon, J. D., ve Laitin, D. D. (2003). Ethnicity, insurgency, and civil war. *American Political Science Review, 97*(1), 75–90.

Gayer, L. (2007). Guns, slums, and 'yellow devils': A genealogy of urban conflicts in Karachi. *Modern Asian Studies, 41*(3), 515–544.

Gul, I. (2012). *Pakistan before and after Osama.* Roli Book Private Limited.

Khalid, I. (2013). Politics of federalism in Pakistan: Problems and prospects. *South Asian Studies, 28*(1), 199–212.

Hussain, N., ve Shelley, L. (2016). Karachi: Organised crime in a key megacity. *Connections: The Quarterly Journal, 15*(3), 5–17.

Kazmi, S. J. H., Mehdi, M. R., ve Arsalan, M. H. (2013). Karachi: The commercial capital of Pakistan. In R. P. Mizra (Ed.), *Urbanisation in South Asia: Focus on mega cities* (pp. 252–283). Cambridge University Press.

Ingram, B. (2020). *Revival from below: The Deobandi movement and global Islam.* University of California Press.

Jadoon, A. (2021). The evolution and potential resurgence of the Tehrik-i-Taliban. *United States Institute of Peace, Pakistan Special Report,* No. 494.

World Population Review. (2024). Karachi, Pakistan population 2024. *World Population Review.* https://worldpopulationreview.com/cities/pakistan/karachi

Khan, N. (2010). *Mohajir militancy in Pakistan: Violence and transformation in the Karachi conflict.* Routledge.

Lewis, M. W. (2010). Deobandi Islam vs. Barelvi Islam in South Asia. *Geo Currents.* http://www.geocurrents.info/cultural-geography/deobandi-islam-vs-barelvi-islam-in-south-asia#ixzz54AFZHrrm

Mujeeb, A. W. (2013, 21 Mart). How the Taliban gripped Karachi. *BBC News.* www.bbc.com/news/world-asia-21343397

Nabeel, F. (2021, 2 Nisan). Understanding the renewed focus of Baloch ethno-nationalist militant groups on Karachi. *Centre for Strategic and Contemporary Research.* https://cscr.pk/explore/themes/defense-security/understanding-the-renewed-focus-of-baloch-ethno-nationalist-militant-groups-on-karachi/

Rakisits, C. (2015). Karachi: A case study in religious and ethnic extremism: Implications for urban sustainability. In Y. Narayanan (Ed.), *Religion and urbanism: Reconceptualising sustainable cities for South Asia* (pp. 162–180). Routledge.

Sanyal, U. (2005). *Ahmad Riza Khan Barelwi: In the path of the Prophet.* OneWorld Publications.

Shukhat, A. (2022, 17 Şubat). The Muhajir movement: A political and social aspect. *Modern Diplomacy.* https://moderndiplomacy.eu/2022/02/17/the-muhajir-movement-a-political-and-social-aspect/

Siddiqi, F. H. (2012). *The politics of ethnicity in Pakistan: The Baloch, Sindhi and Mohajir ethnic movements.* Routledge.

Siddiqui, N. (2022). Political parties and violence in Karachi. *Comparative Politics, 56*(5), 726–756.

Sohail, E. (2013, 22 Ağustos). When Karachi bleeds, Pakistan's economy bleeds. *Center for International Private Enterprise.* https://www.cipe.org/blog/2013/08/22/when-karachi-bleeds-pakistans-economy-bleeds/

Suleman, M. (2018). Institutionalisation of Sufi Islam after 9/11 and the rise of Barelvi extremism in Pakistan. *Counter Terrorist Trends and Analyses, 10*(2), 6–10.

The Economist. (2017, 23 Şubat). Pakistan blames Afghanistan for a spate of terrorist attacks. *The Economist.* www.economist.com/asia/2017/02/23/pakistan-blames-afghanistan-for-a-spate-of-terrorist-attacks

International Crisis Group. (2007). Pakistan: Karachi's madrasas and violent extremism. *Asia Report* No. 130.

Pakistan Observer. (2024, 3 Mayıs). Rangers' deployment in Karachi extended for six months. *Pakistan Observer.* https://pakobserver.net/rangers-deployment-in-karachi-extended-for-six-months/

United Nations News. (2010, 23 Ağustos). Thousands displaced as massive floods in Pakistan spread to the south. *United Nations News.* https://news.un.org/en/story/2010/08/348412

United Nations Population Fund (UNFPA). (2023, 22 Haziran). UNFPA 2023 State of World Population Report launched in Sindh. *UNFPA Pakistan.* https://pakistan.unfpa.org/en/news/unfpa-2023-state-world-population-report-launched-sindh

Verkaaik, O. (1994). *A people of migrants: Ethnicity, state and religion in Karachi.* VU University Press.

Wani, S. A. (2021). The Baloch insurgency in Pakistan and the Chinese connection. *Kulturní studia, 17*(2), 82–99.

Bölüm 10
Chapter 10

Metropolitan Safety in Canada: Challenges and Strategies

Kanada'da Metropol Güvenliği: Zorluklar ve Stratejiler

Ahmet Demirden [1]

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Abstract

Canada is the second largest country in the world, occupying approximately two-fifths of North America. Also, it is one of the most sparsely populated country with highly concentrated metropolitan population. The metropolitan safety is ensured by ten provinces and three territories with overall guidance of federal government. For instance, federal government issues security policies while most of the execution is left with the provincial government. Given that 80% of the Canadian population lives in metropolitan areas, the importance of metropolitan security is evident. In this paper, the concept of metropolitan security is examined in modern issues with the examination of security policies and applications. This article explores the multifaceted aspects of metropolitan safety in Canada, focusing on the challenges posed by irregular migration, public health crises, climate change, and organized crime. It examines the roles of federal and provincial governments in ensuring urban security and highlights the importance of evidence-based policies in addressing these issues.

Öz

Kanada dünyanın ikinci en büyük ülkesi olarak Kuzey Amerika kıtasının beşte ikisini kapsamaktadır. Bununla beraber, ülke nusufu çok dağınık ve aynı zamanda metropol alanlara sıkışmış bir yapı sergilemektedir. Eyaket sistemiyle yönetilen Kanada'da on eyalet ve üç bölgesel (Territory) hükümet metropol güvenliğini Federal hükümetin öncülüğünde yönetmektedir. Örneğin, Kanada federal hükümeti metropol güvenlik politikalarını belirlerken güvenlik uygulamaları büyük ölçüde eyalet ve metropol kurulumları tarafından yerine getirilmektedir. Kanada nufusunun yaklaşık %80'inin metropollerde yaşadığı göz önünde tutulduğunda metropol ülkede metropol güvenliğinin önemi daha iyi değerlendirilebilir. Bu araştırmada Kanada metropol güvenlik olgusu güncel sorunlar bağlamında ele alınarak metropol gövenlik politika ve uygulamarı tartışılmış ve son olarak önerilere yer verilmiştir. Bu çalışma, Kanada'da metropol güvenliğinin çok yönlü yönlü değerlendirilmelerinde düzensiz göç, halk sağlığı krizleri, iklim değişikliği ve organize suçlar gibi çok boyutlu zorluklara odaklanmaktadır. Ayrıca, Federal ve Eyalet hükümetlerinin kentsel güvenliği sağlamadaki rollerine ve söz konusu sorunların ele alınmasında kanıta dayalı politikaların önemi vurgulanmaktadır.

Keywords Metropolitan safety · Canada · Public health · Climate change · Organized crime · Policy

Anahtar Kelimeler Metropol güvenliği · Kanada · Halk sağlığı · İklim değişikliği · Düzensiz göç · Politika · Organize suç

Citation: Demirden, A. (2025). Metropolitan safety in canada: challenges and strategies. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 121-126). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.10

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Demirden, A.

Corresponding author: Ahmet Demirden ahmet.demirden@pa.edu.tr

1. INTRODUCTION

Canada, the second-largest country in the world, is characterized by its vast geographical expanse and relatively sparse population. Despite its size, approximately 80% of Canadians reside in metropolitan areas, making urban safety a critical concern. This article delves into the concept of metropolitan safety and its operational implications in Canada, examining contemporary issues such as irregular migration, public health challenges, climate change, and organized crime. By analyzing current security policies and their implementation, this study aims to shed light on the effectiveness of these measures and suggest improvements for future urban safety strategies.

2. METROPOLITAN SAFETY IN CANADA

Metropolitan safety refers to the measures and strategies implemented to ensure the security and well-being of residents in urban areas. This encompasses a wide range of issues, including crime prevention, public health, emergency preparedness, and environmental protection. The goal is to create a safe and resilient urban environment where people can live, work, and thrive. In Canada, approximately 80% of the population resides in metropolitan areas. This high concentration of people in urban centers makes metropolitan safety a critical concern. Urban areas are often more vulnerable to various risks, including crime, public health crises, and environmental hazards. Ensuring the safety of these areas is essential for the overall well-being of the country's population and the stability of its economy. In Canada, the responsibility for metropolitan safety is shared between the federal and provincial governments. The federal government is primarily responsible for national security, immigration, and border control, while provincial governments handle local law enforcement, public health, and emergency management. This division of responsibilities requires close coordination and collaboration between different levels of government to effectively address urban safety challenges. Key policies related to metropolitan safety include the National Crime Prevention Strategy, the Public Health Agency of Canada's emergency preparedness plans, and various provincial and municipal safety initiatives. These policies aim to address specific risks and vulnerabilities in urban areas through targeted interventions, community engagement, and evidence-based practices. Effective implementation of these policies requires adequate funding, intergovernmental cooperation, and continuous monitoring and evaluation.

2.1. IRREGULAR MIGRATİON AND URBAN SECURITY

In recent years, Canada has experienced an increase in irregular migration, particularly through its southern border with the United States. This trend has been driven by various factors, including political instability in migrants' home countries, changes in U.S. immigration policies, and Canada's reputation as a welcoming destination for refugees and asylum seekers. A significant proportion of irregular migrants settle in urban areas, where they can access services and support networks. This concentration of migrants in cities can strain local resources, including housing, healthcare, and social services. It can also create security challenges, as some migrants may be vulnerable to exploitation or involvement in criminal activities. In addition, global conflicts create vulnerabilities in such multicultural local communities, as many Canadians have personal connections to these international conflicts.

2.1.1 Challenges and Responses

Irregular migration pose several security challenges, including the potential for increased crime, social tensions, and public health risks. Migrants who lack legal status may be more likely to engage in illegal activities to support themselves, and their presence can exacerbate existing social inequalities and tensions in urban areas. The Canadian government has implemented various measures to

address the security challenges posed by irregular migration. These include enhanced border security, increased funding for immigration enforcement, and programs to support the integration of migrants into Canadian society. Policies such as the Immigration and Refugee Protection Act provide a legal framework for managing migration and ensuring the rights and safety of migrants. The effectiveness of these measures and policies still need to be assessed.

2.2. PUBLIC HEALTH AND METROPOLITAN SAFETY

The COVID-19 pandemic has had a profound impact on metropolitan safety in Canada. Urban areas, with their high population density and interconnectedness, were particularly hard hit by the virus. The pandemic strained healthcare systems, disrupted economic activities, and exposed vulnerabilities in public health infrastructure. The pandemic also led to an increase in mental health issues, including "Burn-out Syndromes" among healthcare workers, emergency services workers, and the general population. The stress and uncertainty caused by the pandemic exacerbated existing mental health problems and highlighted the need for better mental health support and services in urban areas.

The pandemic revealed both strengths and weaknesses in Canada's health infrastructure. While some urban areas were able to quickly adapt and respond to the crisis, others struggled with shortages of medical supplies, personnel, and facilities. This highlighted the need for robust and resilient health infrastructure that can withstand future public health emergencies. To improve preparedness for future public health crises, Canada needs to invest in health infrastructure, enhance coordination between different levels of government, and develop comprehensive emergency response plans. This includes stockpiling essential medical supplies, training healthcare workers, and conducting regular drills and simulations.

2.3. CLIMATE CHANGE AND METROPOLITAN SAFETY

Climate change poses significant risks to metropolitan safety, including the Heat Island Effect, which occurs when urban areas become significantly warmer than their rural surroundings due to human activities. This can exacerbate health problems, increase energy consumption, and strain infrastructure. Climate change can also impact urban ecosystems and infrastructure by increasing the frequency and severity of extreme weather events, such as floods, storms, and heatwaves. These events can damage buildings, disrupt transportation networks, and threaten the safety and well-being of urban residents.

To mitigate the impacts of climate change, urban areas need to adopt sustainable practices, such as reducing greenhouse gas emissions, increasing energy efficiency, and promoting the use of renewable energy sources. This can help reduce the overall environmental footprint of cities and enhance their resilience to climate change. Adaptation measures are also crucial for enhancing urban resilience to climate change. These include improving infrastructure to withstand extreme weather events, creating green spaces to reduce the Heat Island Effect, and implementing early warning systems to alert residents to impending dangers. Community engagement and education are also important for building resilience and ensuring that residents are prepared for climate-related risks.

2.4. ORGANIZED CRIME IN METROPOLITAN AREAS

Organized crime is definned in the Criminal Code (467. 1)as a group of three or more people ir or outside Canada, however organized, that is invovled in the facilitation or commission of serious offences. This definition doeas not include a group of persons that forms fandomly for the immediate commision of a single offence. Organized crime is a significant issue in many Canadian cities, with approximately 2,000 identified organized crime groups operating across the country. Theres are various organized crime genres operation in Canada, inlcuding traditional organized crime, street gangs, outlaw

motorcyle gangs, and asian organized crime. These groups are involved in various illegal activities, including drug trafficking, human trafficking, and auto theft. Organized crime is responsible for a substantial proportion of criminal activity in urban areas. For example, organized crime groups were believed to be responsible for 105,673 auto thefts in 2022. This highlights the need for targeted law enforcement efforts to combat organized crime and protect urban residents.

Law enforcement agencies play a crucial role in combating organized crime in metropolitan areas. This includes conducting investigations, gathering intelligence, and coordinating with other agencies to dismantle criminal networks. Effective law enforcement requires adequate resources, training, and interagency cooperation. Given the diversity and high number of organized crime group in Canada, RCMP utilizes a risk assessment system (Project SLEIPNER) in the classification of organized crime group. Project SLEIPNER is an analytical tool created to rank order organized crime groups of criminals on their relative capacities and and vulnerabilities. SLEIPNER uses rank ordered sets of attributes, each of which is defined, weighted, and has a set of defined values. These eight weighted attributes include violence, criminal enterprises, scope, corruption, sophistication, organized crime links, private sector involvement, and cohesiveness (Strang, 2009). Current policies aimed at combating organized crime include the National Anti-Drug Strategy, the Proceeds of Crime (Money Laundering) and Terrorist Financing Act, and various provincial and municipal initiatives. While these policies have had some success, there is a need for continuous evaluation and adaptation to address emerging threats and challenges.

3. SOCIAL AND ECONOMIC FACTORS AFFECTING METROPOLITAN SAFETY

3.1. SOCIAL INEQUALITY AND INFRASTRUCTURE

Social inequality can have a significant impact on urban safety. Disparities in income, education, and access to services can create tensions and contribute to crime and violence. Addressing social inequality is essential for creating safe and inclusive urban environments. Aging infrastructure is another challenge for urban safety. Many Canadian cities have infrastructure that is decades old and in need of repair or replacement. This includes roads, bridges, water systems, and public buildings. Investing in infrastructure renewal is crucial for ensuring the safety and functionality of urban areas.

Economic factors, such as unemployment, poverty, and economic instability, can influence metropolitan safety. Economic challenges can lead to increased crime, social unrest, and reduced funding for public services in Canada. Addressing these economic issues is important for maintaining urban safety and stability. To enhance economic resilience and stability, metropolitan areas need to diversify their economies, support small businesses, and invest in workforce development. This includes providing training and education opportunities, creating jobs, and fostering innovation and entrepreneurship.

Toronto, as Canada's largest city, faces a range of metropolitan safety issues, including crime, public health challenges, and environmental risks. The city has implemented various policies and initiatives to address these issues, such as the Toronto Police Service's community policing programs and the city's climate action plan. An analysis of these policies shows mixed results. While some initiatives have been successful in reducing crime and improving public health, others have faced challenges in implementation and effectiveness. Continuous evaluation and adaptation of policies are necessary to address the evolving needs of the city.

4. POLICY RECOMMENDATIONS

Evidence-based policies are crucial for ensuring metropolitan safety as they rely on empirical data and research to inform decision-making. These policies help in identifying the most effective strategies for crime prevention, public health, and environmental protection. By using evidence-based approaches, policymakers can allocate resources more efficiently, implement interventions that have been proven to work, and avoid those that are ineffective or counterproductive (UN, 2020). Sebastian and collegues (2022) recommended the following principles for policy improvements;

1. **Enhanced Data Collection and Analysis:** Improve the collection and analysis of data related to crime, public health, and environmental risks. This includes using advanced technologies such as geographic information systems (GIS) and big data analytics to identify patterns and trends.
2. **Integrated Public Health and Safety Programs:** Develop integrated programs that address the social determinants of health and safety, such as poverty, education, and housing. These programs should be designed to prevent crime and improve overall community well-being.
3. **Community-Based Interventions:** Invest in community-based interventions that involve local residents in the planning and implementation of safety initiatives. This approach ensures that policies are tailored to the specific needs and conditions of each community.
4. **Regular Policy Evaluation:** Establish mechanisms for the regular evaluation of policies and programs to assess their effectiveness and make necessary adjustments. This includes conducting impact assessments and using feedback from stakeholders to improve policy design and implementation.

4.1. COLLABORATIVE APPROACHES

Collaboration between different levels of government is essential for addressing the complex and interconnected challenges of urban safety. Federal, provincial, and local governments each have unique roles and responsibilities, and their coordinated efforts can lead to more comprehensive and effective solutions. This need is recognized by all levels of Canadian govnments (Public Safety Canada, 2024). For example, federal agencies is mandated to provide funding and policy guidance, while provincial and local governments are in charge of the implementation and enforcement of policies at the community level. In this framwork, community involvement is recognized as being critical for the success of urban safety initiatives. Engaging local residents in the planning and implementation of safety programs ensures that these initiatives are relevant and responsive to the needs of the community (Public Safety Canada, 2024). It needs to be noted that community-driven approaches can also foster trust and cooperation between residents and law enforcement, leading to more effective crime prevention and public safety outcomes (Public Safety Canada, 2024).

5. CONCLUSION

Metropolitan safety in Canada is influenced by various factors, including irregular migration, public health challenges, climate change, and organized crime. These conserns cannot be addressed by law enforcement agencies alone. Effective urban safety requires a collaborative approach involving federal, provincial, and local governments, as well as community participation. Evidence-based policies and community-driven initiatives are essential for addressing the complex challenges of urban safety. The future of metropolitan safety in Canada depends on the continued commitment to evidence-based policymaking, intergovernmental collaboration, and community engagement. Accordingly, statistics canada is providing open source data on metropoital safety variables (Statistics Canada., 2024). By leveraging data and research, fostering partnerships across different levels of government, and

involving local communities in safety initiatives, Canada can create safer and more resilient urban environments. Addressing the root causes of crime and public health issues, investing in sustainable infrastructure, and promoting social equity will be key to ensuring the long-term safety and well-being of metropolitan areas in Canada.

Author Details Ahmet Demirden (Assist. Prof.)

[1] Polis Akademisi Başkanlığı, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

0000-0003-2864-3692 ahmet.demirden@pa.edu.tr

References

Public Safety Canada (2024). *Advancing the Federal-Provincial-Territorial Emergency Management Strategy: Areas for Action.* Retreived from https://publications.gc.ca/collections/collection_2024/sp-ps/PS1-25-2024-eng.pdf.

Sebastian, T., Love, H., Washington, S., Rahman, A. I., Paradis, B., Perry, A. M., and Cook, S. (2022). *A new community safety blueprint: How the federal government can address violence and harm through a public health approach.* Brookings Institution. United States of America. Retrieved from https://coilink.org/20.500.12592/gs95v0. DOI: 20.500.12592/gs95v0.

Statistics Canada (2024). *Safe cities profile series: Key indicators by census metropolitan area*.Statistics Canada. Retrieved from https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2020001/article/00001-eng.htm

Strang, S. (2009). Project SLEIPNIR: analytical technique for operational priority setting. Royal Canadian Mounted Police.

UNECE. (2020). *Guidelines on evidence-based policies and decision-making for sustainable urban development*. Retrieved from https://unece.org/sites/default/files/2021-05/2020_Guidelines_on_evidence-based_policies_E.pdf

Additional Resources

Public Safety Canada. (2017). *Situational crime prevention and Public Safety Canada's crime prevention strategy*. Retrieved from https://link.springer.com/article/10.1057/s41284-017-0103-4

Employment and Social Development Canada. (2019). *Towards Canada's 2030 Agenda National Strategy*. Retrieved from https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/agenda-2030.html

UNODC. (2023). *Safety Governance Approach in Urban Environments for Safe, Inclusive, and Resilient Cities*. Retrieved from https://www.unodc.org/documents/Urban-security/USGA_2-pager_final.pdf

Eidelman, G. (2020). *Reimagining the Canadian Federation through an Urban Lens*. Centre of Excellence on the Canadian Federation. Retrieved from https://centre.irpp.org/research-studies/reimagining-the-canadian-federation-through-an-urban-lens/

Public Safety Canada. (2024). *Advancing the Federal Provincial Territorial Emergency Management Strategy: Areas for Action*. Retrieved from https://publications.gc.ca/collections/collection_2024/sp-ps/PS1-25-2024-eng.pdf

CBC News. (2020). *What we expect from regional and city governments is increasingly out of step with reality*. Retrieved from https://www.cbc.ca/news/opinion/opinion-federal-provincial-municipal-powers-1.5813461

Urban Institute. (2018). *Public Investment in Community-Driven Safety Initiatives*. Retrieved from https://www.urban.org/research/publication/public-investment-community-driven-safety-initiatives

Urban Institute. (2018). *Investing in communities to promote public safety*. Retrieved from https://www.urban.org/urban-wire/investing-communities-promote-public-safety

Local Initiatives Support Corporation. (2023). *Community Safety: What It Takes*. Retrieved from https://www.lisc.org/our-resources/resource/community-safety-what-it-takes/

Bölüm 11
Chapter 11

Metropoliten Kent Yönetim Sistematiği: İstanbul ve Londra Kentleri İncelemesi

Metropolitan Urban Governance Systematic: A Comparative Study of Istanbul and London Cities

Hande Bilgin [1]

[1] Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Son yıllardaki toplumsal ve ekonomik değişimler, metropolleri ulus devletler kadar önemli hale getirmiştir. İstanbul ve Londra, bu savın en önemli iki metropolüdür. Bu değişimler, insan, bilgi, hizmet ve geri dönüş akışının hızlanmasına zemin hazırlayarak metropolleri; ulus devlet sınırlarını aşan ve daha geniş coğrafyalarda çekim alanları oluşturabilen merkezler haline getirmiştir. Küresel pazarlara doğrudan eklemlenebilen metropoller, ülkesel büyümenin ve kalkınmanın lokomotifleri olmuşlardır. Bu sayede, İstanbul ve Londra gibi metropoller ulus devletlerden daha özerk hareket etmiş ve markalaşmışlardır. Ekonomik büyümenin ve toplumsal kalkınmanın güç merkezleri olan metropollerin, ulus devletlerin keskin sınırlarını aşarak markalaşma süreçlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri için metropolü var eden mekânsal, kültürel, iktisadi ve sosyal içerikler küresel referanslarla yönetilmelidir. Çünkü metropoller, geniş insan yığınları için sadece sermayenin aktığı koca ve kaotik bir iş yeri olmaktan öte; kentlilik, kültürellik, aidiyet ve kimlik sunan modern yapılardır. Bu yüzden, kenti metropole dönüştüren itici gücün, anonimliğin ve kozmopolit yapının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için yeni işlevsel vizyonların kazanılacağı yönetim sistematikleri geliştirilmelidir.Fiziki ve toplumsal auraları sürekli değişen metropoller, ekonomik kalkınmayı kanalize etmek ve özellikle metropol düzeyinde rekabet edebilirliği, sosyal uyum ve yaşanabilirlikle dengelemek için kendi imajlarına uygun bir yönetim sistematiği oluşturmalıdır. Çalışmanın önemi, bu iki metropolün yönetim sistematiğini inceleyerek sürdürülebilir kent yönetimine dair stratejik öneriler sunmaktır. Araştırmada, ikincil veri toplama metodu kullanılmıştır. Verilerin toplanması ve analizi sürecinde SWOT analizinden faydalanılmıştır. Bu yöntem, şehirlerin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek, fırsatlarını değerlendirmek ve tehditleri minimize etmek için stratejik bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmada ayrıca nitel ve nicel veriler bir arada kullanılarak her iki şehirdeki yönetim modellerinin etkinliği değerlendirilmiştir. İstanbul ve Londra, farklı tarihsel ve coğrafi bağlamlarda gelişmiş olmalarına rağmen, sosyal eşitsizlik, altyapı eksiklikleri ve sürdürülebilir kalkınma gibi benzer sorunlarla mücadele etmektedir. Çalışma, her iki şehrin güçlü ve zayıf yönlerini SWOT analiziyle değerlendirirken, karşılaştıkları fırsatlar ve tehditlere odaklanmıştır. Bulgular, metropollerin sürdürülebilir bir yönetim sistematiğine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, İstanbul ve Londra örnekleri, modern yönetim araçlarının etkin bir şekilde uygulanmasının, şehirlerin sosyal uyumunu artırabileceğini ve ekonomik potansiyelini daha iyi değerlendirebileceğini ortaya koymaktadır. Çalışma, metropollerin yönetiminde stratejik ve sistematik bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamakta ve bu bağlamda öneriler sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, metropoliten yönetim sistemlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için teorik bir çerçeve sunmaktadır.

Abstract

Recent societal and economic transformations have made metropolises as significant as nation-states. Istanbul and London stand out as two of the most prominent examples supporting this claim. These transformations have accelerated the flow of people, information, services, and returns, turning metropolises into centers that transcend national boundaries and create attraction zones across broader geographies. Metropolises, directly integrated into

Bilgin, H. (2025). Metropolitan urban governance systematic: a comparative study of istanbul and london cities. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 127-143). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.11

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Bilgin, H.

Hande Bilgin handesunguroglu@hotmail.com

global markets, have become the driving forces of national growth and development. Consequently, metropolises like Istanbul and London have operated more autonomously from nation-states and successfully established their brands. For these economic and societal hubs to manage their branding processes effectively, the spatial, cultural, economic, and social components that define these metropolises must be governed through global references. Metropolises are not merely chaotic workplaces where capital accumulates for large populations; they are modern structures offering urbanism, cultural identity, belonging, and individuality. Thus, new functional visions must be developed through innovative management systems to preserve and ensure the sustainability of the driving forces transforming cities into metropolises, such as anonymity and cosmopolitan structures.Metropolises, with their constantly evolving physical and social dynamics, must establish management systems compatible with their unique images to channel economic development and balance metropolitan competitiveness with social cohesion and livability. The significance of this study lies in examining the governance systems of these two metropolises and offering strategic recommendations for sustainable urban management. The research employs a secondary data collection method, utilizing SWOT analysis to provide a strategic framework for identifying cities' strengths, weaknesses, opportunities, and threats. Both qualitative and quantitative data were combined to evaluate the effectiveness of governance models in Istanbul and London. Despite their differing historical and geographical contexts, both cities face similar challenges, including social inequality, infrastructural deficiencies, and sustainable development. The findings emphasize the need for innovative governance systems to enhance social cohesion and optimize economic potential. Ultimately, this study provides a theoretical framework for improving metropolitan management systems and achieving sustainable development goals.

Anahtar Kelimeler Metropol · Metropol Yönetimi · İstanbul Metropol Yönetimi · Londra Metropol Yönetimi · SWOT Analiz

Keywords Metropolis · Metropolitan Management · Istanbul Metropolitan Management · London Metropolitan Management · SWOT Analysis

Extended Summary

Metropolises serve as significant global intersections where people, cultures, and beliefs converge. Istanbul and London, as influential economic and cultural centers, have been shaped by the interactions of numerous civilizations throughout history. These cities have transformed their nations into financial powerhouses while simultaneously maintaining their status as internationally recognized hubs. However, these advantages are accompanied by challenges, including social injustice, housing shortages, and security concerns. For both metropolises, establishing a robust governance system for sustainable urban management is essential. This process necessitates a thorough analysis of the potentials, barriers, opportunities, and threats that each city faces. The management systems of Istanbul and London differ based on historical, socio-economic, and geographical factors, which underscores the need for tailored management strategies for each city. To support sustainable development and enhance the quality of life, it is recommended that cities conduct a SWOT analysis as a modern management approach. SWOT analysis allows for the identification of a city's strengths and weaknesses while also providing an opportunity to evaluate potential opportunities and threats. This analysis equips decision-makers, managers, and urban planners with accurate and reliable information, thereby facilitating a deeper understanding of the city's potential. Istanbul possesses considerable economic potential due to its rich historical and cultural heritage, as well as its young and educated population. However, it faces significant challenges in urban governance, such as rapid population growth and infrastructure inadequacies. On the other hand, London is distinguished by its strong tradition of local governance, financial power, and effective public transportation system. Nonetheless, it grapples with issues like high living costs and income inequality. The proposed strategies for both cities are aimed at enhancing sustainable management systems. For Istanbul, strengthening public transportation networks is essential, while for London, it is critical to develop sustainable projects to address the ongoing housing crisis. The study highlights the potential for future expansions to incorporate additional modern management techniques, such as Benchmarking, Downsizing, Core Competence, and PESTL analysis. Successful urban management framework should integrate both centralized and decentralized governance models. In Istanbul, the centralized government structure significantly influences urban policy and planning, which can limit local government initiatives. This centralization, combined with rapid population growth, places immense pressure on the city's infrastructure and public services, necessitating large-scale investments and projects. In contrast, London's management system, characterized by its long-standing tradition of local governance, allows for a more responsive and dynamic approach to urban challenges. The effectiveness of London's public transportation

system is a testament to this flexible governance structure. However, the high cost of living and income disparities create social tensions that undermine the city's overall well-being. Addressing these issues requires targeted strategies that can alleviate the financial burden on residents and improve social equity. In both metropolises, the implementation of effective strategies is paramount for ensuring sustainable urban development. In Istanbul, there is a pressing need to enhance public transportation systems to alleviate traffic congestion and improve accessibility. In London, tackling the housing crisis through innovative and sustainable housing projects is critical for maintaining the city's attractiveness and livability. Moreover, the study indicates that the application of modern management techniques can lead to a more systematic approach to urban governance. Techniques such as benchmarking can facilitate the sharing of best practices between cities, while downsizing strategies can optimize resource allocation and enhance operational efficiency. Core competence analysis can help both cities identify their unique strengths and leverage them for sustainable growth. Ultimately, urban management not only addresses current challenges but also shapes the future of these metropolises. A strong management system is essential for fostering societal welfare and ensuring that both Istanbul and London remain vibrant and resilient in the face of emerging challenges. In conclusion, the management frameworks of Istanbul and London, while distinct in their historical and socio-economic contexts, share common goals of achieving sustainable urban development and improving the quality of life for their residents. By leveraging their respective strengths and addressing their weaknesses, both cities can navigate the complexities of urban governance and continue to thrive as global metropolises. This study serves as a foundation for future research, emphasizing the importance of modern management practices in urban settings and offering insights into the development of effective governance models tailored to the unique challenges faced by metropolitan areas.

1. GİRİŞ

Metropollerin mihenk taşı şehirler daima insanların, kültürlerin ve inançların kesiştiği küresel kavşaklar olmuşlardır. İstanbul ve Londra, yüzyıllardır üzerlerinde hüküm sürmüş irili ufaklı birçok uygarlıkların birbirleriyle kesiştiği bir küresel kavşak olarak benzeri yapılanmaya sahip şehirler olarak dikkat çekmektedir. Geçmişten gelen birleştirici ve güçlendirici bu rollerini hala sürdüren bu şehirler, ülkelerini ekonomik bir güce dönüştürürken, itici güçleriyle kendilerini ülke sınırlarını aşan bir üne kavuşmaktadırlar. Buna paralel olarak, bu şehirler, ulus sınırların ötesine geçerek ülkelerini birer finans ve hizmet merkezleri olarak yeniden dizayn etme gücüne de sahiptirler.

Ülkelerin markalaşmalarında sahip oldukları bu güç metropollere birçok avantaj kazandırdığı gibi; beraberinde birçok sorun da getirmektedir. İstanbul gibi kontrolsüz ve tedbirsiz büyüme gösteren metropoller, konut yetersizliği, sosyal adaletsizlik ve şiddet gibi sorunlarla karşı karşıya kalırken; Londra gibi 1800'lü yıllardan bu yana Avrupa'nın başkentliğini yapan metropoller, ekonomik dengesizlik, toplumsal entegrasyon ve güvenlik tedbirleri gibi sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler. Anlaşılacağı üzere, İstanbul ve Londra gibi ünleri kendi ülke sınırlarını aşan ve ülkelerinin temsiliyetlerini bir şehir alt yapısıyla yapmak durumunda kalan metropollerin karşılaştıkları çok faktörlü sorunlara, çözüm bulması gerekmektedir. Bu sorunların çözümü ise kentin, kültürel, sosyal, ekonomik ve fiziki dinamikleri arasındaki tüm kargaşayı regüle edebilecek iyi planlanmış yönetim sistematiği üzerinden gerçekleştirilmelidir (Tekel, 2009).

Bu metropollerin iyi planlanmış ve efektif bir biçimde işlerlik kazanabilecek yönetim sistemlerini dizayn edebilmeleri için metropollerin kent yönetimi süresince karşılaştıkları potansiyellerin, engellerin, fırsatların ve tehditlerin iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü, bahse konu iki metropol de başarısız olamayacak kadar büyük, ünlü ve göz ardı edilemeyecek kadar güçlüdür. Bu yüzden, bu gücün tespiti, perçinlenmesi ve gelecekte karşılaşılabilecek tehdit ya da fırsatlar için kentin hazırlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, İstanbul ve Londra gibi ünleri ülke sınırlarının ötesine geçmiş metropoller güçlerinin muhafazası ve devamı için Paris, New York, Sao Paulo ve Mexico City gibi diğer metropollerle rekabet edebilecek artı değerleri yaratmalı ve bununla birlikte, mevcut değerlerini de geliştirmelidir. Bunun için bu iki metropol, ekonomik, kültürel, siyasi ve diplomatik birçok protokolü eş zamanlı olarak yönetim sistematiği içerisinde yönetmelidir. Bir başka ifadeyle, tüm protokollerin

işleyebileceği bir kent yönetim sistematiği kurulması gerekmektedir. Bir çok tanımı olan kent yönetim sistematiğini en basit tabirle açıklayacak olursak; metropollerin idari yönetimi ve düzenlenmesi için dizayn edilen bütüncül bir modern yönetim yaklaşımının uygulanması anlamına gelmektedir (Bird ve Slack, 2007). Bu yönetim sistemi; kentin altyapı kalemlerinin planlanması, kamusal hizmetlerin uluslararası kalite standartlarında sunumu, finansal kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal refah gibi çeşitli bileşenleri barındıran dinamik bir akışı kapsamaktadır. Dahası kent yönetim sistematiği; ilgili tüm kamu kurumları, yetkilendirilmiş yerel yönetimler, her aşamada entegre edilen sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün uyumu içerisinde faaliyet göstererek, metropole ait kaynakları efektif ve zamanında kullanılmasını amaçlamaktadır.

Bir yönetişim örneği olan bu sistem işlerken ve dönüşürken bazı bileşenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bileşenler; altyapı yönetimi, kamusal hizmetler, finansal yönetim ve kriz yönetimi gibi alt başlıklar altında sınıflandırılabilir (Altan ve Karaca, 2016). Alt başlıklara daha detaylı bakılırsa; sürekli ve değişerek şekillenen kentin yönetiminde; kentin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik altyapısının modern bir vizyonla planlanması gerekmektedir. Duruma göre, uzun vadeli veya kısa vadeli hazırlanan bu vizyon, kentin; ulaşım, enerji, su, konut, kirlilik, çöküntü alanları, kanalizasyon ve iletişim gibi ana faktörleri kapsamalıdır.

Yukarıda bahsi geçen bu fiziksel şartların düzenlenmesi, onarımı ve geliştirilmesine imkân sağlayan kamusal hizmetlerin, yerinden yönetim anlayışına paralel olarak merkezi yönetimle koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu yüzden, kent yönetiminin her bir unsurunun katılımcı yönetim anlayışına göre sistematiğin daimî bir halkası olması önem arz etmektedir. Katılımcılığın desteklendiği kent yönetim sistemlerinde, acil durumlarda, olası problemlere hızlı ve çözüm odaklı kriz yönetim planları hazırlanmalıdır. Yukarıda sıralanan tüm bileşenlerin aktif bir şekilde işleyebilmesi için de kentin kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını destekleyecek bir finansal yönetim planı hazırlanmalıdır. Özetle, kent yönetim sistematiği, kenti var eden tüm unsurların güvenli ve organize bir şekilde yönetmek için tüm paydaşların dahil edildiği politika ve stratejileri kapsayan modern bir yönetim yaklaşımıdır (Poister ve Streib, 2005).

Modern bir yönetim yaklaşımı olarak, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve kentteki yaşam kalitesini herkes için artırmayı amaçlamak için hazırlanan kent yönetim sistematiği, diğer modern yönetim tekniklerinden de faydalanmaktadır. Bu tekniklerden en yaygın kullanımı olan kentlerin SWOT analizlerinin yapılmasıdır.

İşletme yönetiminde doğan SWOT analiz, bir uygulamanın güçlü yönlerini ve zayıf yönlerini ortaya koyarken; karşılaşılabilecek fırsat ve tehditlerin de analiz edilmesine yardımcı olmaktadır (Leigh, 2009). Kentlerin SWOT analizi ise, bir şehrin tüm yönleriyle mevcut durumunu analiz etmek ve şehrin metropolleşmesi için gelecekteki fırsat ve tehditlerin değerlendirilmesine imkân sağlayacak stratejik planın hazırlanmasına yardımcı olan yönetim aracıdır. Bu analiz, kente avantaj sağlayan ve gücünü perçinleyen olumlu özelliklerini tespit ederken, kentin sürdürülebilir kalkınmasına engel teşkil eden zayıf yönlerini de ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda; kentin refah seviyesini artıracak dışsal, içsel ve teknolojik koşulları değerlendirirken, kentin büyümesini engelleyecek ya da zorlaştıracak dışsal tehditlerden de haberdar olmayı mümkün kılmaktadır (Wang, 2007). Kent yönetimi süreçlerine SWOT analizin dahil edilmesi, kentin sistematik bir şekilde yönetilmesi ve kentin gelecekteki vizyonunun şekillenmesine katkı sağlayacaktır. SWOT analiz bu yönüyle; merkezi yönetime, yerel yönetimlere, şehir plancılarına ve kentin yönetiminde yer alan tüm paydaşlara kentle ilgili doğru, güvenilir ve geçerli bilgiler sunmaktadır. Bu sayede, karar vericiler, yöneticiler ve kent yönetim muhatapları kentin potansiyelini daha iyi analiz edebilir, karşılaşılacak problemlere karşı çözüm repertuvarlarını geliştirebilirler.

Kent yönetim sistematiği oluşturulurken ya da işletilirken, kentlerin SWOT analizinin yapılması, metropollerin gelişim potansiyelini ortaya koyarak, daha sürdürülebilir ve benzerleriyle rekabet ede-

bilecek güçlü ve dinamik şehirlerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Bu amaçla, bu çalışmada, İstanbul ve Londra gibi metropollerin kent yönetim sistematikleri ele alınırken bu iki ve ünlü metropollerin kent yönetimi SWOT analizleri yapılacaktır. Çalışmanın iki örnek kenti olarak İstanbul ve Londra seçilmesindeki amaç bu kentlerin, imparatorluk kent kültüründen; sanayi devrimin etkisiyle küresel kent kültürüne geçişte değişen yönetimsel sistematiğin ortaya koyulmasının önemini vurgulamaktır. Bu sayede, İstanbul ve Londra'nın gelişimine katkı sağlayan güçlü yönlerinin öne çıkarıldığı, gelişimine engel teşkil eden zayıf yönlerinin iyileştirildiği ve fırsatlarla, tehditlerin değerlendirildiği teorik çerçeve oluşturulacaktır. Bununla birlikte, bu çalışmada metropollerin kaynaklarının en verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için öneriler sunulacaktır. Son olarak, SWOT analizleri sonucunda elde edilen bilgiler sistematik kent yönetimi süresince karar alım süreçlerinde güvenilebilir ve geçerli bir kılavuz olacaktır.

2. İSTANBUL KENT YÖNETİM SİSTEMATİĞİ

İstanbul Kent Yönetimi

Dünya'nın en güzel ve en dikkat çekici kentlerinden biri olan İstanbul'un kent yönetim sistematiğini; kentin büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve stratejik konumuna göre açıklamak oldukça zordur. Ancak, kentin yönetimini zorlaştıran kırılmaları tespit etmek de bir o kadar kolaydır (Keleş, 2012). İstanbul'un, özellikle, 1950'lerden sonra aldığı yoğun ve kontrolsüz göç Türkiye'nin en büyük ve en yoğun nüfuslu şehri olmasına sebebiyet vermiştir. İstanbul'un Türkiye içerisindeki Gayrisafi Yurt İçi Hasıla payına (şekil 1) bakıldığında, aldığı göç için bir cazibe unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, İstanbul'un bu kontrolsüz büyümesi kenti bir yandan ekonomik, kültürel ve politik merkez haline getirirken, öte yandan; kentin yönetim yapısı, ulaşım, altyapı, çevre, sosyal hizmetler ve kriz yönetimi gibi unsurlarda yetersiz kalmasına neden olmuştur.

İstanbul'un finansal ve kültürel gücünün yanı sıra tarihi ve stratejik konumu da göz önünde bulundurulduğunda İstanbul metropolünün kent yönetim sistemi, 1950'lerden bu yana şehrin karşılaştığı hızlı nüfus artışı, düzensiz yapılaşma ve kentlilik bilincinin oluşmamasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, bu devasa şehrin, sürdürülebilir ve verimli bir şekilde yönetilmesine engel teşkil edecek sosyal travmalara neden olmuştur. Bu yüzden, İstanbul, hızlı kentleşme, düzensiz yapılaşma ve artan nüfusla mücadele için çeşitli kurumlar ve mekanizmalar tarafından yürütülen çok katmanlı bir yönetim sistemine ihtiyaç duymuştur.

İstanbul'un yaşadığı bu nüfus patlaması hala devam etmektedir. Hızla artan bu kentleşme verilerine göre İstanbul son 50 yılda kendi nüfusunun neredeyse on katına yakın bir artış göstererek, Türkiye'nin en kalabalık ili olmuştur. Ancak, bu devasa metropolü tam manasıyla yönetebilecek stratejilerin efektif bir şekilde yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir. Bu durum İstanbul'u yaşanabilir bir kent olarak, kültürel ve tarihsel bir çekim alanından çıkarıp; gelir elde edilebilir finansal merkezlere dönüşmüştür. Ancak, kentler yalnızca iş imkanları ve büyük pazarların olduğu koca iş yerleri değildir. Kentler, aynı zamanda, kentin sakinlerinin ve ziyaretçilerinin entegre ve sinerjik bir biçimde yaşamaları ve faaliyet göstermeleri için oluşturulan, sosyal bir atmosferi ifade etmektedir. Bu sosyal atmosfer kentin her bir bireyine aidiyet duygusu kazandırmaktadır. Bireylerin yaşadıkları yeri benimsemeleri ve orada ortak bir bilinç beraberinde kültür oluşturmaları kentin en önemli bileşenlerinden biridir.

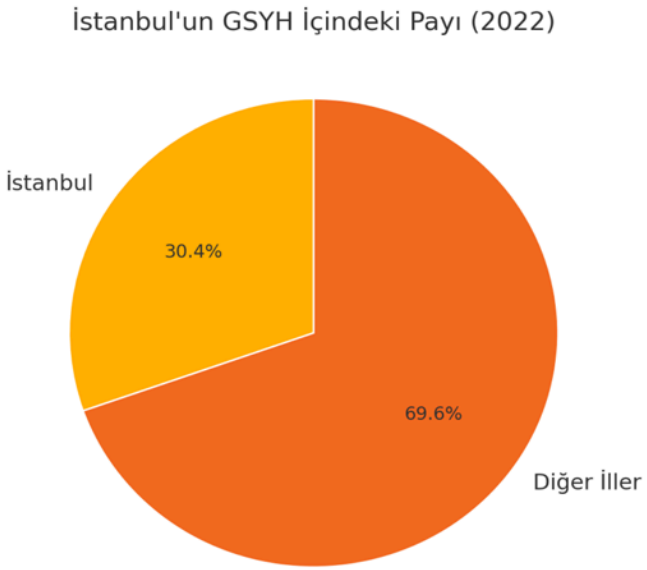
Kentleşmenin dramatik bir şekilde arttığı yıllarda İstanbul kent yönetimine dair detaylı çalışmalar maalesef yürütülmemiştir. Bu dönemde, metropolleşme refleksleri zayıf olmuş ve kontrolsüz metropolleşmenin yarattığı olumsuz dışsallıkların çözümü için sağlam mekanizmalar kurulamamıştır. Ancak, 1961 Anayasasında merkezi yönetim için hazırlanmış çalışmalarda, yerel yönetimlerle ilgili hizmet tanımları yapılmıştır.

Marmara Bölgesi özelinde kentsel yönetim hamlelerine bakıldığında, gelişmeler 1970'lerde başlamaktadır. 1975 yılında, Marmara Bölgesinde yaşanan şehirsel ve bölgesel problemlere karşın yerel yönetimler bir araya gelerek "Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği'ni" kurmuşlardır. Ancak, bu girişim Marmara gibi endüstriyel gelişmelerin beşiği olan bir bölgenin sorunlarını çözmede yetersiz kalmıştır. Bu bölgede, bir metropoliten alan yönetim mekanizmasının kurulması ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu ihtiyaç dahilinde yapılan ilk hamle, 1981 yılındaki Birleştirme Kanununa dayanmaktadır. 2561 sayılı bu kanun özellikle büyükşehir alanlarındaki yönetim sistemlerinin yeniden düzenlenmesine imkân sağlamıştır. Hemen akabinde, 1982 Anayasası'nın 127. Maddesinin yürürlüğe girmesiyle, metropoliten yönetim meşruiyet kazanmıştır. İlgili maddede geçen; "büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir" ifadesi, metropol yönetimi için önemli bir hamlenin yapılması için ihtiyaç duyulan kanuni dayanağı sağlamıştır (Altan ve Karaca, 2016).

1984 yılına gelindiğinde büyükşehir belediyelerinin yönetimiyle ilgili ilk çalışmayı 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile görmekteyiz. Aynı şekilde, 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, önceki kararnamede eksik kalan uygulama ve yönetimsel alanların düzenlenmesi için güçlendirilmiş bir kanun taslağı olarak hazırlanarak, yürürlüğe girmiştir. Ancak, 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2004 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. İlgili kanunun yerini, aynı yılda yürürlüğe konan, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nu almıştır. Ardından, metropoliten yönetim ile ilgili daha kurumsal adımların atıldığı 5747 Sayılı Kanun 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. Metropoliten alan yönetimin fiziki sınırlarıyla ilgili maddeleriyle tartışma yaratan 6360 sayılı Kanun ise 2012 yılında yürürlüğe girmiştir (Keleş, 2016).

Yukarıda sunulan metropolün tarihsel gelişimine ek olarak, hukuki çerçeve dahilinde İstanbul metropolünün yönetimini açıklamak artık daha kolaylaşacaktır. İstanbul metropol yönetiminde en sorumlu birim şüphesiz İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) dir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 39 ilçeden ve 5.343 km'lik alandan oluşan ve bu metropolü yönetmek için piramidin en üstünde konumlanan merkezi bir otoriteye sahiptir. Bununla birlikte, metropollerde, yerinden yönetim ilkesi gereğince, İstanbul'un her bir ilçesinde yerel belediye başkanı ve belediye meclisine görev almaktadır. Lakin, şehrin genel

Şekil 1
İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2022, (TÜİK,2023)

planlaması, idari işleyişi, altyapısı ve büyük projelerin kabulü ya da uygulanmasında yetki İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Daha küçük çaplı projeler ve yerel hizmetlerin sunumunda, ilçe belediyeleri yetkilendirilmiştir (Es ve Ateş, 2004).

İstanbul metropolünün idari yapısı, iki temel birimden oluşmaktadır. Bunlar, İl ve Büyükşehir düzeyindeki hizmet birimleri olarak tasnif edilebilir. İl düzeyinde bakıldığında, İstanbul Valiliği, merkezi hükümetin metropolü ilgilendiren politikalarının yürütülmesinden sorumlu tutulurken; İstanbul Büyükşehir Belediyesi metropolün genel hizmet sunumundan birinci derecede sorumludur (Akça, 2017). Bu şekilde, ikili bir yönetim yapısının oluşturulmasındaki amaç, yerel yönetim ile merkezi yönetim arasındaki yetki ve sorumlulukların dağılımını mümkün kılmaktır. Valilik, güvenlik, asayiş ve kriz yönetimi gibi merkezin temel görev portföyünde olan hizmetleri yürütür. Öte yandan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri; alt yapı, sosyal yardımlar, afet yönetimi ve ulaşım gibi belediyecilik hizmetlerinde görev alırlar. İstanbul Ulaşım AŞ, İETT, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), İstanbul Çevre Yönetim Müdürlüğü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) gibi birimler bunlara örnek teşkil etmektedir.

İstanbul Metropolünün SWOT Analizi

İstanbul metropolünün SWOT analizine güçlü yönlerinin tayiniyle başlamak mümkündür. İstanbul, dünya imparatorlukları olan Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmış, binlerce yıllık tarihi birikimiyle tam bir medeniyet merkezidir. Tarihi ve kültürel miras açısından çok zengin olan İstanbul, dünya mirasına Ayasofya, Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii gibi yapılarla katkı sunarken; bu yapıların iyi bir şekilde muhafaza edilmesi ve sergilenmesi neticesinde turist cazibe merkezi haline gelmiştir.

İstanbul'un ikinci ve belki en önemli güçlü yönü coğrafi ve stratejik konumudur. Nüfus yoğunluğu en fazla olan Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren ticaret ve ulaşım kanallarının tam ortasında stratejik bir konuma sahiptir. İstanbul'un sahip olduğu bu konum, sadece ulaşım ve ticaret açısından değil; aynı zamanda, lojistik açısından da şehri önemli bir kavşak noktası haline getirmiştir. Özellikle, İstanbul Boğazı, deniz ticaretine verdiği yön açısından sadece Türkiye'nin değil dünya ticaretinin de en önemli ağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kara ve hava ulaşım ağı da gerek ticarette gerekse ulaşımda kıtalar arası köprü vazifesi görmesine yardımcı olmaktadır.

İstanbul'un güçlü stratejik ve coğrafi konumu ona başlı başına ekonomik potansiyeller yaratmaktadır. Ekonomik potansiyeller, İstanbul'u finansın başkenti yaparak onun üçüncü güçlü yönünü oluşturmaktadır. İstanbul, Türkiye'nin en güçlü yerli ve yabancı şirketleri ve finansal kurumlarını barındıran bir kent olarak, ülke içerisinde de sanayi, ticaret, finans ve ilk aşamada değinilen turizmin başkentidir. Bu finansal akış, ekonomik dinamizm sağlayarak, yerli ve yabancı yatırımcıyı İstanbul'a çekmektedir.

Ekonomik dinamizm, kültürel miras, geniş iletişim ve ulaşım ağı İstanbul'u hem yerliler hem de yabancılar için yaşanabilir bir merkez haline dönüştürmüştür. Bu metropolde, 1900'lü yılların başlarından itibaren farklı etnik gruplar ve kültürlerin bir arada yaşadığı görülmüştür. Bu durum İstanbul'u nüfus çeşitliliği ve iş imkanları açısından cazibe merkezine dönüştürmüştür. Özellikle, sanayileşmeyle birlikte gelen eğitimli nüfus, kentin, kent bilinci atmosferinin oluşturulmasına imkân sağlamıştır. İstanbul'un sahip olduğu bu kozmopolit yapı, İstanbul'un dünya başkentleri arasında değerlendirilmesine yardımcı olmuştur.

TÜİK (2024) verilerine göre, 412 bin 707 kişinin göçüyle, İstanbul, Türkiye'de en çok alan göç alan il olmuştur. İstanbul, genç ve dinamik nüfus artışının güçlü yönlerinden faydalanırken, aynı zamanda, dramatik bir şekilde artan nüfus ve uzun vadeli imar planlarıyla desteklenmeyen yoğun kentleşmenin sonucunda birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Aşırı ve kontrolsüz nüfus artışı İstanbul'u hızlı bir kentleşme girdabına sürüklemiş ve şehre sunulan alt yapı hizmetleri maalesef bu artışla doğru orantılı

bir şekilde gelişmemiştir. Bu durumun nihayetinde, çevre kirliliği, ulaşım hizmetlerinde aksama, trafik yoğunluğu, çöküntü alanların artması, konut sıkıntısı, sosyal etkileşim platformlarının yetersiz kalması ve açık yeşil alanların azalması vb. kentleşememe sorunları şehir yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir (Aleta, A., Meloni, S., & Moreno, 2017). Özellikle, trafik yoğunluğu İstanbullular için tersine göçün en önemli sebeplerinden biridir. 2010'lu yıllarda yapılan araştırmalarda, İstanbul'da 1,8 milyon araç trafikte, kentin yetersiz ulaşım ağı içerisinde yer almaktadır. O tarihlerden günümüze her yıl yaklaşık 84.000 araç İstanbul trafiğine dahil olmaktadır.

İstanbul'un bir diğer zayıf yönüyse yüksek deprem riskine sahip bir metropol olarak, depreme karşı aldığı önlemlerin yetersiz olmasıdır. Özellikle, şehirlerde depremden etkilenme riski yüksek binalarla ilgili yürütülen çalışmalar yetersiz kalmakta ve mevcut çalışmalar yavaş ilerlemektedir. Dahası, yeni yapılan binalarda bina denetimi hususunun yeterli titizlikle işletilmediği görülmektedir. Buna paralel olarak, depreme dayalı inşaat yönetmeliklerinde, yeni binaların yapımında kullanılacak malzemelerin kalitesi ve uygulanacak tekniklerle ilgili daha detaylı hazırlanmış mevzuatlara ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri her ne kadar uygulamaya konulsa da bu alanda bir kriz yönetişimi yapılamadığı da ortadadır. Afet yönetim planlarıyla ilgili İstanbullular daha fazla bilgilendirilmelidir. Acil müdahale ekipleri şehrin stratejik yerlerine konuşlandırmalılardır. Son olarak, olası bir deprem ya da doğal afet senaryosu için yeşil alanların şehir içerisinde artırılması gerekmektedir.

İstanbul metropolünün diğer zayıf yönlerinin de ayrıca sonucu olan son zayıf yönü ise çevre kirliliğidir. Yoğun nüfus ve hızlı nüfus artışıyla benzer oranlarda ilerleyen sanayileşme; hava kirliliği, içme suyu kirliliği, gürültü kirliği ve deniz kirliliğine neden olmaktadır (Keleş, 2020). Uzun yıllardır Avrupa'da başarıyla uygulanan atık yönetimi ve geri dönüşüm sistemleri maalesef İstanbul'da çok yaygın değildir. Bu durum, çevresel sürdürülebilirlik açısından göz ardı edilemeyecek bir engeldir.

İstanbul tüm zayıf yönlerine ve koatik şehir atmosferine rağmen sahip olduğu kadim tarihi ve kültürel zenginliğiyle turizm açısından güçlü bir potansiyele sahiptir. Bu metropol, dünya'nın dört bir yanından Türkiye "ülke" markasının önüne geçecek ölçüde güçlü bir turist çekme kabiliyetine sahiptir. Bu sebeple, İstanbul turizm sektörünün daha fazla çeşitlendirilmesi ve turizm sektöründe görev alan her bir birimin daha sık denetlenmesi gerekmektedir. Bu uygulamalar, sektörün potansiyelini daha fazla artıracaktır. Son zamanlarda, başarılı bir sağlık turizm ölçeği yakalayan İstanbul'un, gastronomi turizmi açısından da potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. İstanbul, sahip olduğu tarihi ve kültürel miras sayesinde turizmde büyük bir potansiyele sahiptir. Dünyanın dört bir yanından turist çeken şehir, bu sektörde daha fazla yatırım alabilir ve gelir elde edebilir. İstanbul'un, kültür, gastronomi ve sağlık turizmi gibi alanlarda genişleme imkânı bulunmaktadır. (Nelson ve Foster, 1999).

İstanbul'un stratejik konumu ve gelişmekte olan ekonomik yelpazesi onu uluslararası yatırımcıların dikkatini çekebilecek bir konuma getirmektedir. Bu uygulamalarda, dünyanın en fazla yatırımcı çeken metropollerinden biri olan New York alınabilinir. İstanbul, New York gibi dünya finans sektörünün nabzını tutan Wall Street benzeri bir yapı oluşturarak, uluslararası bankalar ve yatırım fonlarını yönetebilir (Nelson ve Foster, 1999). Ayrıca, Nasdaq gibi büyük borsalar kurarak sermayeye erişimi kolaylaştırabilir (Gleeson, Darbas ve Lawson, 2004). Bunun yanında, gelişen dünyanın en dikkat çekici metropollerinden Dubai gibi yatırım teşvikleri verebilir. Bununla birlikte, finans sektörünü Singapur'un yaptığı gibi vergi avantajlarıyla hareketlendirebilir ve çeşitli sektörlerle (şekil 2) çekim alanını genişletebilir. Bunlar için ticareti odağına alan güçlü bir hukuk sistemine ve eğitimli/yetenekli iş gücüne ihtiyacı vardır.

İstanbul metropolü fırsatları değerlendirirken, tehditlere karşı da hazırlıklı olmalıdır. Bu tehditlerin başında deprem riski ve afet yönetimi eksiklikleri gelmektedir. Öncelikle riskli ve hasarlı yapıların onarımı hızlandırılmalıdır. Japonya'da 1981 yılında yürürlüğe giren "Deprem Dirençli Yapılar Yasası" incelenmeli ve bu kanunun katı inşaat yönetmelikleri İstanbul'da uygulanmalıdır. Bununla birlikte, sadece binaların değil tüm alt yapının depreme hazırlıklı hale getirilmesi gerekmektedir.

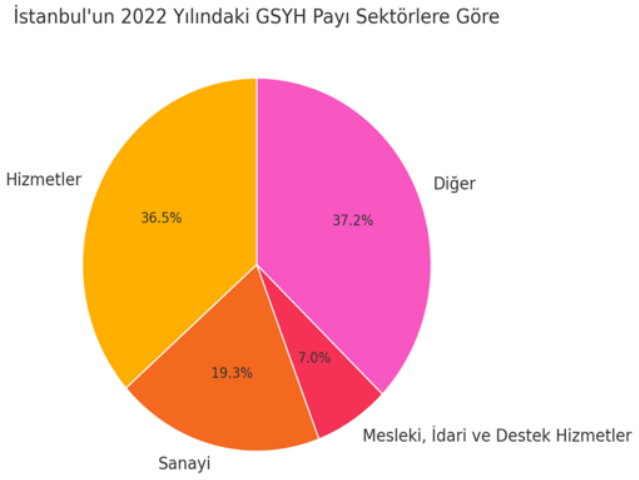
İstanbul metropolünün bir diğer karşılaştığı tehlike ise dramatik nüfus artışı ve kontrolsüz göçtür. Bu durum beraberinde İstanbul'un altyapısını zorlamakta, konut krizi yaratmakta, kültürel entegrasyonu olumsuz yönde etkilemekte, işsizliği artırmakta, eğitim-sağlık gibi temel kamu hizmetlerini yetersiz kılmakta ve sosyal, ekonomik dengesizliklere yol açmaktadır. Bunun için göç ve ikamet kanunları yeniden düzenlenmelidir. Bununla birlikte, İstanbul özelinde, gentrifikasyon düzenlemeleri yapılabilir. Öte yandan, Londra'da uygulanan şehir merkezlerindeki yoğunluğu azaltmak ve toplu taşıma kullanımını teşvik etmek için kullanılan araç giriş vergisi de yoğun nüfusu daha yönetilebilir hale getirebilir.

İstanbul metropolünün SWOT analizine bakıldığında, mevcut sorun ve olası tehditlerin çözümlenemeyecek boyutta olmadığını söylemek mümkündür. İstanbul'u daha yaşanabilir bir kent haline getirmek için en temelde şehrin altyapı yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Artan nüfusa ve çarpık kentleşmeye cevap verebilecek; en başta enerji, sonrasında tersine göçün en büyük nedeni olan ulaşım ve sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar mümkün mertebe çok yönlü saha ve etüt çalışmalarıyla artırılmalıdır. Aynı şekilde, mevcut alt yapı hizmetleri periyodik bir şekilde denetlenmeli ve güçlendirilmelidir (Homsy ve Warner, 2015). Uzaktan çalışmanın yaygınlaştırılması, kırsalda yaşamı teşvik edecek vergi indirimlerin yapılması nüfus artışının engellenmesinde önemli rol oynayacaktır. Özellikle, toplu taşıma ağları artırılması ve trafik sorunun çözümlenebilmesi için Avrupa'daki başarılı örnekler incelenmelidir. Örneğin, Londra metrosu bu konuda en geniş ağlardan birine sahiptir.

Yukarıda detaylı bir şekilde izah edildiği gibi, doğal afetler ve özellikle deprem ile ilgili hazırlıkların ivedilikle yapılması gerekmektedir. Bu konuda iyileştirme çalışmaları için birinci derecede deprem kuşağında olan ülkelerle ortak çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Örneğin, Japonya'nın bina yapı ve denetim uygulamaları başarılı bir örnek olarak incelenebilir. Ayrıca, deprem sonrası kaosu en aza indirebilmek adına halkın bilinçlendirilmesi ve acil müdahale planlarıyla ilgili tüm paydaşların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Doğal afetler kadar önemli bir diğer başlık çevresel koruma ve sürdürülebilirliktir. İstanbul'un çevre kirliliğiyle ilgili tüm sorunlarını reçete etmek adına daha sıkı denetimler yürütülmelidir. İstanbul Boğazının, yeşil alanların ve havanın kirliliğinin önlenmesi için sürdürülebilir geri dönüşüm projeleri desteklenmelidir. Geri dönüşüm uygulamaları için Almanya, İsviçre gibi bu politikaları başarılı bir biçimde uygulayan ülkeler örnek alınabilir (Cars ve diğerleri, 2017).

Şekil 2

İstanbul Ekonomisinin Sektörel Dağılımı (TÜİK, 2023)

Son olarak, İstanbul'un turizm sektör kapasitesinin artırılması gerekmektedir. İstanbul sadece tarihi yerler açısından zengin değildir, ayrıca bu bölgenin kültürel zenginliği ve gastronomi alanındaki potansiyeli de markalaştırılmalıdır. Bu uygulamalar için, İtalya'nın gastronomi turizmi için izlediği politikalar takip edilebilir.

3. LONDRA KENT YÖNETİM SİSTEMATİĞİ

Londra Kent Yönetimi

1800'lerin ortalarından 1920'lere kadar dünyanın en kalabalık şehri Londra'ydı. Bu kadim şehrin kökenleri M.Ö. 43 yılına değin uzanmaktadır. İlk olarak Londinium adıyla Roma İmparatorluğu döneminde kurulan şehir, kurulduğu dönemden bu yana önemli bir kültür ve finans merkezi olmuştur (Merrifield, 1983). Dünya çapında kazandığı ünüyle birlikte, özellikle Sanayi Devrimi ve sonrasındaki süreçte Londra finans ve kültür merkezi olarak dikkat çekmektedir. Londra'nın sahip olduğu bu güçlü imajını koruyabilmesi, onu; köklü, karmaşık ve güçlü bir metropol yönetim geleneğini en iyi uygulayan ülkelerden biri haline getirmiştir. Londra, yerinden hizmet geleneğinin en iyi uygulandığı yerel yönetim mekanizmasıyla, dünya üzerinde birçok kente örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, Londra kozmopolit yapısı ve geniş coğrafi alanının ihtiyaçlarına zamanında cevap verebilecek esnek bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Londra, kent yönetimi bu gelişmelere paralel olarak iki katmanlı şekilde dizayn edilmiştir. Bunlar; Londra İdaresi (Greater London Authority, GLA) ve 32 yerel yönetim birimi (ve City of London) dir. Londra kent yönetiminin bu çok katmanlı yapısı, kentin, büyük ölçekli meselelerinden, yerel halkın günlük ihtiyaçlarına kadar çeşitlenen konulara daha efektif hitap edebilmesine imkân sağlamaktadır. Londra metropolünün büyüklüğü ve sahip olduğu nüfusun çeşitliliği göz önüne alındığında iki aşamalı yönetimin dengeli bir sistem sağladığını görmek mümkündür.

Bu köklü yönetim anlayışının temelleri 1191'de Londra'nın belediye başkanlığının kurulmasıyla atılmıştır. Londra şehri, kendi iç yönetim birimlerini bu tarih itibarıyla oluşturmaya başlamıştır. Her şeyi değiştirip, dönüştürdüğü gibi Sanayi Devrimi, üzerinde alevlendiği topraklar olan Londra'yı da geliştirmiş ve bu kente hızlı bir büyüme ivmesi katmıştır. Sanayi Devrimi beraberinde Londra'da birçok yerel yönetim birimleri oluşturulmaya başlamıştır. Bunlardan belki de en köklüsü ve en önemlisi Londra'nın ünlü polis teşkilatı Londra Metropolitan Polis birimidir. Londra Metropolitan Polis birimi 1855 yılında kurularak, Sanayi Devrimi sonrası hızla artan ve çeşitlenen nüfusu kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Londra Metropoliten Bölgesi'nin kurulması ise 1965 yılında gerçekleşmiştir. Bu yapı, yerel yönetimlerin birleşmesi sonucunda oluşturulmuştur. 21. Yüzyılda ise yukarıda bahsi geçen yapıları bir çatı altında koordine eden ve geliştiren Londra İdaresi yani GLA (Greater London Authority) oluşturulmuştur.

Büyük Londra İdaresi 2000 yılında oluşturulmuştur. Londra Belediye Başkanı ve Londra Meclisinden oluşan iki temel birimden ihya olmakta ve metropolün yönetiminden sorumlu bir üst kurum olarak aktif görev yapmaktadır. Londra Belediye Başkanı ise şehrin en yüksek yöneticisidir. Doğrudan halk tarafından seçilen Başkan, toplu taşıma başta olmak üzere, polis teşkilatı ve Londra'nın en büyük sorunlarından biri olan konut politikalarından sorumludur. Londra Meclisi 25 üyeden oluşmaktadır. Büyük Londra İdaresi'nin en önemli organı olarak, Meclis, başkanının aldığı kararları gözden geçirme ve denetleme sorumluluğuna sahiptir.

Londra metropoliten yönetim sistemi, metropolün barındırdığı çeşitli ve dinamik bir nüfusa; eğitimden ulaşıma, atık yönetimden, yangın teşkilatına kadar birçok alanda etkin hizmet sunabilmek için 32 farklı yerel yönetim birimini kapsamaktadır (Bowie, 2016). En önemli örnekleri; Transport for London (TfL), Metropolitan Police Service ve London Fire Brigade'dir.

Londra'nın yerel yönetim birimleri arasında benzerine çok rastlanmayan özgün ve tarihi bir birimi bulunmaktadır, City of London. Bu birim Londra metropolünün en eski, en ünlü ve en merkezi birimidir. Tarih boyunca özerk yapısını kaybetmeyen bu yerleşim yeri Lord Mayor tarafından yönetilir ve faaliyetlerinde Büyük Londra İdaresi'nden bağımsızdır (Robson ve Butler, 2001).

Yukarıda özet bir şekilde izah olunduğu üzere, Londra metropoliten yönetimi köklü, karmaşık ve özgün bir sistematiğe sahiptir. Londra metropoliten yönetiminde merkez olan Büyük Londra İdaresi şehrin genel stratejik yönetimini sağlarken; 32 ilçe belediyesi ve City of London bölgesel hizmetlerin ivedilikle yerine getirilmesinden sorumludur.

Londra Metropolünün SWOT Analizi

Londra metropolü ilk kurulduğu günden bugüne tüm dünyada dikkatleri üzerine çekmiş, finans, kültür ve turizm başkentidir. Bu yönüyle bu kentin güçlü yönleri, sahip olduğu küresel finans merkeziyle başlamaktadır. Londra, uluslararası şirketlerin, büyük ölçekli sigorta şirketlerinin ve büyük bankaların merkezlerinin bulunduğu yatırım yelpazesi geniş bir finans ağına sahiptir. Bu finans ağı Londra'nın ekonomik büyümesine katkı sağlarken, şehrin istihdam olanaklarını de çeşitlendirmektedir (Jokela ve diğerleri, 2015).

Londra sahip olduğu bu ekonomik kalkınma sayesinde Avrupa'dan ve dünyanın çeşitli ülkelerinden en fazla göç alan metropoller arasında konumlanmıştır. Bu durum, bu metropolde, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi birçok farklı kültürün ve etnik grubun etkileşimine ve birlikte yaşamasına imkân sağlamaktadır (Háznagy ve diğerleri, 2015). Bu etkileşim sayesinde, Londra'nın kendine has ve zengin kültürel etkinlikleri, sanat anlayışı ve gastronomisi oluşmuştur.

Londra, büyük oranda göçler neticesinde artan nüfusuna paralel olarak, gelişmiş bir ulaşım ağına sahiptir. Dünyanın en eski ve etkin metro ağına sahiptir. Ayrıca, metro ağını destekleyen, otobüs hatları ve demiryolu bağlantıları ile 7/24 ulaşımın hızlı ve güvenli bir şekilde işlediği bir şehirdir. Ulaşım ağının efektif işlerliği Londra'da trafik sorunlarının ve çevre kirliliğinin azalmasına imkan sağlamaktadır.

Şekil 3
Londra Metro Haritası

Yukarıdaki şekilde verilen, güçlü ve geniş ulaşım ağı, şehir içi ulaşımı kolaylaştırarak, ulaşımla bağlantısı yüksek olan ekonomiyi de desteklemektedir (Zhang ve diğerleri, 2021).

Londra'nın yüksek prestijli eğitim kurumları, bu şehrin bir başka güçlü yönü olarak dikkat çekmektedir. Özellikle; 1572 yılında kurulan Harrow School, elitlerin okulu olarak bilinen Eton College, Imperial College London, London School of Economics and Political Science (LSE), University College London (UCL) ve King's College London gibi okullar Londra'yı kaliteli ve prestijli eğitimin başkenti haline dönüştürmektedirler. Higher Education Student Statistics'in 2022 verileri bu bilgileri destekler niteliktedir. Londra'nın bu güçlü imajından ötürü, 2021-2022 yılları arasında Birleşik Krallık 675,200 uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapmıştır (HESA, 2022).

Londra metropoliten yönetiminin güçlü yönlerinden biri de Belediye Başkanının sahip olduğu güç ve geniş yetkileridir. Londra Belediye Başkanı, şehir için kritik öneme sahip toplu taşıma, güvenlik ve konut krizi gibi yaşamsal konularda geniş yetkilere sahiptir. Bununla birlikte, güçlü bir pozisyonda konumlanan Londra Belediye başkanı uluslararası platformlarda da Londra'yı temsil ederek, bu metropolün global görünürlüğünü güçlendirir. Londra'nın çift katmanlı şehir yönetiminde Londra Meclisinin düzenli aralıklarla Londra Belediye başkanının faaliyetlerini denetlemesi bu yönetimi daha dengeli, demokratik ve hesap verilebilir kılmaktadır (Khan, 2020).

Londra gibi büyülü bir şehrin dahi zayıf yönleri olabilmektedir. Bunların başında, yüksek yaşam maliyetleri gelmektedir. Özellikle, konut kiralarındaki fahiş fiyatlar, Londra'da ikamet edenler açısından karşılanamayan bir gider kalemi olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Londra'nın son 20 yılının en büyük krizi konut krizidir. Londra'nın yaşanılabilir bölgelerinde yüksek kiralar Londra'nın yerlileri için en büyük sorunlardan biridir.

Londra metropoliten yönetiminin internet sayfasına girdiğinizde, kentin en önemli sorunlarının ele alındığı gündem başlıklarını görmeniz mümkündür. Londra belediyesinin resmi internet sitesinden anlaşılacağı üzere, ilk başlık; "Maddi sıkıntı içindeyseniz, Greater London Authority, hükümet, yerel belediyeniz, hayır kurumları ve danışma merkezlerinden alabileceğiniz faydalar, hibeler ve indirimler hakkında bilgi edinin." içeriğine sahip, özellikle gençlerin yaşadığı finansal sıkıntılara Londra metropol yönetimi olarak sağladıkları imkanları gösterir niteliktedir. İkinci başlık ise, yukarıda da kısaca bahsedilen, konut krizidir. Londra belediyesi bu konunun vizyon programına girdiğini belirterek, "Belediye Başkanının Londra Konut Stratejisini" Londoner'larla paylaşmıştır (GREATER LONDON AUTHORITY, 2023). Bu stratejiye göre her bir Londralı için uygun, güvenli ve kapsayıcı evler hatta mahalleler oluşturulacaktır. Bu sayede, şehrin karşılaştığı bir diğer zayıf yön/ tehdit olan evsizlik sorununu da çözüme kavuşturacaktır. Çünkü, konut krizi sebebiyle Londra'da evsizlik oranı çok yüksektir. Londra belediyesi hayatın her kesiminden insanların şehrin başarısını paylaşabilmesi ve potansiyellerini gerçekleştirebilmesi için güvenli ve uygun konutlara sahip olacaklarını deklare etmiştir.

Bu metropolde mali sıkıntı yaşayanlar sadece Londra yerlileri değildir. Yerel yönetim hizmet birimleri de zaman zaman mali kesintilerle uğraşmaktadır. Londra metropol yönetiminde halkın gündelik taleplerinden sorumlu 32 yerel yönetim birimi zaman zaman bütçe kesintileriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, hizmetlerin aksamasına neden olmaktadır. Londra sahip olduğu güçlü ulaşım ağına rağmen özellikle turizm dönemlerinde ulaşımda sıkıntılar yaşamaktadır. Ulaşım hatlarında yaşanan bu yoğunluk, metropolün günlük yaşam akış kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Smailes, 1964).Bu durum şehir yönetiminin zayıf yönlerinden biri olarak kabul edilebilir. Ayrıca, Londra metropolünün yönetiminde dengeli, hızlı ve güçlü bir kent yönetim imkânı sağlayan iki katmanlı yönetim yapısı genellikle bürokratik süreçlerin gereğinden uzun sürmesine ve karar alım süreçlerinin yavaşlamasına neden olmaktadır. Bu süreçlerde karşılaşılan aksaklıklar, özellikle acil çözümlenmesine gereken durumlarda sorunun çözümlenmeden daha fazla büyümesine ve nihayetinde çözümlenemeyecek duruma

dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum da şehrin bir diğer yönetim sistematiği zayıflığı olarak değerlendirilebilinir.

Zayıf yönleri detaylı bir şekilde analiz edilen Londra metropol yönetiminin şüphesiz sahip olduğu en büyük fırsatlardan biri turizm sektörünün ekonomik dağılımında gün geçtikçe artan payıdır (Travers ve Whitehead, 2010). Metropol, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile turist çekim merkezi olarak, ününü korumaktadır. Özellikle, simgeleşmiş yapıları (Buckingham Palace, Oxford Circus, Big Ben vs.) koruma noktasında göstermiş olduğu iltizam ve süreklilik, Londra'nın turizm sektörünü her daim imkanlara açık bir sektör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Londra'nın, seyahat ve turizm gelirinin İngiltere'nin GSYH'sine artı değeri post-covid sonrasından 2023'e %40 artmıştır. 2023 yılında ise Londra'ya gelen uluslararası turist sayısı 20 milyonu aşmıştır (Statisca, 2024).

Londra metropol yönetiminin ikinci sahip olduğu fırsat, hiç şüphesiz, City of London'ın sahip olduğu finansal güçtür. Bu finansal güç sayesinde, daha fazla uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri geliştirerek, şehrin bu alanda prestiji artırabilinir. Londra'nın uluslararası kuruluşlarla iş birliklerini geliştirmesi ve bu alanda stabilizeyi sağlaması uluslararası yatırımcılar için daha güvenilir küresel bir finans merkez olmasına imkân sağlamaktadır.

Londra metropolünün sahip olduğu en büyük tehdit, konut piyasalarında karşılaştıkları dalgalanmalardır (Pryke, 1991). Londra metropol yönetimi, köklü tarihi ve cezbedici dinamizmiyle potansiyeli yüksek bir metropoldür. Ancak, yüksek yaşam maliyeti, konut krizi ve aşırı nüfus artışı gibi sorunların üstesinden gelebilmesi için Londra Belediyesi tarafından daha proaktif önlemler alınmasını gerekmektedir. Bununla birlikte, Londra, aldığı göçler ve kozmopolit yapısı sebebiyle, güvenlik tehditlerinin de arttığı bir metropoldür. Artan şiddetin sebeplerinin anlaşılması ve şiddet oluşumunun uzun vadede önlenmesi için Londra Şiddet Azaltma Birimi (VRU) kurulmuştur. London's Violence Reduction Unit (Londra Şiddet Azaltma Birimi) adıyla kurulan bu yapı, son 5 yılda, 10 milyon £ güvenlik eğitimine yatırım yapmıştır ve 40.000 aktivite düzenlemiştir. Bu etkinlikler, şiddeti önleme ve erken müdahaleyi içermektedir.

Londra metropolünün yönetimi her ne kadar bazı kronik zayıf yönler barındırsa da sahip olduğu karmaşık yönetim yapısındaki farklı etmenler sayesinde her daim gelişime açıktır (Ward, 2004). Farklı yönetim birimlerinin koordinasyonuyla güçlenen Londra metropoliten yönetimi bu birimler arasındaki bürokratik tıkanıklığa imkân vermeyecek şekilde, teknolojik yenilikleri ve akıllı şehir projelerini geliş-

Şekil 4

Londra (Birleşik Krallık) uluslararası turist ziyaretlerinin sayısı 2011-2023 (Statisca, 2024)

tirerek, büyük çaplı projelerden gündelik ihtiyaçların karşılanmasına kadar efektif bir yönetim modeli geliştirebilir (Gordon ve Travers, 2010). Özellikle, sorunların tespitinde ve çözüm alternatifinde dijital yöntemlerden faydalanması, karar alım süreçlerini hızlandıracaktır. Aynı zamanda akıllı şehir projeleri Londra'nın alt yapıya dair eksiklerinin tespit edilerek, tamamlanmasına imkân sağlayacağından, bu metropolde yaşam kalitesini artıracaktır.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Metropoliten kent yönetim sistematiklerib; büyük ölçekli, popülerlikleri ülke sınırlarının ötesine geçmiş kentlerin karmaşık, çok aktörlü ve dinamik yapılarını dengeleyecek bir şekilde hazırlanan yönetim stratejilerinin bütününü ifade etmektedir. Bu çalışmada, case olarak incelenen, İstanbul ve Londra gibi ünleri ülke sınırlarının ötesine geçmiş iki metropol, sahip oldukları tarihsel, sosyo-ekonomik ve coğrafi koşullarına göre geliştirdikleri yönetim modelleriyle dikkat çekmektedir. Çalışma, imparatorluk bakiyesi ve modern dünyanın güçlü aktörleri olan bu iki metropolün yönetim sistemlerini açıklamış ve bu metropollerin güçlü ve zayıf yönlerini modern yönetim araçlarından biri olan Swot analizle ortaya koymuştur. Çünkü, İstanbul ve Londra gibi ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan cazibe merkezleri olan metropoliten kentlerin yönetimi, hızla değişen demografik dinamikler, alt yapıların gelişimden bağımsız olarak artan kentsel ihtiyaçlar, kentlilik bilinci ve teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni taleplerle mücadele edebilmek için stratejik ve sistematik bir yaklaşımı barındırması gerekmektedir. Bu yüzden, bu makalede, İstanbul ve Londra'nın SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizleri yapılmıştır. Bu metropollerin, karşılaştığı zorluklar detaylandırılmış ve sahip oldukları potansiyellerin doğru değerlendirilmesi için önerilerde bunulmuştur.

İstanbul tarihsel, kültürel ve coğrafi olarak iki kıtaya yayılan, birçok kültürü ve bu kültürün dinamiklerini barındıran stratejik bir konuma sahip bir metropoldür. İçerdiği bu zengin kültürel-tarihi değerler ve stratejik konumu açısından sahip olduğu ayrıcalık İstanbul'u küresel bir merkez haline dönüştürmektedir. Büyük bir ekonomi potansiyeli olan İstanbul'un güçlü yönleri arasında bu ekonomik potansiyelini destekleyen genç eğitimli nüfusu, kültürel çeşitliliği ve son on yılda hız kazanmış alt yapı yatırımları (köprüler, otoyollar, İstanbul Havalimanı vb.) yer almaktadır. Ancak, kentin yönetimindeki aksaklıklar; dramatik nüfus artışı, kentin ihtiyaçlarına yeterli cevabı veremeyen alt yapı hizmetleri vb., kentin zayıf yönleri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle, kentin yönetiminde başvurulan aşırı merkeziyetçi Klasik Kamu Hizmeti anlayışı modern dünyanın en önemli simgeleri olan metropollerin sorunlarını çözmede maalesef yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, İstanbul'un büyük bütçeli ve uzun vadeli planlanan kentsel dönüşüm projeleri ve turizm gibi fırsatları değerlendirmesi, kentin refah seviyesini artırarak, bu metropolün kentli yaşam sürdürülebilirliğine olumlu yönde katkı sunacaktır. Öte yandan, metropolün yaklaşık 20 yıldır karşı karşıya kaldığı deprem riski, şehri yaşanılamaz kılan trafik yoğunluğu ve uzun vadede daha büyük sorunlara neden olacak çevre kirliliği gibi ciddi tehditler, stratejik planlarla çözümlenemezse İstanbul'un daha ciddi tehditlerle karşılaşmasına neden olacaktır. Bu tehditlere yönelik politikalar uygulanmadığı takdirde, metropol yönetimine dair hızlı ve etkili çözümler geliştirilmesi kabiliyeti zayıflayacaktır.

Çalışmanın, case olarak ele aldığı bir diğer metropol Londra'dır. Yüzyıllardır, Avrupa'ya başkentlik yapmış, Londra, tarihine paralel bir şekilde uzun bir yerel yönetim geleneğine sahiptir. Londra, birçok alanda ve birçok sektörde tüm dünyanın uzun yıllar cazibe merkezi olmuştur. Londra, turizm başta olmak üzere; finans, kültür ve siyaset alanlarında globalleşmenin merkezinde bir metropoldür. Londra'nın SWOT analizine göre: şehrin uzunca yıllardır yerel yönetimlerin özerkliğine yönelik politika ve uygulamaları güçlü yönlerinin başında gelmektedir. Bununla birlikte, Londra'nın efektif, hızlı ve geniş toplu taşıma sistemi ve bu sistemi destekleyen politikaları metropolün bir diğer güçlü yönü olarak öne çıkmaktadır. Londra metropolü, uluslararası şirketler, büyük bankalar ve büyük ölçekli finansal yatırımlarıyla finansal gücünün, güçlü yönleri arasında değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Londra'nın

sahip olduğu bu güçlü yönler, bu şehrin, yönetim sistematiğine esneklik ve dinamiklik kazandırmaktadır. Güçlü yerel yönetim geleneğiyle Londra, bölgesel ihtiyaçlara hızlı ve efektif bir şekilde yanıt vermesiyle güçlü yönlerini yönetimsel sistematiğinin içerisinde daha etkin kılmaktadır. Öte yandan, Londra gibi kozmopolit ve göz dolduran bir metropolde yaşamanın maliyeti de yüksektir. Londra, yaşam maliyetlerindeki yüksekliğin yanı sıra, gelir eşitsizliği ve konut krizi gibi bazı negatif özelliklere de sahip bir metropoldür. Özellikle, gelir eşitsizliğinden kaynaklanan sosyo-ekonomik gerilimler toplumun refah ve selametini olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşam maliyeti ve güvenliğini etkileyen bu zayıf yönlerinin yanında, şehir merkezinde yeşil alanların korunması ve artırılması, aynı zamanda, yenilenebilir enerji projelerine yapılacak yeni yatırımlar, Londra için değerlendirilmesi gereken fırsatlar olarak tanımlanabilir. Özellikle, sürdürülebilir enerjiye yönelik yeni teknoloji yatırımları gibi fırsatların değerlendirilmesi, metropolü, daha çevreci daha yaşanabilir bir şehir olabilmesine olumlu yönde katkı sunacaktır. Son olarak, Londra'nın son 10 yıllık dönemine bakıldığında gerek Covid'in olumsuz yönde etkilediği turizm gelirleri, gerekse Brexit sonrası belirsizlikler ve artan göçmen baskısı gibi tehditler, Londra'nın rekabet gücüne gölge düşürebilir.

Her iki metropolün de SWOT analizi, bu iki ünlü metropolün kent yönetim sistematiği açısından birbirinden farklı güçlü ve zayıf yönlere sahip olduğunu göstermektedir. Ancak gerek İstanbul'da gerekse Londra'da başarıyla uygulanan yönetsel stratejiler mevcuttur. Sürdürülebilir kent yönetimini mümkün kılmak için bahsi geçen iki metropol de SWOT analizi gibi modern yönetim tekniklerinden faydalanarak, çağın gereklerine uyumlanabilen yönetim sistematiği kurmalıdır. Bu sistematikte hem merkeziyetçi hem de yerinden yönetim modellerini bir uyum içerisinde konumlandırmalıdır. İstanbul'da özellikle ulaşım problemi çözülebilmesi için toplu taşıma ağları güçlendirilmeli ve toplu taşıma kullanımı teşvik edilmelidir. Londra'da yaşam maliyetlerine düzenlemeler getirilmeli ve özellikle konut krizi için daha sürdürülebilir konut projeleri hazırlanmalıdır. İstanbul, merkezi hükümetin etkili olduğu büyük ölçekli bir nüfus yapısına sahip bir şehirdir. Kentin yönetim yapısı, Türkiye'deki merkeziyetçi yönetim anlayışıyla şekillenmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), ilçe belediyeleri ile kentin tümüne hizmet götürmekle yükümlüdür. Ancak merkezi hükümetin kentsel politika ve yatırımlardaki etkin rolü, yerel yönetimlerin inisiyatif alanını kısıtlayabilir. Bu durum, şehir planlaması ve kentsel altyapı projelerinde merkezi otoritenin belirleyici olmasına yol açar. İstanbul, aynı zamanda çok hızlı bir nüfus artışı ve sürekli büyüyen bir alan ile karşı karşıyadır. Bu büyüme, altyapı ve ulaşım gibi alanlarda ciddi baskılar yaratmakta, buna çözüm bulmak için büyük ölçekli projeler ve yatırımlar yapılmaktadır.

Londra ve İstanbul'un case alındığı bu çalışma, ileride başka modern yönetim teknikleri (Benchmarking, Downsizing, Core Competence, PESTL vb.) uygulanarak genişletilebilinir. Özellikle, etkin yönetim ve güvenlik gibi başlıklar, daha detaylı çalışılarak, dünyanın göz bebeği bu iki şehrin yönetiminde uygulanılabilecek reçeteler sunulabilir. Bu ve benzeri çalışmalarda daha fazla istatistiki verilerden faydalanarak, geçerliliği ve doğruluğu kanıtlanmış çalışmalar ortaya koyulabilir. Çünkü, metropollerin yönetimi sadece bugünü değil aynı zamanda, yarını da şekillendirir. Toplumsal refahın kudreti güçlü bir metropol yönetiminden geçmektedir.

Yazar Bilgileri Hande Bilgin (Dr. Öğr. Üy.)
[1] Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Ankara, Türkiye
0000-0001-8959-0526 handesunguroglu@hotmail.com

Kaynakça | References

Akça, S. (2017). Kültürel miras yönetimi; İstanbul tarihi yarımada örneği değerlendirme ve öneriler. *İdealkent*, *8*(22), 577-596.

Aleta, A., Meloni, S., & Moreno, Y. (2017). A multilayer perspective for the analysis of urban transportation systems. *Scientific reports*, *7*(1), 44359.

Altan, Y., & Karaca, F. (2016). Türk Metropolitan Şehir yönetim sistemindeki değişime 6360 Sayılı Kanun'un etkileri: Samsun Büyükşehir Belediyesi örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 553-585.

Bowie, D. (2016). strategic planning in the london metropolitan region. *Town and Country Planning*, *85*(8), 304-306.

Bird, R. M., & Slack, E. (2007). An approach to metropolitan governance and finance. *Environment and Planning C: Government and Policy*, *25*(5), 729-755.

Cars, G., Healey, P., Madanipour, A., & De Magalhaes, C. (Eds.). (2017). *Urban governance, institutional capacity and social milieux*. Routledge.

Cox, A., Prager, F., & Rose, A. (2011). Transportation security and the role of resilience: A foundation for operational metrics. *Transport policy*, *18*(2), 307-317.

Es, M., & Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentlileşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. In Journal of Social Policy Conferences (No. 48). Istanbul University.

Gleeson, B., Darbas, T., & Lawson, S. (2004). Governance, sustainability and recent Australian metropolitan strategies: a socio-theoretic analysis. *Urban policy and research*, *22*(4), 345-366.

GREATER LONDON AUTHORITY (2023) We are london. https://www.london.gov.uk/programmes-strategies/housing-and-land. Erişim: 21 Ağustos 2024.

Gordon, I. R., & Travers, T. (2010). London: Planning the ungovernable city. *City, culture and society*, *1*(2), 49-55.

Háznagy, A., Fi, I., London, A., & Nemeth, T. (2015). Complex network analysis of public transportation networks: A comprehensive study. In *2015 International Conference on Models and Technologies for Intelligent Transportation Systems (MT-ITS)* (pp. 371-378). IEEE.

HESA. Higher Education Student Statistics: UK, 2021/22 – Where students come from and go to study. Accessed Online: 28 July 2024.

Homsy, G. C., & Warner, M. E. (2015). Cities and sustainability: Polycentric action and multilevel governance. *Urban Affairs Review*, *51*(1), 46-73.

Jokela, M., Bleidorn, W., Lamb, M. E., Gosling, S. D., & Rentfrow, P. J. (2015). Geographically varying associations between personality and life satisfaction in the London metropolitan area. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *112*(3), 725-730.

Khan, S. (2020). Mayor of London. *Central London Ultra Low Emission Zone.*

Keleş, R. (2020). Yerel Demokrasiyi Merkeziyetçilik Virüsünden Arındırmak *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 45-58.

Keles, R. (2012). The quality of life and the environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *35*, 23-32.

Keleş, R. (2016). *Şehirciliğin kuramsal temelleri*. artcivic., 44-47.

Leigh, D. (2009). SWOT analysis. *Handbook of Improving Performance in the Workplace: Volumes 1-3*, 115-140.

Merrifield, R. (1983). *London, city of the Romans.* Univ of California Press., 69-71.

Nelson, A. C., & Foster, K. A. (1999). Metropolitan governance structure and income growth. *Journal of Urban Affairs*, *21*(3), 309-324.

Robson, G., & Butler, T. (2001). Coming to terms with London: middle-class communities in a global city. *International Journal of Urban and Regional Research*, *25*(1), 70-86.

Parks, R. B., & Oakerson, R. J. (1989). Metropolitan organization and governance: A local public economy approach. *Urban affairs quarterly*, *25*(1), 18-29.

Pryke, M. (1991). An international city going 'global': spatial change in the City of London. *Environment and Planning D: Society and Space*, *9*(2), 197-222.

Poister, T. H., & Streib, G. (2005). Elements of strategic planning and management in municipal government: Status after two decades. *Public administration review*, *65*(1), 45-56.

Sassen, S. (2013). The global city: New York, London, Tokyo., 121-124.

Smailes, A. E. (1964). GREATER LONDON– the sturcture of a metropolis. *Geographische Zeitschrift*, 163-189.

Statisca, (2024). Number of overseas tourist visits to London, United Kingdom from 2011 to 2023.

Tekel, A. (2009). Türkiye'de Metropolitan Alan Yönetiminden Metropolitan Yönetişime Geçiş: Ankara Örneğinde Bir Değerlendirme. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 191-214.

Travers, T., & Whitehead, C. (2010). A Mayor and Assembly for London: 10 years on. *HEIF Paper: London School of Economics*.

Tomàs, M. (2015).Metropolitan Governance in Europe: Challenges & Models. *European Metropolitan Authorities.* 98.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2022*. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2022-45867#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=%C4%B0l%20d%C3%BCzeyinde%20cari%20fiyatlarla%20GSYH,5%20pay%20ile%20%C4%B0zmir%20izledi. Erişim: 21 Eylül 2024.

TUİK (2024). İç göç istatistikleri, 2023 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2023-53676. Erişim: 14 Eylül 2024.

Wang, K. C. (2007). A process view of SWOT analysis. In *Proceedings of the 51st annual meeting of the ISSS-2007, Tokyo, Japan*.

Ward, J. P. (2004). Metropolitan London. *A Companion to Tudor Britain*, 347-362

Zhang, Y., Marshall, S., & Manley, E. (2021). Understanding the roles of rail stations: Insights from network approaches in the London metropolitan area. *Journal of Transport Geography*, *94*, 103110.

Bölüm 12
Chapter 12

Darbecilerin Unuttuğu Türk Milletinin ve Türk Devletinin Sigortası Türk Emniyet Teşkilatı: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sırasında İstanbul Emniyetinin Krizle Mücadeledeki Rolü

Turkish National Poice The Guardian of the Turkish Nation and State Forgotten by the Coup Plotters: The Role of Istanbul Police in Crisis Management During the July 15 Coup Attempt

Mustafa Çalışkan [1]

[1] Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

Öz

15 Temmuz 2016 tarihi Türkiye Cumhuriyeti ve İstanbul ili için önemli bir tarihtir. Son 35 yılın en büyük krizi olan 15 Temmuz Darbe Girişimi yüzyıllık Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı en önemli krizlerinden birisidir. Bu zorlu mücadelede İstanbul tarihi konumu ve mevcut potansiyeliyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderini etkileyecek bir pozisyondadır. 20 milyonluk yaşayan nüfusu, ekonomik potansiyeli ve birinci ordunun İstanbul'un içinde bulunması uluslararası alanda çok yakından takip edilen önemli bir durumdur. İstanbul'da meydana gelebilecek kriz Türkiye Cumhuriyeti'ni etkisi altına almakla kalmaz dönüşü olmayan neticelere yol açabilirdi. Bu krizde İstanbul Emniyet Müdürlüğünün daha önceden alınan tedbirler, krizin geldiğine dair işaretler, iletişimin iyi kullanılması, otoritenin doğru ve net uygulanması, planlama ve koordinasyonun eksiksiz olması krizden Türkiye Cumhuriyeti ve İstanbul ilini en az zararla çıkartmıştır. Kriz rasyonel bir şekilde yönetilmiştir. Krizin önlenmesine veya etkisinin azaltılması için belli başlı kriterler mevcuttur. Krizin ortaya çıkışındaki etkenler, krizden önce mevcut sosyolojik, ekonomik ve siyasi durumlar kriz sürecini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma 15 Temmuz Darbe Girişimi, İstanbul ili ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü özelinde krizin analizi ve krize karşı gerçekleştirilen mücadele ışığında incelenmiştir.

Abstract

July 15, 2016, is a significant date for the Republic of Türkiye and the city of Istanbul. The July 15 Coup Attempt, the largest crisis of the last 35 years, is one of the most critical crises the century-old Republic of Türkiye has experienced. In this challenging struggle, Istanbul, with its historical significance and existing potential, held a position that could influence the fate of the Republic of Türkiye. With its population of 20 million, economic potential, and the presence of the First Army within the city, Istanbul's situation was closely monitored on an international level. A crisis in Istanbul would not only affect the Republic of Türkiye but could also lead to irreversible consequences. In this crisis, the measures previously taken by the Istanbul Police Department, the signs of the impending crisis, the effective use of communication, the clear and accurate application of authority, and the flawless execution of planning and coordination allowed both the Republic of Türkiye and the city of Istanbul to emerge with minimal damage. The crisis was managed in a rational manner. There are certain key criteria for preventing or mitigating the impact of a crisis. The factors leading to the crisis, along with the existing sociological, economic, and political conditions prior to the crisis, directly affect the course of the crisis. This study examines the July 15 Coup Attempt, focusing on the analysis of the crisis and the struggle against it, specifically in relation to the city of Istanbul and the Istanbul Police Department.

Çalışkan, M. (2025). Turkish national poice the guardian of the Turkish nation and state forgotten by the coup plotters: the role of istanbul police in crisis management during the july 15 coup attempt. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 143-151). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.12

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

2025. Çalışkan, M.

Mustafa Çalışkan mustafacaliskanakademik@gmail.com

Anahtar Kelimeler Kriz Yönetimi · İstanbul Emniyet Müdürlüğü · Darbe · Otorite · İletişim

Keywords Crisis Management · Istanbul Security Directorate · Coup · Authority · Communication

Extended Summary

The concept of crisis is one of the concepts that should be examined in detail. Among the important questions of this study are why a crisis happens and what kinds of measures should be taken in order to mitigate its economic, social, political and psychological effects. Its origin dates back to the antique Greek history and it is such a concept on which many studies have been conducted. The fact that individuals, societies, companies and states go through crises for a certain period is a situation that sustains in terms of political history. At this stage, it is discussed in the international literature why a crisis happens, at what conditions it develops, what techniques should be used in fighting a crisis and what kind of measures should be taken to prevent its effects. In this study, the answers will be sought for the questions such as what kind of peculiar measures were taken in the city of Istanbul during the events of 15 July Attempted Coup D'état and what kind of techniques were used in the fight by Istanbul Police Department.

The review of national and international literature indicates that there are many review studies on crisis. The concept of crisis reviewed in this study was prepared using the method of literature review. During the literature review, it is found that the concept of crisis is reviewed thoroughly while it is considered that at what conditions it develops and to what extent it affects the societies. It was established during the review that the importance and nature of 15 July Attempted Coup D'état has not been addressed in the context of crisis. In addition to its great importance in terms of Turkish political history, 15 July Attempted Coup D'état directly influences the world history. The fact that the events during the coup d'état attempt was taken into account by the international community, and the fights for the sake of democracy created quite many reactions in the public and some studies were carried out in relation to this matter. The main point of this study is the dimension of the crisis in relation to which developments in the national and international literature is addressed from a general perspective and to what extent it creates influence. As a result of national and international literature review, the measures taken by the Istanbul Police Department in the fight against a crisis was assessed in this particular case example within the conceptual framework, and the techniques and methods used to survive the crisis were narrated.

In this study, in the light of sources benefitted from the outcomes of the international literature review, what kind of measures the Istanbul Police Department took before and during the 15 July Coup D'état Attempt was assessed on the basis of the existing criteria of the concept of crises. The occurrence of the crisis and subsequent attacks committed in the city of Istanbul and the coup d'état attempt was examined. Initially the concept of crisis and then 15 July Attempted Coup d'état, which is the biggest State and Government crisis in the Republic of Türkiye in the past 35 years, were reviewed. The events during the attempted coup d'état night were conveyed from the primary sources, as well as the happenings before, during and after the coup d'état attempt. At this point, the importance of Istanbul, its population, the headquarters of 1st Army located in Istanbul and critical entities and institutions in the city are one of the facts that make Istanbul important. In his study, what kind of examples the events experienced during that night would present to the concept of the crises discussed in the international literature was reviewed and assessed to that end. As the underlying argument, the happenings during and after coup d'état were presented as the example, containing many phases of the factors showing up, while the crisis was arising.

Crises are such situations which periodically threaten the existing system of states and institutions. The crisis directly threatening the existing system as a whole led to obtain a conceptual framework where measures should be taken. Establishing a network of communication during a crisis, making informed and efficient decisions, and their adoption and implementation by everyone are vital factors. In the 21st century, more than one crisis happens in the states and institutions and these emerge when many elements like political, economic and sociological join together. 15 July Coup d'état attempt was one of the unforeseeable events, which happened in the Republic of Türkiye and caused many sufferings and losses of life. In this crisis, the city of Istanbul was examined as a particular case in the Republic of Türkiye. The measures taken by the Istanbul Police Department, which is tasked to ensure the security of the city, enabled the Republic of Türkiye and the city of Istanbul to go through the crisis with minimum damage. From the conceptual perspective, the communication, as one of the important notions at a time of crisis, and the effect of Turkish police in the command chain come to forefront. During the crisis,

Istanbul Police Department's fast and effective coordination and swift establishment of communication from the top command to the lowest level ensured that the crisis was kept in a certain area and overcome with minimum damage. The flow of information, ensuring the flow of correct information during the events, raising awareness of public via media, preventing the terror and panic environment and securing the important and critical areas as soon as possible enabled to survive the crisis. Decisions made after the crisis, as well as the ones during the crisis, are the factors that made it possible for the State and the Nation to overcome the crisis in the fastest way possible. At this point, it was considered that the city of Istanbul ensured a correct and effective transition to the normal way of life in the following morning of the attempt coup d'état. The awareness of the public was raised via press and mass communications, and the security of the city ensured by the Istanbul Department was conveyed. Necessary measures were applied in order not to let subways, public transport vehicles and local services be interrupted and a secure atmosphere was established in the city. Within this framework, the stages of the concept of crisis at both national and international level were assessed in this particular case.

1. GİRİŞ

Kriz uluslararası literatürde tartışma konusu olan kavramlardan birisidir. Krizin neden oluştuğu, hangi durumlarda ortaya çıktığı, mevcut sistemi tehdit etmesinin sebebinin ne olduğu tartışılan kavramlardır. Kriz, kuruluşların hedefe ulaşması noktasında sistemi doğrudan tehdit eden, parçalamak isteyen sorunlardır. Krizle beraber mevcut hedefe ulaşma noktasında kuruluşların almış olduğu önlemler krizle mücadele noktasında önemli değerlendirmeleri de beraberinde getirmektedir.

21. Yy'da devletlerin krizle mücadelede almış olduğu önlemler artmaktadır. Yaşanacak sorunların mevcut sistemi olumsuz etkilememesi yönünde ekonomik, sosyal, siyasi ve sosyolojik önlemler alınmaktadır. Krizin uluslararası literatürde yer edinmesiyle beraber incelenen ve analiz edilen kavram olarak değerlendirilmektedir. Yaşanacak olan sorunların mevcut sistemi yok etmesi veya istenen sonucun aksi bir boyuta ulaşmasını engellemek için belirli önlemler alınmaktadır. Bu noktada 15 Temmuz Darbe Girişiminde İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve Türk Polis Teşkilatının duruşu kriz sürecinde ve sonra alınacak kararlara örnek teşkil etmektedir. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimi mevcut sistemi yok etmekle beraber ülke demokrasisini, hukukunu ve yapısını doğrudan tehdit amacıyla gerçekleştirilmiş bir girişimdir. Bu çalışma 15 Temmuz Darbe Girişimi, İstanbul ili ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü özelinde krizin analizi ve krize karşı gerçekleştirilen mücadeleyi ortaya koymak amacıyla ikincil kaynak tarama metodunu kullanarak hazırlanmıştır. Çalışmada, krizin tanımlanması, yönetilmesi ve önlenmesini daha iyi analiz etmek için 15 Temmuz Darbe Girişimi (İstanbul) vaka çalışması olarak kullanılmıştır.

2. KRİZ KAVRAMININ TEORİK ARKA PLANI

Kriz sözcüğü kökeni Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. İlk ortaya çıkışı bu dönemlerde Krinein yargılamak anlamındaydı. 16. Yy da Crisis olan bu kavram daha sonra asıl anlamı olan Crise (kriz) şekline dönüşmüştür (Çakmak, 2007, s. 33). Krizin farklı tanımları olmasının yanında Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kriz "Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplum veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran" olarak tanımlanmıştır. (Çadırcı, 2024) Kriz, buhran ve bunalım kavramları ile eş anlamlı anılabilmekle birlikte, kriz tanım olarak olaya, duruma, zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir. Gerçekleşen bir olayı kriz olarak adlandırılabilmek için devlet veyahut örgüt özelinden beklenen sonucun aksine bir durum söz konusu olmalıdır. Sosyo-ekonomik durumların çıkmaza girdiği zamanlarda krizler meydana gelebilmektedir. Krizin sadece sosyo-ekonomik çıkmazda ortaya çıktığı yargısına kesin olarak ulaşmak yanlış bir bakış açısıdır. Devletler, örgütler beklenmeyen durumun gerçekleşmesinin sebebi ekonomik, sosyal, siyasi, sosyolojik sebepler nedeniyle de meydana gelebilmektedir. (Aksu, 2009, s. 2436) Krizin ortaya çıkışı kriz anında doğru müdahale ve etkili karar alabilme lider açısından önemli konulardandır. Krizin oluşum süreci alınacak önlemlerin etkisini arttırmaktadır.

Ortaya çıkacak olan krizlerin zamanını, süresini tam olarak tahmin edebilmek oldukça güçtür. Krizlerin ne zaman hangi şartlarda ortaya çıkabileceğinin bilinememesinin yanında olağan durumda yaşanacak problemleri devlet veyahut örgütler tahmin edebilmelidir. (Akdağ, 2005, s. 10) Kriz anında iletişim, krizin etkisini azaltmakta veya tamamen önlemektedir. Halkla ilişkilerde önemli bir kavram olan iletişim, kriz sürecinde de kullanılması gereken en önemli tekniklerdendir (Demir F. , 2015, s. 347) Mevcut kriz esnasında yaşanan uyumsuzluğun olağan durumu tamamen olumsuz etkilemesinin yanında sistemi tamamen yok etme derecesinde tehdit seviyesine ulaşmasıdır. (Darıcı, 2020, s. 281) Sistemi tehdit eden kriz durumunun önüne geçilmesi veyahut etkisinin azaltılabilmesi için alınması gereken önlemler maddeler halinde incelenmektedir.

Krizde Bilgi Akış Sürecini Doğru ve Etkili Kullanma

Kriz, bir kuruluşun veyahut bir örgütün nihai hedefleri dışında gerçekleşen sistemi doğrudan çökertmek isteyen durumlardır. (Göksu, 2011, s. 2) Kriz esnasında önemli durumlardan birisi ise doğru ve kesintisiz bilgi akışının sağlanmasıdır. (Karaağaç, 2013, s. 122) Gerçekleşen kriz durumunda etkilenen yapı hiyerarşik olarak krizle mücadelede eksizsiz ve doğru bilgiyle durumu analiz etmelidir. Krize gidilen süreçteki temel sebepler süreçte bilgi akışının sağlanamaması, panik havasının oluşması, olaylarda doğru ve hızlı müdahalenin gerçekleşememesi bilgi edinme yollarında aksaklıklar ve zayıflıkların olması krizin büyümesine sebep olan durumlardan bir kaçıdır. (Kaya, 2022, s. 23) Bilgi akışındaki kusursuz süreç yönetimi ve doğru bilgi akışı krizin önüne geçilmesinde en önemli aşamalardandır.

Bir teşkilatın en büyük gücü uyumlu çalışması doğru kişinin doğru yerde çalıştırılması ve de o kişinin hem lidere hem kurumuna ve astlarına karşı tam güveni olmasıdır. Kriz esnasında ve sonrasında liderin seçimi ve yetkilerin lidere devri önemli hususlardan birisidir. İletişim ağının kurulabilmesi için tüm bilgilerin doğru ve eksiksiz bir şekilde elde edilmesi gerekmektedir. Kriz esnasında lider bilgileri doğru kaynaklardan alarak kriz esnasında alınacak önlemlere karar vermelidir. Lider hiyerarşide en üst konumda olması sebebiyle göstereceği zafiyet kriz anında alt kademelere kadar başarısız olunmasına sebep olmaktadır. Kriz anında toplumun yöneticiden ziyade durumu toparlayacak doğru yönlendirmeler yapan lidere ihtiyacı vardır. (Topcu, 2017, s. 75) İstanbul Emniyetinin bu manada personel değerlendirmesi o zamanki şartlar içinde İl Valiliğinin destek ve güvenleriyle tamamen yetkinin İl Emniyet Müdüründe olmasıdır. Kimin kapasitesinin ne olduğu ya da mevcut riskin ne kadar olduğu konusunda ili yöneten emniyet müdürü eksiksiz bir bilgi ve inisiyatife sahip olduğu için iletişim kanalları sonuna kadar açık olmuş güven konusunda hiç tereddüt yaşanmamıştır. Emniyet Teşkilatı modern teknoloji ile birlikte iletişimin bütün imkânlarını sonuna kadar kullanmıştır. Bu da güven dayanışma ve güç birliğini artırmıştır.

Kriz Anında Risk Seviyesini Belirleme ve Yönetme

Kriz anında risk seviyesini belirlemek ve durumu yönetmek liderin becerileriyle bağlantılıdır. Kriz anında planlı olmak, riskin boyutunu analiz etme, yaşanan sorunun çözümü için kısa sürede ne gibi etkili önemler alınması gerektiği sorunu da analiz edilmelidir. Kriz meydana gelmesinin problem teşkil edeceği gibi yönetimi bu sorunun büyümesini engellemede en önemli husustur. (Dulkadir, 2017, s. 226)

Kriz meydana geldiğinde devlet ve kurumsal yapısını derinden etkilemektedir. Kriz ortaya çıkmadan önce belli sinyalleri de beraberinde getirmektedir. Birtakım işaretlerle kendisini belli edebilmektedir. Yöneticiler bazen krizin sinyallerini göz ardı edebilmekte ve teşkilatlar işletmeler krizle karşılaşabilmektedir. Kriz aşamasına gidilen süreçte krizle mücadelede kullanılan yöntem ve teknikler kurumlar için önemlidir. Kurumlar kuruluş sürecinden başlayarak sürekli olarak risklerle ve bu risklerin doğru olarak değerlendirilmemesi sonucu ortaya çıkan krizlerle karşı karşıyadır. Kriz dönemine girilmeden önce kriz önlemeye yönelik olarak geliştirilen proaktif teknik ve stratejiler kriz sürecine girilmesini engelleyebi-

leceği gibi aynı zamanda bu kriz durumundan zarar görmeden, fayda sağlayarak çıkabilir. (Demir F. , 2015, s. 348) Krizler oluşmadan bir takım tedbirlerin alınması bazı durumlarda krizi önleyebilir ya da erteleyebilir. Doğru kararların alınması ve uygulamaya konulması sayesinde kurum dışında herhangi bir tehdit oluşması halinde krizin doğru yönetimi sayesinde teşkilat, kurum açısından bu durum bir avantaja dönüştürülebilir.

Kriz sürecinde risk seviyesini belirlemede kurumlar arası, medya, sosyal medya, toplumsal iletişim en üst seviyede takip edilmelidir. İletişimin sağlanması kriz öncesinde, kriz anında ve kriz sonrasında olmak üzere üç aşamada değerlendirmek gerekmektedir. Bu aşamalarda doğru ve hızlı bilgi akışının sağlanması kriz riskinin seviyesini belirleme ve yönetme durumunun sağlanmasına yarar sağlar. Krizin boyutu ne derece büyük olduğu mevcut sisteme zararının analizinin hızlı yapılması oldukça önemlidir. 15 Temmuz Darbe girişimi İstanbul'da meydana gelen krizin yönetimi konusuna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Darbe girişimi krizin oluşması, analizi ve önlenmesi noktasında incelenmesi gereken önemli hususlardandır. 15 Temmuz Darbe girişimiyle birlikte İstanbul ilinde mevcut krizin en kısa sürede engellenmesi için iletişim ağının kurulması, darbe girişiminin henüz ilk dakikalarında İl Emniyet Müdürünün 15 Temmuz darbe gecesi saat 22:30'da "Merkez bütün istasyonlara hitap ediyorum. Bütün arkadaşlarıma hitap ediyorum. Bulundukları yerden kıpırdamayacaklar. Bulundukları yeri terk etmeyecekler. Benim emrim dışında hareket etmeyecekler. Hiç kimse görevini terk etmeyecek. Silahını vermeyecek. Bulunduğu yeri terk etmeyecek. Benim talimatıma göre hareket edecek. Kanunlar çerçevesinde hareket edecek herkes. Tamam" şeklinde anons yaparak İstanbul Emniyet Müdürlüğündeki görevlilerin motivasyonunu korumuştur. (Kıran, 2019) Risk seviyesinin belirlenmesi noktasında hızlı ve etkili kararlar alınmıştır.

Kriz Sürecini Doğru Analiz Etmek ve Belirlemek

15 Temmuz Darbe girişimi sırasında İstanbul ilinde kriz sinyalleri olarak değerlendirilebilecek önemli olaylar; 12 Ocak yerel saatle 10:15'te 2016 yılında meydana gelen DAEŞ terör örgütü saldırısı neticesinde Sultanahmet'te 12 alman turistin bombalı saldırı sonucu hayatını kaybetmesidir. (Başak Akbulut Yazar, 2021) 19 Mart yerel saatle 10:55'de 2016 yılında Beyoğlu ilçesine bağlı istiklal caddesinde yine DAEŞ terör örgütü saldırısı neticesi 3 Amerikan-İsrail ve 1 İran vatandaşı turistin bombalı saldırıya uğraması sonucu saldırganla birlikte 5 kişi hayatını kaybetmiştir. (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2024) 7 Haziran yerel saatle 08:40'ta 2016 yılında İstanbul'un Fatih ilçesi veznecilerde zırhlı polis aracı bombalı saldırı neticesinde 6 polis ve 6 sivil vatandaş hayatını kaybederek şehit olmuştur. (Paksoy, 2019) 28 Haziran 2016'da yerel saatte 21.22'de Atatürk havalimanına yapılan canlı bomba saldırısı neticesinde 45 kişinin ölmesi gibi olaylarda devlete ve şehir yönetimine güvensizliği aşılamak amaçlanıyordu. (Yazar & Gallenkuş, 2022) Şehrin güvensiz olduğunu havalimanını, turistleri ve polisini dahi koruyamayacak bir yönetim algısı için yoğun bir propaganda çalışması yapılmıştı. Aynı zamanda, FETÖ terör örgütüne karşı devletin tüm unsurlarıyla yürüttüğü mücadele, marjinal sol örgütler ve bölücü terör örgütü PKK tarafından tam aksi surette yansıtılıyordu. Bölücü terör örgütleri, ülke genelinde güvenliğin hasar aldığı ve bu durum karşısında devlet yöneticilerinin yetersiz kaldığı algısını yaymaya çalışıyorlardı.

2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti genelinde 17 intihar saldırısı sonucu 337 kişi hayatını kaybetti. (Vikipedia Özgür Ansiklopedi, 2024) Ağustos askeri şurada yoğun bir tasfiye planlaması olduğu şeklinde haberler dolaştırılıyor, olağanüstü bir müdahale olmaz ise FETÖ terör örgütüne yakın üst düzey generallerin tasfiyesi konuşturuluyordu. Bütün bu atmosfer büyük bir krizin sinyallerini veriyordu. Krizin sinyallerinin mevcudiyeti yadsınamayacak kadar aşikârdı. Kriz sürecindeki sinyallerin algılanması İstanbul ilinde darbe krizinin önlenmesi için önemli adımların atılmasını da zaruri hale getiriyordu. Türkiye ve İstanbul'da yaşanan bu olaylar neticesinde İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünün kriz sinyallerini en hızlı şekilde analiz etmesi ve krizi algılaması sonucunda önemli önlemler alınmıştır.

Kriz Sürecine Hazırlanmak

İstanbul Emniyet Müdürlüğü açık ve gizli kaynaklardan gelen bilgiler çerçevesinde bir krizin gelmekte olduğunu değerlendirebilmiş, ancak ne zaman ve nasıl olacağı konusu müphemdi. Yöneticiler olarak kriz durumunda alınacak tedbirlerle ilgili toplumsal olaylara karşı ,çevik kuvvet sayısı ve eğitimi çok önceden planlanmış ve kriz durumunda toplumsal olaylara karşı 5000 (beş bin) olan çevik kuvvet sayısı 10.000 (on bin) gerek duyulması halinde 15.000 (on beş bin)'e çıkaracak şekilde eğitim araç gereç elbise vs. her türlü hazırlıkları yapılmıştı. Bunun yanında iletişimde aksamalara karşı telefon telsiz sisteminde de alternatif çareler üretilmişti. Her türlü şartta çalışacak telefon sistemi ve her türlü şartta çalışabilecek role ve telsiz ağı çalışması yapılmış, bunun yanında olağanüstü kriz durumunda bütün personele ulaşacak şekilde haberleşme zinciri oluşturulmuş, ulaşımları konusunda planlamalar yapılmıştı.

Kriz sürecine hazırlanılması noktasında İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünün krizi öncesinde anlamaları Darbe krizinin en az zararla atlatılmasına neden olmuştur. İstanbul Emniyetinin olayları doğru analiz etme, kriz öncesinde doğru bilgi akışının sağlanması, yöneticilerin hızlı karar alması kriz sürecinin keşfinin etkenleri sayılmaktadır. Kriz ile ilgili yapılan analiz doğrudan darbe girişimine yönelik olmayıp deprem ya da iç karışıklığa yönelik yapılan değerlendirme ve analizdi.

Kriz Anında Etkili Karar Vermek

15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında kriz yönetiminde alınacak önlemler ve alınacak kararlar hayati öneme sahipti. Mevcut krizde alınacak önlemler devletin bekasını doğrudan etkilemekteydi. Sayın Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Vali ve diğer yöneticilerle devamlı irtibatta olunmakla birlikte bu süreçte birçok riskli kararlar verilmesi gerekmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve ailesi, Başbakanın ailesi ve diğer önemli kişilerin korunması ile ilgili inisiyatif kullanmak kriz anında liderin alması gereken kararlardan bir kaçıdır. Bu noktada krizin meydana gelmesinden sonra etkili ve doğru iletişim ağının oluşturulması, hızlı karar alma gibi unsurlar İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünün becerisi ve kabiliyetiyle gerçekleşmiştir. (YeniŞafak, 2019)

Birçok ulaşım yolunun kapatılması araçlara gerçekleşen kriz esnasında el konulması toplulukların güvenliğinin sağlanması havalimanları gibi yerlerin kontrolü konusunda günlük rutinin dışına çıkılarak krizlere uygun kararlar alınmıştır. Halkın yönlendirilmesi ve sakin kalabilmesiyle ilgili kararlar üst yöneticiler tarafından verilmiş, bu noktada İstanbul Emniyetinin alınan kararlar kriz anında sakin ve doğru hareket edilebilmesi sağlanmıştır. Alınan kararlar neticesinde Devlet erkânının korunmasını sağlamıştır. Kriz esnasında devlet içerisinde halkın benimsediği öncü olarak gördüğü siyasi, popülist veyahut sanatçı fark etmeksizin bir zarar, kayıp söz konusu olduğu takdirde toplum korku ve kargaşa ortamının etkisi altına girecektir. 15 Temmuz Darbe Girişimi İstanbul ili özelinde oldukça önemli bir duruma erişmiş olup, darbe sırasında şehirde alınacak önlemler krizin ülke genelinde gidişatını doğrudan etkilemişti.

Kriz Sürecinde Kamuoyunu Etkili Kullanmak

Kamuoyu tanım itibariyle belli bir düşüncenin sosyolojik, ekonomik, politik veyahut kişisel çıkarlarla topluma entegre edilmesi düşüncesidir. Toplumda kanaat uyandırılması istenilen düşüncesin iletişim ve doğruluğu noktası etki düzeyini arttırmaktadır. Kamuoyunda kanaat uyandırılması ve kabul görebilmesi için düşüncenin tüm kalıplarıyla aktarılması gerekmektedir. (Erdoğan, 2021, s. 108)

15 Temmuz Darbe Girişimi krizinde ise otoriteyi en doğru ve keskin bir şekilde hukuka uygun olarak kullanılması gerekmekteydi. Darbe krizi, sürecinde toplumun medya aracılığıyla 23:00'da a Haber ve NTV haber kanallarından dönemin Başbakanı tarafından "TSK içerisinde emir komuta zinciri olmaksızın kanunsuz bir kalkışma olduğu" şeklinde bilinçlendirilmesi ve medya üzerinde baskının kaldırılması için

gerekli güvenlik önlemlerinin alınması sağlanmıştı. (Demir S. T., 2016, s. 9) Savcılarımızın devreye sokulması TSK ve Jandarma içindeki dost unsurlarla irtibata geçilmesi yerel yönetim liderleri ve imkânlarının kullanılması aynı zamanda iletişim ağına dâhil edildiler. STK'ların yönlendirilmesi, haberleşmesinin devamı ve doğru bilgilerin kamuoyuna iletilmesi konusunda otorite eksiksiz kullanıldı. Kamuoyuna doğru bilgi akışının sağlanması neticesinde kriz ile mücadele daha kararlı ve etkili gerçekleşmektedir. Kamuoyunun bilinçlendirilmesi iletişimin hızlanmasına bilgi akışının kriz sürecinde kesintisiz ilerlemesiyle sonuçlanmaktadır.

Kriz Süreci Planlayabilmek ve Süreci Örgütleyebilmek

Bu süreçte halkın demokrasiye ve ülkenin değerlerini en az zararla kurtarabilmesi için planlamaların yapılması gerekmektedir. Kriz sürecinin gerçekleşmesi sorunun analizinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Yapılacak olan analiz neticesinde alınan önlemler gidişatı olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Hukuk kuralları, Uluslararası normlar ışığında ilerlenmesi bir diğer önemli hususlardan birisidir. Darbe girişimi sonucunda İstanbul'da yaşanan olaylar İstanbul Emniyet müdürlüğü içinde alınan kararlar noktasında hayati öneme haiz olmuştur. Öncelikle halkın can güvenliği en önemli konulardan birisidir. Halkın kendi arasında çıkabilecek olumsuzlukları önlemek hem de dışarıdan gelebilecek terör vari saldırıları ve provokasyonları önlemekle ilgili tedbirler alınması gerekmektedir. Polis-Asker çatışması ya da husumete yol açacak fevri davranışlara izin verilmemesi gerekmekteydi. Bu kurumlar ülkenin yüzlerce yıllık değerleri olduğu için ilerde düşmanlıklara yol açacak yanlışlıklara izin verilmedi. Yabancı temsilcilikler, şirketler, ibadethaneler gibi hassas yerler koruma altına alındı. Kriz sırasında ve sonrasında oluşabilecek her türlü olumsuzluklarla ilgili tedbirler geliştirildi. İstanbul Emniyetinin almış olduğu bu önlemler neticesinde krizin büyümesi ve bir iç karışıklığa dönmesini engellemiştir.

Bu süreçte liderin duruşu ve aldığı kararlar her görevliyi etkilemekte belirsiz bir durumun olmadığı liderin net bir şekilde teşkilatının başında cesur ve rasyonel kararlar aldığını gören teşkilat mensupları en üst performansta görevlerini yerine getirmektedirler. Diğer kurumlar Ankara Bürokrasisi, Sivil Toplum Kuruluşları ve halkla olan yakın ve doğru iletişim sayesinde krizle mücadele mümkün olmuştur. Kriz sırasında geçmiş tecrübe ve bilgi birikimini de kullanarak olayın tam anlaşılması yönetilmesi ve sonuçta oluşabilecek risklerde düşünülerek doğru davranışlar sergilenmesi alınan önlemlerin yönetilmesini sağlamıştır. Toplumsal bilincin oluşması için camilerde Ezan ve Sela okunmasının sağlanması belediyenin imkânlarının sonuna kadar kullanılması, basının iyi yönlendirilmesi, sosyal medya ve diğer iletişim kanallarının hep açık tutularak doğru bilgi akışının sağlanması kriz anında diğer önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yavuzer, 2021, s. 58)

Kriz Yönetimi Sürecini Denetim Altına Alabilmek ve Normal Duruma Geçişi Sağlamak

Belirli bir aşamadan sonra kriz yönetim denetim altına alınarak yavaş yavaş soğutulması hukuk çerçevesinde tedbirler alarak hayatın normalleştirilmesi yönünde kararlar alınarak hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda ülkemizin prestijini korunması yönünde kararlar alınması gerekmiştir. Kriz anındaki sorunların önlenmesiyle sonraki süreci denetim altına almakta önemli başlıklardan birisidir. Krizden sonraki süreçte ve kriz anında yönetimin kontrol altına alınması, alınan kararların toplumda sirayet etmesi gerekmektedir. Medya ve sosyal medya aracılığıyla "Darbeye hayır, Milletçe Yanındayız" şeklinde çevrimiçi platformlar aracılığıyla paylaşımlar yapılması darbenin önüne geçilmesi İstanbul ilinde yaşanacak olaylarda en hızlı şekilde bilgi ağının oluşturulması ve müdahale safhasının gerçekleşmesi alınan önemli önlemlerdendir. (Girgin, 2017) Bu noktada yaşanan krizin normal duruma geçişini sağlanması için halkın düzenli olarak bilgilendirildiği yaşanan krizin mevcut sistemde sindirildiği krizin etkilerinin en kısa sürede atlatılmasını sağlayacaktır. İlde başta Asker Jandarma ve diğer unsurlar ile

ilgili tam hâkimiyet sağlanarak bu yapılan işin yanlışlığı anlatılmıştır. Ülke, devlet, millet birlikteliği ile ilgili tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler kamuoyunda destek görerek toplumda doğru etki yaratmasını sağlamaktadır.

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında İstanbul ilinde normal duruma geçişin sağlanması doğru ve hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Birçok konuda alınan tedbirler hayatın normal akışına dönmesi için gerekli önlemler alınmış ve İstanbul halkı kısmen normal yaşantısına dönebilmişti. Darbecilerle ilgili adli ve idari süreç başlatılmış, havalimanları, metrolar gibi yerler ulaşıma açılmıştır. (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2018, s. 2) Demokrasi mitingleri ya da buluşmaları için sıkı tedbirler alınmıştır. Demokrasinin vazgeçilmezi olan kişi hak ve hürriyetleri korunmuştur. Adaletin doğru işleyebilmesi ile ilgili adli ve idari birimler yirmi dört saat çalışmışlardır. Esnafın ve halkın normal hayatına dönebilmesi ile ilgili güven ortamı sağlanmıştır. Alınan tedbirler kriz sonrası en az zarar ile atlatılmasını sağlamıştır. Uluslararası literatürde krizin tanımı ve krizle mücadeledeki yöntem ve teknikler 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında ve sonrasında İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünün almış olduğu önlemlerle doğrudan ilişkilendirilmiş ve alınan kararlar örnek teşkil etmiştir.

3. SONUÇ

15 Temmuz Darbe Girişimi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış en önemli tarihi hadiselerden birisidir. Devlet-Millet ilişkisi özelinde yaşanan olayda demokrasinin savunulması darbelere karşı net ve kesin bir tutumun oluşması oldukça önemlidir. Yaşanan Darbe girişiminin tüm Türkiye'de aynı hissiyatla mücadelesinin yanında İstanbul ilinde büyük bir etkiye sebep olmuştur. İstanbul'un mevcut tarihi ve önemi, nüfusu, uluslararası iletişime açıklığı, medya kurumlarının şehirde bulunması darbecilerinde önceliğinin İstanbul olmasını sağlayan sebeplerdendir.

15 Temmuz Darbe Girişiminde İstanbul Emniyet Müdürlüğünün kriz sırasındaki rolü darbenin seyrini tamamen değiştirmiştir. Türk polisinin kararlı duruşu, mücadelesi darbenin başarısız olmasını sağlamıştır. Emniyet Teşkilatı tarihinde darbelere karşı tutumu her zaman aynı olmuş, demokrasi, hukukun üstünlüğüne öncelik verilmiştir. Darbe sürecinde Türk Polis Teşkilatı hızlı bir şekilde aksiyon almış, darbenin boyutunu analiz edilmiş ve gerekli önlemleri almıştır. Kriz sürecinde krizin önlenmesi ve etkisinin azaltılması noktasındaki kavramlar incelenmiştir. Bu kavramlar özelinde darbe girişimi sürecinde İstanbul Emniyetinin rolü değerlendirilmiş alınan önlemleri ne derece etkili olduğu görülmüştür. Darbe gecesi İstanbul Emniyetinin en alt rütbedeki çalışanından, İstanbul İl Emniyet Müdürüne kadar her ferdinin sokaklarda mücadele etmesi darbenin etkisiz kılınmasını sağlamıştır.

Kavramlar özelinde iletişim ağının kurulması, liderin talimatlarına uyulması, kamuoyunun bilinçlendirilmesi, kesintisiz bilgi akışının sağlanması, İstanbul Emniyetinin krizle mücadeledeki anahtar kavramlarından olmuştur. Kriz sırasında şehirde yetkinin İl Emniyet Müdürüne verilmesi önemli şahısların korunmasında yetkili kılınması sürecin tek elden ilerletilmesi krizin sürecinin az zarar ile kapatılmasının sebepleri arasında görülmektedir. Kriz öncesinde iletişim, kriz anında iletişim, kriz sonrasında iletişimin 15 Temmuz Darbe Girişimde İstanbul Emniyetinin almış olduğu kararlarda önemini görmekteyiz. Bu süreçte medya ve kamuoyunun doğru yönlendirilmesi kriz sonrasında hukuki önlemlerin alınması, yargılamaların yapılması, kriz sonrası süreçte güvenlik tedbirlerinin alınması halkın krizin atlatıldığına dair kesintisiz bilinçlendirilmesi, kriz sonrası süreçte normale geçiş sürecini sağlamıştır.

Yazar Bilgileri Mustafa Çalışkan (Doç. Dr.)
[1] Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye
0009-0008-8126-2411 mustafacaliskanakademik@gmail.com

Kaynakça | References

Akdağ, M. (2005). Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-20.

Aksu, A. (2009). Kriz Yönetimi ve Vizyoner Liderlik. *Journal of Yasar University*, 2435-2450.

Başak Akbulut Yazar, M. K. (2021, Nisan 6). *Anadolu Ajansı*. aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sultanahmetteki-canli-bomba-saldirisi-davasi-karara-baglandi/2199652 adresinden alındı

Çadırcı, A. (2024, 03 17). *Ahmet ÇADIRCI*. www.sozluk.ahmetcadirci.com: https://sozluk.ahmetcadirci.com/kriz.html adresinden alındı

Çakmak, H. (2007). *Uluslararası İlişkiler: "Giriş, Kavram ve Teoriler"*. Ankara: Barış Platin Kitabevi.

Darıcı, S. (2020). Kriz Senaryoları Nedir? Türkiye-ABD'nin Karşılaştırmalı Analizi ve İletişim Odaklı Bir Kriz Senaryo Modeli Önerisi. *Turkish Studies*, 278-294.

Demir, F. (2015). Stratejik İletişim ve Algı Yönetimi Bağlamında Kriz İletişim Yönetimi. *International Journal of Human Sciences*, 343-362.

Demir, S. T. (2016, Ağustos). 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya. Ankara, Çankaya, Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Dulkadir, B. (2017). Kriz Yönetim Planının İşletmelerde Kriz Dönemleri ve Yönetici Davranışlarına Olan Etkileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 223-240.

Erdoğan, Ş. B. (2021). Medya Ve Kamuoyu İlişkisi Bağlamında "Sosyal Medya Deneyleri" Üzerine Bir Çalışma. *İnif E-Dergi*, 105-123.

Girgin, M. (2017, Temmuz 15). *Andolu Ajansı*. www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/sosyal-medya-darbeye-direniste-onemli-rol-oynadi/862113 adresinden alındı

Göksu, P. D. (2011). Kriz Yönetimi. *Turgut Göksu*, 1-8.

Karaağaç, T. (2013). Kriz Yönetimi ve İletişim. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 117-132.

Kaya, A. (2022). Kriz Döneminde Liderlik Hikayeleri. *Sağlık Yönetimi ve Liderlik Dergisi*, 21-29.

Kıran, K. (2019, Temmuz 15). *Sabah Gazetesi*. www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/video/turkiye/mustafa-caliskanin-15-temmuz-gecesi-telsiz-konusmalari-yayinlandi adresinden alındı

Paksoy, M. (2019, Haziran 6). *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/veznecilerdeki-teror-saldirisinin-failleri-hesap-veriyor/1497875 adresinden alındı

Topcu, M. (2017). Kriz Liderliği VE Krizleri Fırsata Çevirmede Dönüştürücü-Vizyoner Liderlik. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 71-100.

Vikipedia Özgür Ansiklopedi. (2024, Ağustos 4). www.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_intihar_sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1_listesi adresinden alındı

Wikipedia Özgür Ansiklopedi. (2024, Haziran 27). www.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Mart_2016_%C4%B0stanbul_sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1 adresinden alındı

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2018). *Türkiye'de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)*. Ankara: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı.

Yavuzer, H. (2021). 5. Yılında 15 Temmuz Darbesi. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 5 - Sayı 2*, 47-73.

Yazar, B. A., & Gallenkuş, M. (2022, Haziran 28). *Anadolu Ajansı*. www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ataturk-havalimanindaki-teror-saldirisinin-uzerinden-6-yil-gecti/2624288 adresinden alındı

YeniŞafak. (2019, Temmuz 14). www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/gundem/emniyet-mudurunun-korumasi-15-temmuzu-anlatti-3498427 adresinden alındı

Bölüm 13
Chapter 13

Akıllı Video Gözetiminin Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Değerlendirilmesi: KGYS'den Vücut Kameralarına

Evaluation of Smart Video Surveillance in the Context of Fundamental Rights and Freedoms: From CCTV to Body Cameras

Buket Abanoz Öztürk [1]

[1] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de suçun önlenmesi amacıyla kullanılan akıllı video gözetimi temel hak ve özgürlükler bağlamında incelenmektedir. Suçla mücadelede kameraların kullanılmasına, Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) adı altında 2000'li yılların başında İstanbul başta olmak üzere pek çok şehirde meydanlar, caddeler, parklar, metrolar ve toplu taşıma araçları gibi kamusal alanların yedi gün yirmi dört saat izlenmesiyle başlanmıştır. İlerleyen süreçte MOBESE, Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) adını almış ve Plaka Tanıma Sistemleri (PTS) ile entegre edilmiştir. Böylece kamera üzerinden alınan araç fotoğrafları ve plaka karakterleri tanımlaması, istenildiğinde plakası okunan araçların plaka bilgileri ve fotoğrafları ile beraber sorgulanması ve alarm üretilmesi sağlanabilmiştir. 2019 yılından itibaren de İstanbul'da trafik polisleri vücut kameralarını test etmektedir ve 2025 yılından itibaren tüm polislerin yüz tanıma teknolojisi ile entegre olan vücut kameralarıyla donatılması planlanmaktadır. Yüz ve iris taraması yapabilen vücut kameraları ile dar alanda biyometrik veriler toplanarak merkezi sunuculara aktarılmaktadır. Dolayısıyla tüm bu araçların sensörleri aracılığıyla çevrelerindeki neredeyse tüm nesnelere ilişkin çok sayıda veri topladığı ve birbirlerine entegre olduğu akıllı video gözetim sistemi karşımızdadır. Akıllı video gözetimi suçun önlenmesinde etkili bir araç olabilir. Fakat bireylerin temel hak ve özgürlükleri bağlamında ciddi endişeleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle akıllı video gözetiminin hukuki ve etik standartlarının oluşturulması ve bu kurallara uyulması büyük önem taşımaktadır. Çalışmada, Türkiye'de akıllı video gözetiminin gelişimi ve bu kameraların kullanımına izin vermek için hukuki şartların neler olduğu incelenmektedir. Ülkemizdeki kamera sistemlerinin ve yapay zekâ destekli modern önleyici polislik uygulamalarının hukuki alt yapısındaki eksiklikler ele alınırken, Almanya'daki video gözetim düzenlemeleri de incelenecek ve bu düzenlemelerin Türkiye için yol gösterici olup olamayacakları değerlendirilecektir.

Abstract

The aim of this study is to evaluate the smart surveillance used to prevent crime in Türkiye from the perspective of fundamental rights and freedoms. With the City Security and Management System (KGYS), public spaces such as squares, streets, parks, subways and public transportation vehicles in many cities, especially in Istanbul, have been monitored 24 hours a day, seven days a week, for about 20 years. In the future, the cameras were integrated with the License Plate Recognition System (PTS). In this way, it is possible to identify vehicle photos and license plate characters taken via the camera, to query the vehicles whose license plates are read, together with their license plate information and photos, and to generate alarms. Traffic police in Istanbul have been testing body cameras since 2019, and it is planned that all police officers will be equipped with body cameras integrated with facial recognition technology as of 2025. Biometric data is collected in narrow areas with body cameras that can scan faces and irises and transferred to central servers. Therefore, we have smart camera systems where all these vehicles collect a lot of data about almost all objects in their environment through their sensors and integrate with each other. Camera

Abanoz Öztürk, B. (2025). Evaluation of smart video surveillance in the context of fundamental rights and freedoms: from CCTV to body cameras. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 152-176). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.13

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Abanoz Öztürk, B.

Buket Abanoz Öztürk baozturk@ticaret.edu.tr

images, license plate numbers and data from the facial recognition system provide important information to the police in preventing crime. On the other hand, it also brings with it serious concerns in terms of the right to privacy of individuals and the right to protection of personal data. Therefore, it is of great importance to establish legal and ethical standards for video surveillance and to comply with these rules. The study examines the development of smart camera systems in Türkiye and the legal conditions for permitting the use of these cameras. While addressing the deficiencies in the legal infrastructure of camera systems and AI-supported modern preventive policing practices in our country, video surveillance regulations in Germany will also be examined and whether these regulations can be a guide for Türkiye will be evaluated.

Anahtar Kelimeler Kamerali Gözetim · Vücut Kamerasi · Yüz Tanima Teknolojisi · Özel Hayat · Kişisel Veri · Türkiye

Keywords Smart Surveillance · Body Cam · CCTV · Facial Recignition System · Privacy · Personal Data · Türkiye

Extended Summary

The importance of camera systems in combating crime is increasing day by day with the advancement of technology. Following the terrorist attacks on September 11, 2001, the use of cameras in the field of security in the United States has gained an important place. In addition to transportation centers such as airports, subways, and train stations, streets, squares, and parks are also monitored and recorded with cameras, and these records are stored. The use of cameras quickly spread to European countries such as England, Germany, France, and Italy, as well as to densely populated countries such as China and India. Today, China and England are referred to as surveillance society due to the large number of cameras they use compared to their populations. Since the early 2010s, the scope and function of security cameras such as unmanned aerial vehicles (UAVs), drones, and body cameras, which have become widespread in America, China, Russia, and some European countries, have been greatly expanded.

In Türkiye, the use of cameras in the fight against crime began in the early 2000s with the monitoring of public areas such as squares, streets, parks, subways and public transportation vehicles 24/7 in many cities, especially in Istanbul. In the following process, MOBESE was renamed as the Urban Security Management System (KGYS) and integrated with License Plate Recognition Systems (PTS). Thus, vehicle photographs and license plate characters taken from the camera can be identified and alarms can be generated by querying the license plate information and photographs of vehicles whose license plates are read. Since 2019, traffic police have been testing body cameras as part of a pilot project in Istanbul. It is planned that all police officers will be equipped with body cameras starting in 2025. Biometric data is collected in narrow areas with body cameras that can scan faces and irises and transferred to central servers. Police also use drones and unmanned aerial vehicles (UAVs) for crowd control and surveillance, especially at large events and social incidents. Therefore, the scope of video surveillance, which started with the monitoring of public areas such as squares, parks, and public transportation vehicles in order to ensure traffic safety and prevent crime, has expanded considerably with facial recognition technologies, unmanned aerial vehicles, drones, and body cameras. Nowadays, we have AI-supported smart video surveillance, where all these vehicles collect a lot of data about almost all objects in their environment through their sensors and integrate with each other. Smart video surveillance is a type of surveillance that goes beyond traditional surveillance systems and uses advanced technologies and algorithms. Smart surveillance systems integrate data from various sensors (cameras, motion detectors, sound sensors, etc.) and analyze this data to provide more comprehensive surveillance. In doing so, they usually use artificial intelligence (AI), machine learning, big data analytics, and sensor technologies to enable more effective and detailed monitoring. While smart video surveillance is used as an important tool in security and combating crime, it also brings with it important discussions in terms of the fundamental rights and freedoms of individuals.

Every new technology is like a double-edged sword. This wide-scale use of technology also brings with it important discussions in terms of the fundamental rights and freedoms of individuals. For this reason, it is of great importance to establish the legal and ethical standards of video surveillance and to comply with these rules. The study examines the development of smart camera systems in Türkiye and the legal conditions for permitting the use of these cameras. There are deficiencies in the legal infrastructure of camera systems and modern preventive policing practices supported by artificial intelligence in our country. There is no regulation that allows video surveillance in public areas for the purpose of preventing crime. Therefore, cameras used in public areas are against the law. Therefore, a legal regulation that makes the monitoring, recording, storage and

usage of video surveillance systems in Türkiye, including the use of body cameras, clear, specific and auditable should be made. For the legal regulation to be made, the video surveillance regulations in Germany will also be examined and it will be evaluated whether these regulations can be a guide for Türkiye.

1. GİRİŞ

Suçla mücadelede kamera sistemlerinin önemi, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte her geçen gün daha da artmaktadır. 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarının ardından, Amerika Birleşik Devletleri'nde güvenlik alanında kamera kullanımı önemli bir yer edinmiştir. Havaalanları, metrolar, tren garları gibi ulaşım merkezlerinin yanı sıra caddeler, meydanlar ve parklar da kameralarla izlenmekte, kaydedilmekte ve bu kayıtlar saklanmaktadır. Kamera kullanımı başta İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya gibi Avrupa ülkelerine ve Çin, Hindistan gibi nüfusu yoğun ülkelere de kısa sürede yayılmıştır. Günümüzde, Çin ve İngiltere nüfuslarına oranla kullandıkları kamera sayısının fazlalığı nedeniyle gözetim toplumu (surveillance society) olarak anılmaktadır. Araştırmalara göre, Londra'da bir kişi günde ortalama 300 kez kapalı devre televizyon kameraları[1] tarafından kaydedilmektedir (Associated Press, 2007). Çin'in Tajuan şehrinde ise her bin kişiye 120 kamera düşmektedir (Aktan, 2024).

2010'lu yılların başlarından itibaren, Amerika, Çin, Rusya ve bazı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmaya başlayan yüz tanıma teknolojileri, insansız hava araçları (İHA'lar), dronlar, vücut kameraları gibi araçlarla video gözetiminin kapsamı ve işlevi oldukça genişletilmiştir. Günümüzde, sensörleri aracılığıyla çevrelerindeki neredeyse tüm nesneler hakkında büyük miktarda veri toplayan ve birbirine entegre olan yapay zekâ destekli *akıllı video gözetimi* karşımıza çıkmaktadır. Akıllı video gözetimi, geleneksel gözetim sistemlerinin ötesine geçen, gelişmiş teknolojiler ve algoritmalar kullanarak yapılan gözetim türüdür. Akıllı gözetim sistemleri, çeşitli sensörlerden gelen verileri (kameralar, hareket dedektörleri, ses sensörleri vb.) entegre eder ve bu verileri analiz ederek daha kapsamlı bir gözetim sağlar (Wood, 2021, s. 150). Bunu yaparken genellikle yapay zekâ (YZ), makine öğrenimi, büyük veri analitiği ve sensör teknolojileri kullanarak daha etkin ve detaylı bir izlemeyi mümkün kılar. Akıllı video gözetimi güvenlik ve suçla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılırken, aynı zamanda bireylerin temel hak ve özgürlükleri bakımından önemli tartışmaları da beraberinde getirmektedir[2].

Kameralı gözetim sistemlerinin arka planında suç işlendikten sonra değil, suç henüz işlenmeden önce etkin tedbirlerin alınması gerekliliği ve önleyici ceza hukuku anlayışı yatar. Suçları işlenmeden önleyebilmek amacıyla başvurulan önleyici polis tedbirleri de bunun bir görünümüdür. Önleyici bu yaklaşımda, suç işleme potansiyeli olan, suç işlemeye yönelik hazırlık hareketlerini gerçekleştiren veya suç işleyeceği yönünde ihbar ya da istihbari bilgi gelen kişilerin tespit edilebilmesi hedeflenir (İçer, Dönmez, 2020, s. 447). Ön alan soruşturmaları ile polise gelecekteki tehlikeleri önleyebilmek amacıyla birtakım yetkiler verilmekte ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik müdahalenin sınırları genişletilmektedir (Abanoz, 2018). Bu kapsamda suçla mücadelede güvenliğin sağlanması ve suçun önlenmesi gibi makro konuların yanı sıra, topluma uyum ve toplum içerisinde nasıl davranıldığı gibi bireyler nezdinde mikro analizlere de odaklanılmıştır (Töngür ve diğerleri, 2022, s. 40) Böylece suç

[1] Closed Circuit Television veya CCTV olarak bilinen kapalı devre kamera sisteminin ilk kez Almanya'da, Nazi ordusu için geliştirilen V2 roketlerinin gelişim sürecini kontrol etmek ve olası teknik sorunları saptamak amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir. Suçla mücadelede ise ilk kez özel sektörde İngiltere'de bir perakendede ve Amerika'da bir bankada kullanılmıştır (Yıldırım, 2013: 11).

[2] 2024 yılında Paris'te yapılacak olan Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları'nda Fransız Parlamentosu tarafından yapay zekâ kullanabilen kameraların kullanılmasına karar verilmesi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. İmzacıların arasında Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi oluşumların da bulunduğu otuz sekiz sivil toplum örgütünce oluşturulan açık mektupta, bahis konusu kamera kullanımının insan haklarına ve Avrupa Parlamentosu tarafından Haziran 2024'te kabul edilen Yapay Zekâ Tüzüğü'ne açıkça aykırı olduğu belirtilmektedir. (European Center for Not-for-Profit Law, 2024).

davranışı dış dünyaya yansıtılmadan, kişilere müdahale etmek ve gelecekte yol açacakları tehlike ve zararları bugünden önleyebilmek amaçlanmıştır. Bu amaç giderek yaygınlaşmış, suçun işlenmesini önlenemek ceza hukukunun kutsal amacı haline gelmiştir (Keçelioğlu, 2015)

Belirtilen bu süreç, suçun önlenmesinde akıllı video gözetimini kritik bir konuma getirmiştir. Teknolojik gelişmeler, suçla mücadelede önemli araçlar sağlamakla birlikte, bu araçların sınırsız ve koşulsuz kullanılması hukuka aykırı olacaktır. Gerçekten de önleyici polis tedbirleri, ceza muhakesinde koruma tedbirleri ile idari tedbirler arasında gri bir alan oluşturarak bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale etmektedir (İçer, Dönmez, 2020, s. 435). Bu nedenle, yapısı itibariyle önleyici tedbir yönü baskın olan kamusal alanda kamera kullanımının hukuki koşullarını belirleyerek sınırlandırmak, hukuk devletinin de bir gereğidir. Birçok ülkede kameralı gözetim sistemlerinin şeffaflığı, hesap verilebilirliği, kurulum amacına hizmet etmesi, ölçülü olması ve özgürlükleri ihlale yönelmemesini sağlamak amacıyla önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'de suçun önlenmesinde kullanılan kamera sistemlerinin nerelerde kullanıldığı, bu kameraların kullanımına izin vermek için hukuki şartların neler olduğu ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması için kamera kullanımında karşımıza çıkan hukuki zorluklar ele alınacaktır. Türkiye'de kamera sistemlerinin hukuki alt yapısında eksiklikler söz konusudur. Fakat Almanya'da kamuya açık alanlarda video gözetimi için çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, temel olarak Federal Veri Koruma Kanunu (Bundesdatenschutzgesetz, BDSG), Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (European General Data Regulation, GDPR) ve çeşitli eyalet polis kanunlarıyla belirlenmiştir. Çalışmada bu düzenlemelerin Türkiye için yol gösterici olup olamayacakları değerlendirilecektir.

2. KAMUSAL ALANDA AKILLI VİDEO GÖZETİMİNİN GELİŞİMİ: KGYS'DEN VÜCUT KAMERALARINA

Suçla mücadelede kameralar, Türkiye'de kamusal alanlarda[3] ilk kez 2001 yılında Diyarbakır'da Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) kapsamında kullanılmaya başlanmıştır (Çoban, 2005, s. 36). Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü'nde başlatılan bu system, başlangıçta araç takip ve suç analizi amacıyla kullanılmıştır. Altmış beş ekip üzerinde denenen ve suç oranlarını *yüzde elli* (%50) oranında azalttığı iddia edilen sistemin başarısı, şehirdeki tüm emniyet ekipleri ve araçlarının bulundukları noktaların sayısal harita üzerinde gösterilmesiyle suçluları takip eden ekiplerin haritadan izlenmesine ve suçluların kaçması olası tüm yolların hemen kapatılmasına dayanmaktadır (Temel, 2009, s. 95). Başlangıçta Emniyet Genel Müdürlüğü araçları için tasarlanan ve iletişim altyapısı olarak GPRS teknolojisini kullanan bu sistem, yazılım ve mobil donanım birimlerinden oluşmakta olup coğrafi bilgi sistemleri ile bilgi yönetim sistemlerinin entegrasyonu ile çalışmaktadır. Öncelikle büyük şehirlerin ana caddeleri ve meydanlarında kullanılmaya başlanan sistem, zamanla diğer şehirlere ve şehirlerin giriş-çıkışları ile kritik noktalarına da kurulmuştur.

2005 yılından bu yana da İstanbul'da kameralar ile meydanlar, caddeler, parklar, metrolar ve toplu taşıma araçları gibi kamusal alanlar yedi gün yirmi dört saat izlenmeye başlanmıştır. İlerleyen süreçte MOBESE, Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) adını almış ve Plaka Tanıma Sistemleri (PTS) ile entegre edilmiştir. Böylece kamera üzerinden alınan araç fotoğrafları ve plaka karakterleri tanımlanabilmekte ve plakası okunan araçların plaka bilgileri ve fotoğrafları sorgulanarak alarm üretilebilmektedir (Emniyet

[3]Jürgen Habermas, kamusal alanı "açıklık" unsuru ile tanımlar. Yazara göre, bir alanın kamusal alan olarak kabul edilebilmesi için söz konusu alanın herkese açık olması gerekir (Torun, 2020: 222). Venedik Komisyonu ise kamusal alanı herkesin her zaman ve her şart altında özgür ve ayrıcalıksız bir şekilde erişilebildiği yerler olarak tanımlamıştır. (Venedik Komisyonu'nun Kamu Görevlileri Tarafından Kamusal Alanlarda Kameralı İzleme ve İnsan Haklarının Korunması Hakkında Görüşü, 23 Mart 2007, s. 4.) Doktrinde kamusal alan kavramı ile konut dışında kalan yerlerin ifade edildiği belirtilmiştir (Öztürk ve diğerleri, 2014: 559). Dolayısıyla görünür konut çatıları, bahçesi, balkonu veya özel bir restoranın arka odası MOBESE kameraları ile denetlenemez.

Genel Müdürlüğü, 2024). Başlangıçta araç takip uygulaması olarak geliştirilen bu sistem, İstanbul Emniyet Müdürlüğü bünyesinde kullanılmaya başladıktan sonra, komuta kontrol merkezi, araç takip sistemi, mobil araç sorgulama sistemi, bölge görüntüleme sistemi ve emniyet müdürlüğü bilgisayar ağı gibi çeşitli alt birimlerle entegre çalışacak şekilde geliştirilmiştir. Dolayısıyla, sistem sadece şehrin kameralarla izlenmesini değil; muhtarlıklardaki otomasyon sistemlerinden, gezici güvenlik ekiplerinin olay yerinde yaptıkları inceleme ve raporların kaydedilmesine kadar geniş bir takip sürecini kapsar hale gelmiştir (Kesin, 2007, s. 67).

2019 yılından itibaren İstanbul'da bir pilot proje kapsamında trafik polisleri vücut kameralarını kullanmaktadır. Bu kameralar, sadece EGM tarafından da değil, aynı zamanda Jandarma Genel Komutanlığına (JGK) bağlı karakol ve trafik birimlerinde, Sahil Güvenlik Komutanlıklarında (SaGK), Belediyelerin Zabıta birimlerinde, Adliye Bakanlığına bağlı Ceza infaz kurumlarında bulunan gardiyanlarda, Kamu ve Özel Güvenlik Birimlerinde de kullanılmaktadır. Yüz ve iris taraması yapabilen vücut kameraları ile dar alanda biyometrik veriler toplanarak merkezi sunuculara aktarılmaktadır. Bu kameraların açılıp kapanması veya durdurulması genellikle kamerayı kullanan yetkilinin takdirine bağlıdır (Nelson, Cunningham, 2015; Turgut Bilgiç, 2023, s. 424). Vücut kameraları genellikle acil bir durumda kayıt alır ve bu esnada kırmızı bir kayıt ışığı yanar (Grünwald, 2015). Bakanlığın yaptığı açıklamada, yüz tanımlama sistemine entegre çalışacak vücut kameralarından gelen görüntülerin komuta merkezinden anbean izlenebileceği ifade edilmiştir.

Yüz tanıma teknolojisinin kamera sistemine entegrasyonu ile birlikte, değişmez nitelikte olan biyometrik verilerin de toplanması mümkün olmuştur. Yüz tanıma teknolojileri, görüntülerdeki yüzleri tanımlama ve karşılaştırma işlemlerini gerçekleştiren yapay zekâ ve makine öğrenmesi sistemleridir. Yüz tanıma teknolojisi genel olarak şu şekilde çalışır: İlk adımda, yüz tanıma sistemi, bir görüntüde yüzleri yüz tespit algoritmaları ile tespit eder. Yüz tespit edildikten sonra, gözler, burun ve ağız gibi yüzün önemli bölgeleri tanımlanır ve hizalanır. Yüzden, yüzün özelliklerini tanımlayan bir dizi veri (veya özellik vektörü) çıkarılır. Bu özellikler, yüzün benzersiz biyometrik özelliklerini temsil eder. Çıkarılan özellikler, veri tabanında kayıtlı yüzlerin özellikleriyle karşılaştırılır. Bu karşılaştırma genellikle mesafe metrikleri (örneğin, euclidean distance) veya benzerlik ölçütleri kullanılarak yapılır (Elmas, 2018, s. 128). Yüzlerin karşılaştırılması sonucunda, en benzer veya en yakın eşleşmeler belirlenir ve bir kimlik tahmini yapılır. Böylece belirli bir bölgede yaşayan çok sayıda insanın yüzünün tanıtıldığı sistem, şüpheli şahısları tespit edebilir ve haklarında yakalama kararı bulunan kişilere rast gelinmesi halinde alarm üretebilir ve polisin olaya müdahale etmesi sağlanabilir (İçer, Dönmez, 2020, s. 423).

Türkiye'de 2024 yılı itibariyle sadece İstanbul'da 10 bin MOBESE kamerası, 20 bin vücut kamerası Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır. Polis, özellikle büyük etkinliklerde ve toplumsal olaylarda, kalabalık kontrolü ve gözetim amacıyla dronlar ve İHA'ları da kullanmaktadır. İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, bu sayıların yeterli olmadığı, sadece ana arterlerde değil şehrin her yerinde olmak üzere 75 bin güvenlik kamerasının hedeflendiği ve kurumsal firmaların kameralarından gelen görüntülerin de sisteme entegre edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca yüz tanıma sistemi ve biyometrik verilerinin kullanılması suretiyle insanların kimliklerinin tespit edilmesi, Polis Bilgi Sistemi (PolNet) üzerinden gerekli güvenlik kontrollerinin yapılması ve gerçekleştirilen tüm işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlayan veri tabanı yönetim sistemi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kamusal alanlarda kullanılan kamera sistemi, sadece trafik güvenliğinin sağlanması ve suçun önlenmesi amacıyla meydanlar, parklar, toplu taşıma araçları gibi kamusal alanların izlenmesinden ibaret değildir[4]. Yapısı itibariyle önleyici ceza hukuku aracı olan kamera sistemleri, polisin belirli bir suç kapsamında bireysel bir adli izin olmaksızın pek çok kişisel veriye erişmesini sağlar. Bu veriler

[4] Emniyet Genel Müdürlüğü, TÜBİTAK aracılığıyla Kent Güvenlik Yönetim Sistemlerinden (KGYS) elde edilen video görüntülerinden anlamlı sonuçlar çıkarmaya yarayacak akıllı destek yazılımları geliştirilmesi için 2013 yılında açık çağrıya çıkmıştır. KGYS operaörlerine destek olacak video analiz sisteminin oluşturulması amacıyla çıkılan çağrıda, davranış

kişinin nerede, kiminle ve ne kadar süreyle konuştuğu, ne yaptığı, ne satın aldığı, ne okuduğu ve hatta ne düşündüğü de olabilir. Bunlardan bazıları özel nitelikli sağlık verileri de olabilir. Örneğin, hastalıklar yakın gelecekte termal ışık görüntüsünden, IRIS taramasından veya diğer davranış kalıplarından teşhis edilebilecektir (Conrad, 2017). Herhangi bir suç faaliyeti ile ilgili olmasa bile kamusal alanlar yedi gün yirmi dört saat izlenir ve kaydedilir. Bu yönüyle akıllı kamera sistemleri, koruma tedbirlerinin özellikleriyle bağdaşmaz. Koruma tedbirlerinde genellikle tedbire maruz kalan somut bir şüpheli veya sanık vardır. Fakat gelişmiş akıllı kamera sistemleri, özellikle dronelar gibi uçabilen nesnelerin kullanımı ile çok daha geniş alanları izleyebilir (algoritmik gözetim) ve kamera sistemlerine entegre çalışan yüz tanıma teknolojisi ile bölgedeki insanların kimlik tespiti yapılabilir. Veri tabanında eşleşme olduğunda sistem alarm üretebilir ve uyarıyı alan polis, proaktif bir şekilde olaya müdahale edebilir.

3. AKILLI VİDEO GÖZETİMİNİN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kameralar ile kaydedilen bireylerin görüntüleri, kişisel verileri arasında yer almakta olup onların özel hayatına (AY m. 20) dair bilgileri içerir. Özel hayat kültürden kültüre ve bir hukuk sisteminden diğerine değişkenlik gösterse de global ölçekte asgari bir standart sağlanması gereklidir. Bu noktada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Sözleşme'nin 8. maddesi ile alakalı vermiş olduğu içtihatlarla bu standardı oluşturmaya hizmet eden önemli araçlardan biridir (Zafer, 2010, s. 32). AİHM, özel hayatın korunması hakkının kapsamını değerlendirirken, sadece doğrudan özel hayatla ilgili olanları değil, aynı zamanda bu hakkın amacına hizmet eden ve kamuya mal olmuş yansımaları da bu koruma alanına dahil etmektedir. Bu açıdan özel hayat mahremiyet hakkından daha geniştir ve herkesin özgür olarak kişiliğini oluşturmasını ve geliştirmesini sağlayan bir alanı kapsamaktadır (Kilkelly, 2001, s. 16).

Türk Anayasa Mahkemesi de özel hayatın, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü kapsayan eksiksiz bir tanımı yapılamayacak kadar geniş olduğunu belirterek bir kişinin görüntüsünün kayıt altına alınmasını veya yayınlanmasını özel hayatı ile ilgili olduğunu kabul etmektedir (AYM, Orhan Kayahan Kararı, 22/11/2014). Ayrıca Anayasa Mahkemesi bir kişinin diğer kişilerle etkileşime geçtiği alan, kamuya açık olup olmamasına bakılmaksızın, kişinin "mahremiyet meşru beklentisine"[5] sahip olduğunu gösteren koşulların var olması hâlinde "özel hayat" kapsamına gireceğini belirtmektedir (AYM, Orhan Kayahan Kararı, 22/11/2014, p. 28; P.G. and J.H./Birleşik Krallık, App. No: 44787/98, 25/9/2001, § 56; Peck/Birleşik Krallık, App. No: 44647/98, 28/01/2003, § 57). Kamusal alanda da kişilerin özel hayat alanı olabileceğine dikkat çeken yazarlar, parkta kız arkadaşına sarılan veya plajda güneşlenen bir kimsenin görüntüsünün alınmasından rahatsız olabileceği gibi örneklerle meseleyi somutlaştırmaktadır (Karakehya, 2009, s. 345). Kamuya açık alanlarda bireylerin hareketlerinin ve yaşadıklarının izlenmesi, özel hayatlarına müdahale teşkil etmese de bu bilgilerin düzenli veya kalıcı olarak kaydedilmesi özel hayatla ilgili sorunlara yol açabilir. Yani eğer izleme sistemli bir şekilde yapılıyorsa ve kayıt altına alınıyorsa bireyin özel yaşamına müdahale söz konusu olabilir. Bu nedenle, polis tarafından toplanan dosyalar, müdahaleci veya gizli bir yöntemle toplanmamış olsa bile kişinin özel hayatına dahil bilgileri içermektedir (AİHM, P. G. ve J. H./Birleşik Krallık Kararı, § 57).

Kişinin görüntüsünün yanı sıra yüz tanıma sistemi ile yüz verilerinin, özellikle vücut kameraları ile de göz ve iris taramasının yapılması biyometrik veri toplandığı anlamına gelir. Kişisel verilerin korunması

analizi yapan bir yazılımın sisteme eklenmesi ile şüpheli araç ve kişilerin tespiti hedeflenmektedir. Bkz. https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/1007-egm-2013-01.pdf, (Erişim: 27.08.2024)

[5] Özel hayat alanının belirlenmesinde, "makul/meşru özel hayat beklentisi" testi, ilk kez Amerika Federal Yüksek Mahkemesi'nin Katz v. United States kararında kullanılan bu test, kişinin özel hayatına müdahaleyi bekleyip beklemediği, bu beklentinin makul olup olmadığı ve müdahaleye hazırlıklı olup tedbir alabilecek durum- da olup olmadığı akıl yürütmesine dayanmaktadır. Eğer söz konusu müdahale, hayatın olağan akışı içinde beklenilebilecek nitelikte ise ve kişi, bu makul beklentiye rağmen tedbir almıyorsa, bu alanı başkaları ile paylaşmakta sakınca görmediği anlamına gelmektedir (Üzeltürk, 2004: 10).

hakkı, Anayasa'nın özel hayatın gizliliği hakkını düzenleyen 20. maddesi içerisinde düzenlenmiştir[6]. Kişisel verilerin korunması, özel hayatın gizliliğinin bir parçasıdır. Kişisel verilerin gizliliği, bu verilerin kaderini tayin etme hakkını da içerir (İçer, Dönmez, 2020, s.443). Kişisel veri, *kimliği belirli veya belirlenebilecek bir bireye ait her türlü bilgi* olarak tanımlanırken; biyometrik veriler ise *özel nitelikli kişisel veri*lerdir (Kaya, 2011, s. 318). KVKK m. 6/1-e göre, kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veri olarak kabul edilmektedir. Bu verilerin işlenmesi kural olarak yasaktır. Ancak düzenlemede belirtilen istisnai durumlarda işlenebilir[7]. Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü (General Data Protection Regulation-GDPR) madde 4/14'e göre de biyometrik veriler, özel teknik süreçler kullanılarak elde edilen ve bir kişinin fiziksel, fizyolojik veya tipik davranışsal özelliklerine ilişkin olan ve kişinin açıkça tanımlanmasına olanak sağlayan kişisel verilerdir. Parmak izi, iris, DNA gibi yüz verisi de biyolojik verileri arasında yer almaktadır. Biyometrik veriler, GDPR madde 9/1'e göre özel kategorilerdeki kişisel veri olduğundan, bunların işlenmesi ancak m. 9/2'de belirtilen istisnai durumlarda mümkün olabilir[8].

[6] AY m. 20: "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (Mülga üçüncü cümle: 3/10/2001-4709/5 md.)

(Değişik fıkra: 3/10/2001-4709/5 md.) Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/2 md.) Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir."

[7] KVKK m. 6-Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi şartları: (3) Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi yasaktır. Ancak bu verilerin işlenmesi;

a) İlgili kişinin açık rızasının olması,

b) Kanunlarda açıkça öngörülmesi,

c) Fiili imkânsızlık nedeniyle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan veya rızasına hukuki geçerlilik tanınmayan kişinin, kendisinin ya da bir başkasının hayatı veya beden bütünlüğünün korunması için zorunlu olması,

ç) İlgili kişinin alenileştirdiği kişisel verilere ilişkin ve alenileştirme iradesine uygun olması,

d) Bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için zorunlu olması,

e) Sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlarca, kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbi teşhis, tedavi ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi ile sağlık hizmetlerinin planlanması, yönetimi ve finansmanı amacıyla gerekli olması,

f) İstihdam, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanlarındaki hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için zorunlu olması,

g) Siyasi, felsefi, dini veya sendikal amaçlarla kurulan vakıf, dernek ve diğer kâr amacı gütmeyen kuruluş ya da oluşumların, tâbi oldukları mevzuata ve amaçlarına uygun olmak, faaliyet alanlarıyla sınırlı olmak ve üçüncü kişilere açıklanmamak kaydıyla; mevcut veya eski üyelerine ve mensuplarına veyahut bu kuruluş ve oluşumlarla düzenli olarak temasta olan kişilere yönelik olması, halinde mümkündür.

[8] Madde 9- Özel Kategorilerdeki Kişisel Verilerin İşlenmesi: 1. Irk veya etnik köken, siyasi görüşler, dini veya felsefi inançlar ya da sendika üyeliğinin ifşa edildiği kişisel verilerin işlenmesi ve bir gerçek kişinin kimlik teşhisinin yapılması amacıyla genetik veriler ile biyometrik verilerin, sağlık ile ilgili verilerin veya bir gerçek kişinin cinsel yaşamı veya cinsel eğilimine ilişkin verilerin işlenmesi yasaktır.

paragraf aşağıdakilerden birinin geçerli olması halinde uygulanmaz:

Birlik veya üye devlet hukuku çerçevesinde 1. paragrafta belirtilen yasağın veri sahibi tarafından kaldırılamayacağına ilişkin bir hüküm sağlanması haricinde, veri sahibinin belirtilen bir veya daha fazla sayıda amaca yönelik olarak söz konusu kişisel verilerin işlenmesine açık bir şekilde rıza göstermesi;

Birlik veya üye devlet hukuku çerçevesinde ya da üye devlet hukuku uyarınca yapılan ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerine yönelik uygun güvencelerin sağlandığı bir toplu sözleşme çerçevesinde izin verildiği sürece, kontrolörün

13 Haziran 2024 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan Avrupa Birliği Yapay Zekâ Yasası'nın (EU AI Act) 51. maddesi uyarınca, bir fotoğrafın kişinin kimliğini teşhis amacıyla teknik araçlarla işlenmesi halinde, basit bir fotoğraftan farklı bir biyometrik veri ortaya çıkar ve bu sistemik risk taşıyan genel amaçlı bir yapay zekâ modeli olarak sınıflandırılır. Bu sistemler, sadece yüz verilerini depolanmakla kalmaz, aynı zamanda yapay zekâ kullanarak veri tabanındaki yüzleri değerlendirip kimlik bilgilerini eşleştirebilir, böylece hakkında yakalama kararı bulunan kişiler ve hatta potansiyel suçlular bile tespit edilebilir (İçer, Dönmez, 2020, s. 429). Fakat Avrupa Birliği Yapay Zekâ Yasası'nın 5. maddesinin 1-d bendinde, bir gerçek kişinin suç işleme riskini değerlendirmek veya tahmin etmek amacıyla profilinin çıkarılmasına veya kişilik özelliklerinin ve niteliklerinin değerlendirilmesine dayalı olarak gerçek kişilerin risk değerlendirmelerini yapmak için bir yapay zekâ sisteminin kullanılması yasaklanmıştır. Dolayısıyla öngörücü polislik uygulaması kapsamında profilleme yapılması Yapay Zekâ Yasası tarafından yasaklanmış bir yapay zekâ uygulamasıdır.

Yapay Zekâ Yasası'na göre, CCTV görüntülerinden hedefsiz yüz görüntüleri toplanarak gerçek (eş) zamanlı biyometrik veri tanımlaması yapılması yasaktır (m. 5/1-e). Bu tür sistemler, kitlesel gözetim ve mahremiyet ihlali risklerini arttırdığı için yasaklanmıştır. Ancak *i)* insan kaçırma, insan ticareti veya cinsel sömürü mağdurlarına yönelik hedefli aramalar ile kayıp kişilerin aranması; *ii)* gerçek kişilerin yaşamına veya fiziksel güvenliğine yönelik belirli, önemli ve yakın bir tehdidin veya gerçek ve mevcut ya da gerçek ve öngörülebilir bir terör saldırısı tehdidinin önlenmesi*; iii)* En az dört yıllık azami bir süre için bir hapis cezası veya tutuklama emri ile cezalandırılabilen suçlar için bir ceza soruşturması

---

veya veri sahibinin istihdam ve sosyal güvenlik ve sosyal hukuku koruma alanındaki yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesi ve spesifik haklarının kullanılması amacıyla işleme faaliyetinin gerekmesi;

veri sahibinin fiziksel veya hukuki olarak rıza veremeyecek durumda olması halinde, veri sahibi veya başka bir gerçek kişinin hayati menfaatlerinin korunması açısından işleme faaliyetinin gerekli olması;

işleme faaliyetinin bir vakıf, birlik veya kar amacı gütmeyen başka bir organ tarafından siyasi, felsefi, dini veya sendika amacıyla uygun güvencelerle birlikte yürütülen meşru faaliyetleri esnasında işlemenin ve yalnızca organın üyeleri veya eski üyeleri ya da amaçlarıyla bağlantılı olarak kendisi ile düzenli olarak temas halinde bulunan kişilerle ilgili olması ve kişisel verilerin veri sahiplerinin rızası olmaksızın söz konusu organ dışında açıklanmaması koşuluyla gerçekleştirilmesi;

işleme faaliyetinin veri sahibi tarafından açık bir biçimde kamuya açıklanan kişisel verilerle ilgili olması;

yasal iddialarda bulunulması, bu iddiaların uygulanması veya savunulması açısından veya mahkemeler kendi yargı yetkisi çerçevesinde hareket ettiğinde, işleme faaliyetinin gerekmesi;

gözetilen amaçla orantılı olan, veri koruma hakkının özüne saygı gösteren ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerinin güvence altına alınması adına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak kayda değer ölçüde kamu yararı adına nedenlerden ötürü işleme faaliyetinin gerekmesi;3e

koruyucu hekimlik veya meslek hekimliği amaçları doğrultusunda, Birlik ya da üye devlet hukukuna dayalı olarak veya bir sağlık profesyoneli ile yapılan sözleşme uyarınca ve 3. paragrafta atıfta bulunulan koşullar ve güvencelere tabi olarak çalışanın çalışma kapasitesinin değerlendirilmesi, tıbbi tanı, sağlık veya sosyal bakım hizmetlerinin veya tedavinin sağlanması ya da sağlık veya sosyal bakım sistemleri ve hizmetlerinin yönetilmesi açısından işleme faaliyetinin gerekli olması;

özellikle mesleki gizlilik olmak üzere veri sahibinin hakları ve özgürlüklerine ilişkin güvence sağlanmasına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak, sağlığa yönelik ciddi sınır ötesi tehditlere karşı koruma sağlanması veya sağlık hizmetleri ve tıbbi ürünler ya da tıbbi cihazlara ilişkin yüksek kalite ve emniyet standartları sağlanması gibi halk sağlığı alanında kamu yararına yönelik olarak işleme faaliyetinin gerekmesi;

gözetilen amaçla orantılı olan, veri koruma hakkının özüne saygı gösteren ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerinin güvence altına alınmasına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak, 89(1) maddesi uyarınca kamu yararına yönelik arşivleme amaçları, bilimsel veya tarihi araştırma amaçları ya da istatistiki amaçlar doğrultusunda işleme faaliyetinin gerekmesi.

1. paragrafta atıfta bulunulan kişisel veriler Birlik ya da üye devlet hukuku kapsamındaki mesleki gizlilik yükümlülüğü veya ulusal yetkin organlar tarafından konan kurallara tabi olarak bir profesyonel tarafından veya söz konusu profesyonelin sorumluluğu altında ya da Birlik ya da üye devlet hukuku kapsamındaki mesleki gizlilik yükümlülüğü veya ulusal yetkin organlar tarafından konan kurallara tabi olarak başka bir kişi tarafından işlendiğinde, söz konusu veriler 2. paragrafın (h) bendinde atıfta bulunulan amaçlara yönelik olarak işlenebilir.

Üye Devletler genetik veriler, biyometrik veriler veya sağlık ile ilgili veriler ile alakalı olarak sınırlamalar da dahil olmak üzere ek koşullar uygulamaya devam edebilir ya da ek koşullar getirebilir.

veya kovuşturması yürütmek veya bir ceza infazı yapmak amacıyla bir suç işlediğinden şüphelenilen bir kişinin yerinin belirlenmesi veya kimliğinin belirlenmesi amaçlarıyla polis kamuya açık alanlarda gerçek zamanlı biyometrik tanımlama sistemi kullanabilir (m. 5/1-h). Gerçek zamanlı biyometrik veri tanımlaması sadece bu amaçlar için, özel olarak hedeflenen kişinin kimliğini doğrulamak amacıyla kullanılabilir[9]. Kullanımın gerçekleşeceği üye devlet için bağlayıcı kararı olan bir yargı makamı veya bağımsız idari makam tarafından verilen, gerekçeli bir talep üzerine ulusal hukukun ayrıntılı kurallarına uygun olarak verilen bir ön izne tabidir. Yetkili adli makam veya kararı bağlayıcı olan bağımsız bir idari makam, yalnızca kendisine sunulan somut deliller temelinde, söz konusu 'gerçek zamanlı' uzaktan biyometrik tanımlama sisteminin kullanımının, talepte belirtilen 1-h'de yer alan amaçlardan birine ulaşmak için gerekli ve orantılı olduğuna kanaat getirdiğinde ve özellikle zaman dilimi, coğrafi ve kişisel kapsam açısından kesinlikle gerekli olanla sınırlı kaldığında yetkiyi verir. Fakat yalnızca gerçek zamanlı uzaktan biyometrik tanımlama sisteminin çıktısına dayanarak bir kişi üzerinde olumsuz bir hukuki etki yaratan hiçbir karar alınamaz (m. 5/3) Eşleştirme ve tanımlama zamanlarının aynı olmadığı uzaktan biyometrik veri tanımlaması bu yasağın dışında tutulmuştur. Uzaktan biyometrik tanımlama sistemleri "yüksek riskli" yapay zekâ sistemi olarak kabul edilmiştir (m. 6). Bu tür sistemlerin sadece çok sınırlı ve önceden yetkilendirilmiş birimler tarafından kullanılmasına izin verilmiştir[10]. Ayrıca Yasanın 70. maddesinde yapay zekâ sistemlerindeki ön yargıdan kaynaklanabilecek ayrımcılığa karşı başkalarının haklarını korumak için, yapay zekâ sağlayıcılarının belirli nitelikleri haiz kişisel verileri de işleyebilmesinin önünün açılması gerekliliği ifade edilmiştir. Dolayısıyla yüz tanıma teknolojisinin eğitildiği veri setinin, sistemin tasarlandığı amaç açısından yeterli temsil kabiliyetine sahip nitelikte ve mümkün olan en iyi ölçüde hatasız ve eksiksiz olması gerekir.

Kişinin kamusal alanda kamelara yansıyan verilerin toplanması sürecinde olduğu gibi yok edilmemesi de bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale teşkil edebilir. Hakkında herhangi bir suç isnadı bulunmayan veya beraat kararı alan kişilerin kişisel verilerinin silinmemesi masumiyet karinesini ihlal edebilir. Türk Ceza Kanunu'nun "*verileri yok etmeme*" başlıklı 138. maddesi *"kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanların görevlerini yerine getirmemesini"* suç olarak düzenlemektedir. AİHM kamu yetkililerini gözetim teknolojilerinin geniş kapsamlı ve ayrım gözetmeksizin kullanımına karşı uyarmakta ve bu uygulamaların sadece özel hayatın gizliliğinin korunması hakkını değil, aynı zamanda *masum sayılma hakkı* gibi diğer insan haklarını da etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Mahkemeye göre, masumiyet karinesi aynı zamanda bir kişinin itibarını korumayı amaçlar ve bu nedenle AİHS m. 8'de koruma altına alınan özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı ile ilgilidir. Sözleşmenin 6/2 ve 8. maddeleri arasındaki bağlantı ve masumiyet karinesinin ahlaki önemi, *S ve Marper/Birleşik Krallık* davasında ortaya konmuştur. Dava konusu olayda

[9] Yasaklanmış Yapay Zekâ Uygulamaları (m. 5/2): "...kolluk kuvvetleri tarafından kamuya açık alanlarda 'gerçek zamanlı' uzaktan biyometrik tanımlama sistemlerinin kullanımı, yalnızca söz konusu bentte belirtilen amaçlar için, özel olarak hedeflenen kişinin kimliğini doğrulamak amacıyla kullanılacak ve aşağıdaki unsurları dikkate alacaktır:

(a) olası kullanıma yol açan durumun niteliği, özellikle sistemin kullanılmaması durumunda ortaya çıkacak zararın ciddiyeti, olasılığı ve ölçeği;

(b) sistemin kullanımının ilgili tüm kişilerin hakları ve özgürlükleri üzerindeki sonuçları, özellikle bu sonuçların ciddiyeti, olasılığı ve ölçeği. Ayrıca, bu maddenin 1. paragrafının birinci alt paragrafının (h) noktasında belirtilen amaçlardan herhangi biri için kolluk kuvvetlerinin amaçları doğrultusunda kamuya açık alanlarda 'gerçek zamanlı' uzaktan biyometrik tanımlama sistemlerinin kullanımı, özellikle zamansal, coğrafi ve kişisel sınırlamalar açısından, bunların kullanımını yetkilendiren ulusal yasaya uygun olarak kullanımla ilgili olarak gerekli ve orantılı güvencelere ve koşullara uymalıdır. 'Gerçek zamanlı' uzaktan biyometrik tanımlama sisteminin kamuya açık alanlarda kullanımı, yalnızca kolluk kuvveti makamının 27. maddede belirtildiği şekilde temel haklar etki değerlendirmesini tamamlaması ve sistemi 49. maddeye göre AB veri tabanına kaydetmesi halinde yetkilendirilir. Ancak, usulüne uygun olarak gerekçelendirilmiş acil durumlarda, bu tür sistemlerin kullanımı, söz konusu kaydın gereksiz gecikme olmaksızın tamamlanması koşuluyla AB veri tabanına kaydedilmeden başlatılabilir."

[10] Yüksek riskli yapay zekâ sistemlerinin sağlayıcı ve dağıtıcıları ile kullanıcıların yükümlülükleri Yasa'nın üçüncü bölümünde 6-49. maddeler arasında detaylı olarak düzenlenmektedir.

Bay S, 2011 yılının Ocak ayında 11 yaşındayken tutuklanmış ve aynı yılın Haziran ayında beraat etmiştir. *Bay Marper* ise 2011 yılının Mart ayında tutuklanmış, ardından Haziran ayında davası reddedilmiştir. İki şüphelinin de tutuklandıktan sonra, 1984 tarihli Polis ve Suç Delil Yasası hükümlerine göre parmak izleri ve DNA örnekleri alınmıştır. Başvurucular, parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin Polis ve Suç Delil Yasası'nın 64. bölüm (1A) uyarınca saklanmasının İHAS'nin 8. maddesinde korunan özel hayatlarının gizliliği hakkını ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. Başvurucular, Sözleşme'nin 6/2 maddesi ileri sürmemiş olsalar da Mahkeme, masumiyet karinesine, yargılama sonrası aşamada, yani başvurucular hakkında verilen beraat kararı ve davanın reddi kararı bağlamında atıfta bulunmuştur[11]. Mahkeme, davanın koşulları göz önüne alındığında, başvurucuların parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin süresiz olarak saklanmasının, başvuruculara hüküm giymiş kişiler gibi davranılmasına neden olduğuna ve onların masum olmadığı algısına yol açtığına karar vermiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, söz konusu alıkoymanın özel hayata orantısız bir müdahale oluşturduğuna da karar vermiştir (AİHM Kararı, S. ve Marper v. Birleşik Krallık, par. 122, 125).

Bu bağlamda, suçla mücadele amacıyla kamusal alanda kamera kullanımında Türk Hukuku bakımından temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılma usulünü düzenleyen Anayasa m. 13 ile özel hayatın gizliliği hakkını koruma altına alan m. 20'nin yanı sıra, kişisel veriler de dikkate alınarak 6998 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında veri işlemenin şartlarına (KVKK m. 6) riayet edilmesi gerekir. Anayasa m. 13'e göre, özgürlükler ancak kanunla, meşru bir nedene dayanarak, hakkın özüne dokunmadan, ölçülü bir şekilde ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmadan sınırlanabilir. Dolayısıyla özgürlüklerin güvence ve sınırlama ölçütlerine riayet edilebilmesi için ilk şart, polis tarafından kullanılan kamera sistemlerinin usul ve esaslarını kanunla düzenlemektir. Fakat Türkiye'de kamera sistemlerinin ve yapay zekâ destekli modern önleyici polislik uygulamalarının hukuki alt yapısında eksiklikler söz konusudur. Kent Güvenlik Yönetim Sistemi kapsamında kamusal alanda kişilerin görüntülerini düzenli olarak kaydeden, bu kayıtları depolayan ve saklayan kameralı gözetim faaliyetinin usul ve esaslarını düzenleyen herhangi bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Benzer şekilde, polisin vücut kamerası ile bireylerin biyometrik verilerinin hangi durumlarda toplayacağı, nerede depolanacağı, ne kadar süre saklanacağı ve bu verilere kimlerin erişebileceğinin usul ve esaslarını düzenleyen herhangi bir yasal düzenleme de yapılmamıştır (Töngür ve diğerleri, s. 43). Kannatimizce kamusal alanda suçun önlenmesi amacıyla kullanılan ve teknolojik gelişmelerle kapsamı oldukça genişleyen video gözetim sistemlerinin usul ve esasları kanunla düzenlenmelidir. Bu noktada tespit edebildiğimiz kadarıyla *kanuni düzenleme yapılması* gerekliliğine karşı öne sürülen üç görüş bulunmaktadır. Birinci görüş, kamera sisteminin kamusal alanlarda kullanılması nedeniyle bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç olmadığı yönündeyken; ikinci görüş, mevzuatımızda yeterli düzenleme olduğu yönündedir. Üçüncü görüş ise kamera sisteminin hukuka uygunluğunu ilgilinin rızasına dayandırmaktadır. Aşağıda bu görüşler değerlendirilecektir.

4.1. Kanuni Düzenlemeye İhtiyaç Olmadığı Görüşü

Kamera sistemleriyle izlenen alanların kamusal alan olduğunu ve kamusal alanda herşeyin aleni olması nedeniyle herhangi bir yasal düzenlemeye gerek olmadığını ifade edenler bulunmaktadır (Çolak, 2007, s. 676). Ancak kamusal alanda kullanılıyor olmaları yüz tanıma teknolojisini ve kamera sistemlerini hukuka uygun hale getiremez. Anayasa m. 13'e göre, özgürlükler ancak kanunla, meşru bir nedene dayanarak, hakkın özüne dokunmadan, ölçülü bir şekilde ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmadan sınırlanabilir. Özgürlüklerin güvence ve sınırlama ölçütleri gerek Anayasa'da gerek taraf

[11] Section 64 (1A) of the Police and Criminal Evidence Act prescribed that fingerprints or samples taken from a person in connection with the investigation of an offence might be retained after they had fulfilled the purposes for which they were taken.

olduğumuz uluslararası sözleşmelerde açıkça düzenlenmektedir. Kamusal alanda özgürlükler sınırlanabilir; fakat kamusal alanın kendisi bir hakkın sınırlama nedeni olamaz (Eren, 2005, s. 96).

Anayasa Mahkemesi, kişinin diğer kişilerle etkileşime geçtiği alan, kamuya açık olsa bile kişinin "mahremiyet meşru beklentisine" sahip olduğunu gösteren koşulların var olması hâlinde bu alanda özel hayatın gizliliğinin korunacağını belirtmektedir (AYM, Orhan Kayahan Kararı, 22/11/2014, p. 28). AİHM de kamusal alanda kullanılan kapalı devre televizyon kameralarına yaklaşımını ortaya koyan kararlar verniştir. 2003 yılında verilen Peck v. Birleşik Krallık kararında, özel hayata ait beklentilerin zayıf olduğu kamusal alanda kişinin sadece filme alınmasının özel hayata müdahale olmadığını, fakat bu tür bilgilerin düzenli ve kalıcı olarak kaydedilmesi durumunda özel hayata müdahalenin ortaya çıktığını kabul etmektedir. Dava konusu olayda, depresyonda olan başvurucu, elinde bıçakla Brentwood caddesinde yürürken kapalı devre kameralarına yakalanmıştır (AİHM, Peck v. UK, 44647/98, § 57). Başvurucunun bu görüntüleri, birçok gazete ve televizyon programında *"CCTV ve polis ortaklığı ile potansiyel tehlikeli bir durum etkisiz hâle getirildi"* ifadeleriyle başvurucunun yüzü gizlenmeden yayınlanmıştır. Kamera sisteminin başarısının kamuoyuna duyurulması amacıyla suçlu gibi yansıtılan başvurucu, Yayın Standartları Komisyonu ve Basın Şikayet Komisyonu'na şikayette bulunmuş ve başvurusu reddedilmiştir. İç hukuk yollarını tüketen başvurucu, AİHM'ne başvurmuştur. Mahkeme, özel hayata ait beklentilerin zayıf olduğu kamusal alanda kişinin sadece filme alınmasının özel hayata müdahale olmadığı, ancak; verilerin *sistematik kaydedilmesi*nin ve *geçici* olarak *saklanması*nın özel hayata müdahale olduğu, kayıtların *alenileşmesi*nin özel hayata saygı hakkına *ciddi* bir müdahale olduğu ve müdahalenin gerekliliği şartının yerine getirilmediğinden AİHS m. 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir.

4.2. Kanuni Dayanağı Olduğu Görüşü

Kamusal alanda kişilerin görüntülerin kaydedilmesi konusunda, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160. maddesinde[12] düzenlenen Cumhuriyet Savcısının genel araştırma yetkisi, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun birinci maddesinde[13] düzenlenen önleyici tedbir alma yetkisi, PVSK yedinci ek maddesinde[14] ve 2803 sayılı Jandarma, Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nu beşinci ek maddesinde düzenlenen önleyici teknik araçla izleme ve istihbarat toplama yetkisi dayanak olarak gösterilemez. Bu düzenlemeler suçun önlenmesi amacıyla bazı tedbirlerin alınmasını öngörse de sistematik ve süreklilik arz eden bir görüntü kaydına izin vermez.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) yedinci ek maddesinde[15] ve 2803 sayılı Jandarma, Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nu (JTGYK) beşinci ek maddesinde düzenlenen önleyici teknik araçla izleme ve istihbarat toplama yetkisi kapsamında suçun önlenmesi amacıyla hâkim kararı ile teknik araçla izleme yapılabileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla suçun önlenmesi amacıyla kameralı gözetlemeye maruz kalacak kişilerin, kendilerine ne zaman ve hangi kapsamda müdahale edileceğini,

[12] CMK m. 160: "(1) Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. (2) Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür."

[13] PVSK m. 1/1: "Polis, asayişi amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder."

[14] PVSK Ek madde 7/6: "İstihbarat faaliyetlerinde, bu maddede belirtilen suçların önlenmesi amacıyla ve hâkim kararı alınmak koşuluyla, teknik araçlarla izleme yapılabilir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu hizmeti veren kuruluşların ihtiyaç duyulan bilgi ve belgelerinden yararlanabilmek için gerekçesini de göstermek suretiyle yazılı talepte bulunulabilir. Bu kurum ve kuruluşların kanuni sebeplerle veya ticari sır gerekçesiyle bu bilgi ve belgeleri vermemeleri halinde ancak hâkim kararı ile bu bilgi ve belgelerden yararlanılabilir."

[15] PVSK Ek madde 7/6: "İstihbarat faaliyetlerinde, bu maddede belirtilen suçların önlenmesi amacıyla ve hâkim kararı alınmak koşuluyla, teknik araçlarla izleme yapılabilir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu hizmeti veren kuruluşların ihtiyaç duyulan bilgi ve belgelerinden yararlanabilmek için gerekçesini de göstermek suretiyle yazılı talepte bulunulabilir. Bu kurum ve kuruluşların kanuni sebeplerle veya ticari sır gerekçesiyle bu bilgi ve belgeleri vermemeleri halinde ancak hâkim kararı ile bu bilgi ve belgelerden yararlanılabilir."

görüntülerinin ne kadar süre saklanabileceğini, kimlerin bu görüntülere ulaşabileceğini bilinebilir veya öngörülebilir kılan bir düzenleme değildir. Önleyici teknik araçla izleme, kamusal alanda kullanılan kamera sistemine benzer yönleri olmakla birlikte belirli kimselerin görüntülerinin alınmasına imkân vermesi, sistematik ve süreklilik arz etmemesi ve yüz tanıma sistemine entegre olmaması nedenleriyle farklılık arz eder.

Bununla birlikte, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunu'nun 5. Maddesinin 5. fıkrasında *"Müsabaka ve seyir alanlarında; güvenliğin sağlanması ve bu Kanuna aykırı davrananların tespiti amacıyla, gerekli teknik donanımlar kurulur. Kameralar ve benzeri teknik donanımların yerleştirilecekleri yerler ve sayıları il veya ilçe spor güvenlik kurulları tarafından belirlenir."* denilmek suretiyle spor alanlarında güvenlik gerekçesiyle kamera kurulumuna kanuni dayanak sağlanmıştır. Fakat bu kameralar ile de nasıl bir izleme yapılacağı, usul ve şartları ayrıca düzenlenmemesi eksiklik teşkil ettiği gibi kamera sistemleri ile tüm kamusal alanların sürekli olarak izlenmesine ve kaydedilmesine izin vermez.

Bu düzenlemeler dışında, PVSK m. 5'te "parmak izi ve fotoğrafların kayda alınması" madde başlığı altında polisin hangi hallerde parmak izlerinin yanı sıra fotoğraflarının alınarak, ait olduğu kişinin kimlik bilgileri ile sisteme kaydedilmesine imkân tanıyan bir düzenleme bulunmaktadır. Bu madde uyarınca; a) Gönüllü, b) Her çeşit silah ruhsatı, sürücü belgesi, pasaport veya pasaport yerine geçen belge almak için başvuruda bulunan, c) Başta polis olmak üzere, genel veya özel kolluk görevlisi ya da özel güvenlik görevlisi olarak istihdam edilen, ç) Türk vatandaşlığına başvuruda bulunan, d) Sığınma talebinde bulunan veya gerekli görülmesi halinde, ülkeye giriş yapan sair yabancı, e) Gözaltına alınan, f) 5271 sayılı CMK m. 81 kapsamında hakkında fizik kimliği tespiti işlemi uygulanan, g) 5275 sayılı CGYİHK m. 21 kapsamında hakkındaki mahkumiyet hükmü kesinleşerek infaz kurumuna alınan kimselerin parmak izleri ve fotoğrafları alınarak sisteme kaydedilir. Polis, kimlik tespiti yapmak veya olay yerinden alınan parmak izini karşılaştırmak amacıyla doğrudan bu sistemle bağlantı kurabilmektedir. Bu düzenleme de akıllı kamera sistemleriyle kamusal alanların yedi gün yirmi dört saat izlenmesine, kaydedilmesine ve görüntülerin depolanmasına izin veren bir düzenleme değildir.

Mevzuatımızda PVSK'da yalnızca belirli kimselerin fotoğraflarının çekilmesi, kaydedilmesi (PVSK m. 5), istihbari amaçlarla (PVSK ek madde 5, JTGYK ek madde 7) ya da ceza muhakemesi süreçlerinde delil elde etmek amacıyla sınırlı olarak da kişilerin teknik araçlarla izlenmesi (CMK m. 140) mümkündür. Fakat bu düzenlemelerin sistematik ve sürekli olarak bireylerin görüntülerinin kaydedilmesine ve saklanmasına, biyometrik verilerinin depolanmasına, bu verilerin yapay zekâ ile davranış analizinde kullanılmasında izin vermez[16]. Kamusal alanda akıllı kamera sistemi kullanımı yapısı itibariyle önleyici bir tedbirdir. Bu tedbirin usul ve esaslarını düzenleyecek bir kanuni düzenleme yapılmalıdır.

Düzenlemede, kamusal alanda akıllı kamera kullanımının, kural olarak "canlı izleme" ile sınırlı olduğu belirtilmelidir[17]. Fakat suçüstü hali gibi istisnai bazı hallerde "kayıt altına almaya" izin verilebilir. Dolayısıyla sistemde kayıt yapabilecek donanım ve yazılım mevcut olmalı, suçüstü hali, yani suçu işlerken veya suça konu fiilin pek az önce işlendiğini gösteren bir görüntüye rastlanması durumunda aniden kayıt altına alınmalıdır. Karayollarında araçların belli mesafeler arasındaki ortalama hızlarının hesaplanması yönteminde de sadece hız sınırını aşan kişilerin sisteme kaydedildiği görülmektedir. Bu yönüyle orantılı bir müdahale söz konusudur, tüm araçların ortalama hızının sisteme kaydedilmesi

[16] Yargıtay 10. Ceza Dairesi de 23.10.2023 tarihinde kamusal alanda kullanılan kameralarla ilgili önemli bir karar vermiştir. Kararda, *"Usulüne uygun şekilde teknik araçlarla izleme kararı alınmaksızın (CMK 140), sanığın MOBESE kameraları ile izlenip suç delillerine ulaşılması durumunda, elde edilen deliller hukuka aykırıdır ve hükme esas alınamaz."* ifadelerine yer vermiştir. Bu kararda, hakkında bir suç isnadı olmayan sıradan bir vatandaşın önleyici amaçla kullanılan güvenlik kamerasına yansıyan görüntüsünün aleyhine kullanılamayacağı kabul edilmiştir ve eğer bir suç şüphesi varsa teknik araçla izleme koruma tedbirinin koşullarını düzenleyen CMK m. 140'a başvurulması gerektiği ifade edilmiştir. Yargıtay 10. Ceza Dairesi, E. 2022/1846, K. 2023/8954, T. 23.10.2023.

[17] Aynı yönde bkz. Özkan, s. 83; Karakeyha, s. 325.

hukuka aykırı olur. Fakat plaka tanıma sisteminin de bir tedbir olarak kapsamı ve koşulları hukukumuzda düzenlenmemiştir[18]. Suçla mücadele amacıyla tüm kamusal alanların süresiz kaydedilmesi, suç şüphesinin varlığından bağımsız olarak önleyici tedbir adı altında tüm toplumun kişisel verilerinin kaydedilmesi şeklinde temel hak ve özgürlüklere ağır bir müdahale teşkil eder. Ayrıca sürekli kayıt altına alınması ve belirsiz bir süre boyunca bu kayıtların muhafaza edilmesi, daha sonra geriye dönük incelemelerle polisin istediği zaman bir kimse hakkında soruşturma başlatabilmesi tehlikesini ortaya çıkaracaktır. Yapay zekâ destekli akıllı kamera sistemi ile otomatik olarak incelenen ve işlenen veriler, kanunla belirlenecek suçlarla ilgili değilse kayıt altına alınmamalıdır. Örneğin, terör olaylarının yoğun yaşandığı bir şehirde varil yüklü kamyonu tespit eden akıllı kamera, aracın bir süt kamyonu olduğunu algılandığında suç işleneneceğini gösteren bir emare bulunmuyorsa veri işlemeyi sona erdirmeli ve sistemdeki veriyi de silmelidir (Özkan, 2016, s. 84). Önerimiz, bu sistemlerin önleyici tedbirler olarak kanunla düzenlenmesi ve birbirine entegre yapılarının dikkate alınmasıdır. Doktrinde bu sistemin, optik ve teknik araçlarla veri toplanması şeklinde ifade edilmesi önerilmektedir (Özbek ve diğerleri, 2023, s. 645).

[18] Baden-Württemberg Polis Kanunu §22a otomatik plaka okuma sisteminin kullanılmasını düzenlemektedir: *"(1) Polis bir tehlikenin önlenmesi veya suçların önlenmesi için yaptığı çalışmalarda 26'ncı maddenin 1'nci fıkrası uyarınca yaptığı kontrollerde saklı teknik araçlar kullanarak araçların otomatik olarak resimlerini bunların plaka numaralarını kaydedebilir. Aracın içinde oturan kişiler kaçınılamaz bir şekilde kayıt altına alınmış olurlarsa, kayıtlar buna rağmen kullanılabilir. Birinci ve ikinci cümle uyarınca yapılan kayıtlar;*

Bütün alanı kapsayacak şekilde yapılamaz.

26'ncı maddenin birinci fıkrasının iki ve üç numaralı bentlerine giren hallerde sürekli olarak yapılamaz.

26'ncı maddenin birinci fıkrasının dört ve beş numaralı bentlerine giren hallerde, kontrol noktasında suç işlendiğine ilişkin veya konrol edilen çevrede Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 100a maddesine giren suçların işlendiği veya bu suçların önlenebileceği polisin bilgisi dahilinde ise, ve

26'ncı maddenin birinci fıkrasının altı numaralı bendine giren hallerde uzun süreli olarak gerçekleştirilemez. Birinci fıkraya göre teknik araçlarla kaydedilmesi sırasında denetim amacıyla uygun bir şekilde tutanak düzenlenir.

(2) Elde edilen plaka numaraları federal adli kolluk bürosundaki kanuna göre kayıt altında tutulmuş bulunan polis bilgisayar kayıtlarıyla karşılaştırılabilir. Polis bilgisayarındaki veriler Şengen Sözleşmesi uyarınca arandıkları için şengen bilgi bankasına kaydedilmiş bulunan verilerle de karşılaştırılabilir. Birinci cümle uyarınca yapılan karşılaştırma sadece aşağıda sayılan araç plaka numaraları hakkında uygulanabilir.

1. Görüldüğü yerde polis tarafından kayıt altına alınmasıı gizli kayıt yapılması veya bu kanunun 25'nci maddesi, Ceza Muhakemesi Kanunun 163e ve 463a maddesi, Şengen Sözleşmesinin 99'uncu maddesi veya federal anayasayı koruma kanunun 17/3 maddesinin hükümleri gereğince amaca bağlı kontrol edilen araçlar,

2. Ağır bir tehlike bulunan hallerde, tehlikenin önlenmesi amacıyla,

3. Suç şüphesi bulunan hallerde ceza soruşturma ve kovuşturması yapılması amacıyla veya,

4. Cezanın infazı amacıyla, Karşılaştırma plakanın içerdiği bütün harf ve numaralarının aranan araçların plaka numaraları ile karşılaştırılması yoluyla yapılır.

(3) Birinci fıkranın birinci cümlesi uyarınca kayıt edilen veriler, aranan plaka numaraları arasında yer almıyorsa, karşılaştırmanın hemen ardından, geciktirilmeksizin, otomatik olarak silinir. Birinci cümleye giren hallerde, veri toplandığı ve bunların karşılaştırıldığı konusunda tutanak düzenlenemez.

(4) Elde edilen plaka numarası aranan araçların listesinde bulunduğu takdirde, palaka numarası aracın resmi, resmin çekildiği yer seyir istikameti tarih ve zamana ilişkin kayıtlar saklanır. Aracın içindekiler uyum sağlanan hallerde durdurulur. Daha sonraki işlemler mevcut aranan araçlar kayıt listesinden yapılacak inceleme üzerine elde edilen güncel bilgiye dayanılarak yapılır. Birinci cümle uyarınca kaydedilen veriler ile diğer tedbirlerden yola çıkılarak ulaşılan kişisel veriler;

1. Plaka numarasının arananlar bilgisayarına kaydedilmesine yol açan amaç açısından gerekli değil ise,

2. Suç soruşturma ve kovuşturması için gerekmiyorsa veya,

3. Bir tehlikenin önlenmesi açısından gerekli değil ise, silinir."

4.3. Müdahaleyi İlgilinin Rızasına Dayandıran Görüş

Kameralı gözetleme alanının dışına yerleştirilmiş uyarıcı işaretlerle haberdar edilmelerine rağmen söz konusu alana giren bireylerin, o alanda görevliler tarafından izlenmelerine ve görüntülerinin kaydedilmelerine örtülü de olsa rıza verdikleri düşünülmektedir. Benzer şekilde, vücut kameralarını kullanan görevliler yaka, omuz veya sırt bölgelerinde *"Ses ve Görüntü Kaydı Alınmaktadır."* ifadesini içeren yazıları taşırlar. Polis memurlarının sözlü olarak vücut kamerası ile karşısındaki kişinin görüntüsünü kayda aldıklarını ilettikleri örnekler de bulunmaktadır. Sürekli olarak görüntünün kaydedilmediği uygulama örneklerinde, ihtiyaç anında polis memurların karşısındaki vatandaşa *"Sizi kameraya kaydediyorum şu andan itibaren yaptığımız görüşmeler kayıt altına alınır."* şeklindeki açıklamasından sonra kayıt başlatılmaktadır. Bu örneklerde kameralı gözetleme faaliyetini hukuka uygun hale getiren şeyin, uyarıcı levhaların varlığına rağmen söz konusu alana giriş yapılması olduğu düşünülmektedir.

İlginin rızası, TCK m. 26, f. 2'de "*Kişinin üzerinde mutlak suretle tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez.*" denilmek suretiyle açıkça bir hukuka uygunluk nedeni olarak düzenlenmiştir (Mahmutoğlu, 2005, s. 54). Rızanın bir fiili hukuka uygun hale getirebilmesi için üç temel şartın varlığı aranır. İlki, kişinin mutlak surette tasarrufta bulunabileceği bir hakkın varlığı; ikincisi, söz konusu haktan vazgeçmenin anlamını, kapsamını ve önemini bilebilecek durumda olması, bir başka ifadeyle rıza ehliyetine sahip olması ve üçüncüsü rızanın açıklanmasıdır (Ekici Şahin, 2012, s. 177). Rıza açıklaması, kural olarak belli bir şekle bağlı değildir. Rıza yazılı veya sözlü olarak açıklanabileceği gibi, somut koşullardan ve kişinin davranışlarından anlaşılarak da açıklanmış kabul edilebilir (Koca, Üzülmez, 2010, s. 286). Buna *örtülü rıza* denilir. Eğer kişi, uyarıcı işaretlerin varlığına rağmen kameralı gözetleme alanına giriyorsa, görüntüsünün izlenmesi ve kaydedilmesine rıza verdiği kabul edilir. Fakat uyarıcı işaretlerin varlığı da tek başına yeterli değildir. Söz konusu rızanın geçerli olabilmesi için neye rıza verildiği konusunda yeterli bilgi sahibi olunması ve özgür bir şekilde rızanın verilmiş olması gerekir. Bir başka ifadeyle, kişi rıza verdiği müdahalenin kapsamı konusunda bilgilendirilmeli ve rıza vermeme ihtimalinde alternatif bir seçeneği de mevcut olmalıdır.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na göre, kişisel veriler ancak açık rıza veya kanunlarda öngörülmesi ile işlenebilir (m. 6). Bununla birlikte, biyometrik verilerin işlenmesi halinde "özel nitelikli kişisel veriler" kapsamında değerlendirme yapmak gerekir. Düzenlemeye göre: *"(1) Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir. (2) Özel nitelikli kişisel verilerin, ilgilinin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaktır. (3) Birinci fıkrada sayılan sağlık ve cinsel hayat dışındaki kişisel veriler, kanunlarda öngörülen hâllerde ilgili kişinin açık rızası aranmaksızın işlenebilir. Sağlık ve cinsel hayata ilişkin kişisel veriler ise ancak kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbî teşhis, tedavi ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi, sağlık hizmetleri ile finansmanının planlanması ve yönetimi amacıyla, sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından ilgilinin açık rızası aranmaksızın işlenebilir. (4) Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesinde, ayrıca Kurul tarafından belirlenen yeterli önlemlerin alınması şarttır."* Bu nedenle vücut kameraları ile kişilerin biyometrik verileri işlenmek isteniyorsa kural olarak açık rızalarının alınması gerekir.

KVVK m. 3/1-a bendine göre, *açık rıza* belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirmeye dayanan ve özgür iradeyle verilen rızayı ifade eder. Bu konuda rızanın geçerli olabilmesi için neye rıza verildiği konusunda yeterli bilgi sahibi olunması ve özgür bir şekilde rızanın verilmiş olması gerekir (Koca, Üzülmez, 2023, s. 294). Rıza açıklaması, kural olarak belli bir şekle bağlı değildir. Rıza yazılı veya sözlü olarak verilebilir. Fakat bu konuda açık rıza arandığından, somut koşullardan ve kişinin davranışlarından anlaşılarak açıklanmış, yani örtülü rıza kabul edilemez (Ekici Şahin, 2012, s. 177). Aydınlatma için ise kameralı

gözetleme yapan alanlara yerleştirilen uyarıcı işaretlerin veya polisin yaka kamerasını çalıştırmadan önce yapacağı sözlü uyarının yeterli olmadığı söylenmelidir. Aydınlatma yükümlülüğünün hangi şekilde yerine getirilebileceği konusunda KVKK'da özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, her kameranın yanına bir QR kodun yer alması ve bu kodun internete bağlı bir cihazın kamerasına okutulması ile aydınlatma metnine ulaşılabildiği bir yöntemin aydınlatma için kullanılabileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte, KVKK m. 28'de düzenlenen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında veri işlenmesi, veri koruma kanunu kapsamı dışında tutulmuştur. Düzenlemede kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler veya yargısal süreçler kapsamında veri işlenmesi durumunda veri koruma kanunun dışında tutulduğu görülmektedir. Örneğin, Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) ve emniyet istihbarat bu düzenlemeyle kanun dışında tutulur[19]. Bu bağlamda, tam istisnadan yararlanacak faaliyetlerin milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni gibi unsurları korumaya yönelik makro ölçekteki süreçleri kapsadığı söylenebilir (Kızılırmak, 2019, s. 254). Dolayısıyla bireysel ya da doğrudan kamu güvenliğine etki edecek nitelikte olmayan bir suçun önlenmesi kapsamındaki faaliyetler bu hüküm kapsamında değildir. Fakat inceleme konumuzla bağlantılı olarak suçla mücadele kapsamında "önleyici faaliyetler" bu istisna kapsamında sayılmıştır. Önleyici faaliyetlere örnek olarak PVSK ile polise tanınan kimlik sorma, kimlik tespiti, parmak izi ve fotoğrafların sisteme kaydedilmesi gösterilebilir. Plaka tanıma sistemi, şehir güvenlik kameraları veya vücut kameraları da polis tarafından önleyici kolluk faaliyeti kapsamında kullanılmaktadır. Bu kameralar, üstelendiği fonksiyon itibariyle "önleyici tedbir" niteliğindedir (Özbek ve diğerleri, 2023, s. 194; Özkan, 2016, s. 65). Her ne kadar suç önleme amacıyla kullanılıyor olsalar da bu faaliyete ilişkin ne PVSK'da ne farklı bir kanunda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Dolayısıyla kamusal alanda kullanılan akıllı kamera sistemi, kanunla düzenlenmediği için kanunla görev ve yetki verilmiş bir kurum tarafından yürütülen faaliyet kapsamında değerlendirilemez. Belirtilen bu nedenlerle, kamusal alanda kullanılan kamera sistemleri veri koruma kanununa uyması gereken faaliyetler kapsamı dışında -kanuni düzenleme yapılana kadar- tutulamaz. Fakat kanuni düzenleme yapıldığında, önleyici bir tedbir olarak kullanılan akıllı kamera sistemleri ile işlenen kişisel veriler KVKK m. 28 hükmü uyarınca istisna kapsamında olabilir. Yine de kamera sistemlerinin gizli olarak kullanılması hukuka aykırı olacağı için uyarıcı işaretler konulmalıdır.

5. ALMANYA'DA KAMUSAL ALANDA VİDEO GÖZETİMİ: YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Almanya'da kamuya açık bir alanlarda video gözetimi için çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, temel olarak Federal Veri Koruma Kanunu (Bundesdatenschutzgesetz, BDSG), Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (European General Data Regulation, GDPR) ve çeşitli eyalet polis kanunlarıyla belirlenmiştir. Aşağıda bu düzenlemeler ve uygulamadan örnekler incelenecektir.

4.1. Veri Koruma Mevzuatı

Federal Veri Koruma Kanunu'nun § 6b hükmü, kamuya açık alanlarda kapalı devre televizyon kame-

[19] Bu durum madde gerekçesinde *"Milli İstihbarat Teşkilatı ile diğer istihbarat birimlerinin milli savunmayı, milli güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini ve ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik faaliyetler kapsamında işlendiği veriler Kanun kapsamı dışında tutulmaktadır. Aynı şekilde belirtilen amaçlarla, suç gelirlerinin aklanması, terörizmin finansmanının önlenmesi ve mali suçların araştırılması konusunda; yetkişi birim tarafından yürütülen faaliyetler kapsamında işlenen veriler de bu istisna kapsamındadır. Bu konulardaki yetkili birimin; milli savunmayı, milli güvenliği kamu güvenliğini, kamu düzenini ve ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olmak üzere mali araştırma yapmak, mali istihbarat elde etmek ve üretmek, veri toplamak, şüpheli işlem bildirimleri ve diğer bildirimleri almak, analiz etmek, değerlendirmek, inceleme yapmak ve ilgili kurumlarla paylaşmak suretiyle işlediği veriler de kapsam dışında tutulmaktadır."* şeklinde ifade edilmiştir.

ralarının kullanımı düzenler[20]. *Kamuya açık alanların **o**ptik-elektronik araçlarla gözetlenmesi* başlıklı bu düzenlemeye göre, video gözetimine yalnızca, ***i)*** Kamu kurumlarının görevlerini yerine getirmeleri, ***ii)*** Ev kurallarının uygulanması, bir başka ifadeyle bir kimsenin bir yere girişine izin verilmesi ya da verilmemesi amacıyla karar verme hakkını kullanması, ***iii)*** Verisi işlenen kişinin özel olarak tanımlanmış meşru bir menfaatin korunması adına gerekli ve etkilenenlerin meşru menfaatlerinin bundan daha ağır bastığına dair hiçbir belirti olmadığında izin verilir. Özellikle spor tesisleri, toplanma alanları, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri ve otoparklar gibi kamuya açık büyük tesisler veya tren, gemi ve otobüs taşımacılığına yönelik araçlarda video gözetimi için kişilerin yaşamının, sağlığının veya özgürlüğünün korunması açısından önemli menfaatler olarak kabul edilir. Elde edilen verilerin saklanması ve kullanılması ancak belirlenen amacın yerine getirilmesi ve verisi işlenen kişinin meşru ve daha üstün çıkarının bulunmaması halinde mümkündür. Elde edilen verinin sonraki bir amaç doğrultusunda işlenmesi sadece devlet ve kamu güvenliğine karşı bir tehdidin önlenmesi ve suçların kovuşturulması için gerekli olması durumunda mümkündür.

Kamuya açık alanların suçun önlenmesi amacıyla optik-elektronik araçlarla izlenmesi mümkündür, ancak tedbirin bu amaca ulaşmak için gerekli olması ve etkilenenlerin korunmaya değer mefaatlerinin bundan daha ağır bastığına dair hiçbir göstergenin bulunmaması gerekir. Genellikle ikinci koşulda bazı ihtilaflar ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin temel hak ve özgürlükleri üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, operatörün menfaati ile video gözetiminden etkilenenlerin hakları arasında bir denge kurulması önemlidir. Kişiyi açıkça gösteren fotoğraflar, BDSG 3. Bölüm 1. fıkra kapsamında kişisel veridir. Kişinin kendi verilerinin kaderini tayin hakkı da anayasal olarak korunan bir haktır. İlgili kişinin iradesi dışında görüntüsünün alınması anayasal haklarına müdahale teşkil eder. Müdahalenin yoğunluğu kameranın kurulduğu alana, kurulum açısına ve teknik özelliklerine bağlıdır.

Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü video gözetimi konusunda özel bir düzenleme getirmese de veri işlemede menfaatler dengesine dayalı bir değerlendirme yapılmasını gerektirir (m. 6/1/f). Düzenleme, Federal Veri Koruma Kanunu'nun (BDSG) Bölüm 28 Paragraf 1 Cümle 1 No. 2 ile oldukça benzerdir ve sorumlu organın veya üçüncü bir tarafın, herhangi bir öncelikli menfaatle çatışmayacak meşru bir menfaatinin varlığını şart koşar (Karper, 2016). Ayrıca Veri Koruma Tüzüğü, etkilenenlerin hakları bakımından şeffaflık yükümlülüğü arar. Benzer şekilde, BDSG Bölüm 6b Paragraf 2'ye göre, gözetimin koşulları ve sorumlu kuruluş belirtilmelidir. Fakat GDPR madde 12 ve madde 13 ile birlikte şeffaflık yükümlülüğünü önemli ölçüde genişletmektedir. Veri işlemeden sorumlu kişinin iletişim bilgilerine ek olarak, onun temsilcisi, şirket veri koruma görevlisinin iletişim bilgileri, amaçlar ve yasal dayanakları da en geç veri toplama sırasında iletilmelidir (GDPR m. 6/1). Adil ve şeffaf video gözetimini sağlamak için depolama süresi, düzeltme ve silme hakları da belirtilmelidir (GDPR m. 13/2). Bu bilgiler kesin, şeffaf, anlaşılır olmalı ve özellikle çocuklara yönelik olduğunda, açık ve basit bir dil kullanılarak, kolay erişilebilir bir biçimde iletilmelidir. Ne yazık ki GDPR, videoyla yakalanan alana girmeden önce tüm bu hususların pratikte nasıl sunulabileceğini açıklamaz. Yine çocukların kameralı gözetim alanlarından geçtiklerinde görüntülerinin kayıtta kalıp kalamayacakları dikkate alınmalıdır. GDPR madde 6 Paragraf 1, bu durumlarda özellikle dikkatli olunmasını gerektirir. Bununla beraber, video gözetiminde yalnızca kişilerin görüntüleri kişisel veri olarak işlenmez, aynı zamanda, örneğin yüz tanıma sistemiyle biyometrik verileri ve bireysel hareket profilleri de toplanır ve saklanır. Biyometrik veriler, Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü m. 9'a göre yalnızca istisnai durumlarda işlenebilir[21].

[20] https://dejure.org/gesetze/BDSG_a.F./6b.html, Bu düzenleme, en son 25 Şubat 2015 yılında aşağıdaki cümleler eklenerek genişletilmiştir. "*1. spor, toplantı ve eğlence mekanları, alışveriş merkezleri veya **otoparklar gibi kamuya açık büyük ölçekli tesisler veya 2. Kamuya açık demiryolu, gemi ve otobüs taşımacılığına yönelik araçlar ve kamuya açık büyük ölçekli tesisler, orada kalan insanların yaşamının, sağlığının veya özgürlüğünün korunması açısından özellikle önemli bir menfaat olarak değerlendirilmektedir.***"

[21] Özel kategorideki kişisel verilerin işlenemsi, Madde 9: 1. Irk veya etnik köken, siyasi görüşler, dini veya felsefi inançlar ya da sendika üyeliğinin ifşa edildiği kişisel verilerin işlenmesi ve bir gerçek kişinin kimlik teşhisinin yapılması amacıyla

GDPR madde 17 (1) (a) uyarınca veri denetleyicisi, toplanma amaçları için artık gerekli olmaması durumunda verileri makul olmayan bir gecikme olmaksızın silmekle yükümlüdür. Federal Veri Koruma Kanunu'nda yer alan ifadeler biraz daha katı olsa bile, veri ekonomisi ilkesi dikkate alınarak, görüntü verilerinin amaca ulaşıldıktan hemen sonra silinmesi zorunluluğunun yine de mevcut olması gerekir. Bu noktada, video verilerinin değerlendirilmesinin makul bir şekilde gerçekleştirilebileceği süre ayrı ayrı kontrol edilmeli ve 72 saatlik maksimum saklama süresi aşılmamalıdır (Karper, 2016).

Akıllı video gözetim sistemlerinin yaygın kullanımı için, veri işlemenin kapsamını ve amacını açıkça tanımlayan, ayrıca mekansal ve zamansal bir sınır ile birlikte kısa saklama süreleri öngören yeni bir yasal dayanak gerekebilir. Ayrıca video gözetiminden etkilenen kişilerin haklarına da açıkça atıfta bulunulmalıdır. Ev kurallarına veya tehlikelere karşı yasanın genel maddesine başvurmak yargısal denetim karşısında yeterli olmabilir.

---

genetik veriler ile biyometrik verilerin, sağlık ile ilgili verilerin veya bir gerçek kişinin cinsel yaşamı veya cinsel eğilimine ilişkin verilerin işlenmesi yasaktır.

2. Paragraf aşağıdakilerden birinin geçerli olması halinde uygulanmaz:

Birlik veya üye devlet hukuku çerçevesinde 1. paragrafta belirtilen yasağın veri sahibi tarafından kaldırılamayacağına ilişkin bir hüküm sağlanması haricinde, veri sahibinin belirtilen bir veya daha fazla sayıda amaca yönelik olarak söz konusu kişisel verilerin işlenmesine açık bir şekilde rıza göstermesi;

Birlik veya üye devlet hukuku çerçevesinde ya da üye devlet hukuku uyarınca yapılan ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerine yönelik uygun güvencelerin sağlandığı bir toplu sözleşme çerçevesinde izin verildiği sürece, kontrolörün veya veri sahibinin istihdam ve sosyal güvenlik ve sosyal hukuku koruma alanındaki yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesi ve spesifik haklarının kullanılması amacıyla işleme faaliyetinin gerekmesi;

veri sahibinin fiziksel veya hukuki olarak rıza veremeyecek durumda olması halinde, veri sahibi veya başka bir gerçek kişinin hayati menfaatlerinin korunması açısından işleme faaliyetinin gerekli olması;

işleme faaliyetinin bir vakıf, birlik veya kar amacı gütmeyen başka bir organ tarafından siyasi, felsefi, dini veya sendika amacıyla uygun güvencelerle birlikte yürütülen meşru faaliyetleri esnasında işlemenin ve yalnızca organın üyeleri veya eski üyeleri ya da amaçlarıyla bağlantılı olarak kendisi ile düzenli olarak temas halinde bulunan kişilerle ilgili olması ve kişisel verilerin veri sahiplerinin rızası olmaksızın söz konusu organ dışında açıklanmaması koşuluyla gerçekleştirilmesi;

işleme faaliyetinin veri sahibi tarafından açık bir biçimde kamuya açıklanan kişisel verilerle ilgili olması;

yasal iddialarda bulunulması, bu iddiaların uygulanması veya savunulması açısından veya mahkemeler kendi yargı yetkisi çerçevesinde hareket ettiğinde, işleme faaliyetinin gerekmesi;

gözetilen amaçla orantılı olan, veri koruma hakkının özüne saygı gösteren ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerinin güvence altına alınması adına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak kayda değer ölçüde kamu yararı adına nedenlerden ötürü işleme faaliyetinin gerekmesi;3e

koruyucu hekimlik veya meslek hekimliği amaçları doğrultusunda, Birlik ya da üye devlet hukukuna dayalı olarak veya bir sağlık profesyoneli ile yapılan sözleşme uyarınca ve 3. paragrafta atıfta bulunulan koşullar ve güvencelere tabi olarak çalışanın çalışma kapasitesinin değerlendirilmesi, tıbbi tanı, sağlık veya sosyal bakım hizmetlerinin veya tedavinin sağlanması ya da sağlık veya sosyal bakım sistemleri ve hizmetlerinin yönetilmesi açısından işleme faaliyetinin gerekli olması;

özellikle mesleki gizlilik olmak üzere veri sahibinin hakları ve özgürlüklerine ilişkin güvence sağlanmasına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak, sağlığa yönelik ciddi sınır ötesi tehditlere karşı koruma sağlanması veya sağlık hizmetleri ve tıbbi ürünler ya da tıbbi cihazlara ilişkin yüksek kalite ve emniyet standartları sağlanması gibi halk sağlığı alanında kamu yararına yönelik olarak işleme faaliyetinin gerekmesi;

gözetilen amaçla orantılı olan, veri koruma hakkının özüne saygı gösteren ve veri sahibinin temel hakları ve menfaatlerinin güvence altına alınmasına uygun ve spesifik tedbirler sağlayan Birlik veya üye devlet hukukuna dayalı olarak, 89(1) maddesi uyarınca kamu yararına yönelik arşivleme amaçları, bilimsel veya tarihi araştırma amaçları ya da istatistiki amaçlar doğrultusunda işleme faaliyetinin gerekmesi.

1. paragrafta atıfta bulunulan kişisel veriler Birlik ya da üye devlet hukuku kapsamındaki mesleki gizlilik yükümlülüğü veya ulusal yetkin organlar tarafından konan kurallara tabi olarak bir profesyonel tarafından veya söz konusu profesyonelin sorumluluğu altında ya da Birlik ya da üye devlet hukuku kapsamındaki mesleki gizlilik yükümlülüğü veya ulusal yetkin organlar tarafından konan kurallara tabi olarak başka bir kişi tarafından işlendiğinde, söz konusu veriler 2. paragrafın (h) bendinde atıfta bulunulan amaçlara yönelik olarak işlenebilir.

Üye Devletler genetik veriler, biyometrik veriler veya sağlık ile ilgili veriler ile alakalı olarak sınırlamalar da dahil olmak üzere ek koşullar uygulamaya devam edebilir ya da ek koşullar getirebil

4.2. Federal Polis Kanunu ve Eyalet Polis Kanunları

Almanya'da polislerin vücut kamerası kullanmasına ilişkin düzenlemeler eyalet polis kanunlarında ve Federal Polis Kanunu'nda yer almaktadır[22]. Vücut kameralarının kullanımı, ilk olarak Hessen, Hamburg ve Bavyera eyaletlerinde pilot projeler kapsamında başlamıştır[23]. Daha sonra Federal Meclis de polislerin vücut kamerası kullanmalarına Federal Polis Kanunu'na yaptığı düzenlemelerle izin vermiştir[24].

[22] Örneğin, Baden Württembetg Polis Kanunu'nun 21. maddesinde kamuya açık alanların kameralarla kaydedilmesinin koşulları düzenlenmiştir. Aleni yerlerde yapılan görüntü ve ses kayıtları başlıklı maddeye göre: *"(1) Polisin fiili görevlerini yerine getiren birimleri, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamına girmeyen aleni organizasyonlar ve topluluk oluşması sırasında veya bunlar vesilesi ile, bunlar sırasında önemli ağırlığı olan kabahatler veya suçlar işlenebileceklerini kabul etmeyi haklı gösterecek fiili olgular bulunan kişilerin resimlerini veya seslerini kayda alabilir. Üçüncü kişiler, kaçınılmaz bir şekilde, etkilenecek olsalar dahi, kayıt yapma işlemi sürdürülür. (2) 26'ncı maddenin 1'nci fıkrasının 3'üncü bendinde tanımlanan objelerde veya bunların yakınında, bu objelere karşı veya bunların içinde suç işleneceğini kabul etmeyi haklı gösteren bulgular varsa, ve bu şekilde kişiler, bu objeler veya bunların içinde bulunan eşyanın tehlikeye düştüğü hallerde fiili polis hizmetini gören memurlar kişilerin resimlerini çekebilirler ve ses kaydı alabilirler. (3) Fiili polis hizmeti gören memurlar ve yerel polis makamları kamu güvenliğini tehdit eden tehlikeleri önlemek üzere veya 26'ncı maddenin 1'nci fıkrasının 2 no'lu bendinden tanımlanan yerlerde, bunlar kamuya açık yer niteliğinde oldukları sürece kamu güvenliğini bozmuş olan halleri ortadan kaldırmak üzere aleni ve açık bir şekilde görüntü kaydı nakli yapmak suretiyle izleyebilirler ve kişilerin resimlerini çekebilirler. (4) Suçların veya kabahatlerin kovuşturulması kamu hukukuna ilişkin taleplerin ileri sürülmesi veya bu kanunun 2'nci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca, bireylerin özel haklarının korunması, özellikle başka türlü delil bulunmamasından dolayı ispat zorunluluğunun ortadan kaldırılması için somut olayda kullanılmaları gerekli olmadıkları takdirde resim ve ses kayıtları geciktirilmektesizin ancak en geç iki ayın geçmesi ile silinir. Üçüncü fıkra uyarınca yapılan resim kayıtları, bu fıkranın 1'nci cümlesi uyarınca kullanma koşulları oluşmamışsa, 48 saat sonra silinir. (5) Açıkça yapılmadığı hallerde, resim nakli ve resim ve ses kaydı şekilde gerçekleşen izlemede uygun bir şekilde bilgilendirme yapılır. Resim ve ses kayıtları somut olayda suç soruşturma veya* kovuşturmasında veya önemli *kabahatlerin yaptırıma bağlanmasında gerekli olduğu haller dışında, geciktirilmeksizin, ancak en geç dört hafta sonra silinir, bunlar kamu hukuka ilişkin talep haklarının ileri sürülmesi veya ikinci maddenin ikinci fıkrasında öngörülen özel hakların korunması, bilhassa başka delil bulunmaması nedeniyle ispat zorluğu yaşandığı hallerde kullanılabilir. Kaçınılmaz bir şekilde üçüncü kişiler hakkında da kayıt yapılmışsa, bu kayıtların kullanılması buna rağmen mümkündür. Eğer somut olaydaki duruma göre önemli bir hukuki menfaat açısından bir zarar doğması veya diğer hukuki menfaatler açısından önemli ölçüde tehlike varsa veya ilgili hüküm toplumun sair önemli bir yararını koruyor ise, belli bir kabahatin önemli olduğu kabul edilir."*

[23] Hessen'de: Madde 14 Paragraf 6 HSOG; Hamburg'da: Madde 8 Paragraf 5 PolDvG HH; Bavyera'da konumun büyüklüğü veya net olmaması nedeniyle video gözetimi (Madde 33 Paragraf 1 Nr. 2 BayPAG), ön kayıt işlevine sahip vücut kameralarının kullanılması (Madde 33 Paragraf 4 BayPAG), otomatik kullanımı tanıma ve değerlendirme sistemleri (Madde 33 Paragraf. 5 BayPAG),

[24] **§27a- Mobil görüntü kaydetme ve ses kayıt cihazları:**

(1) Federal Polis, gerekli olduğuna dair fiili emarelerin bulunması halinde, vücuda yakın olarak takılan görüntü ve ses kayıt cihazlarını kullanarak, kamuya açık yerlerde görüntü ve ses kayıtları yapmak suretiyle kişisel verileri toplayabilir.

1. Federal polis memurlarını veya üçüncü şahısları hayat, beden, özgürlük veya mülkiyete yönelik tehlikelere karşı korumak veya 2. a) ceza gerektiren suçlar veya b) Bireysel vakalarda dahi oldukça önemli olan idari suçları takip etmek.

(2) Kişisel verilerin toplanması, üçüncü kişilerin kaçınılmaz olarak etkilenmesi durumunda da gerçekleşebilir.

1. paragraf uyarınca önlemler uygun bir biçimde belirtilmelidir; Yakın bir tehlike varsa, bildirim atlanabilir.

(3) Görüntü ve ses kayıt cihazları, bekleme modundayken ara belleklerine kısa süreliğine veri kaydedebilir. Bu veriler, paragraf 1'e uygun olarak kayıt yapılmadığı sürece, maksimum 30 saniye sonra iz bırakmadan otomatik olarak silinmelidir. Bu durumda, paragraf 1'e uygun olarak kaydedilen veriler,

paragraf 1'e uygun olarak kayıt başlamadan önce 30 saniyeye kadar kaydedilebilir.

(4) Kişisel verilerin birinci fıkra uyarınca kaydedilmesi halinde görüntü ve ses kayıtlarının 30 gün süreyle saklanması gerekir. Aşağıdaki durumlar için gerekli olmadıkça kayıtlar derhal imha edilmelidir:

1. a) ceza gerektiren suçlar veya b) Bireysel vakalarda dahi önemli önem taşıyan idari suçları takip etmek için,
2. bireysel durumlarda tehlikeyi önlemek veya
3. Bireysel durumlarda, özellikle ilgili kişinin talebi üzerine, yasallığın kontrol edilmesi

kaydedilen polis eylemleri için.

§ 27b- Olaya bağlı otomatik plaka tanıma: (1) Federal Polis, 2. maddenin 2. fıkrası uyarınca görevlerini yerine getirmek amacıyla, kamuya açık trafik alanlarındaki araçların plakalarını, teknik araçlar kullanarak, kişinin bilgisi dışında, geçici ve kapsamlı olmayan bir şekilde otomatik olarak toplayabilir, eğer 1. Bunun, kişinin vücut bütünlüğüne, hayatına veya

İlk kez 2013 yılında, Hessen eyaletinde Frankfurt, Wiesbaden ve Offenbach'taki pilot projeler kapsamında polisler vücut kameralarını kullanmıştır (Grünwald, 2015). Hem Hessen'de hem Hamburg'da polisin neyi ve ne zaman kaydedeceğine bileğindeki uzaktan kumandayı kullanarak kendisi karar vermiştir. Polislerin vücut kameralarıyla sürekli görüntü kaydı yapmasına izin verilmez, yalnızca olayla ilgili olarak kayıt yapabilirler. Kaydın bitiminden sonra, kolluk kuvvetleri açısından gerekli olmadıkça kayıtların silinmesi gerekir. Hessen'de kanun, verilerin artık güvenlik ve kovuşturma amaçları için gerekli olmaması halinde "derhal" silinmesi gerektiğini şart koşar (HSOG Bölüm 14 Paragraf 6). Hamburg'da ise görüntü ve ses kayıtlarının cezai kovuşturma açısından gerekli olmadıkça en geç dört gün sonra silinmesi gerekir (PolDvG HH § 8 paragraf 5). Kayıtların silinmesi işlemi polis memuru tarafından değil, amiri tarafından başlatılır. Hessen'de kameralar yalnızca yaya bölgeleri, parklar veya kapalı otoparklar gibi kamusal alanlarda kullanılmaktadır ve ses kaydı alınmaz. Olaydaki hareketlerin daha iyi anlaşılması için ses kaydının da alınması planlanmaktadır. Eyaletlerde vücut kameralarının kullanımına başladıktan sonra, polislerin kurallara riayette daha titiz davranıkları ve vatandaşların ise polise karşı direnme davranışlarının azaldığı ifade edilmiştir (Karper, 2016).

Fakat Saksonya eyaletinde 2020 yılından bu yana polis "Kişi Kimlik Tespit Sistemi" (Peronen-Identifikations-System/PerIS) ile uzaktan biyometrik tanımlama yapmaktadır. Savcılık tarafından, biyometrik gözetimin yasal dayanağı olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 98a maddesi gösterilmektedir (Wörner, 2024). Diğer yöntemlerin "önemli ölçüde daha az umut verici veya önemli ölçüde daha zor" olacağı büyük öneme sahip bir suç durumunda bir tarama ağı soruşturmasına izin veriyor. Bu düzenlemeye göre, teknoloji tarafından kaydedilen tüm kişiler "otomatik olarak diğer verilerle karşılaştırılabilir. Saksonya eyaletinde vücut kameraları polis kanununda düzenlenmeden kullanılmıştır ve bu nedenle hukuka aykırı kullandığına ilişkin eleştiriler söz konusudur (Conrad, 2017-b). Bu eleştirilerden ilki; kamusal alanda kullanılan diğer kameralarda olduğu gibi büyük uyarı levhalarıyla bireylere bilgilendirme yapılmamasına dayanır. Ayrıca kişinin kendisi hakkındaki verileri kaderini belirleme hakkı ile polisin güvenliği sağlama ve belgeleme konusundaki menfaati arasında uygun bir denge oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak, yeni teknik sistemlerin kullanımına ilişkin bir ön kontrol yapılması zorunluluğu varken eyalette deneme amaçlı doğrudan kullanılması hukuka aykırı olarak nitelendirilmiştir[25]. Vücut kameraların polis memurlarına yönelik saldırıların azaltılmasına gerçekten katkıda bulunup bulunmadığının ortaya koyulması talep edilmiştir.

özgürlüğüne yönelik mevcut bir tehlikeyi önlemek için gerekliyse, 2. Sınır güvenliğine yönelik ciddi önem taşıyan suçlara ilişkin fiili delillere dayanarak meydana gelmesi veya 3. Bir kişi veya bir araç Federal Polis veya başka bir makam tarafından uyarılmış ve bu kişi tarafından veya uyarı verilen araç aracılığıyla ciddi önem taşıyan bir suçun işlenmesi tehlikesi yakın veya devam ediyorsa.

(2) 1. fıkra uyarınca toplanan veriler, 34. maddenin 1. fıkrasının 2. cümlesine uygun olarak arananlar listesiyle otomatik olarak karşılaştırılabilir.

(3) Bir isabet durumunda, kaydedilen veriler ile arama veri tabanından alınan veriler arasındaki uygunluk derhal kontrol edilmelidir. Eşleşen veriler, elde edilen bilgilerle birlikte işlenebilir ve düzenleyen makama iletilebilir.

(4) Herhangi bir isabet olmaması durumunda veriler derhal ve iz bırakmadan silinmelidir.

(5) Toplanan verilerin, 34. Maddenin 1. Fıkrasının 2. Cümlesine uygun olarak arama sonuçlarıyla karşılaştırılması sonucunda eşleşme çıkması durumunda, ancak arananlar listesindeki uyarının Paragraf 1'in 1'den 3'e kadar olan sayılarının amaçları doğrultusunda, önemli bir suçun kovuşturulmasını sağlamak amacıyla gerekli olmadıkça veriler derhal ve iz bırakmadan silinmelidir.

§ 27c- Arama Kaydı: (1) Federal Polis, görevlerini yerine getirmek için gerekli olması halinde, operasyonel kontrol merkezlerine gelen telefon görüşmelerini kaydedebilir.

(2) Kayıtlar, ceza gerektiren suçların kovuşturulması veya tehlikenin önlenmesi için bireysel vakalarda hala bunlara ihtiyaç duyulmazsa, görevi yerine getirmek için artık gerekli olmadıkları anda ve en geç 30 gün içinde derhal ve iz bırakmadan silinmelidir.

Bkz. https://dserver.bundestag.de/btd/18/109/1810939.pdf

[25] vgl. § 7 Abs. 3 NDSG

Alman Federal Polisi özellikle Berlin'de tren istasyonunda, 2017 yılından bu yana yüz tanıma sistemlerini kullanmaktadır. Başlangıçta, Deutsche Bahn (DB) (Alman Tren İstasyonu), demiryolu görevlilerine yönelik şiddeti önlemek amacıyla yaklaşık 3700 güvenlik personeli ile vücut kamerası kullanımına başlamıştır. Berlin'de tren istasyonu çalışanları, sürekli kayıt yapan ve canlı görüntüyü üniformalarına iliştirilen küçük bir monitöre aktaran vücut kameralarıyla donatılmıştır (Conrad, 2017-a). Daha önceki uygulamalarda, polisin görüntü kaydına başlaması için bileğine bağlı bir düğmeye dokunması gerekiyordu. Fakat DB uygulamasında vücut kamerası sürekli aktif haldedir ve görevliler üniformlarının üzerinde açıkça "kamera gözetimi" ibaresini taşırlar. Daha sonra 2017 yılında Deutsche Bahn, bir adım daha ileri giderek İçişleri Bakanlığı ve Federal Polis ile birlikte Berlin'in Südkreuz tren istasyonunda "akıllı video gözetimi" için biyometrik yüz tanıma pilot projesi başlatmak istemiştir. Berlin Südkreuz istasyonunda yasal dayanağı olmadığı halde polis tarafından biyometrik yüz tanıması sistemi bir yıl boyunca test edilmiştir.

Bu pilot proje kapsamında, yapay zekâ ile yüz tanıma sistemine entegre kameralar tren istasyonunda kullanılarak, insanların hareket şekillerini değerlendirebilmek ve şüpheli bagajları tespit edebilmek amaçlanmıştır. Yazılım, yankesicilerin tipik hareketlerini tanıyabilmeli ve güvenlik güçlerini uyarabilmelidir. Akıllı video gözetim sistemi, kişilerin örneğin "Sporda Şiddete Uğrayan Failler" veri setiyle karşılaştırılmasına olanak tanıyan yüz tanıma yazılımıyla donatılmıştır (Conrad, 2017-a). Fakat zayıf aydınlatma gibi teknik veya trene gecikmemek için koşan kişinin davranışlarının yanlış alarmı tetiklemesi endişeleri kamuoyunda tartışılmıştır. Nitekim daha önce 2007 yılında Mainz tren istasyonunda benzer bir pilot proje yürütülmüş ama başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Conrad, 2017-a; Kannenberg, 2017).

Vücut kameraları hem tren istasyonlarında hem de trenlerde ve dolayısıyla kamuya açık alanlarda kullanılmaktadır Deutsche Bahn şirketi Alman devletine ait olan bir özel hukuk şirketidir ve vücut kameralarını kullanırken Federal Veri Koruma Yasası'nın (BDSG) 6b düzenlemesine uyulması gerekir. Bu tesislerin sahibi olarak Deutsche Bahn da genellikle ev kurallarına (Hausrecht) tabidir. Kameralı kontrol önlemleri, bu ev kurallarına dayanarak veya biletin uygun şekilde satın alınması koşuluyla bireysel yolcuyla yapılan sözleşmeye dayalı ilişki yoluyla da oluşturulabilir. Şirketin, vücut kameraları aracılığıyla Deutsche Bahn personeline yönelik saldırıları önleme veya belgeleme konusundaki menfaati, polis memurlarının suçun önlenmesi kapsamındaki (önleyici) tedbirleriyle aynı değildir. Devletin suçun önlenmesi kapsamında alacağı tedbirler, özel güvenlik güçlerinin başvuramayacağı düzenleyici kanunlara dayanmaktadır. Bu çerçevede, DB görevlilerinin vücut kamerası kullanımında bireylerin kişisel haklarına ilişkin meşru menfaati, Deutsche Bahn'ın menfaatinden daha ağır basabilir. Hem fail/mağdur olduğu iddia edilen kişilerin hem de görüntünün kaydedildiği ortamda olayla ilgisi olmayan üçüncü kişilerin verileri kaydedilmektedir. DB uygulamasında kayıtların saklanıp saklanmayacağı da bilinmemektedir. Kayıtların saklanması gerekiyorsa, saklama süreleri BDSG Bölüm 6b Paragraf 5'e uygun olmalıdır; buna göre veriler, amaca ulaşmak için artık gerekli değilse veya etkilenen kişilerin menfaati varsa derhal silinmelidir.

Akıllı video gözetimi, bireysel temel haklara yönelik tehditlerin yoğunluğunu ve kapsamını artırmaktadır. Almanya'da video gözetimi konusunda çeşitli yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte eksiklikler de söz konusudur. Belirtilen bu nedenlerle, kişilerin eş zamanlı mı geriye dönük mü tespit edildiğinden ziyade, akıllı video gözetim uygulamaları arasında ayrım yapmak (kimlik tespiti, izleme, gözaltı ve yakalama için görüntü kaydı gibi), her bir duruma özgü riskleri dikkate alarak usul ve esaslarını düzenlemek gerekecektir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'de suçun önlenmesi amacıyla kullanılan akıllı video gözetimi temel hak ve özgürlükler bağlamında ele alınarak hukuki koşulları ve sınırları gösterilmiştir. Ülkemizde suçla müca-

delede kamera kullanımı, 2000'li yılların başında İstanbul başta olmak üzere pek çok şehirde meydanlar, caddeler, parklar, metrolar ve toplu taşıma araçları gibi kamusal alanların yedi gün yirmi dört saat izlenmesiyle başlamıştır. İlerleyen süreçte MOBESE, Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) adını almış ve Plaka Tanıma Sistemleri (PTS) ile entegre edilmiştir. Böylece kamera üzerinden alınan araç fotoğrafları ve plaka karakterleri tanımlanabilmekte ve plakası okunan araçların plaka bilgileri ve fotoğrafları sorgulanarak alarm üretilebilmektedir. 2019 yılından bu yana da İstanbul'da bir pilot proje kapsamında trafik polisleri vücut kameralarını test etmektedir. 2025 yılından itibaren tüm polislerin vücut kameralarıyla donatılması planlanmaktadır. Yüz ve iris taraması yapabilen vücut kameraları ile dar alanda biyometrik veriler toplanarak merkezi sunuculara aktarılmaktadır. Polis, özellikle büyük etkinliklerde ve toplumsal olaylarda, kalabalığın kontrolü ve gözetimi amacıyla dronları ve insansız hava araçlarını (İHA) da kullanmaktadır. Dolayısıyla trafik güvenliğinin sağlanması ve suçun önlenmesi amacıyla meydanlar, parklar, toplu taşıma araçları gibi kamusal alanların izlenmesi ile başlayan video gözetiminin kapsamı, yüz tanıma teknolojileri, insansız hava araçları, dronlar ve vücut kameraları ile oldukça genişlemiştir. Günümüzde tüm bu araçların sensörleri aracılığıyla çevrelerindeki neredeyse tüm nesnelere ilişkin çok sayıda veri topladığı ve kendi aralarında birbirlerine entegre olduğu yapay zekâ destekli *akıllı video gözetimi* karşımızdadır. Akıllı video gözetimi, geleneksel gözetim sistemlerinin ötesine geçen, gelişmiş teknolojiler ve algoritmalar kullanarak yapılan gözetim türüdür. Akıllı gözetim sistemleri, çeşitli sensörlerden gelen verileri (kameralar, hareket dedektörleri, ses sensörleri vb.) entegre eder ve bu verileri analiz ederek daha kapsamlı bir gözetim sağlar (Wood, 2021, s. 150). Bunu yaparken genellikle yapay zekâ (YZ), makine öğrenimi, büyük veri analitiği ve sensör teknolojileri kullanarak daha etkin ve detaylı bir izlemeyi mümkün kılar.

Her yeni teknoloji iki ucu keskin bir kılıç gibidir. Akıllı video gözetimi güvenlik ve suçla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılırken, aynı zamanda bireylerin temel hak ve özgürlükleri bakımından önemli tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Yapısı itibariyle önleyici ceza hukuku aracı olan kamera sistemleri, polisin belirli bir suç kapsamında bireysel bir adli izin olmaksızın pek çok kişisel veriye erişmesini de sağlar. Kişinin nerede, kiminle ve ne kadar süreyle konuştuğu ne yaptığı ne satın aldığı ne okuduğu ve hatta ne düşündüğü de bu verilere dahildir. Herhangi bir suç faaliyeti ile ilgili olmasa bile kamusal alanlar yedi gün yirmi dört saat izlenir ve kaydedilir. Bu yönüyle akıllı kamera sistemleri, koruma tedbirlerinin özellikleriyle bağdaşmaz. Koruma tedbirlerinde genellikle tedbire maruz kalan somut bir şüpheli veya sanık vardır. Fakat gelişmiş akıllı kamera sistemleri ile -özellikle dronelar gibi uçabilen nesnelerle-çok daha geniş alanlar kameralar tarafından izlenebilir ve yüz tanıma teknolojisi ile bölgedeki tüm insanların kimlik tespiti yapılabilir, veri tabanında eşleşme olduğunda sistem alarm üretebilir ve uyarıyı alan polis olaya müdahale edebilir.

Bir kişinin hareketlerinin ve yaşadıklarının kamuya açık alanda izlenmesi özel hayatın kendisine bir müdahale teşkil etmese de kamusal alandaki bu tür bilgilerin düzenli veya kalıcı olarak kaydı söz konusu olunca özel hayatla ilgili konular ortaya çıkabilir. Yani eğer izleme sistemli bir şekilde yapılıyorsa ve kayıt altına alınıyorsa bireyin özel yaşamına müdahale söz konusudur. Bu nedenle polis tarafından toplanan veriler, söz konusu bilgi müdahaleci veya gizli bir yöntemle toplanmamış olsa bile kişinin özel hayatına dahil bir bilgidir. Kişinin görüntüsünün yanı sıra yüz tanıma sistemi ile yüzünün, vücut kameraları ile de göz ve iris taramasının yapılması biyometrik veri toplandığı anlamına gelir. Bireyin kimliğini belirlemeyi sağlayan parmak izi, iris, DNA gibi biyolojik verileri gibi yüz verisi de biyometrik verilerden biridir. Bu sistem sadece yüz verilerini depolanmaz, aynı zamanda yapay zekâ sayesinde veri tabanında bulunan yüzleri değerlendirerek kimlik bilgileri eşleştirmesi yapılabilir, böylece hakkında yakalama kararı bulunan kişiler ve hatta potansiyel suçlular bile tespit edilebilir. Kişinin kamusal alanda kamelara yansıyan verilerinin toplanması kadar yok edilmemesi de bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale teşkil edebilir. Hakkında herhangi bir suç isnadı bulunmayan veya beraat kararı alan kişilerin kişisel verilerinin silinmemesi masumiyet karinesini ihlal edebilir. Bu nedenle, vücut kamerası

kullanımı da dahil olmak üzere Türkiye'de kameralı gözetim sistemlerinin izleme, kaydetme, saklama ve kullanılma sürecine ilişkin **açık**, **belirli** ve **denetlenebilir** kılan kanuni bir düzenleme yapılması gerekir. Bu çalışmada varılan sonuçlara göre yapılacak kanuni düzenlemede, aşağıdaki hususlara dikkat edilmesinde fayda bulunmaktadır:

(I) Kamusal alanda akıllı video gözetimi, kural olarak "izleme" ile sınırlı olmalıdır. Hem kapalı devre televizyon kameraları hem de vücut kameraları ile kural olarak sürekli kayıt yapılmamalıdır. Fakat suçüstü hali gibi istisnai bazı hallerde "kayıt altına almaya" izin verilebilir. Önleyici kayıt altına alma tedbirinin hangi alanda kullanılacağı, hangi katalog suçlar bakımından kaydın başlatılabileceği, tedbiri uygulayacak yetkili makam, görüntülerin saklama süresi ve yok edilme süreci düzenlemede belirtilmelidir. Ayrıca yapılacak bir kanunun ardından, bu kanuna dayanılarak çıkarılacak yönetmelikte de kameranın duruş ve izleme açılarına bağlı olarak görüntü alanına, gece-gündüz izleme zamanlarına, izlenecek alanıp aydınlatılıp aydınlatılmayacağına, insansız hava aracı, drone veya mobil araçlarla kayıt yapılıp yapılamayacağı hususlarına da yer verilmelidir. Ayrıca bu hususta bir denetleme kurulunun oluşturulması da gerekir. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve üçüncü kişilerin kameralı gözetleme faaliyeti ile ilgili kurallara uyup uymadıkları bu kurul tarafından denetlenmelidir.

(II) Suçun önlenmesi amacıyla kamuya açık her alana kamera sistemi kurulması ölçülü bir müdahale değildir. Kamera sistemi kurulacak bölgedeki suç oranları ve suç türleri dikkate alınmalı, pilot uygulaması yapılarak kameranın bölgedeki suç oranlarını nasıl etkilediği takip edilmelidir. Kameralar "sınırlı alan uygulaması" ilkesine göre kurulmalıdır. Örneğin, bir tren garının veya havalimanının kamera sistemi ile takibi hukuka uygun olabilirken, bir mesire alanın takibi hukuka aykırı olabilir.

(III) Kamera yerleştirilen alanlara "Bu alan kamera sistemi ile izlenmekte, kaydedilmekte ve bu kayıtlar belirli bir süre saklanmaktadır." şeklinde uyarıcı levhalar yerleştirilmelidir. Akıllı kamera sistemlerine ilişkin kanuni düzenleme yapıldığında, önleyici bu tedbir kapsamında işlenen kişisel veriler KVKK m. 28 hükmü uyarınca istisna kapsamında olabilir. Yine de kamera sistemlerinin gizli olarak kullanılması hukuka aykırı olacağı için uyarıcı işaretler konulmalıdır ve yapılacak kanuni düzenlemede kameralı gözetim alanlarına yerleştirilen uyarı tabelaları ile vücut kamerası taşıyan polis memurlarının sırtlarında ve göğüslerinde kameralı gözetim yapıldığına dair uyarı yazısı taşımaları gerekliliği düzenlenmelidir.

(IV) Yüz tanıma teknolojisi akıllı video gözetiminin kritik bir parçasıdır. Görüntülerdeki kişilerin kimlik tespitine imkân veren bu teknolojisi, kitlesel gözetim tehlikesi ve yapay zekâ ön yargısı sebebiyle bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale teşkil edebilir. Bu nedenle Yapay Zekâ Yasası'na göre, CCTV görüntülerinden hedefsiz yüz görüntüleri toplanarak gerçek (eş) zamanlı biyometrik veri tanımlaması yapılması yasaklanmıştır (m. 5/1-e). Ancak *i)* insan kaçırma, insan ticareti veya cinsel sömürü mağdurlarına yönelik hedefli aramalar ile kayıp kişilerin aranması; *ii)* gerçek kişilerin yaşamına veya fiziksel güvenliğine yönelik belirli, önemli ve yakın bir tehdidin veya gerçek ve mevcut ya da gerçek ve öngörülebilir bir terör saldırısı tehdidinin önlenmesi; *iii)* en az dört yıllık azami bir süre için bir hapis cezası veya tutuklama emri ile cezalandırılabilen suçlar için bir ceza soruşturması veya kovuşturması yürütmek veya bir ceza infazı yapmak amacıyla bir suç işlediğinden şüphelenilen bir kişinin yerinin belirlenmesi veya kimliğinin belirlenmesi amaçlarıyla polis kamuya açık alanlarda gerçek zamanlı biyometrik tanımlama sistemi kullanabilir. Gerçek zamanlı biyometrik veri tanımlaması sadece bu amaçlar için, özel olarak hedeflenen kişinin kimliğini doğrulamak amacıyla kullanılabilir. Fakat yalnızca gerçek zamanlı uzaktan biyometrik tanımlama sisteminin çıktısına dayanarak bir kişi üzerinde olumsuz bir hukuki etki yaratan hiçbir karar alınamaz (m. 5/3). Eşleştirme ve tanımlama zamanlarının aynı olmadığı uzaktan biyometrik

veri tanımlaması bu yasağın dışında tutulmuştur. Uzaktan biyometrik tanımlama sistemleri "yüksek riskli" yapay zekâ sistemi olarak kabul edilmiştir (m. 6). Bu tür sistemlerin sadece çok sınırlı ve önceden yetkilendirilmiş birimler tarafından kullanılmasına izin verilmiştir.

(V) Ayrıca Yapay Zekâ Yasasının 70. maddesinde yapay zekâ sistemlerindeki ön yargıdan kaynaklanabilecek ayrımcılığa karşı başkalarının haklarını korumak için, yapay zekâ sağlayıcılarının belirli nitelikleri haiz kişisel verileri de işleyebilmesinin önünün açılması gerekliliği ifade edilmiştir. Dolayısıyla yüz tanıma teknolojisinin eğitildiği veri setinin, sistemin tasarlandığı amaç açısından yeterli temsil kabiliyetine sahip nitelikte ve mümkün olan en iyi ölçüde hatasız ve eksiksiz olması gerekir.

(VI) Kamera görüntülerinin veri aktardığı kontrol merkezlerinin denetimi kanunda düzenlenmelidir. Ana komuta merkezi ve veri kontrol merkezleri görüntülü olarak kayıt altına alınmalı, kayıtlara kimlerin ulaşabileceği ve tüm elektronik işlemlerin log kayıtları tutulmalıdır. Bu konuda yetkili personelin yetki ve sorumlulukları düzenlenmelidir.

(VII) Sadece kamu kurumlarının değil özel kişiler tarafından bireysel kullanım için kamusal alana kamera yerleştirebilme koşulları da kanunda açıkça düzenlenmelidir. Bu hususta Alman Federal Veri Koruma Kanunu § 6b hükmü yol gösterici olabilir. Düzenlemede kamuya açık alanlarda bireysel kamera kullanımına ancak doğrudan korunan bir hukuki menfaati bulunuyorsa izin verilebilir. Kamunun kullanımına açık alanlarla sınırlı bir şekilde güvenlik gerekçesiyle kamera sistemi kurulabilir. Fakat kamuya açık bu alan özel mülkiyete ait ortak kullanım alanı ise (örneğin, bir sitenin otoparkı) ilgili kişilerin (örneğin, tüm komşuların) rızaları alınmalıdır. Dolayısıyla bir apartman girişine güvenlik gerekçesiyle kurulan kamera sisteminin tüm sokağı izleyecek şekilde yerleştirilmesi hukuka aykırıdır.

Son olarak, teknik gelişmelerin hızı ve Türkiye'nin jeopolitik konumu da dikkate alındığında akıllı video gözetiminin suçla mücadelede etkili bir yöntem olabilir. Fakat güvenlik pahasına özgürlüklerin kısıtlanması da kabul edilemez. Bu nedenle, kamusal alanda akıllı video gözetimi ve yapay zekâ sistemlerinin kullanımı için gereken hukuki düzenlemelerin yapılması atılması gereken ilk adımdır.

Yazar Bilgileri Buket Abanoz Öztürk
[1] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye
0000-0002-1886-2595 baozturk@ticaret.edu.tr

Kaynakça | References

Abanoz, B. (2018). *Kamusal Alanda Kameralı Gözetlemenin Suçun Önlenmesindeki Etkisi ve Elde Edilen Delillerin Hukuka uygunluğu Sorunu*, On İki Levha Yayıncılık.

Aktan, S. (2020). Dünyada en fazla güvenlik kamerasına sahip şehirler: İstanbul ilk 50'de, *Euronews*, Erişim: https://tr.euronews.com/2020/07/25/dunyada-en-fazla-guvenlik-kameras-na-sahip-sehirler-istanbul-ilk-50-de, 24.06.2024.

Bilgiç, E. T. (2023). Halka Açık Alanlarda Video Gözetim Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması: Fransa Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 414-457.

Bunn N., Cunningham, B. (2015). Which Data Should Police Body Cams Collect?. *The Atlantic*. https://www.theatlantic.com/politics/archive/2015/10/which-data-should-police- body-cams-collect/433197/. (Erişim: 30.06.2024).

Conrad C. S. (2016). Deutsche Bahn testet Body-cams. *Datenshutz Notizen*. https://www.datenschutz-notizen.de/deutsche-bahn-testet-body-cams-4415298/, (Erişim: 24.06.2024).

Conrad, C. S. (2017-a). Videoüberwachung 2.0- Neue Technik, Neue Probleme?. *Datenschutz Notizen.* https://www.heise.de/news/Deutsche-Bahn-will-intelligente-Videoueberwachung-testen-3631191.html, (Erişim: 24.06.2024).

Condrad, C. S. (2017-b). Rechtswidriger Bodycam-Einsatz der Polizei in Niedersachsen?, *Datenshutz Notizen*, https://www.datenschutz-notizen.de/rechtswidriger-bodycam-einsatz-der-polizei-in-niedersachsen-4217272/, (Erişim: 24.06.2024).

Çoban, E. (2005). Ülkemizin Modern Bilgi ve Güvenlik Konsepti MOBESE, *Çağın Polisi Dergisi*, 4(47, 36-38.

Çolak, H., Taşkın, M. (2007). *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. Ankara. Seçkin Yayınevi.

Elmas, Ç. (2018). *Yapay Zekâ Uygulamaları. Yapay Sinir Ağı, Makine Öğrenmesi-Derin Öğrenme, Derin Ağlar-Bulanık, Mantık, Sinirsel Bulanık Mantık- Genetik Algoritma*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Erdoğan, I., (2021). *Yapay Zekâ Teknolojilerinin Ceza Muhakemesinde Kişisel Veri Toplanmasına Etkileri*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Eren, A. (2005). Özgürlükler Mekânı Olarak Kamusal Alan. *AÜEHFD*. IX (3-4), 95-124.

Grünwald, C. (2015). Vorsicht-die Polizei filmt mit. *Datenschutz Notizen*. https://www.datenschutz-notizen.de/vorsicht-die-polizei-filmt-mit-0910385/, (Erişim: 30.06.2024).

İçer, Z., Dönmez, E. (2020). Yüz Tanıma Teknolojilerinin Önleyici Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Süreçlerindeki Kullanımı ve Sınırları. *Ceza Hukuku Dergisi*, 15(43), 321-461.

Kannenberg, A. (2017). Deutsche Bahn will intelligente Videoüberwachung testen. *Heise Online*. https://www.heise.de/news/Deutsche-Bahn-will-intelligente-Videoueberwachung-testen-3631191.html, (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Karakehya, H. (2009). Gözetim ve Suçla Mücadele: Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 58(2), 319-358.

Karper, I. (2016). Datenschutz-Grundverordnung-Videoüberwachung. *Datenschutz Notizen*. https://www.datenschutz-notizen.de/datenschutz-grundverordnung-videoueberwachung-0014293/, (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

Kaya, C. (2011). Avrupa Birliği Veri Koruma Direktifi Ekseninde Hassas (Kişisel) Veriler ve İşlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. Prof. Dr. İlhan Özay'a Armağan. 69 (1-2), 317-334.

Keçelioğlu, Elvan. (2015). Risk Toplumunda Ceza Hukukunun Değişen Yüzü. *AÜHF Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan*. Vol. 1. 627-638.

Kempe, L. (2024). Navigating the AI Employment Bias Maze: Legal Compliance Guidelines and Strategies. *American Bar Association*, https://www.americanbar.org/groups/business_law/resources/business-law-today/2024-april/navigating-ai-employment-bias-maze/, (Erişim Tarihi: 17.08.2024).

Kesim, S., (2007). *Gözetim Toplumu ve Toplumsal Meşruiyet*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kızılırmak, B. (2019). Kişisel Verilerin İşlenmesinde Adli ve Önleyici Amaçla Öngörülen İstisnaların Ulusal ve Uluslararası Hukuka Göre Değerlendirilmesi. *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7(2). 225-261.

Kilkelly, U. (2001). *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*. İnsan Hakları El Kitapları. No. 1. Almanya.

Koca, M., Üzülmez, İ. (2023). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Konukapay, C. (2023). Kişisel Verilerin Korunmasının Sınırları: İstisna Kapsamında Yer Alan Faaliyetler. *Kişisel Verilerin Korunması Çalışma Kitabı*. Ed. Gizem Gültekin Varkonyi, Kübra İslamoğlu Bayer. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Lobo, S. (2017). In fünf Jahren ist Ihe Gesicht Ihr Personalausweis. *Spiegel Netzwelt*, https://www.spiegel.de/netzwelt/web/kameraueberwachung-wird-zur-verhaltenskontrolle-a-1135744.html, (Erişim, 03.09.2024)

Mahmutoğlu, F. S. (2005). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Hukuka Uygunluk Nedenleri. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2 (5). 42-60.

Murakami Wood, D., Steeves, V. (2021). Smart Surveillance. *Surveillance & Society*. 19 (2). 150-153.

Özbek, V. Ö., Doğan, K., Bacaksız, P. (2023). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.16. Baskı.

Özkan, H. (2016). MOBESE izleme ve Kayıtlarının Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *CHD*. 30. 63-103.

Öztürk, B., Tezcan, D., Erdem, M., Sırma, Ö., Kırıt, Y., Özaydın, Ö., Alan, E., Erden, E. (2014). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara.

Salzmann M., Schindler, S. (2018). Polizeiliche Gesichtserkennung in Strafverfahren in Deutschland. *ZD-Aktuell*. Heft 18. 06344.

Stahie, S. (2020). AI-controlled Camera Follows Bald Referes's Head Instead of the Ball. *Bitdefender*. https://www.bitdefender.com/blog/hotforsecurity/ai-controlled-camera-follows-bald-referees-head-instead-ball/, (Erişim, 03.09.2024).

Temel, A. (2009). *Suçun Önlenmesinde MOBESE Uygulaması*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Torun, T., (2020). Jurgen Habermas'ın Kamusal Alan Kavrayışı: Rasyonel Politik İrade Oluşumu, *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19 (1).

Töngür, A., İşbir, K., Öztürk, M., Alkan, Ö., Bilgin, H., Beşgül, B., Ayhan, Z. (2022). *Önleyici Polislik Tedbirleri*, Polis Akademisi Yayınları: 176, Rapor No: 79.

Şahin, M. E. (2012). *Ceza Hukukunda Rıza*. İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Üzeltürk, S. (2004). *1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı,* İstanbul, Beta Basım.

Wörner, L. (2024). "AI and Prevention of Crime, The German Perspective", The experimental French legal system fort he 2024 Paris Olympic and Paralympic Games, Article 10 of Law no. 2023-380 of 19 May 2023 on the 2024 Olympic and Paralympic Games, Konuşma Metni, s. 1-5, s. 2.

Yıldırım, E., (2013). *CCTV: Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara, Arkadaş Basım.

Zafer, H. (2010). *Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Ceza Hukukuyla Korunması (TCK 132-134),* İstanbul, Beta Yayıncılık.

Bölüm 14
Chapter 14

Metropol Güvenliğinde Yapay Zeka Destekli Polislik Uygulamaları

Artificial Intelligence Assisted Policing Applications in Metropolitan Security

İhsan Erdoğan [1]

[1] Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

Öz

Yapay Zeka (YZ), modern hukuk uygulamalarında, metropol güvenliğinin çok yönlü zorluklarını ele alan dönüştürücü bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Makine öğrenimi ve derin öğrenme modelleriyle güçlendirilen YZ sistemleri, geniş veri setlerini analiz ederek suç faaliyetlerini tahmin eder, kaynak tahsisini optimize eder ve suç önleme çalışmalarını geliştirir. Öngörüsel polislik, yüksek riskli bölgeleri belirlemek için veri analitiğini kullanır ve proaktif kaynak dağıtımıyla müdahale sürelerini en aza indirir. YZ, yüz tanıma, anomali tespiti ve gerçek zamanlı video analizi gibi araçlarla gelişmiş gözetim sistemlerini destekleyerek durumsal farkındalığı ve soruşturma verimliliğini artırır. Plaka Tanıma Sistemleri (LPR) ve drone gözetimi gibi entegre sistemler, veri elde etme ve suç yeniden yapılandırma süreçlerini güçlendirir. Ek olarak, YZ algoritmaları, çevrimiçi kalıpları analiz ederek, anormallikleri tespit ederek ve dezenformasyonu etkisiz hale getirerek siber suçlarla mücadele eder. YZ, idari süreçleri kolaylaştırarak ve veri odaklı karar alma süreçlerini mümkün kılarak hukuk uygulamalarını optimize eder. Öngörüsel modeller, suç trendlerini tahmin ederken, YZ destekli araçlar personel değerlendirmesini ve etik standartlara uyumu geliştirir. Uygulamalar, organize suç, terörle mücadele ve acil durum yönetimi gibi alanlara kadar uzanarak uygulanabilir içgörüler sağlar ve krizlere müdahaleyi iyileştirir. Potansiyeline rağmen, YZ, mahremiyet, önyargı ve hesap verebilirlik konularında etik kaygılar uyandırmaktadır; bu nedenle güçlü düzenleyici çerçevelere ihtiyaç duyulmaktadır. Teknolojik ilerlemeleri etik ilkelerle dengeleyerek, YZ modern polislikte devrim yaratabilir ve daha akıllı, daha adil ve daha etkili güvenlik stratejileri sağlayabilir. Bu çalışma, YZ'nin dönüştürücü rolünün altını çizerken, sorumlu bir şekilde uygulanmasını savunmaktadır.

Abstract

Artificial Intelligence (AI) has emerged as a transformative force in modern law enforcement, addressing the multifaceted challenges of metropolitan security. AI systems, powered by machine learning and deep learning models, analyze vast datasets to predict criminal activities, optimize resource allocation, and enhance crime prevention. Predictive policing uses data analytics to identify high-risk areas, enabling proactive resource deployment and minimizing response times. AI supports advanced surveillance through tools like facial recognition, anomaly detection, and real-time video analysis, improving situational awareness and investigative efficiency. Integrated systems, including License Plate Recognition (LPR) and drone surveillance, enhance data retrieval and crime reconstruction. Additionally, AI algorithms combat cybercrime by analyzing online patterns, detecting anomalies, and neutralizing misinformation. AI optimizes law enforcement operations by streamlining administrative processes and enabling data-driven decision-making. Predictive models forecast crime trends, while AI-driven tools enhance personnel evaluation and compliance with ethical standards. Applications extend to organized crime, counterterrorism, and emergency management, providing actionable insights and improving crisis response. Despite its potential, AI raises ethical concerns regarding privacy, bias, and accountability, necessitating robust regulatory frameworks. By balancing technological advancements with ethical principles, AI can revolutionize modern policing, ensuring smarter, fairer, and more effective security strategies. This study underscores AI's transformative role while advocating for responsible implementation.

Erdoğan, İ. (2025). Artificial intelligence assisted policing applications in metropolitan security. in Esen, A., Yayla, M., Ayhan, U., Arslan, A. C. & Erbaş, B. (Eds.), *Metropol ve Güvenlik: İnsan Hakları ve Sivil Toplum Perspektifi* (p. 176-185). İstanbul University Press. https://doi.org/10.26650/B/SSc6SSc14SSc24.2025.007.14

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Erdoğan, İ.

İhsan Erdoğan ihsanerdogan@gmail.com

Anahtar Kelimeler Yapay Zeka · Önleyici Polislik · Gözetim Sistemleri · Siber Güvenlik · Yüz Tanıma · Suç Önleme · Etik YZ · Veri Analizi

Keywords Artificial Intelligence · Predictive Policing · Surveillance Systems · Cybersecurity · Facial Recognition · Crime Prevention · Ethical AI · Data Analytics

Extended Summary

Artificial Intelligence (AI) has emerged as a transformative force in modern law enforcement, offering innovative solutions for addressing the multifaceted challenges of metropolitan security. This study researches into the capabilities, practices, and implications of AI-supported policing systems, emphasizing their pivotal role in crime prevention, investigation, and resource optimization. As urban populations continue to grow, the complexity of ensuring public safety requires smarter, data-driven approaches, and AI stands at the forefront of this evolution.

AI technologies operate on advanced algorithms capable of learning, adapting, and making predictions based on structured and unstructured data. Through machine learning and deep learning models, AI systems can analyze vast datasets, uncover patterns, and predict criminal activities with remarkable accuracy. Predictive policing, one of AI's standout practices, relies on data analytics to create crime density maps and identify high-risk areas, allowing law enforcement agencies to deploy resources effectively. This proactive approach minimizes response times and optimizes crime prevention strategies.

Moreover, AI facilitates comprehensive surveillance and monitoring systems through the integration of image and audio processing technologies. Tools such as facial recognition, object detection, and anomaly identification enable rapid suspect profiling and behavior monitoring. For example, AI-enhanced video surveillance systems can identify and track suspects in real-time, analyze crowd behavior, and detect unusual activities. These capabilities bolster situational awareness and improve the effectiveness of investigations.

Examples highlighted in the document include the use of AI-supported facial recognition systems to identify suspects based on biometric features. These systems analyze facial metrics, such as the distance between eyes and nose width, to generate unique facial signatures. AI then cross-references these signatures with extensive databases, enabling law enforcement to locate suspects efficiently. Similarly, AI-based image processing tools filter through hours of surveillance footage to pinpoint relevant details, drastically reducing investigation times.

A critical component of AI's success in policing lies in its ability to process and integrate data from diverse sources. License Plate Recognition Systems (LPR), Closed-Circuit Television (CCTV) networks, and drone surveillance work in tandem with AI algorithms to track movements, detect suspicious activities, and reconstruct crime timelines. These technologies enable rapid data retrieval and analysis, allowing law enforcement to make informed decisions swiftly.

In addition to crime prevention and investigation, AI applications optimize operational efficiency and resource management within law enforcement agencies. Automated systems streamline administrative processes, reduce manual workloads, and enhance decision-making capabilities. AI-driven personnel evaluation tools analyze performance metrics, interactions, and language usage during operations, providing feedback for training programs. This fosters professionalism and ensures compliance with ethical standards.

Furthermore, AI empowers predictive models to evaluate crime trends based on historical data. These models assess variables such as time, location, weather conditions, and offender profiles to forecast potential incidents. Such insights enable law enforcement to preemptively address vulnerabilities and implement targeted interventions.

The document highlights the role of AI in strengthening cybercrime mitigation efforts. As cyber threats become more sophisticated, AI algorithms analyze patterns in online activities, detect anomalies, and predict potential threats. Cyber patrolling, supported by AI, monitor social media and web content to identify risks, while Natural Language Processing (NLP) technologies analyze text and speech for clues related to criminal intent. AI also aids in identifying and neutralizing bot-generated misinformation, ensuring the reliability of online intelligence gathering.

The integration of AI into law enforcement operations extends to combating organized crime, human trafficking, and drug-related offenses. AI tools analyze communication patterns, financial transactions, and social networks to

uncover hidden connections and identify key suspects. In counter-terrorism efforts, AI algorithms detect potential threats by analyzing keywords, symbols, and imagery in online content, assisting authorities in preventing attacks.

Cybersecurity applications further exemplify AI's utility. AI systems monitor online platforms for illicit activities, including financial fraud, identity theft, and illegal transactions. Deep learning models identify suspicious behavior and alert authorities, minimizing damage and enabling rapid intervention. NLP tools also assess public sentiment and detect misinformation campaigns, providing insights into societal trends and emerging threats.

This study also underscores the role of AI in managing emergencies and crisis situations. AI-powered systems facilitate swift data analysis and coordination during disasters, enabling law enforcement to allocate resources effectively and respond to emergencies in real time. Additionally, AI applications support the identification of threats such as unattended objects, suspicious packages, and abnormal crowd behaviors, enhancing situational preparedness.

Despite its vast potential, the implementation of AI in policing raises ethical and legal considerations. Concerns about privacy invasion, algorithmic bias, and data security necessitate robust regulatory frameworks to safeguard citizens' rights. Transparent policies and accountability mechanisms must be established to mitigate risks associated with AI deployment. The paper emphasizes the importance of balancing technological advancements with ethical principles to ensure fair and responsible policing.

Finally, the paper highlights AI's contributions to resource optimization and cost-efficiency. Automated data processing reduces manpower requirements, while AI-supported analytics streamline resource allocation. For example, AI systems analyze traffic patterns and optimize patrol routes, ensuring maximum coverage with minimal resources.

In conclusion, AI-supported policing applications represent a paradigm shift in metropolitan security. By leveraging AI's predictive, analytical, and monitoring capabilities, law enforcement agencies can enhance crime prevention, investigation, and response strategies. However, the ethical challenges associated with AI necessitate continuous evaluation and the development of safeguards to promote transparency and fairness. This study provides valuable insights into the transformative potential of AI in policing, advocating for its responsible and effective implementation to address contemporary security challenges.

1. GİRİŞ

Yapay Zekâ Nedir?

Yapay zekâ genel olarak literatürde insan beyninin çalışma prensipleri ve bilişsel süreçleri analiz edilerek geliştirilen yazılımlar üzerinden insan gibi düşünen ve karar veren sistemler oluşturan bir bilgisayar teknolojisi olarak tanımlanmaktadır (Sheikh vd., 2023).

Algılama, akıl yürütme, öğrenme, çevre ile etkileşim, problem çözme ve yaratıcılık gibi insan zihni ile ilişkili bilişsel işlevleri yerine getirebilen akıllı makinalar üretme ve geliştirme bilimi olarak da tanımı geliştirebiliriz.

Yapay zekâ ne her dileğimizi yerine getirebilecek sihirli bir lamba; ne gaipten bize haber verebilecek sihirli bir küre; ne de dokundurduğumuz her şeyi istediğimiz formata dönüştürebilecek sihirli bir değnektir.

En basit tabiriyle yapay zekâ, insan zekasının bilgisayarlar üzerindeki simülasyonudur. Simülasyon kelimesi Latince kökenlidir ve “taklit, benzer” anlamına gelmektedir. Teorik ya da fiziksel gerçek bir sistemin, bilgisayar ortamında modellenmesi, ardından bu modele göre sistemin dinamiklerini anlamlandırarak izlenecek yolların belirlenmesi ve bir sonuca ulaşılması mantığına dayanmaktadır.

Bu minvalde yapay zekâ, bilgisayarları insanlar gibi öğrenmeye, öğrendiklerinden bir sonuç çıkarmaya ve karar vermeye programlayan teknolojik bir süreçtir. Öğrenme modelleri ve algoritmalar üzerinden insan zekâsı gerektiren iş ve işlemleri bilgisayarlara yaptırarak, kaynakların en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını amaçlar.

2. YAPAY ZEKÂ NASIL ÇALIŞIR

Yapay zekanın ana yakıtı, yaşam kaynağı veridir. Yapılandırılmış veya yapılandırılmamış her türlü veri, yazılımlarla geliştirilen algoritmalar ve tekrarlanan işlemlerle analiz edilerek, istemlere uygun metin tabanlı, görsel veya işitsel sonuçlar üretilmeye çalışılır. Bu süreçte, işleme sokulan verilere ait desen veya özellikler yapay zekanın öğrenme sürecine katkıda bulunur. Farklı işlevlere sahip yapay zekalar farklı yöntem ve teknolojiler kullanır. Veri kaynağı ne kadar büyük ve çeşitli olursa üretilecek sonuçların ve yapılacak değerlendirmelerin isabet oranı da o derece artar (Haroon, vd.,2023).

Ancak yapay zekâ modellerinin performansı ve beklentilere cevap verme yetkinliği belirtilen istemlere bağlıdır. Örneğin metin tabanlı bir yapay zekaya resim çizdiremezsiniz. Görsel tabanlı bir yapay zekaya da istediğiniz bir resmi çizdirmek için birçok detayı istemleriniz arasına eklemeniz gerekir. Bizim bu tür modellere girdi olarak vereceğimiz herşey prompt (istem) olarak isimlendirilir. İstem, yapay zekâ modeline verilen emir veya yönlendirmedir. İstem ne kadar detaylı olursa, yapay zekâ modelinin ürettiği çıktı da beklentinizi karşılamaya o kadar yakın olur. İsteminizi oluştururken, modelin ne yapabileceğini ve ne yapamayacağını bilmemiz gerekir. İstem, bir modelin nasıl çalışacağını veya nasıl yanıt vereceğini belirleyen bir başlatıcı girdidir aslında. Doğru ve etkili bir istem yazdığınızda, modelin istediğiniz sonuçları üretmesine daha fazla yardımcı oluruz. Bu nedenle istemlerin tasarımı ve kullanımı, yapay zekâ tabanlı uygulamalarda önemli bir konu haline gelmiş ve günümüzde "Prompt Engineering-İstem Mühendisliği" dediğimiz yeni bir tekniğin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Haroon vd.,2023).

İstem mühendisliği, modelden istenen yanıtları almak için bir yapay zekâ modelinin girdi talimatlarını veya istemlerini detaylı bir şekilde hazırlama ve tasarlama sürecidir. Modelin daha doğru, anlamlı ve spesifik çıktılar üretmesine yardımcı olacak şekilde istemlerin formüle edilmesini içerir (Haroon vd.,2023).

3. YAPAY ZEKANIN İMKAN VE KABİLİYETLERİ NELERDİR?

Öğrenme ve Adaptasyon

Yapay zekâ algoritmaları, veri analizi ve deneyim yoluyla öğrenme yeteneğine sahiptir. Denetimli (Sınıflandırma veya Regresyon Analizi), Denetimsiz (Boyut Azaltma veya Etiketleme) ve Pekiştirmeli Öğrenme teknikleriyle, büyük veri kümeleri analiz edilerek modeller oluşturulur ve bunlar arasında ilişkiler ölçülüp anlamlandırılarak sonuçlar çıkarılabilir (Sheikh vd., 2023).

Tahmin Yeteneği

Yapay zekâ, verileri analiz ederek mevcut olay ve olgulardan muhtemel olayları tahmin etme, risk ve tehdit analizi yapabilme kabiliyetine sahiptir. Veriler toplanır, temizlenir, desenler oluşturulur ve tahminler yapılır. Talep tahmini, fiyat tahmini, hava durumu tahmini, suç mahalleri ve suçlu profilleme gibi birçok alanda kullanılmaktadır.

Otomasyon

Yapay zekâ, tekrarlayıcı görevleri sürekli yapılabilir hale getirerek insan müdahalesini en aza indirebilir. Otomatik sürüş, üretim hatları yönetimi, müşteri hizmetleri, suç unsuru içeren objelerin ve şahısların tespiti, ekiplerin olay yerine sevki ve komuta merkezleri gibi birçok alanda yararlanılabilir.

Doğal Dil İşleme (NLP)

Makinelere okuma, yazma ve dillerden anlam çıkarma yeteneği veren yapay zekâ dalını ifade eder. Bilgisayarlar farklı diller arasında eş zamanlı tercüme yapabilir, anlayabilir, konuşabilir ve yorumlayabilir. Dokümanlardan, resimlerden ve PDF belgelerden metin çıkarma, metinleri sınıflandırma, istemlere uygun olarak özetleme, yeni metinler üretme gibi fonksiyonları yerine getirebilir (Europol, 2023).

Doğal dil işleme, metin tabanlı veya sesli verileri sorgulama, anlama ve cevap verme özelliğine sahiptir. Dijital sanal asistanların (Siri, Cortana veya Alexa gibi) ardındaki temel teknoloji NLP'dir. Bu sanal asistanlara sorular sorduğumuzda, asistanların hem kullanıcının talebini anlayıp hem de doğal bir dille yanıt vermesini sağlayan NLP'dir. NLP destekli araçlar sayesinde otomatik metin veya konuşma çevirisi, belge özetleme, duygu analizi ve dil bilgisi veya yazım denetimi gibi birçok işlem makinalar tarafından yapılabilmektedir (Europol, 2023).

Görüntü ve Ses İşleme

Yapay zekâ, görüntü ve ses verilerini analiz edebilir ve anlamlandırabilir. Görüntü işleme modellerini eğitmek için görüntüler sisteme yüklenir ve neyin ne olduğu etiketlenir. Modeller bu görüntüleri kullanarak kendilerini test eder ve yeni görüntüler ekledikçe geri bildirim döngüsü aracılığıyla duyarlık düzeyini artırarak daha isabetli tahminler yapar. Nesne tanıma, yüz tanıma, ses tanıma ve duygu analizi gibi birçok alanda kullanılabilir (Grother vd., 2024).

.

=5. KAMU GÜVENİĞİNİN SAĞLANMASINDA YAPAY ZEKÂ KULLANIM ALANLARI

Yapay zekanın imkân ve kabiliyetleri, metropollerde kamu güvenliğinin sağlanması, emniyet ve asayişin temini noktasında kolluk kuvvetlerine birçok alanda katkı ve kolaylıklar sağlamaktadır. Günümüzde özellikle suçun önlemesi, işlenmiş olan suçun faillerinin belirlenmesi, yakalanması, suçların soruşturulması ve delillendirilmesi süreçlerinde yapay zekâ destekli uygulamalar kolluk kuvvetlerinin en çok başvurdukları ve güvendikleri enstrümanlar haline gelmiştir.

Ayrıca yapay zekâ olayların değerlendirmesi ve analiz edilmesi, suç yoğunluk haritalarının çizilmesi ve potansiyel suç mahallerinin belirlenmesi, suçlu profillerinin çıkarılması ve kaynakların etkin ve verimli kullanımı alanlarında polis departmanlarını güçlendiren bir dizi araç ve yetenek sunmaktadır.

Önleyici Polislik Alanında Yapay Zeka

Suçla etkin bir şekilde mücadele edebilmek adına emniyet birimleri veriye dayalı analizler ve algoritmalar kullanmaktadır. Bölgesel ve bireysel olarak yapılan analizlerin sonuçlarına göre yoğunluk haritaları oluşturulmakta, sıklıkla suç işlenen bölgeler belirlenmekte ve suçlu profilleri çıkarılmaktadır.

Bu şekilde güvenlik birimleri odak noktalarını belirlemekte ve suç önleme veya mücadele stratejilerini optimize etmektedirler.

Eş zamanlı veri analizi ve arşiv bilgilerinin eşleştirilmesi neticesinde

- Olaylara etkin ve verimli müdahale edilebilmekte,
- Anında ve en hızlı şekilde olay yerine intikal sağlanabilmekte,
- Olayın niteliği ve müdahale gücü arasındaki muhtemel tutarsızlıklar giderilebilmektedir.

Suç işlenmesi muhtemel yerler belirlenirken olay veya suç türleri, en sık suç işlenen yerler, en yoğun suç İşlenen zaman aralıkları ve hatta hava koşulları değerlendirilmektedir.

Suç işlemesi muhtemel şahıslar tespit edilirken ise suç geçmişi, yakalanma, tutuklanma veya mahkûmiyet durumu, bunların tekrarlama sıklığı, aile içi şiddette maruz kalma, suça sürüklenen çocukluk, okul disiplin durumu, devamsızlık gibi veriler değerlendirme kapsamına alınmaktadır.

Zamanla gelişen veri depolama kapasitesi, çeşitlenen veri tipleri ve gelişmiş yapay zekâ destekli analizler, polisin suçun nerede ve ne zaman işlenebileceğini tahmin etmesine yardımcı olacak imkanlar sunmuştur.

Bu analizler doğrultusunda polis teşkilatları personel, araç gereç ve ekipmanlarını daha verimli sevk ve idare etme olanağına kavuşmuştur. Suç modelleri analiz edilerek toplumdaki suç eğilimleri tahmin edebilir.

Suç Araştırmaları ve Soruşturmalarında Yapay Zeka Desteği

Yapay zekâ, güvenlik kameraları aracılığıyla toplanan görüntüleri analiz etmek için kullanılır. Yüz tanıma, nesne algılama ve davranış analizi, kolluk kuvvetlerinin suçluları belirlemesine ve sosyal olayları takibine yardımcı olur (Kristine ve Rachel, 2024).

Yapay zekâ destekli görüntü işleme sistemleri sayesinde, şüphelilerin kimlikleri ve yerleri tespit edilebilmekte, suçlu profilleri oluşturulabilmekte, deliller daha hızlı bir şekilde tespit ve analiz edilebilmektedir.

Güvenlik birimleri yapay zekayı kullanarak soruşturma süreçlerini hızlandırmakta ve daha etkili bir şekilde soruşturmalar yürütebilmektedir.

Polislik literatüründe her yüzün bir hikayesi, her hikâyenin bir ip ucu vardır. Bu ip uçlarını kullanarak gerçeklerin perdesini aralayabilir ve olayları aydınlatabilirsiniz. Bu düsturdan hareketle özellikle yüz tanıma sistemleri kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasında son derece etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Yüz tanıma sistemleri; parmak izi, iris, parmak damar deseni gibi biyometrik bir teknolojidir (Kristine ve Rachel, 2024).

Günümüz teknolojisinde yüz hatlarının belirli ölçümlerine göre bir kişinin kimliği tespit edilebilmektedir. Yapay zekâ ile geliştirilmiş görüntü sistemleri, tek başına veya kalabalık bir grubun içerisinde kişilerin yüzlerini yakalar veya kaydedilmiş bir video veya fotoğraf karesindeki yüzleri belirler. Yazılımlarla geliştirilmiş yapay zekâ marifetiyle yüzdeki uzuvların belirli noktaları (Düğüm Noktaları-Nodal Points) ve yüzdeki hatlar ölçülür (Kristine ve Rachel, 2024). Tespit için gözler arasındaki mesafe, burun genişliği, göz yuvalarının derinliği, alından çeneye olan mesafe gibi 80'e yakın farklı ölçüm yapılmaktadır. Her program farklı Düğüm Noktaları kullanır. Ölçümler, bir algoritma aracılığıyla kişilerin benzersiz "yüz imzasına" dönüştürülür. Yüz imzaları saniyeler içerisinde kimlik bilgileriyle birlikte veri tabanlarına kaydedilir. Kaydedilen veriler arşivdeki bilgilerle mukayese edilerek kimlik tespiti yapılabilir ve güvenlik birimleri tarafından yürütülen soruşturmalarda konum, adres, iletişim, ilişki irtibat tespiti ve takibi amacıyla kullanılabilir (Europol, 2023).

Yapay zekâ destekli analiz programlarıyla kamerada kaydedilen rutin olaylar makinalara öğretilebilir. Bu tür video ve fotoğraf analiz sistemleri sayesinde görüntü sistemlerinden alınan verileri analiz edilir, veri tabanında bulunan diğer verilerle mukayese edilerek rutin olaylar belirlenebilir. Lokasyona ve zamana bağlı olağan hareketlilik ve insan davranış biçimleri, kavşak veya toplanma alanlarının rutin yoğunluğu, trafiğin akış yönü, legal park alanları, çöp dökme alanları veya havalimanlarında yolcuların giriş/çıkış yönleri gibi birçok konuda rutin dışında gelişen durumda makinaların uyarı vermesi ve olayları kayıt altına alması sağlanabilir. Güvenlik birimlerince kullanılan bu sistemler sayesinde kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması açısından gerekli önlemlerin alınması veya idari/adli işlemlerin uygulanması daha hızlı ve etkili bir şekilde sağlanabilmektedir. Ayrıca yapay zekâ destekli uygulamalar

emniyet birimlerinde önemli bir kaynak tasarrufu ve ekipman/personel optimizasyonuna katkıda bulunulmaktadır (Rigano, 2019).

Kolluk güçleri tarafından görüntü analizleri eşkal belirleme, kimlik tespiti, araç-plaka tanıma, takip-tarassut, olay-durum-suç tespiti, kayıp-sahipsiz- şüpheli eşya tespiti, kayıp çocukların bulunması ve sosyal medyada suç unsuru içeren, silah, uyuşturucu, örgütsel sembol-doküman ihtiva eden paylaşımların tespiti ve takibi amacıyla etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Görüntü işleme sistemleri üzerinden kayıt altına alınan görüntülerden;

• Yüzbinlerce araç içerisinden aranılan marka, model, renk ve tipte araçların tespiti ve takibi,

• Boy, kilo, ten ve saç rengi, cinsiyet, kıyafet üzerinden şahıs tespiti ve takibi,

• Yüz tanıma sistemleri ve veri tabanı mukayesesi üzerinden teşhis ve kimlik tespiti,

• Araçların veya şahısların geriye dönük olarak bulunduğu lokasyonlar, zaman aralıkları ve irtibat kurduğu şahısların tespiti yapılabilmektedir.

Örnekleme yapmak gerekirse, bombalı bir eylemde kullanılacağı ihbar edilen ve bir hafta önce A şehrinden B şehrine gittiği bildirilen kırmızı renkli bir kamyonetin plakası, kullanıcısının kimliği, hangi güzergahlardan geçtiği, hareket ve varış noktası, bu süreçte kimlerle temas ettiği gibi soruşturma açısından son derece elzem bilgilerin tespiti ne şekilde ve ne kadar zamanda yapılabilir?

Yoğun güzergahlarda her gün yüzbinlerce aracın geçtiği düşünüldüğünde, sadece rengi ve tipi bilinen bir aracın soruşturma açısından ihtiyaç duyulacak somut bilgilerinin tespiti, klasik görüntü izleme yöntemleriyle saatler, belki de günler alacaktır. Video kayıtlarının çıplak gözle saatlerce izlenmesi, kırmızı renkli kamyonetlerin ayıklanması, videoda görüldükleri gün, saat, dakika ve saniye bilgilerinin not edilmesi, geçtiği güzergahların harita üzerinde işaretlenmesi, plakalarının tespiti, yolda plaka değişikliğine uğrayıp uğramadığı, güzergâh üzerinde temas ettiği kişi ve adreslerin belirlenmesi gibi işlemler manuel olarak yapıldığında hem çok sayıda personele ihtiyaç duyulacak hem çok fazla zaman harcanacaktır.

Bu ve benzeri zamana karşı yarışılan ve saniyelerin dahi önem kazandığı olaylarda hem önleyici tedbirlerin zamanında alınabilmesi hem de soruşturmaların etkin bir şekilde yürütülebilmesi açısından yapay zekâ destekli görüntü sistemleri ve analiz çalışmaları kolluk kuvvetlerinin elini son derece güçlendirmektedir. Örnek olayda, istenilen tarih aralığında ve belirlenen güzergahtan geçen kırmızı renkli ve kamyonet tipi araçlar kent güvenlik sistemlerine kaydedilen video görüntüleri üzerinden yapay zekâ destekli programlar marifetiyle filtrelenerek incelenmesi gereken yüzbinlerce kayıt binli hatta yüzlü rakamlara indirgenebilmektedir. Bu sayede çok daha az sayıda personelle çok daha hızlı bir şekilde bilinen zaman, mekân ve eşkâl bilgileri üzerinden bilinmeyen hedeflere yönelik tespitler yapılabilmektedir.

Suç ve suçlularla mücadele sürecinde kolluk kuvvetleri tarafından kamu güvenliğini artırmak, can ve mal güvenliğini sağlamak, suçları önlemek ve aydınlatmak, trafik güvenliği ve kontrolünü sağlamak amacıyla

• Kent Güvenlik Yönetim Sistemleri (KGYS)

• Plaka Tanıma Sistemleri (PTS)

• CCTV (Kapalı Devre Televizyon) Kamera Gözetimi

• İnsansız Hava Araçları

• Nesne ve objelerin tespit ve takibi

• Görüntü analizi

• Sensörlü uyarı sistemleri etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Kent güvenlik yönetim sistemleri ve CCTV kameralar, dünya çapında yerleşim yerlerinin ve ticari alanların korunması için yaygın olarak kullanılmaktadır. Günümüzde güvenliğin sağlanması, caydırıcılık ve önleme amacıyla harekete duyarlı sensörler, yüksek çözünürlük, PTZ (pan-tilt-zoom), kızılötesi, gece görüş, yapay zekâ ve derin öğrenme gibi ileri teknolojilerle donatılmış milyarlarca kamera kent güvenlik yönetim sistemlerinde kullanılmaktadır. Suçla mücadele ve suç unsurlarının tespiti amacıyla entegre güvenlik sistemlerinin ve takip-tarassut kameralarının sayısı dünya çapında hızla artıyor. Fortune Business Insights 2022-2029 CCTV Camera Market Segments Raporuna göre, başta Çin, ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere küresel çapta 1 milyardan fazla kamera günümüzde kent güvenlik yönetim sistemlerinde kullanılmaktadır. Yine aynı rapora göre küresel çapta yapay zekâ destekli kameraların kurulum ve kullanımının yıllık büyüme hızı %16.8 olarak tespit edilmiş olup 2021 yılında yaklaşık 32 Milyar dolar olan market büyüklüğünün 2029 yılında 105 milyar dolara ulaşması beklenmektedir (Fortune Business Insights, 2023).

Dünya genelinde 150 büyük şehirde kullanılan KGYS kameralarının sayısı hakkında bir fikir edinmek için resmi raporlar, güvenlik birimlerinin web siteleri, konuyla ilgili haber ve makalelerden elde edilen verilere dayanarak Comparitech kuruluşu tarafından 2023 yılında bir rapor yayınlandı. Siber güvenlik ve çevrimiçi veri güvenlik konularında inceleme, araştırma ve karşılaştırmalar yapan ve raporlar yayınlayan Comparitech kuruluşunun "Güvenlik kamerası istatistikleri: En çok izlenen şehirler hangileri?" başlığı altında yayınlanan rapora göre; hem km2 başına düşen kamera sayısı hem de nüfusa göre 1000 kişiye düşen kamera sayısı açısından dünya sıralamasında ilk 40 şehrin Çin'de bulunduğu belirlenmiştir. Dünyadaki tüm kent güvenlik sistemlerinde kullanılan 1 milyardan fazla kameranın 2/3'ün Çin'de kurulu olduğu, ortalama olarak 1.000 kişi başına 439 kamera düştüğü değerlendiriliyor ki bu neredeyse Çin'de her iki kişiyi bir kameranın izlediği anlamına geliyor. Çin'in haricinde dünyada km2 başına en çok kamera buluna şehirler ise Delhi, Seul, Singapur, Haydarabat, New York, Moskova, Londra, Chennai (Madras), Mumbai ve Dakar şeklinde sıralanıyor (Bischoff, 2023).

Söz konusu listede İstanbul dünya sıralamasında kilometrekareye düşen kamera sayısı açısından 64. sırada yer alıyor. Dünyanın birçok metropolünde olduğu gibi İstanbul'da da Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) ile şehrin 2000'den fazla kritik noktası 100.000'den fazla sabit/mobil kamera ve 2000'den fazla yaka kamerasıyla 7/24 esasına göre izlenmektedir. Özellikle toplumsal olaylarda çok sayıda sabit ve mobil kameralarla vukuatlar tespit edilerek takibi yapılmaktadır. Bu sistemler sayesinde birçok suç önlenmekte veya kayıp, cinayet, terör gibi birçok olayın failleri belirlenip delilleri muhafaza edilmektedir. Plaka tanıma sistemleri (PTS) sayesinde suça karışan birçok araç veya çalıntı otomobiller bulunmakta, şüphelilerin araçları üzerinden kimlik, adres ve ilişki irtibatları tespit edilmektedir (Fortune Business Insights, 2023).

Suç ve suçlularla mücadelenin yanı sıra kolluk kuvvetlerinin hizmet içi gelişimlerinin sağlanması, insan haklarına, temek hak ve hürriyetlere saygılı uygulamaların geliştirilmesi amacıyla yapay zekâ destekli uygulamalardan, personelin performans değerlendirmeleri ve eğitim faaliyetlerinde de yararlanılmaktadır. Birçok ülkede kullanılan araç ve yaka kameralarındaki ses ve görüntüler analiz edilerek kolluk personelinin olaylar esnasındaki kullandıkları dil, tutum ve yaklaşımları, olumlu ve olumsuz davranışları değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler hem personelin bireysel performans değerlendirmelerinde esas alınmakta hem de olumsuz örnekler personelin hizmet içi eğitimlerinde materyal olarak kullanılarak kolluk kuvvetlerinin imajını zedeleyecek, toplumun güvenini sarsacak uygulamaların önüne geçilmektedir.

6. SONUÇ

Siber Suçlarla Mücadelede Yapay Zeka Uygulamaları

Asıl olarak bir bilişim sisteminin güvenliğini ve/veya buna bağlı verileri ve/veya kullanıcısını hedef alan ve bilişim sistemi kullanılarak işlenen suçların yanı sıra bilişim yoluyla dolandırıcılık, banka ve kredi kartlarının kötüye kullanılması, çevrimiçi çocuğun cinsel istismarı, yasadışı bahis ve siber suçlardan elde edilen gelirlerin soruşturulması siber suçlarla mücadele birimleri tarafından yürütülmektedir.

Ayrıca, siber kolluk birimleri tarafından 7/24 esasına göre sürdürülen sanal devriyeler kapsamında; sosyal medya ve internet ortamında yer alan terör, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı, organize suçlar, toplumda infial uyandırabilecek asayiş olayları ile muhtemel yasadışı toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin tespitine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformlardan elde edilen veriler yapay zekâ destekli programlar marifetiyle analiz edilerek kamu güvenliği ve düzeni ile genel emniyet ve asayiş açısından suç unsuru içeren paylaşımlar tespit edilmekte, içerik üreticileri ve paylaşım yapan şahısların kimlik ve adres tespiti yapılarak haklarında gerekli işlemler yapılmak üzere ilgili ve yetkili birimlere bildirilmektedir (Ravichandran, 2023).

Bu görevler yerine getirilirken yapay zekâ destekli programlar yardımıyla görsel arşivlerden ve arama motorları üzerinden elde edilen verilerden terör örgütü propagandası ihtiva eden paylaşımların içeriğinde yer alan amblemler, semboller, suç unsuru içeren uyuşturucu, silah, bomba ve benzeri görüntüler görsel obje tanımlama sistemleri marifetiyle bilgisayarlar tarafından otomatik olarak tespit edilerek değerlendirilmek üzere kolluk görevlisinin dikkatine sunulmaktadır. Burada görüntülerin arşivlenmesi ve erişilmesinde derin öğrenme tabanlı yapay zekâ yöntemi kullanılmaktadır.

Bununla birlikte bilgisayarların insan dilini anlaması, yorumlaması ve üretmesi için kullanılan Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing-NLP) özelliği kullanılarak açık kaynaklar üzerinden paylaşılan belge ve bilgilerin, sosyal medya mesajlarının ve yorumlarının analiz edilmesi, sınıflandırılması ve anlamlandırılması sağlanarak suç analizi, bot-gerçek hesap tespiti duygu durum analizleri yapılabilmektedir (Europol, 2023).

Bot-gerçek hesap tespitleri sayesinde terör örgütleri veya organize suç şebekeleri tarafından ülke gündeminde yer alan olaylarla ilgili kamuoyunu yanlış bilgilendirme ve yönlendirmeye matuf girişimler deşifre edilebilmektedir. Ayrıca sosyal medyada yer alan etiketlerle ilgili yapılan duygu durum analizleri sayesinde zamansal ve/veya mekânsal olarak gündemde yer alan olaylara ilişkin toplumsal tepkilerin ölçülüp anlamlandırılabilmesi ve buna yönelik değerlendirmeler yapılması mümkün kılınmaktadır.

Yazar Bilgileri İhsan Erdoğan

[1] Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

0009-0005-2932-7861 ihsanerdogan@gmail.com

Kaynakça | References

Bischoff, P. (2023, 23 Mayıs). Surveillance camera statistics: Which are the most surveilled cities? *Comparitech.* https://www.comparitech.com/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities/

Europol. (2024). Using artificial intelligence to address criminal justice needs – AI and policing: The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement. *Europol Innovation Lab Observatory Report.* Publications Office of the European Union. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/AI-and-policing.pdf

Fortune Business Insights. (2025). 2022–2029 CCTV camera market segments report. *Fortune Business Insights.* https://www.fortunebusinessinsights.com/cctv-camera-market-107115

Hamann, K., ve Smith, R. (2019). Facial recognition technology: Where will it take us? *Prosecutor's Center for Excellence.* https://pceinc.org/wp-content/uploads/2019/11/20190528-Facial-Recognition-Article-3.pdf

Sheikh, H., Prins, C., ve Schrijvers, E. (2023). Artificial intelligence: Definition and background. *ResearchGate.* https://www.researchgate.net/publication/367600487_Artificial_Intelligence_Definition_and_Background

Rigano, C. (2019). Using artificial intelligence to address criminal justice needs. *National Institute of Justice (NIJ) Journal, 280.* https://nij.ojp.gov/topics/articles/using-artificial-intelligence-address-criminal-justice-needs

Grother, P., Ngan, M. K., ve Hanaoka, P. (2024). Face recognition technology evaluation (FRTE) Part 2: Identification. *National Institute of Standards and Technology (NIST).* https://pages.nist.gov/frvt/reports/1N/frvt_1N_report.pdf

Ravichandran, H. (2023). How AI is disrupting and transforming the cybersecurity landscape. *Forbes.* https://www.forbes.com/councils/forbestechcouncil/2023/03/15/how-ai-is-disrupting-and-transforming-the-cybersecurity-landscape/